

Määräaikainen työ ja
perheellistyminen Suomessa
1984–2008

Hanna Sutela

F15.1

- 4 -02- 2013

Tutkimuksia
Forskningsrapporter
Research Reports

259

Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008

Hanna Sutela

Päätoimittaja – Chefredaktör – Principal editor:
Timo Alanko

Tutkimuksia -sarjan julkaisut eivät edusta Tilastokeskuksen kannanottoja.
Julkaisujen sisällöistä vastaavat kirjoittajat.

Taitto – Ombrytning – Layout:
Eeva-Liisa Repo

© 2013 Tilastokeskus – Statistikcentralen – Statistics Finland

ISSN 0355–2071
= Tutkimuksia
ISBN 978–952–244–421–9 (pdf)
ISBN 978–952–244–420–2 (print)

Edita Prima Oy

Helsinki – Helsingfors 2013

Kiitokset

Tämän väitöskirjan aloittaminen ei ollut itsestänselvyyks. Olin onnistunut jo monta vuotta välttelemään eri tahoilta tulleita ehdotuksia jatko-opintoihin ryhtymisestä. Kun Suomen Akatemian Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus -ohjelman rahoittama Työn epävarmuuden seuraukset työ ja perhe -suhteille ja hyvinvoinnille -projekti (WINFAR) sitten tarjosi sopivan teeman, rahoituksen sekä ohjausta – ja kun tutkimusaineistokin oli saatavilla, kun työtilanne salli pitkän opintovapaan eikä perheessä ollut enää alle kouluikäisiä lapsia – oli vaikea enää keksiä verukkeita lykätä asiaa.

Osoittautui, ettei väitöskirjan teko niin kamala kokemus ollutkaan. Pikeminkin päinvastoin. Kiitos siitä kuuluu kaikille heille, jotka tukivat minua tässä urakassa. WINFAR-projekti tarjosi loistavat puitteet tutkimuksen tekoon, ja siitä löytyi myös väitöstyöni virallinen ohjaustaho. Kiitän lämpimästi ohjaajiani professori Jouko Nättiä ja professori Päivi Korvajärveä. Joukolle erityiskiitos kärsivällisyydestä, jolla hän ohjasi minua keskittämään, keskittämään ja keskittämään. Päivin panos erityisesti väitöskirjan loppusuoralla oli ensiarvoista kokonaisuuden ja sujuvan juonen kannalta.

Projektiryhmän kokoukset olivat minulle tärkeitä tilaisuuksia peilata työtäni laajemmassa yhteydessä. Ne olivat työn etenemistä jouduttavia välietappeja ja tarjosivat harvinaista herkkua väitöskirjan tekijälle: tekstejäni todella luettiin ja kommentoitiin! Erityisesti projektin johtaja, VTT Minna Salmi sekä YTT Johanna Lammi-Taskula onnistuivat vakuuttamaan minut väitöskirjani aiheen yhteiskunnallisesta merkityksestä hetkinä, jolloin tuntui, että puuhastelen itsestänselvyyksien parissa. Suurkiitos kiinnostavista keskusteluista ja kommenteista myös projektin toiselle tohtoriopiskelijalle Johanna Närville ja YTT Minna Nikuselle.

Ei ole silti epäilystäkään, kenelle projektin jäsenistä kuuluu suurin ansio siitä, että minusta ylipäänsä tuli työelämän tutkija ja lopulta myös väittelevä tutkija. Lämpimimmät kiitokset saa pitkäaikainen esimieheni – mutta samalla myös mitä parhain työtoveri – dosentti Anna-Maija Lehto. Hän on sekä omalla esimerkillään että peräänantamattomalla hivutustekniikallaan ohjannut minua kehittymään työssäni ja lopulta luotsannut myös jatko-opintojen pariin, mistä olen erittäin kiitollinen. Anna-Maijan tukeen, kannustukseen ja huumoriin on voinut aina luottaa.

Esitän kiitokseni myös esitarkastajilleni YTT Pertti Jokivuorelle ja VTT Mia Hakovirralle. Mialle iso kiitos tarkkanäköisistä huomioista, joiden avulla olen yrittänyt täsmentää käyttämiäni käsitteitä ja esitystapaani käsikirjoituksen viimeistelyvaiheessa, sekä suostumisesta vastaväittäjäkseni. Pertti ansaitsee esitarkastustyön lisäksi erityismaininnan siitä, että loistavana ja innostavana pedagogina – menetelmäkurssien, oppikirjojen ja neuvojen muodossa – hän on onnistunut madaltamaan kynnystäni käyttäen tilastollisia monimuuttujamenetelmiä, joita kohtaan olen pitkään tuntenut kauhunsekaista kunnioitusta.

Akateemisen tutkimus ja opintovapaa tarjosivat tilaisuuden soluttautua yliopistomaailmaan. Työ, hyvinvointi ja sukupuoli -seminaarit sekä TyöVerkon seminaarit, niissä käydyt keskustelut ja tutkijakollegoiden tapaaminen olivat tervetulleita irtiottoja monen vuoden Tilastokeskus-elämän jälkeen. Kiitän profes-

sori Pertti Koistista TyöVerkon aktiivisesta ylläpidosta ja kehittämisestä ylipäänsä sekä virkistävistä kommenteista ja lukuvinkeistä erityisesti. YTT Tomi Oinaalta nopeasti saamani metodologinen konsultointi tutkimuksen kriittisessä kohdassa taas pelasti minut suuremmilta kömmähdyksiltä – kiitos siitä! TyöVerkolta järjestyi onnekseni myös kahden kuukauden rahoitus väitöskirjan loppuun saattamiseen.

Myös Tilastokeskus tuki minua väitöskirjani loppusuoralla kahden kuukauden palkallisella virkavapaalla, mitä arvostan suuresti – samoin kuin tilastojohdaja Riitta Haralan ja tilastopäällikkö Anne Kirjavaisen joustavuutta virkavapustarpeissani. Kiitokseni saavat myös työtoverini VTT Kirsti Ahlqvist ja VTT Seppo Paananen, jotka osoittivat pitkämielisyyttä opintovapaideni suhteen väitöskirjan loppuvaiheessa. Tilastojohdaja Jari Tarkoma suhtautui myönteisesti rekistereitä ja survey-aineistojen yhdistämistarpeisiini, ja kehittämisspäällikkö Jari Nieminen hoiti tehokkaasti rekisteriaineiston räätälöinnin ja perehdyttämisen sen käyttöön, mistä suurkiitos molemmille. Julkaisun taitosta ja sujuvasta yhteistyöstä kiitän Eeva-Liisa Repoa. Olen ylipäänsä aina tuntenut saavani apua ja neuvoja Tilastokeskuksessa yli vastuualue- ja yksikkörajojen silloin, kun tarvetta on ollut. Ja on sitä ollut. Kiitos tällä kertaa erityisesti Timo Nikanderille, Marjo Pyy-Martikaiselle, Nelli Kiianmaalle ja Aila Revolle! Myös lukemattomat muut nykyiset ja entiset tilastokeskuslaiset ovat rohkaisseet minua väitöskirjani teossa.

Erityiskiitokset osoitan työtoverilleni YTT Anna Pärnäselle, joka oman väitöskirjaprosessinsa keskellä ja sen loppuun saatettuaan on tarjonnut suunnattomasti rohkaisua, osuvia huomioita ja käytännön neuvoja väitöstyössäni ja väitöksen valmistautumisessa. Yhteistyö Annan kanssa on aina hauskaa, olipa kyse yhteisestä artikkelista, työmatkasta – tai jostain ihan muusta.

Muutto maalle, asettautuminen kaikkiin tavoin uuteen ja erilaiseen ympäristöön noin kuukautta ennen käsikirjoituksen esitarkastukseen jättöä oli teko, joka olisi voinut päättyä täyteen katastrofiin ilman lähipiirin vankkaa tukiverkkoa. Kiitos kaikille ihanille ystävilleni yhdessä ja erikseen konkreettisesta avusta ja henkisestä tuesta myös näiden tuoreimpien elämänvaiheiden tuoksinassa!

Ystävien avusta huolimatta olisimme olleet pulassa ilman anoppiani Helena Peltosta ja sisartani Tiina Salmea. Nämä monitaitoiset tehopakkaukset ovat tehneet (taas) valtavan työn saadakseen perheemme elämän raiteilleen viime aikojen erityisolosuhteissa, mistä en voi heitä kyllin kiittää.

Perheellistymisen tutkiminen ilman omaa perhettä olisi tuntunut liiankin akateemiselta harjoitukselta. Kiitokset lapsilleni Manulle, Emilille ja Sagalle siitä, että he tupsahtivat elämäni ja osoittautuivat niin hyväksi tyypeiksi! Rakasta elämänkumppaniani Ramia kiitän tuesta ja pinnanvenytyksestä; tiedän, että väitöskirjan teon aiheuttamaa poissaolevuuttani ei ole ollut helppo sietää. Yhteisen arjen hyvät hetket sekä monella tapaa ikimuistoiset seikkailut meloen tai patikoiden ovat antaneet voimia jaksaa väitöskirjan parissa puurtamista.

Lopuksi haluan kiittää edesmenneitä vanhempiani Saga ja Pauli Sutelaa lapsena saamastani kannustuksesta. Se on antanut minulle rohkeutta kohdata myöhemmin elämässäni uusia, haasteellisiakin tilanteita.

Käpälässä 2.12.2012

Hanna Sutela

Tiivistelmä

Määräaikainen työ on vakiintunut osaksi suomalaisia työmarkkinoita: useampi kuin joka neljäs perheenperustamisiässä oleva 25–34-vuotias nainen työskentelee määräaikaisessa työsuhteessa.

Samaan aikaan Suomessa, kuten muissakin kehittyneissä maissa, kannetaan huolta alle sukupolvien uusiutumisrajan jäävästä syntyvyydestä ja kohoavasta ensisynnytyksiästä. Määräaikaiseen työhön liittyvän epävarmuuden on epäilty aiheuttavan perheellistymisen viivästyistä. Ongelma ei ole vain väestöpoliittinen, vaan kysymys määräaikaisen työn ja syntyvyyden yhteydestä liittyy sekä sukupuolten välisen että sosiaalisen tasa-arvon toteutumiseen ja hyvinvointiin.

Vankka kvantitatiivinen näyttö määräaikaisen työn vaikutuksista perheellistymiselle on Suomessa toistaiseksi kuitenkin puuttunut. Tätä tutkimus vastaa tuohon tiedon tarpeeseen. Tutkimus käsittelee määräaikaisen työn yhteyttä perheellistymiseen 20–44-vuotiailla suomalaispalkansaajilla vuosina 1984–2008. Tutkimus etsii vastauksia kysymyksiin, onko määräaikainen työ yhteydessä ensimmäisen lapsen syntymään lapsettomilla palkansaajilla, onko se yhteydessä lasten syntymään ylipäänsä kaikilla palkansaajilla ja onko määräaikainen työ yhteydessä itse kerrottuun lasten hankinnan lykkäämiseen työhön liittyvistä syistä. Lisäksi kysyn tutkimuksessa, onko perheenperustamisiässä määräaikaisena työskentelyllä yhteyttä lapsettomaksi jäämiseen, toteutuneeseen perheellistymiskään ja toteutuneeseen lapsilukuun yli 40-vuotiaana. Samalla tutkin sitä, muuntavatko työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus sekä puolison työsäkäynti näitä yhteyksiä. Tutkimuksen aineisto koostuu Tilastokeskuksen vuosien 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimuksista, joihin on yhdistetty rekisteritieto vastaajille syntyneistä lapsista vuoteen 2009 saakka.

Tulosten mukaan määräaikainen työ vähentää voimakkaasti syntyvyyttä lyhyellä aikavälillä. Kyse on ennen kaikkea perheellistymisen viivästyisestä, sillä määräaikaisina työskennelleet palkansaajat ovat saaneet ensimmäisen lapsensa noin vuotta myöhemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskennelleet. Pitkällä aikavälillä määräaikaisen työn vaikutukset kuitenkin tasoittuvat, eikä perheenperustamisiässä määräaikaisena työskentely ennusta kohonnutta lapsettomuuden riskiä tai keskimääräistä pienempää lapsilukua yli 40-vuotiaana.

Työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus ja puolison työsäkäynti muuntavat määräaikaisen työn yhteyttä perheellistymiseen. Määräaikaisuus alentaa esikoisen syntymän todennäköisyyttä sekä julkisella että yksityissektorilla. Julkisen sektorin työllä on kuitenkin voimakas myönteinen yhteys syntyvyyteen, mikä näkyy myös määräaikaisissa työsuhteissa lyhyellä aikavälillä. Se ei silti riitä kompensoimaan määräaikaisuuden pitkän aikavälin seurauksia, koska julkisella sektorilla työskennellään määräaikaisissa työsuhteissa tyypillisesti varsin pitkään. Julkisella sektorilla määräaikaisissa työsuhteissa perheenperustamiskäytös vuosina 1984, 1990 ja 1997 työskennelleet ovat jääneet muita todennäköisemmin lapsettomiksi, heidän ensisynnytyksikänsä on korkeampi kuin muilla ja toteutunut lapsilukunsa pienempi kuin yksityissektorilla määräaikaisina työskennelleillä. Yksityissektorin määräaikaisella työllä ei näytä olleen vastaavia pitkäkestoisia vaikutuksia perheellistymiseen.

Tarkastelen työmarkkina-aseman vakautta tässä tutkimuksessa työttömyyskokemusten, koettujen työmarkkinauhkien ja työllistyvyysuskon yhteisvaikutuksena. Vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla määräaikaisilla perheellistyminen viivästyy eniten, mutta yhteyttä lopulliseen lapsettomuuteen tai lasten lukumäärään ei ole. Määräaikaisuus myös muuten heikkoon työmarkkina-asemaan yhdistyneenä sen sijaan polarisoi perheellistymistä: yhtäältä jäädytään muita todennäköisemmin lapsettomiksi, mutta toisaalta jos lapsia saadaan, ne saadaan nuorina.

Määräaikaisen työn yhteys perheellistymiseen on tutkimuksen mukaan voimakkaasti sukupuolitunut. Määräaikaisten miesten vähäinen todennäköisyys tulla isäksi johtuu erityisesti siitä, että määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevillä miehillä on harvemmin puoliso kuin muilla, tai jos puoliso on, tämä on opiskelija tai työskentelee itsekkin määräaikaisessa työsuhteessa. Määräaikaisten naisten perheellistyminen viivästyy myös parisuhteessa, myös silloin kun puoliso on työssä ja jopa silloin, kun puolison työsuhde on pysyvä. Niillä pariskunnilla, joissa vaimon työsuhde on määräaikainen ja miehen pysyvä, esikoisen syntymän todennäköisyys on pienempi kuin niillä pariskunnilla, joissa vaimon työsuhde on pysyvä ja miehen määräaikainen. Kaikkein pienin perheellistymisen todennäköisyys on niillä palkansaajapariskunnilla, joissa molemmat työskentelevät määräaikaisina.

Tulkintani mukaan määräaikaisen työn perheellistymistä viivästyttävä vaikutus ei Suomessa välttämättä – tai ainakaan ensisijaisesti – johdu välitöntä taloudellista toimeentuloa koskevasta huolesta. Taustalla vaikuttaa määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien nuorten naisten huoli tulevasta uramahdollisuuksistaan laajemminkin.

Määräaikaisten työsuhteiden kohdentuminen perheenperustamisiässä oleviin 25–34-vuotiaisiin naisiin, määräaikaisten palkansaajien korkea koulutustaso ja se, että erityisesti naisten määräaikainen työ on kielteisessä yhteydessä perheellistymiseen, ovat tekijöitä, joiden vuoksi tuloksiin määräaikaisen työn perheellistymistä viivästyttävästä vaikutuksesta on suhtauduttava vakavasti. Tutkimus osoitti suomalaisen perhepolitiikan ristiriitaisuuden, joka asettaa perheellistymisikäiset palkansaajat eriarvoiseen asemaan. Antelias perhevapaajärjestelmä luo pysyvässä työsuhteessa työskenteleville palkansaajille loistavat mahdollisuudet yhdistää työtä ja vanhemmuutta. Samalla siitä aiheutuu naisvaltaisille aloille jatkuva sijaistarve, johon vastataan lähinnä määräaikaisia työsuhteita käyttämällä. Toistuvissa määräaikaisissa työsuhteissa sijaisina työskentelevien nuorten naisten ja heidän puolisoitensa perheellistymistä tämä sama järjestelmä vaikeuttaa.

Isien enenevä perhevapaiden käyttö ja lastenhankinnasta aiheutuvien ”mahdollisuuksien hinnan” tasaisempi jako vanhempien kesken lieventäisi monella tapaa määräaikaisen työn kielteisiä seurauksia syntyvyydelle. On myös tärkeää pyrkiä edelleen karsimaan määräaikaisia työsuhteita erityisesti silloin, kun kyse on pitkään samoilla henkilöillä toistuvista määräaikaisuuksista. Jos halutaan vaikuttaa nuorten aikuisten mahdollisuuksiin toteuttaa itseään sekä työssä että vanhempina, politiikanteko on nähtävä pitkäjänteisenä ja johdonmukaisena prosessina, jonka vaikutukset väestönkehitykselle, tasa-arvolle ja hyvinvoinnille näkyvät vasta viiveellä.

Abstract

Fixed-term employment has become an established part of the Finnish labour market: more than one out of four women at the age for starting a family, or between 25 and 34 years of age, work in a fixed-term employment relationship. At the same time, concern has been expressed in Finland and other industrialised countries over fertility rates that are below the population regeneration rate and the increasing age at which mothers give birth to their first child. It has been suggested that the uncertainty associated with fixed-term employment causes a delay in family formation. This is not merely a population policy issue, as the question of a link between fixed-term employment and the fertility is connected with realisation of gender and social equality and wellbeing.

However, convincing quantitative evidence of the impacts of fixed-term employment on starting a family has so far been absent in Finland. The present study is a response to this need for information. It focuses on links between fixed-term employment and family formation in Finnish wage and salary earners aged 20–44 in 1984–2008. The study seeks to determine whether fixed-term employment is associated with the birth of the first child among childless wage and salary earners, whether it is linked to the birth of children in general among all wage earners, and whether it has an association with postponing the starting of a family for work-related reasons as reported by the respondents. I also pose the question of whether working in a fixed-term employment relationship at the age for starting a family is associated with remaining childless, the actual age of becoming a parent, and the actual number of children at an age over 40. I also investigate if being employed by the private or the public sector, stability of the labour market position, and the employment of the spouse have a bearing on these associations. The data in my study consist of the Quality of Work Life Surveys by Statistics Finland in 1984, 1990, 1997, 2003 and 2008, which have been combined with register data on children born to the respondents up till 2009.

The results indicate that fixed-term employment strongly reduces the likelihood of having a child over the short term. This mainly involves a delay in family formation, as wage and salary earners in fixed-term employment had their first child approximately one year later than those in permanent employment. Over the long term however, the impacts of fixed-term employment are balanced out and fixed-term employment at the age for starting a family does not predict an increased risk of childlessness or a below average number of children at an age over 40.

The employer sector, stability of the labour market position and employment of the spouse influence the association between fixed-term employment and family formation. Fixed-term employment decreases the likelihood of the birth of the first child in the public and the private sector alike. However, employment in the public sector has a strong positive correlation with the fertility, which is also reflected in fixed-term employment relationships over the short term. Regardless of this, it is not adequate to compensate for the long-term consequences of fixed-term employment, as rather extended periods of fixed-term employment are typical of the public sector. Those at the age for starting

a family, who were in fixed-term public sector employment in 1984, 1990 and 1997 were more likely than others to have remained childless, their age of giving birth to their first child is higher than that of others, and their actual number of children is lower than for those who worked in fixed-term employment in the private sector. Fixed-term employment in the private sector does not appear to have similar long-term effects on family formation.

In my study, I examine the stability of the labour market position as the combined impact of experiences of unemployment, job insecurity and employability. For those in fixed-term employment who were in a relatively stable labour market position, starting a family is delayed the most, but there is no association to definitive childlessness or the number of children. Fixed-term employment combined with an otherwise poor labour market position does, however, polarise family formation: on the one hand, such persons are more likely to remain childless, but on the other hand, those who have children are likely to have them at a young age.

The study indicates that associations between fixed-term employment and family formation are strongly gendered. The low likelihood of men in fixed-term employment to become fathers is, in particular, due to the fact that men in fixed-term employment relationships are less likely to have a spouse than others, or if they do have a spouse, she is herself a student or in fixed-term employment. Women in fixed-term employment put off having children even when they are in a relationship, and also when their spouse is employed or even has a permanent employment relationship. Where the wife is in fixed-term and the husband in permanent employment, her probability of giving birth to her first child is lower than for couples where the wife has a permanent and the husband a fixed-term employment relationship. The lowest likelihood for starting a family is found in couples of wage earners where both spouses are in fixed-term employment.

In my interpretation, the delaying effects of fixed-term employment on family formation in Finland are not necessarily – or at least not primarily – caused by immediate concern for financial survival. The underlying cause is the concern young women in fixed-term employment feel over their future career prospects in general.

The fact that fixed-term employment relationships are highly typical of women at an age for starting a family, or between 25 and 34 years of age, the high level of education of fixed-term wage earners and the negative correlation of fixed-term employment of women in particular with family formation, are factors that should cause us to take a serious look at the results indicating that fixed-term employment causes delays in family formation. The study revealed an inconsistency in the Finnish family policy in that it treats wage earners who are at the age for starting a family differently. The generous system of family leaves gives wage earners in permanent employment outstanding possibilities of combining a career with parenthood. At the same time, it creates a continuous need for substitutes in female-dominated sectors, which is mainly solved by using fixed-term employment relationships. The same system makes it more difficult for young women in recurrent fixed-term employment relationships and their spouses to start a family.

The negative impacts fixed-term employment has on the fertility could be mitigated through fathers' increased use of family leaves and by a more even distribution between the parents of the "opportunity costs" arising from having children. It is also important to continue reducing the number of fixed-term employment relationships, especially when the same persons have recurrent fixed-term employments. If we wish to influence the possibilities young adults have of fulfilling their potential both at work and as parents, we must see policymaking as a long-term and systematic process, whose impacts on demographic development, equality and wellbeing can only become visible with a delay.

Sisällys

Kiitokset	3
Tiivistelmä	5
Abstract	7
1 Johdanto	11
Tutkimuksen rakenne	16
2 Määräaikainen työ ja perheellistyminen	18
2.1 Määräaikainen työ	18
2.2 Perheellistyminen	33
2.3 Määräaikainen työ ja perheellistyminen	47
3 Tutkimuskysymykset, tutkimusasetelma ja aineisto	66
3.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimusasetelma	66
3.2 Aineisto	69
3.3 Keskeiset muuttujat	70
3.4 Menetelmät	74
3.5 Aineiston rajoitukset	77
4 Tulokset	79
4.1 Aineiston rakenne ja määräaikaisten työsuhteiden kohdentuminen	79
4.2 Määräaikainen työ ja esikoislapsen syntymä	93
4.3 Määräaikainen työ ja useamman lapsen syntymä	105
4.4 Määräaikainen työ ja lasten hankinnan lykkääminen työhön liittyvistä syistä	116
4.5 Määräaikainen työ ja perheellisyys yli 40-vuotiaana: lopullinen lapsettomuus, toteutunut ensisynnytyksikä ja lasten lukumäärä ..	128
5 Yhteenveto ja keskustelu	151
5.1 Keskeiset tutkimustulokset	151
5.2 Tulosten pohdintaa	155
5.3 Tutkimuksen rajoitusten ja metodologian pohdinta: vahvuudet ja heikkoudet	165
5.4. Haasteet yhteiskuntapolitiikalle	171
Lähteet	176
Liitetaulukot	198

1 Johdanto

Määräaikainen työ nousi Suomessa julkisen keskustelun aiheeksi 1990-luvun lopulla. Työsuhteiden määräaikaisuus ei sinällään ollut mitään uutta, mutta ilmiöstä tuli entistä näkyvämpi, kun määräaikaisten osuus ylsi lähes viidennekseen palkansaajista vuonna 1997. Vaikka määräaikaisten palkansaajien osuus on sittemmin laskenut huippulukemista, määräaikaisen työn käyttö ja siihen liittyvät epäkohdat ovat pysyneet julkisuudessa esillä myös 2000-luvulla. Määräaikaiset työsuhteet ovat erityisen yleisiä naisilla.

Keskustelussa määräaikaiset työsuhteet on useimmiten ymmärretty palkansaajien kannalta kielteiseksi ilmiöksi. Määräaikaiseen työhön on katsottu liittyvän turvattomuuden tunnetta, taloudellista epävarmuutta, tulevaisuuden suunnittelun hankaluutta ja eriarvoista kohtelua (Kauhanen 2002, 2005; Moilanen 2010; Happonen & Nätti 2000; Sutela 1999, 2006; Leinikki 2009; Wilska 2005). Määräaikaisen työn vastentahtoisuuden on havaittu kasvavan iän, perheellistymisen, työkokemuksen ja työsuhteiden ketjutuksen myötä, ja se on yleisempää naisille kuin miehille (Sutela 2006; myös Kauhanen & Nätti 2011). Määräaikaisten joukko on kuitenkin heterogeeninen. Toisinaan kyse voi olla tekijälleen mieluisasta vaihtoehdosta, joka sopii tiettyyn elämäntilanteeseen ja tuo toivottua työkokemusta, joustavuutta työntekoon ja lisäansioita. (Booth, Francesconi & Frank 2002; Sutela 2006; Lehto, Lyly-Yrjänäinen & Sutela 2005; Wilska 2005; Saloniemi, Virtanen & Vahtera 2004).

Tämän tutkimuksen näkökulmana on määräaikaisen työn yhteys perheellistymiseen. Määräaikaisten työsuhteiden ja perheellistymisen yhteydestä alettiin kiinnostua Suomessa 1990-luvulla, kun lamavuosina tilapäisesti nousut syntyvyys oli alkanut laskea vuosikymmenen loppua kohti, ja ensisynnytysikä jatkoi nousuaan. Vuoden 2004 Väestöpoliittisessa tulevaisuusselonteossa tulevaisuuden epävarmuus nähtiin osasyiksi siihen, että nuorten aikuisten perheen perustaminen lykkääntyy (VNK 2004, 35). Selonteon mukaan epätyypillisten työsuhteiden vähentäminen on yksi tehokkaimpia keinoja vaikuttaa siihen, että syntyvyys pysyisi ainakin vuoden 2004 tasolla ja lapsia hankittaisiin nuorempina.

Tutkimukseni syntyi halusta selvittää, viivästyttääkö määräaikaisuus todella perheellistymistä ja jäävätkö määräaikaisissa työsuhteissa työskennelleet palkansaajat muita todennäköisemmin kokonaan lapsettomiksi.

Määräaikaisten työsuhteiden yhteydellä perheellistymiseen on merkitystä paitsi väestönkehityksen, myös tasa-arvon ja hyvinvoinnin kannalta. Alle sukupolvien uusiutumisrajan jäävä kokonaishedelmällisyys, jatkuvasti kohoava ensisynnytysikä ja väestön ikääntyminen ovat yhteisiä ongelmia kaikille EU-maille. Huoltosuhteen lasketaan muuttuvan ajan myötä kestävämmäksi, millä on seurauksia talouden kehitykselle ja palveluiden turvaamiselle tulevaisuudessa (Euroopan komissio 2005; VNK 2004). Vaikka hedelmällisyysluvut ovat Suomessa 2000-luvulla olleet Euroopan korkeimpia, kokonaishedelmällisyys on myös Suomessa pysynyt alle sukupolvien uusiutumisrajan 1960-luvun lopulta lähtien. Ensisynnytysikänsä kohoaminen ja syntyvyys ovat yhteydessä toisiinsa: naisten hedelmällisyys laskee voimakkaasti 30 ikävuoden jälkeen, ja iäkkäinä esikoisensa saaneille jää vähemmän aikaa kasvattaa perhekokoaan. Keskimääräisen lasten-

hankintaiän aikaistuminen myös tuottaisi väestötasolla säästöä, kun perheellistymisen lykkäämisen myötä lisääntyvien kalliiden ja raskaiden hedelmällisyshoitosten tarve vähenisi. Samalla vähensivät ne synnytyksiin liittyvät riskit ja lasten erilaiset kehityshäiriöt, joiden todennäköisyys kasvaa vanhempien iän noustessa. (Gissler, Klemetti, Lammi-Taskula & Miettinen 2009; ks. myös Billari, Liefbroer & Philipov 2006.) Tämän tutkimuksen aihe, määräaikaisen työn ja perheellistymisen yhteys, on tätä kautta siis väestöpoliittinen ja jopa kansantaloudellinen kysymys.

Määräaikaisen työn ja perheellistymisen yhteydessä kyse on myös tasa-arvon toteutumisesta. Määräaikaisissa töissä ansiotaso on tyypillisesti matalampi kuin pysyvissä töissä (Booth ym. 2002; Giesecke 2009; Gebel 2009; OECD 2002; Kauhanen 2002; Wilska 2005). Määräaikaisuus lisää työssäkäyvien köyhyysriskiä jo siitäkin syystä, että siihen yhdistyy usein epäsuotuisa työmarkkina-asema ja toistuvaistyöttömyyttä (mm. Airio & Niemelä 2004; Parjanne 1998; Sutela 2006; Sutela, Vänskä & Notkola 2001; Nätti & Väisänen 2000; Kauhanen 2002, 2005; Aalto 1996).

Eriarvoisuuden lisääntymisen riski on erityisen korkea niissä Keski- ja Etelä-Euroopan maissa, missä määräaikainen työ kohdistuu matalasti koulutettuihin ryhmiin ja missä sosiaaliturva on suoraan sidoksissa työmarkkina- ja ammatiasemaan (mm. Gash & McGinnity 2007; Giesecke 2009; Giesecke & Gross 2003; Barbieri 2009; Barbieri & Scherer 2009). Ongelma ei ole niinkään siinä, että määräaikaisilla ei olisi *de jure* samoja sosiaalipoliittisia oikeuksia esimerkiksi työttömyys- tai sairaspäivärahoihin, eläkkeeseen tai perhevapaisiin kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla, vaan siinä, että heillä ei välttämättä ole näitä oikeuksia *de facto* (myös OECD 2002). Kun monet oikeudet ja etuudet perustuvat työsuhteen vähimmäispituuteen tai minimityöaikaan, katkeamattomaan työuraan tai tiettyyn ansiotasoon, lyhyistä työsuhteista kertyvällä sirpalemaisella työuralla voi olla vaikea yltää vaadittavien kriteerien täyttymiseen. Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, miten saman- tai eriarvoisessa tilanteessa eri palkansaajaryhmät ovat käytännön mahdollisuuksissaan perustaa perhe. Raija Julkusen (2000) sanoin mahdollisuutta sekä ansiotyöhön että perheen perustamiseen ja perhe-elämään voi pitää täysivaltaisen kansalaisuuden perustana.

Ajatus siitä, että työn ja perhe-elämän tulee voida toteutua sekä naisten että miesten elämässä, liittyy sukupuolten tasa-arvon tavoitteeseen (Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 13). Suomi on sitoutunut Yhdistyneiden kansakuntien kaikkinaista naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen vuonna 1986. Määräaikaisten työsuhteiden keskittyminen naisille on ongelma sukupuolten tasa-arvon kannalta – itse asiassa se on yksi keskeisimmistä ja sitkeimmistä työelämän tasa-arvo-ongelmista nyky-Suomessa sukupuolten palkkerojen ja miesten vähäisen perhevapaisiin osallistumisen lisäksi.

YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea on ollut 2000-luvulla toistuvasti huolestunut suomalaisnaisten syrjinnästä työelämässä, josta se mainitsee esimerkkeinä muun muassa naisten suuremman määrän määräaikaisissa työsuhteissa sekä naisten laittomat irtisanomiset raskauden ja synnytyksen perusteella. Se on suositellut puuttumista niihin kielteisiin vaikutuksiin, joita määräaikaisten työsuhteiden käytöllä on naiseen. (CEDAW 2004, 2008.)

Lopulta määräaikaisten työsuhteiden ja perheellistymisen yhteydessä kyse on myös hyvinvoinnista. Erik Allardtin (1976) klassisen määritelmän mukaan yksilön hyvinvointi koostuu kolmen osatekijän – having, loving, being – yhdistelmästä. Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin eivät riitä vain riittävät taloudelliset resurssit (having) tai itsensä (työelämässä) toteuttaminen (being), vaan tärkeitä ovat myös läheissuhteet, perhe ja ystävät (loving). Tämän tutkimuksen lähtöoletuksena on se, että useimmat naiset ja miehet toivovat voivansa toteuttaa itseään sekä työn kautta että vanhempina. (Ks. myös Lammi-Taskula & Salmi 2009.) Hyvinvointinäkökulman kannalta on merkille pantavaa se Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon (VNK 2004, 34) näkökulma, että suomalaisen väestöpolitiikan ensisijainen tavoite ei ole lisätä väestön määrää, vaan tavoitella tasapainoista väestörakennetta hyvinvointisyistä: ihmiset viihtyvät yhteiskunnassa, jossa on kaikenikäisiä asukkaita. Tämä nostaa jälleen esiin kysymyksen määräaikaisen työn ja perheellistymisen välisestä yhteydestä.

Tutkimukseni paikallistuu Suomeen vuosina 1984–2008. Suhteutan Suomen tilannetta ja tutkimukseni tuloksia myös muihin maihin ja kansainväliseen tutkimukseen. Haluan näin saada selville, miten Suomi eroaa – vai eroaako se – muista maista niin määräaikaisten työsuhteiden käytön kuin perheellistymisen näkökulmasta.

Suomessa määräaikaiset työsuhteet ovat kansainvälisesti katsottuna yleisiä, mutta kokonaisedelmällisyys on meillä Euroopan korkeimpia. Tämä on mielenkiintoinen asetelma, jos määräaikaisuus yhdistyy yksilötasolla lasten hankinnan lykkäämiseen. Taustalla täytyy olla tekijöitä, jotka pehmentävät määräaikaisen työn kielteisiä vaikutuksia perheellistymiselle ja selittävät kyseistä ristiriitaa. Lisääntyvästä globalisaatiosta huolimatta kansallisissa järjestelmissä ja politiikoilla on yhä merkitystä (mm. Crompton 2006). Institutionaaliset järjestelmät ja kulttuuriset tekijät kanavoivat eri yhteiskunnissa eri tavoin niitä vaikutuksia, joita taloudellisen ja tulevaisuutta koskevan epävarmuuden lisääntymisellä on aikuisuuteen siirtymiselle ja perheellistymiselle (Anxo, Bosch & Rubery 2010; Bernardi, Kärner & von der Lippe 2008; Vogel 2002).

Kansainvälisen tutkimuksen ja siitä saatujen tulosten soveltamisessa Suomeen – tai ylipäänsäkään, yhdessä maassa tehtyjen johtopäätöksiä tuomisessa toiseen yhteyteen – on oltava varovainen. Jo määräaikaisen ja tilapäisen työn käsitteissä ja määrittelyissä, työläinsäädännössä sekä ylipäänsä työn teettämisen muodoissa on suuria eroja maiden välillä (Aronsson, Gustafsson & Dallner 2002; OECD 2002). Kansainvälisessä kirjallisuudessa työsuhteen määräaikaisuutta saatetaan muun muassa pitää naisten itse toivomana vaihtoehtona, koska sen ajatellaan tarjoavan joustavuutta työn ja perheen yhdistämiseen (mm. Booth ym. 2002; Hakim 2002). Tällöin lähtökohtana on ajatus siitä, että naiset eivät aiokaan pysyä työelämässä, vaan orientoituvat jo työuransa alussa tulevaan perheenäidin rooliin. Suomen olosuhteisiin tällainen ajattelumalli sopii huonosti. Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, juuri naisen voimakas kiinnittyminen työelämään on todettu ratkaisevaksi tekijäksi hedelmällisyydessä (Andersson 2000 ja Hoem 2000 Ruotsissa; Vikat 2004 Suomessa; Kravdal 1994 Norjassa).

Suomalaisnaisten vahvasta siteestä työelämään kertoo paitsi naisten korkea työllisyysaste, myös ansiotyön suuri arvostus sekä oman työn merkityksellisyyden ja sen sisällöllisten piirteiden korostaminen (Lehto & Sutela 2004, 2008).

Suomessa naisten – myös vaimojen ja äitien – palkkatyö on normalisoitunut sekä käytäntönä että ideologisesti (Julkunen 1994). Vaikka pitkien perhevapaiden myötä alle kolmivuotiaiden lasten äitien työssäkäynti on Suomessa vain OECD-maiden keskitasoa, on 3–5-vuotiaiden ja kouluikäisten lasten äitien työssäkäyntiaste maiden korkeimpia (OECD 2012).

Suomalaisnaisille on lisäksi tyypillistä kokoaikainen työnteko, minkä perhevaapaajärjestelmä ja julkinen päivähoido mahdollistavat paremmin kuin useimmissa muissa EU-maissa. Kokoaikatyön tunneiksi muutettuna (full time equivalent) naisten työllisyysaste oli Suomessa EU27-maiden korkein, 62,5 prosenttia vuonna 2010. Suomalaismiehillä vastaava luku oli 67,1 prosenttia ja sukupuolikuilu tässä suhteessa EU27-maiden pienin. (Euroopan komissio 2010).

En siis näe määrääkaikeisiin töihin hakeutumista suomalaisnaisille varteenotettavaksi strategiaksi yhdistää työ ja perhe-elämä. Meidän oloissamme pikemminkin pysyvä työsuhde on tavoiteltava vaihtoehto myös lastenhankinnan kannalta: katkoton työura ennen synnytystä takaa hyvät ansiosidonnaiset äitiys- ja vanhempainvapaakorvaukset, ja voimassa oleva työsuhde sekä työpaikkatakuu mahdollistavat sen, että perhevapaalla oleva voi keskittyä vanhemmuuteensa huolehtimatta työelämään takaisin pääsystä. Määrääkaikeisessa työsuhhteessa vastaavaa etua – ”kotiäitiyden” yhdistämistä vakaaseen työmarkkina-asemaan – ei ole.

Tutkimusaiheeni kannalta Suomelle erityisiä tekijöitä ovat juuri naisten voimakas kiinnittyminen työelämään, työn ja perheen yhteensovittamista tukeva perhepolitiikka, tavoite sukupuolten välisestä tasa-arvosta yhteiskunnassa, korkea syntyvyys ja kotihoidontukijärjestelmä. Keskeisiä piirteitä ovat myös määrääkaikeisten työsuhteiden keskittyminen perheenperustamisikäisiin naisiin, määrääkaikeisten palkansaajien korkea koulutustaso ja julkisen sektorin, erityisesti kunta-alan, merkitys naisten työllistäjänä ja määrääkaikeisten työsuhteiden käyttäjänä.

Suomessa vallitsee selvä politiikkaristiriita, joka syntyy anteliaan perhevaapaajärjestelmän, sukupuolen mukaan segregoituneiden työmarkkinoiden ja isien riittämättömän perhevapaisiin osallistumisen yhteisvaikutuksesta. Pitkä äitiys- ja vanhempainvapaa sekä sitä seuraava oikeus kotihoidontukeen työpaikan vaarantumatta mahdollistavat hyvin työuran ja äitiyden – jopa ”kotiäitiyden” – yhdistämisen pysyvässä työsuhhteessa oleville naispalkansaajille, kuten edellä totesin. Tämä tukee perheellistymistä.

Koska juuri äidit ovat perhevapaiden pääasiallisia käyttäjiä, järjestelmä kuitenkin luo paljon sijaistarpeita erityisesti naisvaltaisille aloille. Näillä aloilla pysyvässä työsuhhteessa olevan naisen perhevapaasijainen on tyypillisesti toinen nainen, ja usein määrääkaikeisessa työsuhhteessa. Kun sijaisten tarve aloilla on jatkuva, voi tilanne johtaa määrääkaikeisten työsuhteiden pitkäkestoiseen toistumiseen samoilla henkilöillä, joiden oma perheellistyminen vaikeutuu. Tällöin yhdelle naisryhmälle suotuisan perheen ja työn yhdistämisen politiikan seuraukset voivat olla täysin päinvastaisia toiselle naisryhmälle. Kyseinen ristiriita on syytä oivaltaa erityisesti siksi, että määrääkaikeiset työsuhteet kohdistuvat erityisesti niin sanotussa perheenperustamisikässä oleviin 25–34-vuotiaisiin naisiin.

Tutkimukseni käsittelee määrääkaikeisten työsuhteiden yhteyttä perheellistymiseen. Perheellistymistä käytän yläkäsitteenä, jolla tarkoitan lastenhankintaa eli lapsen syntymää ylipäänsä, sen ajoitusta sekä syntyvien lasten lukumäärää.

Käsitan perheellistymisen tässä tutkimuksessa pohjimmitaan ”lastenhankintapäätökseksi” ja tarkastelen sitä tähän päätökseen vaikuttavien tekijöiden kautta. Tämä on lähtöoletukseni siksi, että Suomessa syntyvyydensäännöstelyyn liittyvää tietoa ja keinoja on periaatteessa kaikkien saatavilla, ja tarpeen tullen on mahdollisuus myös lailliseen raskaudenkeskeytykseen.

Samalla tunnistan sen, että jokaisen lapsen syntymää ei edellä tietoinen päätös lapsen hankkimisesta: ”vahinkoja” sattuu edelleen (Paajanen 2007; Rotkirch, Basten, Väisänen & Jokela 2012). Naiivia olisi myös ajatella, että lastenhankintapäätöksen väistämätön lopputulema on lapsen syntymä, sillä noin joka viides suomalaispariskunta kärsii jossain vaiheessa elämäänsä tahattomasta lapsettomuudesta (Miettinen & Rotkirch 2008). Tunnen oloni itse asiassa vähän epä-mukavaksi käyttäessäni termejä ”lastenhankintapäätös” ja ”lasten hankkiminen”. Arkikeskustelussa monet haluavat muistuttaa sinänsä aiheellisesti, että lapsia ei hankita, vaan lapsia saadaan. Tutkimusta tehdessä lasten ”saamisesta” puhuminen kuitenkin vesittää sitä tosiasiaa, että nykypäivän Suomessa myös lasten saamista edeltää yleensä tietoinen päätös lapsen haluamisesta.

Juuri tuo tietoinen päätös lapsen haluamisesta – ja se, miten työsuhdetyyppi tuohon päätöksentekoon on yhteydessä – on tutkimuskohteeni. Kenties voisi puhua päätöksestä toivottaa lapsi tervetulleeksi: se käsittää toisaalta tilanteet, joissa lasta aktiivisesti toivotaan, jos sellainen on tullakseen, sekä toisaalta olosuhteet, joissa suunnittelemtoman raskauden annetaan jatkua. Käytännön syistä taivun kuitenkin käyttämään perheellistymiskäsitteen rinnalla termejä lastenhankinta, lasten saaminen sekä vanhemmuuteen siirtyminen tutkiessani työsuhdetyypin ja lapsen syntymän yhteyttä.

Olen kiinnostunut siitä, onko määräaikaisten työsuhteiden käytöllä tilastollisin menetelmin havaittavissa olevaa yhteyttä perheellistymiseen Suomessa. Työsuhdetyyppi on loppujen lopuksi yksi monista tekijöistä, jotka vaikuttavat nuorten aikuisten perheellistymistä koskeviin pohdintoihin ja päätöksiin. Sopivan kumppanin löytyminen on osoittautunut tässä suhteessa erittäin tärkeäksi tekijäksi (Paajanen 2007; Lainiala 2011, 2012).

Tässä tutkimuksessa kysyn, syntyykö määräaikaisessa työsuhteessa oleville palkansaajille yhtä todennäköisesti lapsia kuin pysyvässä työsuhteessa työskenteleville. Entä onko määräaikaisten työsuhteiden ja lasten syntymän välinen yhteys samanlainen ensimmäisen lapsen hankinnan ja sitä seuraavien lasten hankinnan osalta? Olen kiinnostunut myös siitä, onko määräaikaisilla työsuhteilla yhteyttä juuri lasten syntymän ajoitukseen vai (myös) siihen, hankitaanko lapsia ylipäänsä tai kuinka paljon.

Määräaikaisten palkansaajien joukko on heterogeeninen ja määräaikaisuuden seuraukset voivat olla erilaisia kokonaistilanteesta riippuen. Aiemmassa tutkimuksessa on muun muassa todettu, että määräaikaisten työsuhteiden kielteiset seuraukset eivät liity työsuhteen määräaikaisuuteen sinänsä, vaan työn koettuun epävarmuuteen, joka tyyppillisesti yhdistyy määräaikaisiin työsuhteisiin (DeWitte & Näswell 2003). Suomen tilanteen kannalta mielenkiintoista on se, että kansainvälisessä tutkimuksessa julkisella sektorilla työskentelyn on todettu olevan myönteisessä yhteydessä lastenhankintaan (mm. Bernardi & Nazio 2005; Nazio 2008; Adsera 2011a, 2011b), mutta Suomessa määräaikaisten työsuhteiden käyttö on erityisen yleistä julkisella sektorilla. Puolison vakaa työmarkkina-

asema voi yhtäältä lieventää määräaikaisen työsuhteen mahdollisesti tuottamaa taloudellista epävarmuutta (Miettinen & Manninen 2006; Närvi 2012a), mutta vastaavasti toisen puolison kokemalla taloudellisella stressillä on heijastusvaikutuksia myös toisen osapuolen epävarmuuden kokemukseen (Mauno & Kinnunen 2002). Tutkin sitä, muuntavatko nämä kolme tekijää – työnantajasektori, työtilanteeseen liittyvä epävarmuus ja puolison työmarkkina-asema – määräaikaisen työsuhteen ja perheellistymisen mahdollista yhteyttä.

Kohdistan tutkimukseni 20–44-vuotiaisiin suomalaispalkansaajiin aikavälillä 1984–2008. Hedelmällisyyttä koskevassa tutkimuksessa on ollut pitkään tapana keskittyä vain naisiin; miehiä on tutkimusasetelmissa käsitelty korkeintaan naisten puolisoina ja suhteessa työmarkkina-asemaansa (ks. Vikat ym. 2007; Esping-Andersen, Güell & Brodman 2005). Omassa tutkimuksessani haluan tarkastella määräaikaisen työn ja perheellistymisen yhteyttä erikseen sekä naisilla että miehillä. Haluan siis tutkia tuon yhteyden mahdollista sukupuolisidonnaisuutta. Aineistoni koostuu Tilastokeskuksen vuosien 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimuksista, joihin olen yhdistänyt väestörekisterin tietoja vastaajille vuoteen 2009 mennessä syntyneistä lapsista.

Vuosien 2011–2015 hallitusohjelmassa (VNK 2011, 7) on asetettu selväsanaiseksi tavoitteeksi syntyvyyden nostaminen. Aiemman väestöpoliittisen selonteon (VNK 2004) mukaan syntyvyys kietoutuu muun muassa määräaikaisten työsuhteiden käyttöön. Luotettavaa tutkimustietoa määräaikaisten työsuhteiden käytön seurauksista syntyvyydelle siis tarvitaan.

Määräaikaisten työsuhteiden yhteyttä lastenhankintaan on käsitelty jo aiemmassa suomalaistutkimuksessa (Wilska 2005; Miettinen & Manninen 2006; Fast 2006; Sutela 2006). Toistaiseksi on kuitenkin puuttunut näyttö siitä, onko työsuhteiden määräaikaisuudella ollut yhteyttä syntyvyyteen myös todellisuudessa eikä vain aikomusten ja tulkintojen tasolla. Tutkimukseni täyttää tätä tiedollista aukkoa.

Tutkimuksen rakenne

Tutkimus etenee seuraavasti:

Luvussa 2 analysoin sitä taustaymmärrystä, mitä määräaikaiseen työhön, perheellistymiseen ja näiden ilmiöiden väliseen yhteyteen liittyy. Käsittelem määrääkäsia työsuhteita yhtenä epätyypillisten työsuhteiden muotona. Tarkastelen määrääkäsian työn yleisyydessä tapahtunutta kehitystä, kehityksen takana olevia syitä sekä määrääkäsian työsuhteiden sääntelyä. Keskustelen määrääkäsian työsuhteista sekä ansana että siltana työelämään. Suomen erityispiirteet tulevat esiin, kun peilaan tilannetta muualla saatuihin tuloksiin.

Käsittelem luvussa 2 myös perheellistymistä. Kuvaan hedelmällisyyden muutoksia viime vuosikymmeninä Suomessa ja muualla Euroopassa, ja keskustelen hedelmällisyyteen vaikuttavista tekijöistä aiemman tutkimuksen valossa. Hedelmällisyyden muutoksiin vaikuttavia tekijöitä on tavattu lähestyä kulttuurisesta sekä rakenteellisesta eli taloudellisesta tai institutionaalisesta näkökulmasta. Lopuksi kokoan aiempia tutkimustuloksia määrääkäsian työn ja perheellistymisen

yhteydestä sekä siitä, miten työntajasektorin, työn koetun epävarmuuden ja puolison työssäkäynnin on todettu olevan yhteydessä lastenhankintaan. Pohdin omaa lähtökohtaani työsuhteiden määräaikaaisuuden ja perheellistymisen yhteyden tutkimisessa: oletan, että lastenhankintaan liittyy tyypillisesti ihmisten sisäsyntyinen halu saada lapsia, mutta institutionaaliset ja taloudelliset rakenteet määrittelevät sitä, miten nuoret aikuiset voivat perheellistymistä omassa elämässään toteuttaa.

Luvussa 3 esittelen tutkimuskysymykset, tutkimusasetelmani, käytetyt muuttujat ja käyttämäni aineiston sekä näihin liittyvät rajoitukset. Esittelen myös käyttämäni menetelmät.

Luvussa 4 esittelen analyysin ja tutkimuksen tulokset. Kuvaan aluksi aineiston rakennetta ja aineistooni sisältyvien määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa toimivien palkansaajien rakenteellisia eroja. Suhteutan näitä havaintoja aiempaan tietoon määräaikaisten työsuhteiden kohdentumisesta eri palkansaajaryhmiin meillä ja muualla.

Ensimmäisenä varsinaisena tutkimuskysymyksenä selvitän määräaikaisen työn yhteyttä esikoislapsen syntymään lapsettomilla palkansaajilla sekä työntajasektorin, työmarkkina-aseman vakauden ja puolison työssäkäynnin vaikutuksia tuohon yhteyteen. Toiseksi tarkastelen määräaikaisten työsuhteiden ja (seuraavien) lasten syntymän yhteyttä kaikilla palkansaajilla, myös heillä, joilla jo on lapsia, sekä sitä, miten sektori, työmarkkinatilanteen vakaus ja puolison työssäkäynti tätä yhteyttä mahdollisesti muuntavat.

Kolmanneksi tutkin sitä, miten määräaikaisuus on yhteydessä lastenhankinnan tietoisesta lykkäämisestä kertomiseen sekä sitä, miten työntajasektori, työmarkkina-aseman vakaus ja puolison työssäkäynti tuota yhteyttä mahdollisesti muuntavat. Pohdin lasten hankinnan lykkäämisen syiden sukupuolisidonnaisuutta ja tarkastelen sitä, miten lykkäämisestä kertominen on yhteydessä esikoislapsen syntymään lapsettomilla palkansaajilla pysyvissä ja määräaikaississa työsuhteissa.

Lopuksi tutkin, onko perheenperustamisissä määräaikaisena työskentely yhteydessä myöhempään lapsettomuuteen, vanhemmaksi tulon ikään sekä lasten lukumäärään yli 40-vuotiaana siinä tapauksessa, että lapsia on syntynyt. Tutkin myös muuntavien muuttajien vaikutusta näiden seikkojen yhteyteen.

Luku 5 kokoaa keskeiset tutkimustulokset. Pohdin siinä myös tutkimukseni vahvuuksia ja rajoituksia sekä käytettyä metodologiaa. Päätän loppuluvun keskusteluun tässä tutkimuksessa saamieni tulosten merkityksestä yhteiskuntapolitiikalle.

2 Määräaikainen työ ja perheellistyminen

2.1 Määräaikainen työ

Määräaikaista työtä kutsutaan yleisesti ”epätyypilliseksi” työksi. Raija Julkunen ja Jouko Nätti (1995) summaavat tyypillisiksi tai normaaleiksi työsuhteiksi kokoaikaiset ja toistaiseksi voimassa olevat työsuhteet, joissa työtä tehdään työnantajan tiloissa yhdelle työnantajalle. Epätyypillisiä työsuhteita ovat määritelmän mukaan kaikki tämän ulkopuolelle jäävät palkkatyön muodot, joiden kirjon voi katsoa ulottuvan määräaikaisesta työstä, osa-aikatyöstä, vuokratyöstä ja etättyöstä erilaisiin palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastossa oleviin itsensä työllistämisen muotoihin kuten free lance -työhön, apurahatyöskentelyyn, pakkoyrittäjyyteen ja niin sanottuun portfoliotyöläisyyteen (Julkunen 2008, 109). Määräaikainen työ voi olla kokoaikaista tai osa-aikaista, mutta epätyypilliseksi sen tekee se, että määräaikainen työ on lähtökohtaisesti tilapäistä: sen on ennalta sovittu kestävän joko tiettyyn päivämäärään asti, tietyn työtehtävän suorittamisen ajan tai tiettyyn tapahtumaan (esimerkiksi sijaistettavan töihin paluuseen) asti.

Määräaikaisen työsuhteen pituus voi vaihdella muutamista tunneista useisiin vuosiin. Käsitettä ”pätkätyö” on käytetty 1990-luvun lopulta alkaen kuvaamaan lyhytkestoisia (määräaikaisia) työsuhteita (esim. Sutela ym. 2001). Pätkätyöllä on tosin viitattu myös kaikkiin määräaikaisiin työsuhteisiin tai lähes kaikkeen normaalityösuhteesta poikkeavan työn tekemiseen palkkatyössä tai palkkatyön ja yrittäjyyden rajapinnalla (Suoranta 2008).

Pätkätyö sekä tyypillinen ja epätyypillinen työ ovat Anu Suorannan (2008, 18–19) mukaan käsitteitä, joilla työelämää hallitaan ja jäsennetään – ne eivät ole neutraaleja, vaan eri tavoin latautuneita, kiistanalaisiakin. Käsitettä epätyypillinen on viime vuosina kritisoitu huomauttamalla, että kun epätyypillinen työ näyttää vakiintuneen pysyväksi työmarkkinailmiöksi, ei ole syytä marginalisoida sen tekijöitä leimaamalla heidät ikään kuin normista poikkeaviksi (Suoranta 2008; Huttula 2010).

Kirjoitukset kokoaikaisiin työsuhteisiin perustuvan perinteisen palkkatyöläisyyden murenemisesta, työmarkkinoiden prekarisoitumisesta ja epätyypillisten työn teon muotojen valtavasta kasvusta ovat saaneet julkisuutta Suomessa; on jopa ennustettu epätyypillisen muuttumista tyypilliseksi vähintäänkin tulevaisuudessa, ellei se ole sitä jo nyt (mm. General Intellect 2008; Huttula 2010; Peltokoski 2006; Siltala 2004). Toisaalta määräaikaisten työsuhteiden kasvua 1990-luvulla on epäilty tilastoharhaksi (Uusitalo 2008; Rokkanen & Uusitalo 2010), ja aiheellisesti on muistutettu, etteivät pätkätyöt ole uusi ilmiö työmarkkinoilla (Suoranta 2009).

Työolotutkimuksen aineiston mukaan palkansaajien työsuhdetyyppien epätyypillistyminen viimeisen reilun parinkymmenen vuoden aikana ei näytä Suomessa yhtä dramaattiselta kuin monista puheista voisi päätellä. Vuonna 2008 edelleen valtaosalla palkansaajista työsuhde oli kokoaikainen ja toistaiseksi voimassaoleva. Sukupuolten välillä on tässä suhteessa tosin selvä ero: Miespalkan-

saajilla tyypillisessä työsuhteessa työskentelevien osuus oli vuonna 2008 (88 %) laman aiheuttaman tilapäisen notkahduksen (82 % vuonna 1997) jälkeen palannut jopa vuoden 1984 tasoa (86 %) korkeammalle, mutta naisilla tyypillisten työsuhteiden väheneminen näyttää jääneen pysyvämmäksi ilmiöksi. Kun vuonna 1984 naisista 77 prosenttia työskenteli kokoaikaisissa ja pysyvissä työsuhteissa, oli vastaava osuus vuonna 1997 laskenut 70 prosenttiin ja noussut siitä vain 72 prosenttiin vuoteen 2008 mennessä. (Sutela 2010.)

Tyypillisten työsuhteiden osuuteen ovat vaikuttaneet paitsi muutokset määräaikaisen työn yleisyydessä, myös osa-aikatyön kasvu 1990-luvulta (Hulkko & Pärnänen 2006; ks. myös Pärnänen 2011). Vuokratyö on edelleen varsin marginaalinen ilmiö, se koskee noin prosenttia palkansaajista (Lehto & Sutela 2008, 40; Tanskanen 2012).

Varsinaisen palkkatyön ulkopuolelle, yrittäjyyden ja palkkatyön välimaastoon jää erilaisia itsensä työllistämisen muotoja, joissa työskentelevien asema voi olla erityisen epäedullinen. Vaikka ammatinharjoittajat ja muut yksinyrittäjät muodostivat vain kuutisen prosenttia 15–64-vuotiaista työllisistä vuonna 2010, joukko on kasvanut 2000-luvulla suhteellisesti enemmän kuin kaikkien työllisten tai palkansaajien lukumäärä (Pärnänen & Sutela 2011). Näin yleistyvän työn teettämisen tavan on ennakoitu muuttavan työmarkkinoita jopa enemmän kuin pätkätöiden yleistyminen 1990-luvun laman jälkeen teki (Suoranta & Anttila 2010, 11). Kaikesta huolimatta niin sanottujen normaalien palkkatyösuhteiden osuus koko työlliseen työvoimaan suhteutettuna on toistaiseksi säilynyt hämähästyttävän muuttumattomana 2000-luvulla (Pärnänen & Sutela 2011).

Määräaikaiset työsuhteet ovat siis vain yksi työmarkkinoiden epätyypillisyyksien ja epävarmuuksien muoto, mutta tässä tutkimuksessa keskityn ainoastaan niiden ja perheellistymisen väliseen yhteyteen.

Määräaikaiset työsuhteet työmarkkinoiden murroksessa

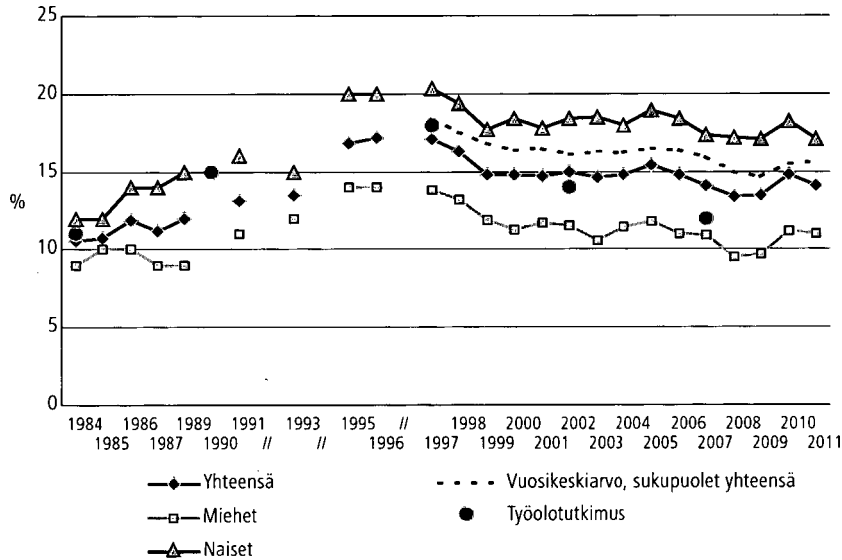
Määräaikaisten työsuhteiden kehitys on syytä nähdä osana työmarkkinoiden kokonaiskehitystä. Tämä tutkimuksen perustana olevat työolotutkimuksen aineistot vuosilta 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 on kerätty keskenään erilaisten työmarkkinaolosuhteiden vallitessa. Vaikka työmarkkinoilla on koettu suuria muutoksia tarkastelun kattamana aikana, tutkimusajankohtia yhdistää se, että mikään niistä ei ole osunut varsinaiseen talouden laskusuhdanteeseen. Kehitystä tarkasteltaessa on pidettävä mielessä myös se, että palkansaajakunnan rakenne on tutkimusjakson aikana muuttunut: koulutustaso on noussut huomasti ja toimihenkilöistyminen on ollut nopeaa (Lehto & Sutela 2008). Luvussa 4.1 kuvaan näitä rakennemuutoksia tarkemmin 20–44-vuotiailla (ks. myös liitetaulukot 1–7).

Kuvio 2.1.1 näyttää määräaikaisten työsuhteiden osuudessa tapahtuneen kehityksen. Määräaikaisuuden yleisyydessä tutkimusjakson aikana tapahtuneita muutoksia voi tarkastella työolotutkimuksen ja työvoimatutkimuksen perusteella.

Työolotutkimuksissa työsuhteen määräaikaaisuutta on kysytty vuodesta 1984 alkaen. Tiedonkeruu on ajoittunut syksyyn lukuun ottamatta vuotta 2008, jolloin tutkimuksen otos poimittiin maalisi- ja huhtikuussa työllisinä olleiden pal-

Kuvio 2.1.1

Määräaikaisten osuus (%) 15–64-vuotiaista palkansaajista. Työvoimatutkimuksen syksyiset vuosihaastattelut 1984–1987, 1989, 1991 ja 1993, työvoimatutkimus kevät 1995 ja 1996, työvoimatutkimuksen neljäs neljännes 1997–2011. Lisäksi työvoimatutkimuksen vuosikeskiarvo 1997–2011 ja Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008

Lähde: Tilastokeskus.

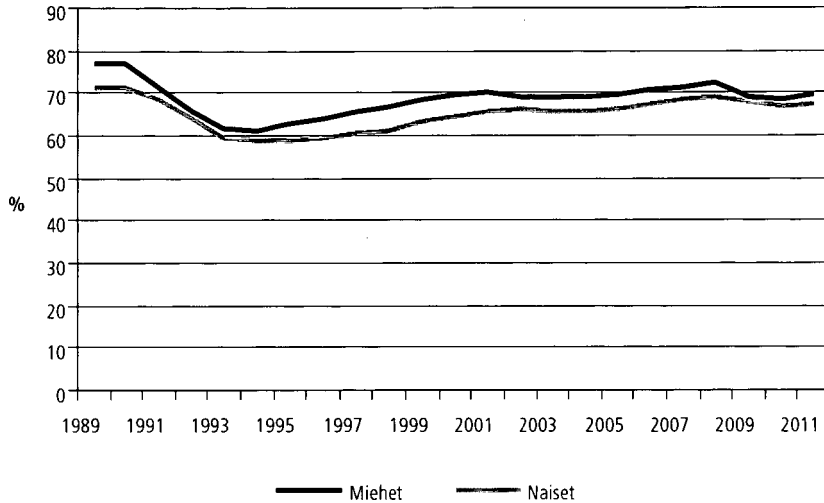
kansaaajien joukosta. Tämän ei pitäisi liiemmin vaikuttaa tietojen vertailukelpoisuuteen määräaikaisten työn osalta, sillä opiskelijoiden kesätyöt eivät ole alkaneet vielä huhtikuussa.

Työvoimatutkimuksen syksyisissä vuosihaastatteluissa työsuhteen määräaikaaisuutta tiedusteltiin jo vuosina 1981–1987 sekä vuosina 1989, 1991 ja 1993. Vuosien 1995 ja 1996 tieto työsuhteen määräaikaaisuudesta perustuu kyseisinä keväinä tehtyihin työvoimatutkimuksiin. Yhtenäinen aikasarja alkaa vasta vuodesta 1997, mistä lähtien tieto työsuhteen tyypistä on sisällytetty työvoimatutkimuksen kuukausihaastatteluun. Varhaisempien tietojen vertailukelpoisuutta vaikeuttaa eri ajankohtiin – syksyyn tai loppukeväeseen – sijoittuva haastatteluaikajako, sillä määräaikaisten työsuhteiden osuus vaihtelee vuodenajan mukaan¹. Koululaisten ja opiskelijoiden kesätyöt nostavat määräaikaisten osuutta kesäisin. Tämä heijastuu myös vuosikeskiarvoihin, joissa määräaikaisten osuus on korkeampi kuin osuus vuoden ensimmäisellä tai viimeisellä neljänneksellä. Kuviossa 2.1.1 vertailukelpoisuutta on parannettu rakentamalla aikasarja, jossa vuosien 1984–1993 syksyllä kerättyjä tietoja verrataan vuosien 1997–2011 viimeisen vuosineljänneksen tietoihin. Kuviossa näkyy myös vuosikeskiarvo vuosilta 1997–2011.

¹ Vertailua vaikeuttaa myös se, että vuosina 1981–1996 "ei osaa sanoa"-vastaajien osuus oli suurempi (1–4 %) kuin vuodesta 1997 alkaen, jolloin nämä vastaukset lähestulkoon hävisivät haastattelutekniikan muutoksen myötä (Pärnänen & Sutela 2009.)

Kuvio 2.1.2

Työllisyysaste (%) 15–64-vuotiailla sukupuolen mukaan 1989–2011

Lähde: Tilastokeskus. Työvoimatutkimus.

Kuviot 2.1.2 ja 2.1.3 kuvaavat koko 15–64-vuotiaan väestön työllisyys- ja työttömyysasteita aikavälillä 1989–2011². Naisten työssäkäynti kodin ulkopuolella yleistyi Suomessa voimakkaasti 1980-luvulla, jolloin työllisyyden kasvu ylipäänsä oli nopeaa, myös miehillä. Laajeneva julkinen sektori tarjosi yhtäältä työpaikkoja naisille sekä toisaalta hoivapalveluita, jotka mahdollistivat heidän työssäkäyntinsä (Lehto 1999); kehitys on ollut samantapainen myös muissa Pohjoismaissa (mm. Ellingseater 2009). Työvoimapulan vallitessa työelämään siirtyminen ensimmäistä kertaa tai urakatkoksen jälkeen oli helppoa, ja työvoimaosuudet kasvoivat 25–44-vuotiailla suomalaisnaisilla tasaisesti 1980-luvun puoliväliin asti; ne pysyivät korkeina 1990-luvun alun lamavuosiin saakka (ks. Savola 2000). 1980-luvun puolivälissä noin joka kymmenes palkansaaja työskenteli määräaikaisessa työsuhteessa, mutta vuosikymmenen loppua kohti määräaikaisten työsuhteiden osuus alkoi naisilla nousta.

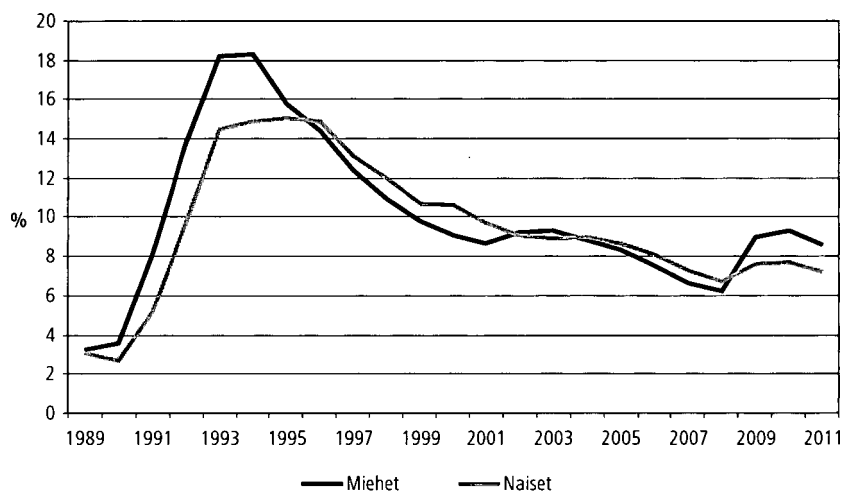
Talouden ja työllisyyden kasvu kulmineitui vuonna 1990, jolloin naisten työllisyysaste oli yli 70 prosenttia ja miehillä lähes 80 prosenttia. Vuoden 1990 työolotutkimuksen otos edustaakin muita tutkimusvuosia heterogeenisempaa palkansaajakuntaa. Vaikka määräaikaisena työskentelevien palkansaajien osuus oli kasvanut 1980-luvun lopulla etenkin naisilla, työsuhteen määräaikaisuus oli monessa tapauksessa itse toivottu vaihtoehto. Vuoden 1990 työolotutkimuksessa vain joka kolmas määräaikainen palkansaaja sanoi tekevänsä määräaikaista työtä siksi, ettei muuta työtä ollut saatavilla.

Työllisyyskasvu katkesi pian vuoden 1990 työolotutkimuksen jälkeen syvään lamaan, joka näkyi aluksi miesten työllisyyden romahtamisena. Naisten työttö-

2 Työvoimatutkimuksessa käytetty työllisen ja työttömän käsitteet muuttuivat vuonna 1997, jolloin aikasarjoja korjattiin taaksepäin, mutta vain vuoteen 1989 asti.

Kuvio 2.1.3

Työttömyysaste (%) 15–64-vuotiailla sukupuolen mukaan 1989–2011

Lähde: Tilastokeskus. Työvoimatutkimus.

myys ei noussut missään vaiheessa yhtä korkealle kuin miesten, sillä suuri joukko naisia vetäytyi työvoiman ulkopuolelle joko opiskelemaan tai omaa kotitaloutta hoitamaan. Laman iskettyä määräaikaisina työskentelevien palkansaajien osuus laski nopeasti, koska määräaikaiset olivat työpaikoilta karsittavien listoilla ensimmäisinä (Parjanne 1998).

Miesten työllisyys toipui lamasta nopeammin kuin naisten; käännekohtana voi pitää vuotta 1995. Tuolloin alkoi voimakas taloudellisen kasvun aika miesvaltaisella yksityissektorilla, vaikka naisvaltaisella julkisella sektorilla säästötoimenpiteet samaan aikaan vielä jatkuivat. Nousukauden myötä myös määräaikaisten työsuhteiden osuus alkoi taas lisääntyä nopeasti ja huippu saavutettiin vuonna 1997. Määräaikaisissa työsuhteissa työskentelyn syy oli tuolloin voittopuolisesti (77 %) se, että pysyvää työtä ei ollut löytynyt.

Lukuun ottamatta työolotutkimusvuodelle 2003 osunutta lyhytaikaiseksi jäänyttä "minitaantumaa" – joka näkyi erityisesti nuorimpien ikäryhmien työttömyysasteen väliaikaisena kohoamisena – vuosituhannen vaihde oli talouden ja työllisyyden kasvun aikaa. Vuoden 2008 kevääseen ajoittuva työolotutkimuksen tiedonkeruujankohda heijastelee silloisen talouskasvun huippua, jolloin palkansaajat eivät vielä tienneet huolestua vain muutamaa kuukautta myöhemmin seuraavasta finanssikriisistä ja talouden alamäestä.

Kuten 1990-luvun lamassa, miesten työllisyystilanne lähti heikkenemään loppuvuodesta 2008 nopeammin kuin naisten työllisyystilanne. Naisilla työllisyysasteen vuosikeskiarvo sen sijaan jäi vuonna 2008 suhteellisen korkeaksi jopa loppuvuoden huonontuneesta tilanteesta huolimatta. Sukupuolikuilu työllisyys- ja työttömyysasteissa oli tosin alkanut kaventua jo 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälin tienoilla. Määräaikaisten palkansaajien osuus oli vuoteen 2008 mennessä ehtinyt laskea vuosituhannen alusta, ja myös vastentah-

toisten määräaikaisten eli pysyvän työn puutteen vuoksi määräaikaisina työskentelevien osuus joukosta oli vähentynyt noin 80 prosentista vuonna 2003 kahteen kolmasosaan (66 %) vuonna 2008.

Kaikesta huolimatta määräaikaisten palkansaajien osuus oli vuonna 2008 naisilla selvästi korkeampi kuin 20 vuotta aiemmin. Työvoimatutkimuksen vuoden 1982 syksyisessä vuosihaastattelussa määräaikaisten osuus oli naispalkansaajilla 13 prosenttia ja miespalkansaajilla 9 prosenttia; luvut ovat samoja vuoden 1984 niin ikään syksyllä kerätystä työolotutkimuksessa. Vuoden 2008 työvoimatutkimuksen neljännessä neljänneksellä vastaavat osuudet olivat 17,2 ja 9,5 prosenttia. Sittemmin määräaikaisten osuus on kääntynyt nousuun miehillä. Vuoden 2011 viimeisellä neljänneksellä määräaikaisten osuus oli työvoimatutkimuksen mukaan naisilla 17,2 ja miehillä 11,1 prosenttia.

Vaikka määräaikaisten naisten ja miesten osuudet ovat siis talouskriisin aikana lähentyneet toisiaan, sukupuolten välinen ero määräaikaisten työsuhteiden yleisyydessä on Suomessa kansainvälisesti katsoen edelleen merkittävä. Se on suurin EU15-maissa ja toiseksi suurin EU27-maissa Kyproksen jälkeen. (Eurostat 2012a.)

Määräaikaisen työn taustatekijöitä

Määräaikaisten työsuhteiden kasvu on erityisesti Keski- ja Etelä-Euroopassa nähty liittyvän työmarkkinoiden joustavoittamiseen, joka on seurausta globalisaation, kiihtyneen kilpailun ja tehokkuusvaatimusten paineista (Mm. Gebel 2010; Gash & McGinnity 2007; Barbieri 2009; Dolado, Garcia-Serrano & Jimeno 2002). Fordistinen, vakaisiin ja kokoaikaisiin työsuhteisiin sekä täystyöllisyyteen ja tiukkaan irtisanomissuojaan perustuva jäykkä työmarkkinajärjestelmä ei kyennyt reagoimaan 1970-luvulla koettuihin taloudellisiin shokkeihin ja niiden seurauksena kasvaneeseen työttömyyteen. Määrällisen joustavuuden³ (Atkinson 1984) lisäämisen nimissä työlaainsäädäntöä löyhennettiin monissa Keski- ja Etelä-Euroopan maissa 1980- ja 1990-luvuilla tavalla, joka lisäsi tilapäisesti palkatun työvoiman käytön mahdollisuuksia. Koska pysyvien työsuhteiden irtisanomissuojaan – eli tyypillisimmillään ammattiliittoon kuuluvista miehistä muodostuvan ydintyövoiman saavutettuihin etuihin – ei puututtu, ilmiötä on kutsuttu ”osittaiseksi uudistusstrategiaksi” (partial reform strategy) (OECD 2006) tai ”osittaiseksi joustavoittamiseksi” (Esping-Andersen 1996, 83).

Näin määräaikaisten työsuhteiden käyttö yleistyi erityisesti maissa, missä irtisanomissuoja oli korkea⁴. Ranskassa, Italiassa ja Espanjassa määräaikaisten palkansaajien osuus kaksinkertaistui aikavälillä 1985–1997 ja työmarkkinoiden lohkoutuminen voimistui entisestään. Löyhemmän työlaainsäädännön maissa

3 Atkinson erottaa määrällisen, toiminnallisen ja taloudellisen joustavuuden, joista juuri ensiksi mainitulla viitataan työvoiman määrän säätelyyn työvoiman tarpeen mukaan.

4 Irtisanomissuojan ja määräaikaisten työsuhteiden yleisyyden välinen yhteys ei ole ehdottoman suoraviivainen. Irtisanomisen ja rekrytoinnin helppouden lisäksi määräaikaisten työsuhteiden yleisyyteen vaikuttavat myös monet muut institutionaaliset tekijät, kuten koulutusjärjestelmä ja työelämysuhteiden rooli, erityisesti järjestäytymisaste, sekä työttömyysaste. (Polavieja 2006; Gash 2008; Giesecke & Gross 2003; Kahn 2007; Holmlund & Storrie 2002; Baranowska ja Gebel 2010.)

Isossa-Britanniassa ja USA:ssa määräaikaisten työsuhteiden osuus on vastaavana aikana pysynyt sen sijaan suhteellisen matalana ja muuttumattomana.⁵ (Barbieri 2009; Dolado ym. 2002; Giesecke & Gross 2003.)

Suomen kehitys poikkeaa edellä kuvatusta. Määräaikaisen työn kasvua ei voi Suomessa selittää teorialla työmarkkinoiden segmentoitumisesta, sillä suomalaiset työmarkkinat eivät ole perinteisesti olleet yhtä syvästi jakautuneet kuin monissa muissa Euroopan maissa (Saloniemi ym. 2004). Suomessa tätä kehitystä ovat estäneet kulttuurin ja työvoiman homogeenisuus, naisten yleinen osallistuminen työmarkkinoille, palkkatyön nuoruus, keskimäärin pienet työorganisaatiot sekä julkisen sektorin laajuus, ja lisäksi korkea järjestäytymisaste ja keskitetyt työmarkkinaratkaisut (Koistinen 1999; Nätti 1989). Määräaikainen työ ei yleisty misestä huolimatta kohdistu meillä samalla tavoin niin sanottuihin huonoihin ja matalan koulutuksen toihin kuin monessa muussa EU-maassa eivätkä määräaikaisten palkansaajat moniltakaan osin, esimerkiksi koulutustasoltaan, eroa epäedukseen pysyvässä työsuhteessa toimivista (Saloniemi ym. 2004; Nätti 1989).

Kimmo Kevätsalon (2007) mielestä ripeä palkkatyöläistyminen ja hyvinvointivaltion rakentaminen jatkui Suomessa patriarkalisessa johtamismallin alla vielä silloinkin, kun fordistinen tuotantotapa – joka ei koskaan ehtinyt täysin rantautua Suomeen – kriisiytyi suurissa teollisuusmaissa. Suomessa vasta 1990-luvun lama merkitsi varsinaista suunnanmuutosta, ja tarjosi työnantajille tilaisuuden ottaa käyttöön suuressa maailmassa jo pitkään kehiteltyjä määrällisen joustavuuden johtamistapoja.

Bertil Holmlundin ja Donald Storrien (2002) analyysi määräaikaisten työsuhteiden kasvun syistä 1990-luvun Ruotsissa tarjoaa hyvän peilauskohteen Suomen tilanteelle. Kirjoittajien mukaan Ruotsin kehitys liittyi pikemminkin 1990-luvun lamaan kuin lainsäädännön muutoksiin: laman aikana määräaikainen työ ensin vähenee, lähtee sitten nopeaan nousuun, ja palaa laman jälkeen vähän kerrassaan taluskriisiä edeltäneelle tasolle. Epäsuotuisat makrotaloudelliset olosuhteet saavat työnantajat suosimaan määräaikaisia työsuhteita, ja työntekijät ovat valmiimpia hyväksymään ne, kun vaihtoehtona on työttömyys. Kirjoittajien mukaan määräaikaisten työsuhteiden osuus uusista työsuhteista kasvaa taluskriisin aikana ja siitä toivuttaessa, koska työssä olevien osuus työnhakijoista on pienentynyt laskusuhdanteen seurauksena ja työnantajat tarvitsevat enemmän ”katsastusjaksoja” uusia työntekijöitä palkatessaan; työttömät ja nuoret ovat ryhmiä, jonka kyvyistä ja ominaisuuksista työnantajalla on rekrytointitilanteessa käytettävissään vähemmän tietoa kuin jo työssä olevista työnhakijoista. Lisäksi työnantajat ovat hanakampia käyttämään määräaikaista työvoimaa silloin, kun työvoimaa on paljon saatavilla. Niukka työvoiman saatavuus sen sijaan tekee

5 Baranowskan ja Gebelin (2010) määrittelyjen mukaan Suomi oli 2000-luvun alussa EU-maiden keskitasoa vertailtaessa toistaiseksi voimassa oleviin työsuhteisiin liittyvää irtisano-missuojaa. Lainsäädäntö oli Suomea tiukempi Portugalissa, Tsekin tasavallassa, Slovakiassa, Hollannissa, Ruotsissa, Virossa, Sloveniassa, Liettuassa, Espanjassa, Saksassa, Ranskassa, Itävallassa, Kreikassa. Se oli Suomen kanssa jotakuinkin samaa tasoa Latviassa, Bulgariassa, Puolassa. Saman vertailun mukaan määräaikaisia työsuhteita säädellään Suomessa hieman tiukemmin kuin EU-maissa keskimäärin. Vielä säädellympää määräaikaisuuskien käyttö oli vuosituhannen alussa Ranskassa, Espanjassa, Kreikassa, Portugalissa, Belgiassa, Liettuassa, Latviassa ja Italiassa.

suhteellisesti kannattavaksi palkata työntekijöitä pitkäaikaisiin työsuhteisiin, koska se takaa paremmin työntekijän pysyvyyden tilanteessa, missä uusien työntekijöiden löytäminen on hankalaa. (Emt.)

Holmlund ja Storrie (emt.) löytävät tukea päätelmilleen muiden Pohjoismaiden tilanteesta. Norjassa ja Tanskassa ei koettu lamaa eikä työttömyyden kasvua 1990-luvulla, ja määräaikaisten työsuhteiden osuus pysyi näissä maissa suhteellisen muuttumattomana. Suomessa, missä talouden kriisi oli vielä syvempi kuin Ruotsissa, kehitys muistutti Ruotsia.

Ruotsille ja Suomelle on yhteistä myös laaja naisvaltainen julkinen sektori sekä pitkät perhevapaat, jotka heijastuvat jatkuvana (nais)sijaisten tarpeena. Myös erilaisten muiden lakisääteisten vapaiden lisääntyminen ja ahkera käyttö vakinaisen henkilöstön parissa lisäävät sijaisten tarvetta. Kunta-alalla suuri osa tehtävistä on lakisääteisiä, ja ne on hoidettava riippumatta siitä, onko viran vakainainen haltija siihen kykenevä tai ei. Holmlundin ja Storrien (emt.) mukaan sijaiset muodostavat Ruotsissa yksittäisen suurimman ryhmän määräaikaisten joukossa; sijaisten tarve vastaa pysyvästi 4–5 prosenttia ruotsalaispalkansaajien määrästä.

Myös Suomessa sijaiset vailla vakinaista tointa ovat merkittävä osa määräaikaisista palkansaajista, 2000-luvulla vajaa kolmannes kaikista (Lehto & Sutela 2008, 35). Naisille sijaisuudet ovat yleisempiä kuin miehille ja itse asiassa sijaisten osuus kaikista määräaikaisista naispalkansaajista on vuosien myötä vain kohonnut. Kun kaikista 20–44-vuotiaista määräaikaisista naispalkansaajista 30 prosenttia oli sijaisia vuonna 1990, vastaava osuus oli vuonna 2003 noussut 40 prosenttiin ja vuonna 2008 se oli 36 prosenttia. Miehillä vastaava osuus kasvoi 11 prosentista 13 prosenttiin vuosina 1990–2008. (Työolotutkimuksen julkaisemattomat taulukot). Kunnallinen työmarkkinajärjestö arvioi, että kuntasektorilla jatkuva sijaisten tarve perhevapaiden, sairauslomien, vuosilomien ja muiden virkavapaiden vuoksi vastaa noin 20:tä prosenttia vakinaisen henkilökunnan määrästä (Palanko-Laaka 2005; myös Mäkinen 2012; Laaksonen 2002). Naisvaltaisella alalla naisen sijainen on yleensä toinen nainen.

Tässä suhteessa tilanne kuntasektorilla on siis olennaisesti toinen kuin silloin, jos työnantaja mukauttee työntekijöiden määrää kysynnän vaihteluista tai muista työmarkkinatekijöistä johtuen. Koska sijaisten tarve on kuntasektorilla jatkuva – sijaistettavat vain vaihtuvat – on yleistä, että samoja henkilöitä kierrätetään määräaikaisissa työsuhteissa eri poissaoloja paikkaamassa. Voi kysyä, onko sijaisen palkkaaminen määräajaksi vain kutakin sijaisuutta varten ainoa tai edes paras ratkaisu. Suuremmissa kunnissa 1990-luvun alussa käytössä olleita erilaisia varahenkilöjärjestelmiä karsittiin aikanaan kustannussyistä, kun valtionosuusjärjestelmässä tapahtui muutoksia eikä varahenkilöstöä enää voitu ottaa huomioon valtionosuuksia laskettaessa (Palanko-Laaka 2005). Vastaavanlaisiin varahenkilöstöjärjestelmiin ja henkilöstöpankkeihin on 2000-luvulla alettu jossain määrin palata (emt.; Työministeriö 2007; Miettinen 2007; Mäkinen 2012), mihin myös vuosien 2011–2015 hallitusohjelma kannustaa (VNK 2011).

Myös työvoimapolitiittiset toimenpiteet lisäsivät määräaikaisten työntekijöiden määrää 1990-luvun lopulla erityisesti julkisella sektorilla. Tällöin kyse ei ollut niinkään siitä, että määräaikaisuudet olisivat olleet vaihtoehto pysyville työsuhteille vaan pikemminkin työttömyydelle.

Eräs määräaikaisten työsuhteiden lisääntymisen takana oleva ilmiö on lisäksi se, että sekä yksityis- että julkisella sektorilla jopa jatkuvissa toiminnoissa ja aiemmin pysyvissä työsuhteissa tehtyä työtä organisoidaan yhä useammin päätöksenteoksi projektityöksi, johon työntekijät palkataan määräaikaaisiksi. Myös valtio-sektorilla erinäisiä kehittämishankkeita toteutetaan yleisesti projekteina muun muassa budjettisivistä. Määräaikaiset työsuhteet ovat erityisen yleisiä yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, missä ulkopuolinen rahoitus on sidottu lyhytaikaisiin projekteihin.

Jopa pidempiaikaisia tutkimusprojekteja voidaan pilkkoa taktisista syistä vaikkapa vuoden pätkiin, vaikka rahoitus olisi myönnetty useammaksi vuodeksi (Palanko-Laaka 2005) siitä huolimatta, että työsopimuslaki periaatteessa kieltää tällaisen käytännön. Vaikka projektityöt koskevat yleisesti korkeasti koulutettuja, on töiden projekteiksi pilkkominen levinnyt paikoin myös teollisuusalan suorittavaan työhön (emt.).

Jos projektit seuraavat toinen toistaan ja niiden (määräaikaiset) tekijät pysyvät samoina, on tulkinnanvaraista, eikö työvoiman tarvetta voi pitää pysyvänä. (Palanko-Laaka 2005; Lehto ym. 2005; Miettinen 2007.) Kyse ei lienekään vain vaikeuksista ennakoita työvoiman tarvetta, vaan yleisemmästä työn organisoinnin tavan muutoksesta. Pekka Sulkunen (2006) kirjoittaa koko yhteiskunnan projektiluontoistumisesta.

Määräaikaisten työsuhteiden yleisyydessä tapahtunut muutos ja sen taustalla olevat syyt ovat Suomessa sukupuolisidonnaisia, ja koko määräaikaisuuden ilmiö on likeisesti yhteydessä nimenomaan naisten perheellistymiseen. Naisten määräaikaisten työsuhteiden voimakas yleistyminen 1980-luvun lopulla liittyi vuodesta 1985 asteittain voimaan tulleeseen kotihoidontukijärjestelmään, joka on lisännyt perhevapaita sijaistavien määrää erityisesti naisvaltaisilla aloilla. Se, että naiset ovat näiden vapaiden pääasiallisia käyttäjiä, voi johtaa tilastolliseen syrjintään (Kellokumpu 2007a; Laaksonen 2002): työnantajalla saattaa olla kiusaus olla palkkaamatta synnytysikäistä naista vakinaiseen työsuhteeseen, sillä tällä on tilastollisesti ajatellen kohonnut riski jäädä piakkoin jopa vuosiksi pois työelämästä. Siitä aiheutuisi työnantajalle sekä suoria että epäsuoria kustannuksia. Miesten määräaikaaisuuksien yleistyminen ajoittuu pikemminkin 1990-luvun taloudelliseen lamaan.

Naisten määräaikaaisuuksien kasvu 1990-luvulla liittyi läheisesti myös kunta- ja valtiosektorin säästöpaineytymiseen ja rekrytointikieltoihin. Kunta-alalla, missä työvoimaa tarvittiin lakisääteisten toimintojen turvaamiseksi, budjettirahoituksen epävarmuutta puskuroitiin määräaikaaisilla työsuhteilla. Muun muassa opetus- ja sosiaalialalla on harjoitettu käytäntöä, jossa opettajien, päiväkotihenkilökunnan ja koulunkäyntiavustajien määräaikaaisia työsuhteita on solmittu lukuvuosien ajaksi kerrallaan, ja uusittu jälleen kesän jälkeen uuden lukuvuoden alkaessa. (Palanko-Laaka 2005; Lehto ym. 2005.)

Anu-Hanna Anttila ja Anu Suoranta (2007) tosin muistuttavat aiheellisesti, että päätöksistä ja epävarmasta toimeentulosta koostuvaa työelämää on ollut myös aiemmin. Tietyillä aloilla ja tietyissä väestöryhmissä on aina joustettu päätöksillä, keikkalla, kausi- ja tuntitöissä. Suoranta (2009) näkee 1920- ja 1930-lukujen naisvaltaisen tekstiiliteollisuuden käytäntöjen olleen hyvin lähellä nykypäivän uusliberalistiseksi kutsuttuja työn teettämisen malleja.

Valtiolla ja kunnissa on laadittu ohjeistukset määräaikaisten työsuhteiden käytöstä ja lainmukaisuudesta 2000-luvun alussa vuosien 2003–2004 tulopoliittisen sopimuksen mukaisesti. Määräaikaisten työsuhteiden kasvu onkin sittemmin taittunut, osuudet ovat jopa vähentyneet. Ilman kyseisiä toimenpiteitä määräaikaistuuksien yleisyys olisi voinut kasvaa edelleen, etenkin, kun erilaiset lakisääteiset vapaat kuten vuorotteluvapaa ja sen tuomat sijaistarpeet ovat lisääntyneet (TEM 2012). Silti voi kysyä, miksi tällaiset varahenkilöjärjestelmien kaltaiset hyvät käytännöt eivät ole käytössä vielä nykyistä laajemmin. Lisäksi on syytä huomata, että määräaikaisten työsuhteiden käyttö ei ole vähentynyt vain pysyvien työsuhteiden lisäämisen kautta, vaan myös siksi, että monissa työorganisaatioissa – jopa kunta-alalla – on siirrytty enenevästi töiden ulkoistamisen strategioihin (Lehto ym 2005).

Määräaikaiset työsuhteet: epävarmuuden ansa vai astinlauta?

Määräaikaisen ja pysyvän työsuhteen ero on siinä, että määräaikainen työsopimus päättyy ilman erityistä irtisanomista tai irtisanomissuojaa, kun määräaika päättyy tai työ on tehty. Olennainen tekijä määräaikaiseen työsuhteeseen sisältyvässä epävarmuudessa on se, mitä määräaikaisuuden päätyttyä seuraa.

Mika Happonen ja Jouko Nätti (2000) jakavat määräaikaiset palkansaajat karkeasti kahteen ryhmään. Epävarmuutta kokeville kulloinenkin työsuhte on vain yksi episodi patkätöiden ja patkätöttömyyden vuorottelussa. Niille, jotka eivät koe epävarmuutta, nykytyö on pikemminkin yksi lenkki määräaikaisten työsuhteiden katkeamattomassa ketjussa tai jopa ponnahduslauta pysyvämpään työhön.

Määräaikaisten työsuhteiden ja perheellistymisen yhteyden kannalta kysymys siitä, mitä määräaikaisuuden jälkeen seuraa, on olennainen. On aivan eri asia, onko määräaikainen työsuhte ohimenevä välivaihe kenties muutenkin sitoutumattoman ja vapaudestaan nauttivan nuoren aikuisen elämässä, vai tuntuuko työmarkkina-aseman epävarmuus pitkittyvän loputtomiin vielä silloin, kun perheellistyminen alkaisi olla muuten ajankohtaista. Perheellistymisen näkökulmasta keskeistä ei ole vain se, mihin ryhmiin määräaikaisuus kohdentuu, vaan myös se, kenelle ja missä olosuhteissa määräaikaisista työsuhteista muodostuu ansa tai umpikuja, ja kenelle ne ovat silta tai työmarkkinoille integroiva vaihe (mm. Kauhanen & Nätti 2012; Nätti 1993; Gebel 2010; Giesecke & Gross 2004; Gash 2008).

Sekä silta- että ansahypoteeseille löytyy näyttöä. Silta- tai integraatioteoria sopii muun muassa tilanteisiin, joissa työnantaja käyttää määräaikaisuutta ”katsastusjaksona” tai koeaikana työntekijän kykyjen ja taitojen testaamiseen ennen kuin palkkaa hänet pysyvään työsuhteeseen. Tämä voi olla tarpeen erityisesti sellaisia korkeasti koulutettuja henkilöitä rekrytoitaessa, joilla tutkinto ei ole suoraan työelämään valmistava, sekä moniulotteisissa työtehtävissä, jolloin työnantajan on muuten mahdotonta etukäteen arvioida työntekijän suoriutumista (Gebel 2010).

Silta-ajattelun mukaan mikä tahansa työkokemus on jatkon työllistyvyyden kannalta parempi vaihtoehto kuin ei-työ. Määräaikainen työ antaa mahdollisuuden ammattitaidon, osaamisen ja työmarkkinataitojen ylläpitoon ja päivittämi-

seen sekä sosiaaliseen verkostoitumiseen (mm. Barbieri & Scherer 2009; Booth ym. 2002; Miettinen 2007). Työelämässä mukana olemalla voi myös välttää työttömiin helposti kohdistuvan tilastollisen syrjinnän seuraavan työnhaun yhteydessä (Korpi & Levin 2001).

Ansa-hypoteesi taas toteutuu muun muassa tilanteissa, missä työnantaja käyttää määrääkaista työvoimaa työvoimapuskurina. Tällöin työnantaja mukauttaa työntekijöidensä määrää vastaamaan paremmin toimintansa laajuutta ja välttyy irtisanomisesta aiheutuville kuluille ja vaivalta sekä pitkiin ja pysyviin työsuhteisiin liittyvien erilaisten työsuhde-etujen ja lisien maksamiselta. Työvoiman tarve voi tietysti vaihdella myös vuodenaikojen mukaan erityisesti metsä- ja maataloustyössä, hotelli- ja ravintola-alalla tai tiettyjen alojen myyntityössä.

Ansa-hypoteesi liittyy läheisesti työmarkkinoiden segmentoitumisen teorioihin (ks. Nätti 1989), joiden mukaan työmarkkinat jakautuvat yhtäältä vakautta ja hyviä ansiotuloja tarjoavia ”hyviä töitä” sisältäviin ensisijaisiin työmarkkinoihin, ja toisaalta huonoja, matalapalkkaisia ja epävakaita työoloja sisältäviin toissijaisiin työmarkkinoihin. Joskus on erotettu myös ylemmät toissijaiset työmarkkinat, jotka tarjoavat hyvin koulutetuille hyvin palkattuja, mutta epävakaita töitä (Giesecke & Gross 2004).

Segmenttiteorian mukaan työmarkkinalohkojen rajoja on vaikea ylittää. Määrääkaikaisessa työsuhteessa työskentelevillä on kohonnut riski työllistyä uuteen määrääkaikaiseen työsuhteeseen tai joutua työsuhteen päätyttyä työttömäksi, ja työttömillä on kohonnut riski työllistyä määrääkaikaiseen eikä pysyvään työsuhteeseen (OECD 2002, 2008; Giesecke & Gross 2003, 2004; Barbieri & Scherer 2008; Holmlund & Storrie 2002; Gash 2008; Kauhanen 2002). OECD:n (2002) mukaan pysyvään työhön työllistyvät todennäköisimmin ne nuoret ja koulutetut henkilöt, joilla ei ole takanaan työttömyyskokemusta, ei aiempia toistuvia määrääkaikaisuuksia ja jotka ovat päässeet kokoaikatyöhön keskikokoiseen tai suureen yritykseen yksityis sektorille.

Maiden välillä on selviä eroja siinä, millä aikavälillä työuransa määrääkaikaisessa työsuhteesta aloittaneet tapaavat työllistyä vakinaiseen työsuhteeseen – suuri osa joka tapauksessa työllistyy, ennemmin tai myöhemmin (Gash 2008 Ranskaa, Länsi-Saksaa, Tanskaa ja Iso Britanniaa koskien). OECD:n (2002) 12 Euroopan maan vertailussa niiden tilapäistöitä ja määrääkaikaisuuksia tekevien osuus, jotka onnistuivat työllistymään pysyvään työsuhteeseen kahden vuoden sisällä, vaihteli noin kolmasosasta (Belgia, Ranska, Espanja) noin kahteen kolmannekseen (Itävalta, Tanska, Alankomaat) vuosina 1996–1998. Tilapäistöissä jatkavien osuus vaihteli vastaavasti noin neljänneksestä puoleen ja työttömiksi päätyvien osuus 10–24 prosenttia välillä.

Tutkijoiden mukaan avoimilla työmarkkinoilla ja liberaaleissa talouksissa työsuhteen määrääkaikaisuus toimii työmarkkinoille tullessa usein siltana (Britanniaa koskien Booth ym. 2002; Gebel 2010). Erityisesti suljetuilla työmarkkinoilla löytyy näyttöä ainakin tilapäisestä segmentoitumisesta (Gebel 2010). Italiassa segmentoitumisesta on tullut Paolo Barbierin ja Stefani Schererin (2009) mukaan pysyvää laatua: määrääkaikaisen palkansaajan mahdollisuudet saada vakinaista työtä heikkenevät, mitä pidempään hän on ollut määrääkaikaisissa työsuhteissa, vaikka ryhmiin valikoitumisen vaikutus otetaan huomioon.

Määräaikaisena työuransa aloittaneiden aseman vakiinnuttaminen näyttää hidastuneen Italian (Barbieri & Scherer 2009) lisäksi ainakin Ranskassa (Blanchard & Landier 2002) ja Saksassa (Gebel 2010). Ruotsissa vuosien 1990 ja 2000 välillä ei näy eroa määräaikaisuudesta pysyviin työsuhteisiin siirtymisessä, mutta työttömien työllistyminen edellytti uuden vuosituhannen alussa aiempaa useammin kulkua määräaikaisuuden kautta (Holmlund & Storrie 2002).

Kansainvälisessä kirjallisuudessa ansa-hypoteesiin liittyy äärimmilleen näkemyksiä, joiden mukaan työmarkkinoille tulevan ei pitäisi kelpuuttaa ensimmäiseksi työkseen määräaikaista työtä, vaan hänen olisi järkevämpi odottaa sitä oikeaa, vakinaista työtä (Gebel 2010 Britanniaa ja Saksaa koskien; Barbieri ja Scherer 2009 Italiassa). Tämän käsityksen mukaan määräaikainen työ voi tiettyissä olosuhteissa ja tietyille ryhmille lyödä tekijänsä epäonnistujan stigman, merkin siitä, ettei hän kelvannut pysyvään työsuhteeseen (myös Korpi & Levin 2001). On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi nämä Gebelin (2010) johtopäätökset perustuvat tilanteeseen, missä (vuosina 1991–2007) reilu kolmannes (37 %) saksalaisista ja runsas viidennes (22 %) briteistä – eli selvä vähemmistö – työllistyi ensimmäiseen työsuhteeseensa määräaikaisena.

Suomessa määräaikaisten työsuhteiden osuus uusista eli alle vuoden kestäneistä työsuhteista on ollut vuosina 1997–2009 kyseisiä lukuja paljon korkeampi. Työvoimatutkimuksen neljännellä vuosineljänneksellä – loka-, marras- ja joulukuussa, jolloin koululaisten ja opiskelijoiden kesätyöt eivät ole laskuissa mukana – määräaikaisten työsuhteiden osuus uusista työsuhteista on ollut korkeimmillaan 57 prosenttia vuonna 1997 ja matalimmillaan 45 prosenttia vuosina 2007 ja 2008. Uuden taantuman myötä osuus nousi 50–51 prosenttiin vuosien 2009 ja 2010 loppuilla⁶. Luku kuvaa kaikkia alle vuoden kestäneitä työsuhteita, joten vastavalmistuneiden työmarkkinoille tulijoiden parissa vastaavat osuudet ovat hieman korkeampia.

Suomessa työmarkkinoille tulijoilla ei toisin sanoen ole käytännössä varaa kieltäytyä ensimmäisen työsuhteensa määräaikaisuudesta. Suomen oloissa ei ylipäänsäkään tunnu kovin hedelmälliseltä tutkia sitä, miten ensimmäisen työsuhteen tyyppi vaikuttaa myöhempään työmarkkina-asemaan. Nuorille määräaikaiset työsuhteet ovat niin yleisiä, ettei niihin sen kummemmin valikoiduta, vaan yksinomaan ammattiala tai ikä riittää selitykseksi siihen, että työura alkaa määräaikaisessa työsuhteessa. Esimerkiksi hoitoalalle työllistyvien ensimmäinen työsuhde on mitä todennäköisimmin määräaikainen, ja sitä se on myös jatkossa todennäköisemmin kuin vaikkapa teollisuuden ammatteihin työllistyvillä.

Suomalaisille näyttäisikin olevan lähes odotusarvona se, että työura aloitetaan määräaikaisena. Liisa Lähteenmäen (2004) haastattelemat ravintola-alalla määräaikaisissa ja vuokratyösuhteissa työskentelevät perheelliset naiset mielsivät pätkätyönsä normaalina etsikkoaikana, jolloin lunastetaan pysyvää ja omia kykyjä paremmin vastaavaa paikkaa työelämästä, mutta pätkätyön odotettiin yhtä kaikki johtavan pysyvään asemaan työmarkkinoilla. Ongelmaksi tilanne

6 Vuosikeskiarvon mukainen osuus on vaihdellut vuosien 1997–2010 aikana 60 prosentista vuonna 1997 vain 49 prosenttiin vuonna 2008 ja jälleen 56 prosenttiin vuonna 2010. Työvoimatutkimuksen 1980-luvulla syksyisin tehdyissä vuosihaastatteluilta vastaava osuus oli noin 40 prosenttia, vuonna 1989 jopa sen alle.

muodostuu vasta sitten, jos pysyvään työhön ei pääse siirtymään pitkänkään ajan kuluttua, vaikka haluaisi. Jakke Holvas ja Jussi Vähämäki (2005) kirjoittavat tätä ajatellen jopa koko elämän jatkuvasta odotustilasta.

Toimiiko määräaikainen työ sitten siltana vai ansana suomalaisilla työmarkkinoilla?

Pätkätyöt Suomessa 1990-luvulla -tutkimuksen mukaan vuonna 1990 alle 12 kuukauden mittaisissa työsuhteissa työskennelleistä 30–39-vuotiaista palkansaajista vajaalle kolmannekselle pätkätyöt olivat toimineet siltana, jos kriteerinä pitää sitä, että he olivat työllistyneet yli vuoden mittaiseen työsuhteeseen viisi vuotta myöhemmin. Noin puolet joukosta teki edelleen lyhyitä työsuhteita. Reilu viidennes oli ollut joko koko vuoden 1995 työttömänä tai osan vuodesta työttömänä ja osan pois työmarkkinoilta, eli heille määräaikaisuutta voi kuvata ansaksi. Naiset ja hyvin koulutetut olivat onnistuneet vakiinnuttamaan työmarkkina-asemansa ja välttymään työmarkkinoilta syrjäytymiseltä selvästi paremmin kuin miehet ja matalasti koulutetut.⁷ (Sutela ym. 2001.)

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen vuosien 2004–2008 aineistoon pohjautuva tutkimus (Kauhanen & Nätti 2012) ajoittuu täysin erilaiseen taloustilanteeseen kuin edellä kuvattu Pätkätyöt 1990-luvulla. Tämä tuoreempi tutkimus kattaa kaikki työikäiset palkansaajat ja sen seurantajakso on lyhyempi. Tulosten mukaan vajaa 30 prosenttia määräaikaisista palkansaajista työllistyi vakinaiseen työsuhteeseen 15 kuukauden sisällä. Suurin osa jatkoi määräaikaisena, siirtyi työttömäksi tai kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle. Päinvastoin kuin 1990-luvun tutkimuksessa, 2000-luvun aineistoissa määräaikaisuus toimi siltana useammin miehille kuin naisille taustamuuttujien – jopa työnantajasektorin ja ammattiluokan – vakioimisen jälkeen. Eron syynä voi olla rakenteissa tapahtunut ajallinen muutos, mutta se voi toisaalta johtua myös tutkimusten ikärajojen ja seurantajaksojen eroista⁸. Korkea koulutus kuitenkin lisäsi vakinaiseen työsuhteeseen työllistymisen todennäköisyyttä molemmissa tutkimuksissa.

Määräaikaisiin kohdistuvassa tutkimuksessa painotetaan yhä enemmän sitä, että määräaikaiset palkansaajat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Määräaikaisten työsuhteiden hyvinvointi- ja terveysvaikutuksissa, työntekijöiden asemassa työyhteisössään, koulutusmahdollisuuksissa, koetusta epävarmuudesta sekä työllistyvyydessä löytyy suuria eroja, jos määräaikaisia tarkastellaan heidän työsuhteensa perusteiden (mm. Korpi & Levin 2001; Booth ym. 2002; Sutela 2006; Saloniemi 2000; Aronsson ym. 2000; Giesecke & Gross 2004; Saloniemi ym. 2004) tai sen mukaan, tehdäänkö määräaikaista työtä omasta halusta vai vastentahtoisesti (Kauhanen & Nätti 2011; Kauhanen 2009; Kauhanen, Nätti & Miettinen 2012; Kinnunen, Mauno, Nätti & Happonen 2011).

Gunnar Aronsson, Klas Gustafsson ja Margareta Dallner (2000) kirjoittavat Ruotsia koskien jopa määräaikaisten ydin-periferia-asetelmasta, missä parhaimmassa asemassa, ytimessä, on projektityöntekijöiden miesvaltainen ja hyvin kou-

7 Osuudet on laskettu vain niistä, jotka kuuluivat työvoimaan ainakin osan vuotta 1995.

8 Eräs keskeinen ero on myös se, että Kauhasen ja Nätin tutkimuksessa tarkasteltiin työsuhteen tyyppiä, mutta rekisteriaineistoihin perustavassa Sutelan ym. tutkimuksessa voitiin tarkastella vain työsuhteen pituutta, ja toisiaan seuraavat määräaikaiset työsuhteet samalla työnantajalla saattoivat näkyä yhtenäisenä pitkänä työsuhteena.

lutettu ryhmä. Uloimmaksi periferiaan jäivät matalasti koulutetut kausityöntekijät sekä erityisesti sosiaalityössä, terveydenhuollossa, kaupassa ja hotelli- ja ravintola-alalla toimiva naisvaltainen kutsuttaessa töihin tuleva -ryhmä. Julkisen sektorin hyvinvointiammateissa toimiva sijaisten naisvaltainen joukko sijoittuu keskikiehellä. Työolotutkimuksen aineiston perusteella tilanne näyttää Suomessa varsin samankaltaiselta (Sutela 2006).

Voi olettaa, että määräaikaisuuden seuraukset myös perheellistymiselle ovat erilaisia riippuen siitä, minkä tyyppisestä tai miten pitkään jatkuneesta määräaikaisuudesta on kyse.

Määräaikaisten työsuhteiden sääntely ja sosiaalipolitiikka

Määräaikaista työsuhteita on säädelty Suomessa 1980-luvulta alkaen. Tuolloin kävi ilmeiseksi, että työnantajat joissain tapauksissa kiersivät vuoden 1970 työsopimuslain (30.4.1970/320) myötä voimaan tullutta irtisanomissuojaa käyttämällä määräaikaista, toinen toistaan seuraavia työsuhteita. Vuonna 1984 työsopimuslakia muutettiin (3.2.1984/125) niin, että määräaikaisen työsuhteen solmiminen tuli mahdolliseksi vain, jos työn luonne, sijaisuus, harjoittelu tai muu näihin rinnastettava määräaikaista sopimusta edellyttävä seikka oli sen syynä tai jos työnantajalla oli jokin muu yrityksen toimintaan tai suoritettavaan työhön liittyvä perusteltu syy määräaikaisen työsuhteen käyttöön. Muusta syystä solmittua määräaikaista työsuhdetta tai ilman pätevää syytä toistuvasti solmittuja määräaikaista työsuhteita oli pidettävä toistaiseksi voimassaolevina.

Lamasta toipuvassa Suomessa määräaikaistuuksien käytön sääntelyä lievennettiin väliaikaisesti työllistymisen edistämiseksi. Vuosina 1995 ja 1996 oli voimassa työsopimuslain tilapäinen muutos (1158/1994), joka salli pitkäaikaistyöttömien palkkaamisen vähintään kuuden kuukauden mittaisiin määräaikaisiin työsuhteisiin ilman työsopimuslain edellyttämää syytä. Vuosien 1997–1999 aikana niin ikään tilapäisesti voimassa olleen samaisen lakikohdan muutoksen (56/1997) myötä uuden työsuhteen määräaikaisuudelle ei tarvittu pätevää syytä, mikäli työsuhteita solmittiin toistuvasti peräkkäin. Ainoastaan ketjun ensimmäinen määräaikainen työsuhde oli perusteltava.

Työsopimuslain uudistus vuonna 2001 (26.1.2001/55) pyrki parantamaan epätyyppillisissä työsuhteissa työskentelevien asemaa. Nykylain mukaan työsuhde on voimassa toistaiseksi, jollei sitä ole perustellusta syystä tehty määräaikaiseksi; työnantajan aloitteesta ilman perusteltua syytä tehtyä määräaikaista työsopimusta on pidettävä toistaiseksi voimassa olevana, mikä koskee myös ilman perusteltua syytä tehtyjä toisiaan seuraavia määräaikaista työsopimuksia. Lain perustelujen (HE 157/2000) mukaan ”perusteltua syytä” arvioitaessa on otettava huomioon aiemmassa työsopimuslaissa mainitut esimerkit. Myös valtion virkamieslaki ja laki kunnallisesta viranhaltijasta sisältävät samansuuntaisen sääntelyn.

Vuoden 2008 voimaan tullut työsopimuslain muutos (21.12.2007/1333) edellyttää työnantajaa selvittämään sakkorangaistuksen uhalla työntekijälle tämän määräaikaisen työsuhteen perusteen silloin, kun työsuhde kestää yli kuukauden. Vuoden 2011 alusta työsopimuslakia vielä muutettiin (21.12.2010/1224) tavalla, joka tiukensi toistuvien määräaikaisten työsopimusten käyttöedelly-

tyksiä. Toistuvien määräaikaisten työsopimusten käyttöä ei sallita silloin, kun määräaikaisten työsopimusten lukumäärä tai niiden yhteenlaskettu kesto taikka niistä muodostuva kokonaisuus osoittaa työnantajan työvoimatarpeen pysyväksi. Kyseinen muutos koskee kuitenkin vain työsuhteisia, ei virkasuhteisia palkansaajia. Naisvaltaisella, määräaikaista työsuhteita paljon käyttävällä kuntasektorilla vajaa kolmannes henkilöstöstä on virkasuhteisia (Kuntatyönantajat 2012), valtiosektorilla lähes yhdeksän kymmenestä (Valtiokonttori 2012).

Myös määräaikaisten palkansaajien asemaa ja sosiaalipoliittisia oikeuksia on pohdittu ja paranneltu useaan otteeseen viimeisen noin 15 vuoden aikana. Kaikesta parannustoimista huolimatta on selvää, että yhä esiintyy väärinkäytöksiä ja epäkohtia, joista osa jää havaitsematta (mm. Suoranta 2008). Osa määräaikaista tuntee kokeneensa suoranaista syrjintää työsuhdetyyppinsä perusteella – näin erityisesti kuntasektorin naiset. Yleisempi ongelma tuntuu kuitenkin olevan se, että moni määräaikainen palkansaaja kokee työsuhteensa määräaikaisuuden itselleen henkisesti raskaaksi kuin se, että häneen suhtauduttaisiin työyhteisössä kakkosluokan työntekijä. (Sutela 2006.)

Määräaikaiset palkansaajat eivät välttämättä itse uskalla riitauttaa kokemiaan epäkohtia, koska pelkäävät asian seurauksia jatkon työnsaannin kannalta (mm. Alarotu 2003; Palanko-Laaka 2005; Lehto ym. 2005). Määräaikaisen työsopimuksen uusimatta jättäminen raskauden takia on Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomusten 2007–2010 (STM 2008, 2009, 2010, 2011) mukaan yksi Suomen yleisimpiä tasa-arvo-ongelmia, sen kestoaihe (myös Alarotu 2003). Myös työmarkkinajärjestöt ovat kuvanneet tyypillisimmäksi ongelmaksi sen, ettei määräaikaista työsuhdetta uusita työntekijän tultua raskaaksi (STM 2010).

Määräaikaiset palkansaajat eivät periaatteessa ole juridisesti sen huonommassa asemassa kuin pysyvässä työsuhteessa olevat vanhemmat mitä äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaetuisuuksiin tulee. Suomessa oikeus noin neljän kuukauden mittaiseen äitiysvapaaseen, isyysvapaaseen ja noin kuuden kuukauden mittaiseen vanhempainvapaaseen sekä näiden aikaisiin ansiosidonnaisiin korvauksiin ovat universaaleja; ne perustuvat maassa asumiseen ja kattavat näin ollen kaikki naiset ja miehet, mikä on varsin poikkeuksellista. Useimmissa muissa maissa etujen saaminen edellyttää tietyn mittaista työsuhdetta tai työssäoloa ennen vapaan alkua tai yksityisesti maksettua vakuutusta, tai se asettaa epätyypillisessä työsuhteessa tai yrittäjänä toimivat henkilöt muita huonompaan asemaan. Etuisuuksien suuruudessa on myös isoja eroja. Julkisen sektorin palkansaajilla, etenkin valtion viranhaltijoilla, on joissakin maissa muita palkansaajia paremmat perhevapaiden ehdot kuin yksityissektorin palkansaajilla. (Moss 2011.) Suomessa sektoreiden välillä on eroa lähinnä siinä, että äitiysvapaan ajalta ei makseta täyttä palkkaa aivan kaikkien yksityissektoria koskevien työehtosopimusten perusteella kuten valtio- ja kuntasektorilla tehdään. Tosin vuonna 2011 jo 96 prosentilla myös yksityissektorin henkilöstöstä työehtosopimus sisälsi palkanmaksun ainakin osalta äitiysvapaata (STM 2011a).

Pysyvistä tai määräaikaisesta työsuhteesta äitiyslomalle jäävien naisten asemassa on Suomessa ennen kaikkea se ero, että pysyvässä työsuhteessa olevalla äidillä on työpaikka mihin palata äitiysvapaan jälkeen. Määräaikaisesta työsuhteesta äitiysvapaalle jääneellä ei sitä välttämättä ole, jos työsuhde loppuu kesken äitiys- tai vanhempainvapaata eikä työsuhdetta uusita. Äitiys-, isyys- ja vanhem-

painpäivärahan suuruus määräytyy edellisen verovuoden tai vapaata edeltävän kuuden kuukauden ansioiden mukaan. Jos vanhemman työura on ollut tänä aikana hyvin pätkittäinen ja vuorotellut esimerkiksi työttömyysjaksojen kanssa, jää päivärahan taso suhteessa matalammaksi kuin säännöllistä kuukausipalkkaa koko edellisen verovuoden tai edeltävän kuuden kuukauden ajan saaneella vanhemmalla (työsuhdetyypistä riippumatta). Kaikilla on oikeus minimipäivärahaan, joka on ollut vuodesta 2009 alkaen työttömyyspäivärahan suuruinen.

Työllisyyden kannalta huomionarvoista on se, että määräaikaissa työsuh-teissa ennen äitiyslomaa työskennelleet naiset, joiden työsuhdetta ei ole uusittu, viiptyvät kotihoidontuella keskimäärin pidempään kuin naiset, joilla on työpaika mihin palata. Pitkän työelämästä poissaolon vuoksi heidän työmarkkina-ase-mansa heikkenee entisestään. (Salmi ym. 2009.)

Määräaikainen työ voi vaikeuttaa myös miesten perheen ja työn yhteensovit-tamista. Työolotutkimuksen aineistojen perusteella näkyy, että määräaikaissa työsuh-teissa olevat isät kertovat muita isiä harvemmin olleensa pois työelämästä lastenhoidon vuoksi (Työolotutkimus, julkaisemattomat taulukot). Tutkimusten mukaan miesten isyys- tai vanhempainvapaalle jäämiseen suhtaudutaan työpai-koilla vastahakoisemmin kuin äitien äitiys- ja vanhempainvapaisiin (Salmi, Lam-mi-Taskula & Närvi 2009). Kun tämä koskee myös niitä isiä, joiden työsuhde on pysyvä, on helppo uskoa, että määräaikaissa työsuh-teissa olevan miehen on erityisen vaikea ehdottaa perhevapaalle jäämistä.

Määräaikaisen työn sukupuolittuneisuus ja määräaikaissuoksien yleisyys juuri perheenperustamisikäisillä naisilla on tämän tutkimuksen aiheen kannalta kes-keistä. Naisille työn ja perheenperustamisen yhdistäminen on muutenkin ongel-mallisempaa kuin miehille, ja työsuhteen määräaikaisuus voi monimutkaistaa tilannetta entisestään. Nämä haasteet eivät silti ole vain naisten ongelma, vaan ne heijastuvat myös heidän kanssaan parisuh-teissa asuvien miesten mahdolli-suuksiin perheellistystä.

2.2 Perheellistyminen

Hedelmällisyyden muutokset

Hedelmällisyys on laskenut ja ensisynnytysikä noussut viime vuosikymmenien aikana kaikkialla läntisessä maailmassa hyvin samankaltaista kehitystä noudatta-en⁹. Euroopassa ensisynnytysikä nousuun trendi alkoi Länsi- ja Pohjois-Euroopan maista 1970-luvun alussa ja kattoi 1990-luvun puoliväliin mennessä jo suurim-man osan Keski- ja Itä-Eurooppaa. (Sobotka 2004.)

9 Väestötieteen termein syntyvyys ja hedelmällisyys ovat kaksi eri asiaa, vaikka niitä näkee yleisessä keskustelussa käytettävän lähes toistensa synonyymeina. Syntyvyys viittaa syntynei-den lasten määrään ja se ilmoitetaan yleensä tuhatta henkeä kohti. Syntyvyyteen vaikuttaa paitsi lasten hankinnan ajoitus, myös väestön ikärakenne: jos väestön ikärakenne on suhteelli-sen nuori niin, että väestössä on paljon synnytysikäisiä naisia, tapaa syntyvyys olla korkeampi kuin tilanteessa, missä ikärakenne painottuu iäkkäämpiin. Kun syntyneiden lasten määrä suhteutetaan juuri tuohon hedelmällisessä iässä olevien naisten määrään, puhutaan hedelmäl-lisyydestä.

Taulukko 2.2.1

Keskimääräinen ensisynnytyksikä, keskimääräinen synnytyksikä sekä alle 25- ja yli 35-vuotiaiden osuus (%) kaikista synnyttäjistä Suomessa 1984–2011

	Keski-ikä ensisynnyttäjät	Keski-ikä kaikki synnyttäjät	Synnyttäjistä (%)	
			Alle 25-v.	Yli 35-v.
1984	25,8	28,4	27,6	12,2
1985	26,1	28,6	26,3	12,9
1986	26,2	28,7	25,1	12,9
1987	26,5	28,9	24,0	13,3
1988	26,6	29,0	23,1	13,3
1989	26,7	29,0	22,4	13,2
1990	26,8	29,2	21,5	13,9
1991	26,9	29,2	21,3	13,6
1992	27,0	29,3	20,4	14,0
1993	27,2	29,4	19,6	13,9
1994	27,3	29,5	18,9	14,4
1995	27,6	29,7	18,2	15,2
1996	27,6	29,8	18,4	16,0
1997	27,7	29,9	18,6	16,7
1998	27,8	29,9	19,2	17,5
1999	27,6	30,0	19,9	18,2
2000	27,6	29,9	20,0	18,4
2001	27,6	29,9	20,2	18,9
2002	27,7	30,0	19,8	19,3
2003	27,9	30,0	19,1	19,5
2004	27,8	30,0	19,3	19,5
2005	27,9	30,0	19,1	19,0
2006	28,0	30,0	18,8	18,7
2007	28,1	30,0	18,7	18,5
2008	28,2	30,1	18,3	18,2
2009	28,2	30,1	18,0	17,8
2010	28,3	30,1	17,3	18,1
2011	28,4	30,3	16,9	18,8

Lähde: Tilastokeskus. Väestötilastot.

Suomessa ensisynnytyksiän kohoaminen on seurannut länsimaissa yleistä rytmiiä, jossa ikä kohosi ensin jyrkästi 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin ja sen jälkeen maltillisemmin (OECD 2011). 1990-luvun lopulla suomalaisten ensisynnyttäjien keski-ikä hetkellisesti jopa aleni, mutta jatkoi sitten nousevaa trendiä. Vajaassa kolmessakymmenessä vuodessa ikä on noussut Suomessa noin kahdella ja puolella vuodella; 2000-luvulla kasvu on ollut keskimäärin noin yhden kymmenyksen luokkaa vuodessa ja vuonna 2011 keski-ikä oli 28,4 vuotta. (Taulukko 2.2.1.) Eurooppalaisessa vertailussa Suomi on tässä suhteessa hieman EU27-maiden keskitason (28,0 vuotta) yläpuolella. Suomalaisia iäkkäämpiä uusia äitejä ovat EU27-maissa ruotsalaiset, tanskalaiset¹⁰, saksalaiset, hollantilaiset, espanjalaiset, italialaiset, irlantilaiset, kreikkalaiset, slovenialaiset ja kyproslaiset. (VID 2012.)

Keskimääräisen ensisynnytyksiän kohoamisen pitkään jatkunut trendi on alkanut Suomen lisäksi myös monissa muissa maissa osoittaa tasoittumisen merkkejä

10 Tanskaa koskeva tieto Tanskan Tilastoviraston sivulta

(Bongaarts & Sobotka 2012). Keskimääräisen ensisynnytyksiän nousu ei voi edes teoriassa jatkua loputtomiin, sillä biologia asettaa rajat vastaan ja käytännössä aina on äitejä, jotka saavat lapset nuorina (Sobotka 2004).

Käsite keskimääräinen ensisynnytyksikä kertoo itse asiassa yhä harvemmin siitä, mitä todellisuudessa tapahtuu. Hedelmällisyyteen on tullut aiempaa enemmän vaihtelua sosiaalisen aseman ja koulutustason mukaan, ja normit ”oikeasta” lastensaanti-ikästä ovat väljentyneet. (Emt.) Muun muassa Britanniassa, USA:ssa sekä monissa jälkisosialistisissa maissa teiniraskaudet ovat yhä yleisiä (Hantrais 2004), vaikka myös näissä maissa korkeasti koulutettujen naisten ensisynnytyksikä kohoaa edelleen. Suomessa yli 40-vuotiaiden synnyttäjien osuus on lisääntynyt johdonmukaisesti parin viime vuosikymmenen aikana 1,7 prosentista vuonna 1984 jo 3,6 prosenttiin vuonna 2011. Alle 20-vuotiaiden synnyttäjien osuus on samaan aikaan laskenut 4,2 prosentista 2,1 prosenttiin. (Tilastokeskus 2012.)

Kokonaishedelmällisyys

Kokonaishedelmällisyys kuvaa sitä lukua, kuinka monta lasta hedelmällisessä iässä oleva 15–49-vuotias nainen keskimäärin synnyttäisi elämänsä aikana olettaen, että hän synnyttäisi samalla tavoin kuin kaikki hedelmällisessä iässä olevat naiset juuri kyseisen vuoden aikana eikä kuolisi ennen hedelmällisen kautensa loppua. Ikäryhmittäisessä hedelmällisyysluvussa vastaava luku lasketaan tiettyä ikäryhmää koskien.

Kokonaishedelmällisyyden tulisi olla vähintään 2,1 lasta naista kohti, jotta väestö uusiutuisi. Tämä sukupolvien uusiutumisraja alittui useissa teollisuusmaissa jo 1960-luvun puolivälin tienoilla (Van de Kaa 2002). Alhaisin vaihe Euroopan kokonaishedelmällisyydessä koettiin vuosituhaten vaihteessa, kun Euroopan maiden keskiarvo oli laskenut vuoden 1970 kahdesta lapsesta alle 1,40 lapseen; vuonna 2001 kokonaishedelmällisyys jäi alle 1,30:n peräti 15 maassa, joiden väestö kattoi yli puolet Euroopan väestöstä (Sobotka 2004).

Kohonneen synnytyksiän on katsottu olevan yhteydessä kokonaishedelmällisyyden laskuun kahdella tapaa. Esikoislapsensa iäkkäänä saaneilla ei ole aikaa kerryttää lapsilukuaan kovin suureksi (Kohler, Billari & Ortega 2002; Sobotka 2004). Lisäksi kokonaishedelmällisyysluku ja ikäryhmittäiset hedelmällisyysluvut ovat periodihedelmällisyyden indikaattoreita, ja periodihedelmällisyys itsessään on altis muutoksille lastenhankinnan ajoituksessa. Periodihedelmällisyys heilahtelee tilanteissa, joissa lastenhankintaa ensin yleisesti lykätään esimerkiksi makrotalouden epävarmojen näkymien vuoksi, mutta myöhemmin, parempien aikojen koittaessa, lykkääjät ”pistävät tuulemaan” lyhyessä ajassa ja hedelmällisyys niin sanotusti ”elpyy” (mm. Bongaarts & Sobotka 2012). Lastenhankintaa voidaan lykätä eri maissa eri intensiteetillä, jolloin periodihedelmällisyysluvut antavat harhaanjohtavan kuvan maiden välisistä hedelmällisyseroista. Myös ensisynnytyksiän nousu eli syntyvyyden vähentyminen nuorissa, mutta lisääntyminen vanhemmissa ikäryhmissä näkyy tilapäisenä periodihedelmällisyyden laskuna. (Sobotka 2004.)

Vuosituhaten vaihteen Euroopan poikkeuksellisen alhaisissa periodihedelmällisyysluvuissa kyse olikin suurelta osin lastenhankinnan lykkääntymisestä. Ikäryhmittäinen hedelmällisyys laski alle 30-vuotiailla naisilla pitkään, vaikka sa-

malla yli 30-vuotiaiden naisten hedelmällisyys alkoi nousta (Sobotka 2004; Kohler ym. 2002). Kun nuorten naisten hedelmällisyyden lasku sittemmin hidastui tai joissakin maissa jopa lakkasi, mutta vanhempien naisten hedelmällisyys nousi edelleen, kokonaishedelmällisyysluvut kasvoivat useimmissa länsimaissa vuosina 1998–2008. (Letablier, Luci, Math & Thévenon 2009; Sobotka 2011; Bongaarts & Sobotka 2012.)

Kokonaishedelmällisyysluku on Suomessa muuhun Eurooppaan verrattuna varsin korkea. Se tosin ylitti sukupolvien uusiutumistason viimeksi vuonna 1968 (2,15) ja jatkoi laskua aina vuoteen 1973 (1,50), mutta sittemmin pitkän aikavälin trendi on ollut nouseva. Vuonna 2009 kokonaishedelmällisyys oli 1,86 eli korkeimmillaan sitten vuoden 1969 (1,94), ja vuonna 2010 nousu jatkui (1,87). Vuoden 2011 kokonaishedelmällisyysluku 1,83 kertoo kuitenkin ainakin tilapäisestä suunnan muutoksesta. (Kuvio 2.2.1.)

Viimeisimmän taantumän myötä kokonaishedelmällisyyden kasvu on pysähtynyt tai kääntynyt laskuun useimmissa muissakin EU-maissa. Aika näyttää, onko kyse taas lastenhankinnan lykkäämisestä, jolloin kokonaishedelmällisyys alkaneen kasvaa talouden kohenemisen myötä. Mielenkiintoista on se, että taantumasta huolimatta yli 35-vuotiaiden synnyttäjiä hedelmällisyys näyttää nousevan monissa Euroopan maissa jopa vuonna 2011. (VID 2012.)

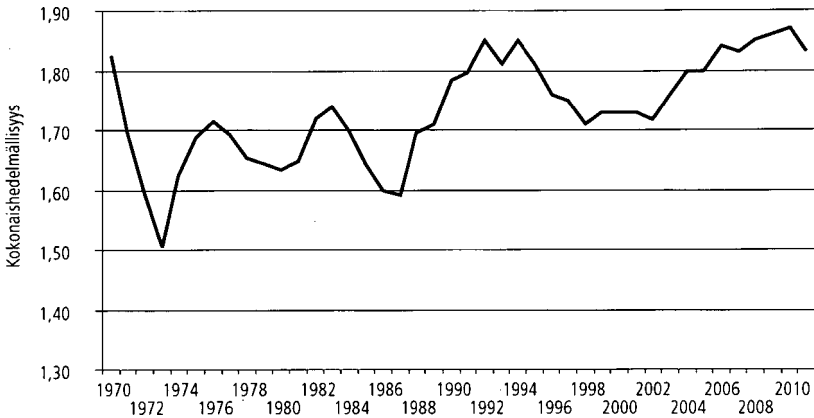
Viimeaikaisessa keskustelussa kokonaishedelmällisyysluvun käyttökelpoisuuteen on suhtauduttu yhä kriittisemmin juuri sen heilahtelevuuden vuoksi (Bongaarts & Sobotka 2012). Synnytyksiän kohoamisen suhteen vakioitua kokonaishedelmällisyyslukua (adjusted total fertility rate) (Bongaarts & Feeney 1998) on alettu käyttää perinteistä kokonaishedelmällisyyslukua täydentävänä mittarina (esim. VID 2010, 2012). Tätäkin luotettavammaksi mittariksi on nimetty kokonaishedelmällisyysluku, jossa vakioidaan lastenhankinnan ajoituksen lisäksi myös laskennallinen lapsikertymä eli naisille syntyvien lasten kokonaismäärä (tempo- and parity adjusted total fertility rate) (Bongaarts & Feeney 2006; Bongaarts & Sobotka 2012). Näiden vakioitujen lukujen antama kuva Euroopan hedelmällisyydestä 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa ei ole yhtä synkkä kuin tähänastisten mittareiden perusteella on näyttänyt. Kun EU27-maiden kokonaishedelmällisyys oli 1,60 vuonna 2008 (Suomi 1,85), vuosille 2005–2007 laskettu vakioitu kokonaishedelmällisyys oli 1,72 (Suomessa 1,93), ja sekä ajoituksen että lapsiluvun huomioiva vakioitu kokonaishedelmällisyys peräti 1,74 vuonna 2008 (Suomessa 1,91). (VID 2010, 2012). Tempo-lapsiluku-vakioitu kokonaishedelmällisyysluku vaatii kuitenkin vielä jonkin verran kehittelemistä eikä se ole toistaiseksi laajamittaisesti käytettävissä (Bongaarts & Sobotka 2012).

Kohorttihedelmällisyys ja lapsettomien osuus

Kohorttikokonaishedelmällisyys kuvaa sitä, kuinka monta lasta tiettyinä vuosina syntyneet naiset elinikänsä aikansa keskimäärin saavat. Kohorttihedelmällisyys toisin sanoen antaa kuvan ikäluokan lopullisesta lapsikertymästä, jota voi pitää relevantimpänä tietona kuin tiettyä jaksoa koskevaa (perinteistä) kokonaishedelmällisyyslukua. Kohorttikokonaishedelmällisyyden käytön haittapuoli on se, että oikean luvun laskemiseksi olisi odotettava, kunnes kunkin kohortin naisten hedelmällinen kausi loppuu 45–49-vuotiaana. Ongelmaa voidaan jossain määrin

Kuvio 2.2.1

Kokonaishedelmällisyysluku Suomessa 1970–2011

Lähde: Tilastokeskus. Väestötilasto.

kiertää laskemalla ikäluokan lapsilukuja kumulatiivisesti yhteen vajaita kohorttikohtaisia hedelmällisyyslukuja käyttäen. Näillä luvuilla voi myös ennakoida ikäluokan lopullista lapsikertymää. (SVT: Väestö 2011.)

Vuosina 1930–1945 syntyneillä suomalaisnaisilla kohorttihedelmällisyys las-ki alle kahteen lapseen naista kohti aiempien kohorttien yli kahdesta lapsesta. Laskua jatkui, kunnes sodan jälkeen, 1940–50-lukujen vaihteessa syntyneillä kohorteilla kohorttihedelmällisyys alkoi nousta. Vuosina 1947–1948 syntyneet suomalaisnaiset synnyttivät hedelmällisen ikänsä aikana keskimäärin 1,83 lasta, mutta 1950–60-lukujen vaihteessa syntyneillä tuo luku nousi jo 1,96 lapseen. Sen jälkeen kohorttihedelmällisyys näyttää hieman alentuneen. Kun 1950–60-lukujen vaihteessa syntyneillä suomalaisnaisilla oli keskimäärin 1,91 lasta jo 39-vuotiaana, vuosina 1965–66 syntyneen kohortin keskimääräinen lapsiluku oli vastaavassa iässä 1,86 ja vuosina 1970–71 syntyneillä ainoastaan 1,81. On kuitenkin vaikea ennakoida, jääkö 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla syntyneiden naisten kohorttihedelmällisyys lopullisesti alhaisemmaksi kuin 1960-luvun alussa syntyneillä, koska lastenhankinta on siirtynyt vanhemmalle iälle (SVT: Väestö 2011).

Kokonaan lapsettomiksi jäävien naisten osuus on Suomessa – verrattain korkeasta hedelmällisyydestä huolimatta – sekin eurooppalaisessa vertailussa korkea. Vuonna 1965 syntyneistä suomalaisnaisista noin 20 prosenttia oli 40-vuotiaana lapsettomia. Muissa OECD-maissa osuus oli tätä tasoa vain Itävallassa, Alankomaissa, Sveitsissä ja Iso-Britanniassa. (OECD 2010a.)

Maissa, missä lapsettomien naisten osuus on korkea, hedelmällisyysluvut ovat usein alhaisia. Suomessa näin ei kuitenkaan ole. Lastenhankinta on meillä melkoisen eriytynyttä: muihin Pohjoismaihin verrattuna suomalaisnaisista suurempi osa jää kokonaan lapsettomiksi, mutta toisaalta suurempi osa synnyttää kolme tai neljä lasta (Gissler ym. 2009). Itse asiassa alle 18-vuotiaiden lasten keskimääräinen lukumäärä lapsiperhettä kohti on Suomessa vähän kerrassaan

kasvanut samalla kun lapsiperheiden osuus kaikista perheistä tai koko väestöstä on pienentynyt. (SVT: Väestö 2011).

Hedelmällisyyden vaikuttavia tekijöitä

Hedelmällisyyden viime vuosikymmenien kehitykselle on löydetty syitä, jotka voi karkeasti jaotella kulttuurisiin ja rakenteellisiin tekijöihin (Bernardi ym. 2008). Kulttuuriseen lähestymistapaan kuuluu teoria toisesta demografisesta siirtymästä (Van de Kaa 1987, 2002), sosiaalisesta muutoksesta, jonka myötä koko perheinstituutio on kokenut viime vuosikymmeninä perustavanlaatuisia mullistuksia. Van de Kaan (emt.) mukaan toinen demografinen siirtymä on jatkoa 1800-luvulla alkaneelle ensimmäiselle demografiselle siirtymälle, joka näkyi hedelmällisyyden laskuna. Ensimmäinen demografinen siirtymä oli seurausta kuolleisuuden vähenemisestä: kun aiempaa useampi lapsi jäi henkiin, ei enää tarvittu yhtä paljon "varalapsia" kuin ennen. Lisäksi pienempi perhe koko edesauttoi sosiaalisen nousun tavoittelussa. Seuraavan suuren muutoksen aika eli toinen demografinen siirtymä alkoi 1960-luvulla, jolloin hedelmällisyys laski entisestään ja samalla myös avioliiton institutionaalinen merkitys alkoi murentua.

Van de Kaan (emt.) mukaan toisessa demografisessa siirtymässä kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät eli arvojen ja normien muutos painottuvat enemmän kuin rakenteelliset (mm. sosioekonominen rakenne) ja teknologiset (mm. ehkäisymenetelmien kehittyminen) tekijät. Ensimmäiseen demografiseen siirtymään liittyi porvarillinen perhemalli ja (ydin)perheinstituution vahvistuminen, kun taas toisessa siirtymässä kyse oli individualismin kasvusta, perinteisen perheinstituution heikkenemisestä ja uuden, individualistisen perhemallin synnystä. Individualistisessa perhemallissa miehen ja naisen suhde ymmärretään vastavuoroiseksi ja vapaaehtoiseksi tunnetason sitoutumiseksi, johon voi kuulua tai olla kuulumatta lapsia. Avioliittoa ei koeta edes lasten hankinnan ja kasvattamisen kannalta enää yhtä välttämättömäksi ja pysyväksi, taloudellista turvaa tarjoavaksi järjestelyksi kuin ennen.

Rakenteellinen lähestymistapa taas painottaa muun muassa naisten lisääntyneen työssäkäynnin ja kohonneen koulutustason merkitystä kehityksen taustalla. Taloustieteellisten teorioiden mukaan naisten työssäkäynti on tehnyt heidän ajastaan rahassa mitattuna arvokkaampaa. Mitä korkeampi inhimillinen pääoma ja ansiotaso naisella on, sitä kalliimmaksi käy se aika, jonka hän viettää lastenhoidon vuoksi pois työelämästä eli sitä korkeammaksi nousee hänen "mahdollisuuksiansa hinta" (opportunity costs) (Becker 1981).

Rakenteelliseen lähestymistapaan kuuluu myös taloudellisen epävarmuuden näkökulma. Sen mukaan työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset, taloudellisen epävarmuuden lisääntyminen ja työmarkkinoille siirtymisen epävakautuminen ovat aiheuttaneet epävarmuutta, joka saa nuoret lykkäämään perustavanlaatuisten päätösten tekoa. Tämä näkyy muun muassa perheen perustamisen viivästyminenä ja opiskeluaikojen pidentymisenä. (Mills & Blossfeld 2005; Anxo ym. 2010; Kohler ym. 2002).

Myös instituutioiden merkitystä painottavan näkökulman voi laskea siihen lähestymistapaan, jossa hedelmällisyyden muutoksia selitetään rakenteiden

kautta. Siitä, miten naisten mahdollisuuksien hintaa voidaan alentaa ja taloudellisen epävarmuuden vaikutuksia perheellistymiselle lieventää erilaisten perheen ja työn yhteensovittamista tukevien instituutioiden ja politiikkojen avuin, keskustelen lähemmin seuraavissa alaluvuissa.

Tomáš Sobotka (2004) toteaa Euroopan maiden hedelmällisyyserojen johduttavan pääosin maakohtaisten institutionaalisten rajoitteiden sekä sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten tekijöiden eroista. Hän kuitenkin arvelee biologian asettamien rajoitusten korostuvan tulevaisuudessa nykyistä voimakkaammin. Korkean hedelmällisyyden kannalta on tärkeää, että mahdollisimmat monet niistä naisista, jotka synnyttävät, synnyttävät vähintään kolme lasta – osa kun jää joka tapauksessa syystä tai toisesta lapsettomaksi. Mitä vanhempi nainen on saadessaan ensimmäisen lapsensa, sitä epätodennäköisempää kuitenkin on, että hän ehtii kasvattaa lapsilukuaan kovin suureksi. (Sobotka 2004; Kohler ym. 2002).

Politiikat ja instituutiot

Vaikka EU-maat jakavat huolen alle uusiutumislukujen jäävistä kokonaishedelmällisyysasteista, avoimen pronatalistista politiikkaa ei kansallisella tasolla juuri harjoiteta. Tässä mielessä lienee aika poikkeuksellista, että Suomen pääministeri kehotti vuonna 2003 kaikkia suomalaisia lastentekotalkoisiin ja peräsi aktiivisen väestöpolitiikan käynnistämistä (Turun Sanomat 15.8.2003) tai että nykyisessä hallitusohjelmassa (VNK 2011, 7) todetaan suorasanaisesti syntyvyyden kasvattaminen yhdeksi ratkaisuksi julkisen talouden kestävyysvajeeseen. Perheellistymiseen, avioeroihin, perhemuotoihin ja hedelmällisyyteen liittyvät asiat halutaan monissa maissa pitää yksityisen piirissä, sillä mielikuvat totalitaaristen valtioiden – natsi-Saksan, fasistisen Italian tai Ceasescun Romanian – harrastamasta pronatalismista ja eugeniikasta ovat liian lähellä (Chesnais 1996; Hantrais 2004; Van de Kaa 2006).

Euroopan komissio on kuitenkin julkilausunut vuonna 2005 huolensa jäsenmaiden alhaisista syntyvyyksistä, jotka se näkee talouskasvun esteeksi. Komissio on nostanut syntyvyyden lisäämisen yhdeksi talouskasvun selviytymiskeinoksi elinikäisen koulutuksen, työelämään osallistumisen lisäämisen sekä maahanmuuton lisäksi. Komission mukaan alhainen hedelmällisyys on seurausta yksityisten valintojen esteistä, kuten myöhäisestä työelämään siirtymisestä, työn epävarmuudesta, kalliista asumiskuluista sekä puutteista erilaisissa kannustimissa – esimerkiksi perhe-etuuksissa, perhevapaissa, päivähoidossa ja samapalkkaisuudessa. (Euroopan komissio 2005.) Myös Euroopan parlamentti on samoilla jäljillä vuonna 2008 antamassa mietinnössään (Euroopan parlamentti 2008).

Näissä EU:n politiikkakannanotoissa korostetaan, että perheellistyminen on yksityisasiasia, mutta syntyvyyteen voidaan yrittää vaikuttaa epäsuorin keinoin perhepolitiikalla. Euroopan Komissio (2005) on vedonnut yhteisen edun nimissä jäsenmaihiin ja kehottanut niitä kehittämään työn ja perheen yhteensovittamista tukevia politiikkoja. EU-politiikan tavoitteena on nimittäin nostaa syntyvyyden lisäksi myös naisten työllisyysasteita. Lissabonin strategiassa tavoiteltiin naisten vähintään 60 prosentin työllisyysastetta vuonna 2010, ja Eurooppa 2020 -strategiassa tavoitteeksi on asetettu 20–64-vuotiaiden 75 prosentin työllisyys vuoteen 2020 mennessä tekemättä eroa sukupuolten välillä.

Komission kannanotoista käy ilmi, että naisten lisääntyntä työssäkäyntiä ei pidetä syynä matalaan syntyvyyteen sinällään, vaan syyt löytyvät pikemminkin vaikeuksista sovittaa yhteen työtä ja perhettä. Aiemmin pääasiassa negatiivinen suhde naisten työllisyysasteiden ja kokonaishedelmällisyyden välillä kääntyi OECD-maissa päinvastaiseksi 1980-luvun loppupuolella (Ahn & Mira 2002). Erityisesti niissä maissa, joissa julkinen tuki työn ja perheen yhteensovittamiselle on vahvaa – kuten Pohjoismaissa – sekä naisten työllisyysaste että kokonaishedelmällisyys ovat molemmat korkeita (D'Addio & Mira D'Ercole 2005). Toisenlaisissa institutionaalisissa olosuhteissa naiset saattavat joutua maksamaan menetettyinä työllisyys- ja uramahdollisuuksina kohtuuttoman korkean hinnan äitiydestään, jolloin sekä naisten työllisyysaste että syntyvyys jäävät alhaisiksi. Peter McDonald (2000) on jakanut kokonaishedelmällisyyden ja naisten työssäkäynnin perusteella maita ryhmiin, joiden koostumus muistuttaa Gøsta Esping-Andersenin (1990) hyvinvointiregiimi-luokittelua. (Ks. myös Pärnänen, Sutela & Mahler 2005.)

Toiset kirjoittajat (Matysiak & Vignoli 2008; Engelhardt, Kögel & Prskawetz 2004) ovat tosin esittäneet, että makrotasolla havaittu naisten työssäkäynnin ja hedelmällisyyden yhteys ei johdu ilmiöiden todellisesta keskinäisestä riippuvuudesta. Heidän mukaansa kyse on pikemminkin siitä, että molempia ilmiöitä selittävät samat maakohtaiset tekijät, jotka korreloivat samansuuntaisesti sekä naisten työssäkäynnin että hedelmällisyyden kanssa. Tällaisia tekijöitä ovat erilaiset instituutiot kuten verotus- ja perhepolitiikka sekä työmarkkinoiden rakenteet, mutta myös sosiokulttuuriset asenteet koskien erityisesti äitien työssäkäyntiä ja sukupuolirooleja. Makrotason tarkastelu ei näin ollen anna kirjoittajien mukaan riittävää kuvaa naisten työssäkäynnin ja hedelmällisyyden yhteydestä. Tätä näkökulmaa tukee havainto, että vaikka naisten työllisyysasteet ovat samankaltaisumassa eri puolien Eurooppaa, erot hedelmällisyydessä ovat kasvussa (Kohler, Billari & Ortega 2006).

Teoria naisten työllisyysasteen ja korkean hedelmällisyyden taustalla olevista yhteisistä selittäjistä tuntuu järkeenkäyvältä ja mahdolliselta, mutta se ei poista sitä tosiasiaa – vaan pikemminkin johtaa siihen johtopäätökseen – että tietyissä olosuhteissa on mahdollista saavuttaa samanaikaisesti sekä naisten korkea työhön osallistuminen että korkea hedelmällisyys. Tämä johtopäätös kannustaa pikemminkin selvittämään, mitä nämä molempiin ilmiöihin samanaikaisesti vaikuttavat tekijät ovat.

Näin ensinnäkin siksi, että molemmat asiat, naisten korkea työllisyys ja riittävän korkea syntyvyys, ovat politiikkatavoitteita länsimaissa. Tämän ei pitäisiäkään olla ongelma, sillä monia syntyvyyttä edistäviä politiikkoja voi pitää täysin yhteensopivina nykyhallitusten muiden – kuten työllisyyteen ja koulutukseen liittyvien – politiikkatavoitteiden kanssa (Castles 2003). Työssäkäynti ja lasten hankinta näyttäisivät lisäksi olevan sitä, mitä useimmat länsimaiset naiset itse haluavat: maissa, missä julkisesti tuetaan työn ja perheen yhteensovittamista, naiset eivät tietenkään hanki lapsia vain siksi, että nämä politiikat ovat olemassa, vaan siksi, että niiden ansiosta heidän on *mahdollista* hankkia haluamansa lapset työntönteon ohessa.

Vaikka naisten työllisyyden ja hedelmällisyyden suoraviivaisesta makrotason yhteydestä on siis epäilyjä, Pohjoismaissa naisten vahva työmarkkinoille kiin-

nittyminen on todettu yksilötasolla määrääväksi tekijäksi etenkin ensimmäisen lapsen syntymässä. Anders Vikat (2004) Suomessa ja Gunnar Andersson (2000) Ruotsissa ovat molemmat osoittaneet myönteisen yhteyden naisen työssäkäynnin, hyvän ansiotason ja hyvän koulutuksen sekä erityisesti ensimmäistä lasta koskevan hedelmällisyyden välillä; työvoiman ulkopuolella olevien naisten todennäköisyys saada lapsia on molemmissa maissa pienempi kuin muilla naisilla. Näin on huolimatta siitä, että lapsen saamisesta ja hoidosta aiheutuva palkan ja työtilaisuuksien menetys eli mahdollisuuksien hinta on korkein hyvätuloisilla ja korkeasti koulutetuilla naisilla, kuten aiemmin totesin. Pohjoismaisissa olosuhteissa naisten ansiotaso ei kuitenkaan heijasta (menetettyjen) mahdollisuuksien hintaa samalla tapaa kuin monissa muissa maissa. Ansiosidonnaisten äitiys- ja vanhempainrahan korvaustaso on varsin hyvä, ja laadukas julkisin varoin tuettu päivähoito on kaikkien saatavilla. (Vikat 2004; Andersson 2000).

Sitä, voiko perhepolitiikoilla ylipäänsä vaikuttaa yksilötason hedelmällisyyteen, on kuitenkin myös epäilty (mm. Ellingsaeter 2009). Yksittäisten politiikkojen vaikutusta on vaikea mitata, sillä politiikat toimivat samanaikaisesti ja suhteessa toisiinsa, ja niiden vaikutusten voi olettaa näkyvän vasta pitkän ajan kuluttua. Kaikkia niitä politiikkoja, joilla on vaikutusta syntyvyyteen, ei ole ensisijaisesti suunnattu hedelmällisyyden nostamiseen. Tällaisia politiikkoja ovat muun muassa verotukseen ja tuloerojen tasoittamiseen, sukupuolten tasa-arvon edistämiseen, koulutukseen, lasten kehityksen tukemiseen tai työoloihin ja työmarkkinoihin vaikuttavat politiikat. (Sobotka 2011; Letablier ym. 2009; Math & Thévenon 2009; Castles 2003.)

Euroopan maissa syntyvyyteen yritetään vaikuttaa perhepolitiikan keinoin alentamalla lapsista aiheutuvia kuluja tulonsiirroilla, palveluilla ja perhevapaa-korvauksilla. Mahdollisuus yhdistää perheellistyminen ja työmarkkinoille osallistuminen näyttää avainkysymykseltä hedelmällisyyden edistämässä (Sobotka 2011; Thévenon 2010). Oman tutkimukseni näkökulmasta ajatellen yhtälöön kietoutuvat myös työmarkkinoiden epävarmuuden ja sen seurausten vähentämiseen tähtäävät politiikat.

Politiikkojen ja hedelmällisyyden muutosten välinen kausaalisuus ei aina ole yksiselitteinen. Pohjoismaissa julkista päivähoitoa ja perhevapaita on kehitetty naisten lisääntyneen työssäkäynnin kanssa rinnan tai jopa sen seurauksena (Jul-kunen 1994; Ellingsaeter 2009; OECD 2005) eikä päinvastoin. Poliitiikat voivat heijastaa muutoksia perhearvoissa, hedelmällisyytsaikeissa ja suhtautumisessa naisten ja äitien työssäkäyntiin (Letablier ym. 2009, 83; OECD 2005; Julkunen 1994). Poliitiikat eivät ole syntyneet tyhjiössä, vaan kulloisenkin maan kulttuuriset traditiot ja yhteiskunnan normit ovat muokanneet niitä, samalla kun poliitiikat puolestaan ovat muokanneet näitä traditioita ja normeja (Sobotka 2011).

Toisinaan politiikat voivat olla myös keskenään ristiriidassa, kuten Minna Salmi (2006) sekä Johanna Lammi-Taskula ym. (2009) ovat Suomessa osoittaneet: yhtäältä pyrkimykset työllisyysasteen nostamiseen ja toisaalta julkisin varoin tarjottu mahdollisuus jäädä työmarkkinoilta pois, kotiin hoitamaan pieniä lapsia, ovat keskenään ristiriidassa. Poliitiikoilla voi lisäksi olla erilaisia vaikutuksia eri ihmisryhmissä sosiaalisesta taustasta, iästä tai lasten lukumäärästä riippuen. Poliitiikkavaikutuksia ei ylipäänsä voi arvioida lyhyellä aikavälillä.

Loppujen lopuksi politiikkavaikutuksissa kyse on politiikkojen kokonaisuudesta ja yhteisvaikutuksessa, sillä politiikat toimivat yhteisvaikutuksessa kulloistenkin taloudellisten ja sosiaalisten voimien kanssa (Ellingsaeter 2009). Se, miten ne otetaan vastaan ja miten ne vaikuttavat, riippuu koko kulttuurisesta ja institutionaalista ympäristöstä mukaan lukien yhteiskunnan sosiaaliset normit ja asenneilmapiiri. Esimerkiksi vanhempainlomalla on myönteinen vaikutus hedelmällisyyteen vain, jos päivähoidon saatavuus perhevapaan päätyttyä täydentää sitä ja jos asenneilmapiiri tukee pienten lasten äitien työssäkäyntiä (emt.). Loppujen lopuksi maan hedelmällisyydellä voi pitää pikemminkin järjestelmällisenä tuloksena yhteiskunnan yleisestä perhemyönteisyydestä ja tasa-arvosta kuin seurauksena perhepolitiikan yksittäisistä piirteistä ja tulonsiirtojen suuruudesta yksilötasolla (mm. Hoem 2008; McDonald 2002).

Sobotka (2011) painottaa, että yhtäältä politiikkoja on muokattava kunkin maan erityisolosuhteisiin sopiviksi, mutta toisaalta niiden on myös sallittava vallinnanvaraa eri elämäntyyliille. On oltava mahdollisuus yhdistää työtä ja perhettä eri tavoin, jotta erilaisia arvoja ja mieltymyksiä edustavat ihmiset voisivat toteuttaa perheellistymistään itselleen parhaimmalla tavalla. Sobotka (2011) ja Letablier ym. (2009) pitävät hedelmällisyyden kannalta olennaisena sitä, että politiikat ovat johdonmukaisia, kokonaisvaltaisia, vakaita ja niissä on jatkuvuutta. Tämä synnyttää ihmisissä luottamusta siihen, että perheellistymispäätösten seurauksia voi ennakoita. Poliitikkojen heijastama yhteiskunnan lapsimyönteisyys on merkittävä tekijä syntyvyyden kannalta; yksityiskohtia tärkeämpää on se, että perhepolitiikkaa ja institutionaalista tukea ylipäänsä on olemassa (Letablier ym. 2009; Sobotka 2011; McDonald 2002; Hoem 2008).

Sukupuolten välinen tasa-arvo erojen selittäjinä

Lukuisat kirjoittajat ovat painottaneet sukupuolten tasa-arvon toteutumisen liikeistä yhteyttä syntyvyyteen ja lastentekoaikaisiin (mm. Testa 2007; Mills 2008; McDonald 2000; Chenais 1996; Myrskylä, Kohler & Billari 2011; Oláh & Bernhardt 2008; Hoem 2005; 2008; Rønsen 2004). Globaalisti ajatellen hedelmällisyys on tosin edelleen korkeinta maissa, missä naisen asema on alhainen. Kehittyneissä maissa tilanne on kuitenkin kääntynyt päinvastaiseksi eikä naisten emansipaatio ole este perheellistymiselle, vaan pikemminkin päinvastoin. Kehittyneissä maissa ongelma on lähinnä siinä, että sosiaaliset normit muuttuvat rakenteita hitaammin. (McDonald 2000; Chesnais 1996.)

McDonald (2000) jäsentele, että matala syntyvyys yhdistyy erityisesti niihin teollisuusmaihin, missä sukupuolten tasa-arvo on toteutunut hyvin yksilöön liittyvissä instituutioissa kuten koulutuksessa ja työmarkkinoilla, mutta huonosti niissä instituutioissa, joissa ihminen nähdään perheen jäsenenä: puolisona ja vanhempana. Naisten mahdollisuudet toteuttaa itseään koulutuksessa ja työmarkkinoilla rinnastuvat käytännössä jo miesten mahdollisuuksiin – itse asiassa naisten koulutustaso on monissa maissa jo korkeampi kuin miehillä. Naisille tarjoutuu näin myös muita mahdollisuuksia toteuttaa itseään kuin äitiys.

Perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvät instituutiot muuttuvat hitaammin (ks. myös Rossier 2010). Jos sukupuolten välinen tasa-arvo on jäänyt tässä suhteessa heikoksi, lastenhankinta rajoittaa selvästi edellä kuvattuja yksilön mah-

dollisuuksia: lapsesta koituva (menetettyjen) mahdollisuuksien hinta on mittava, ja se lankeaa käytännössä kokonaan naiselle. Maissa, joissa perheeseen liittyvät asenteet ja käytännöt ovat jääneet lähelle mieselättäjäysmallia, joissa perhepoliittisten palvelujen kuten lasten- ja vanhustenhoidon puute rajoittaa naisten työssäkäyntiä ja joissa yhteiskunnalliset järjestelyt – koulupäivien pituus, työajat, perhevapaat, työpaikkojen käytännöt – tekevät perheen ja työn yhdistämisen hankalaksi, kokonaishedelmällisyys on romahtanut. Sen sijaan niissä maissa, joissa perheeseen ja vanhemmuuteen liittyviä sosiaalisia ja taloudellisia instituutioita on parhaiten ja nopeimmin kehitetty sukupuolten uuden tasa-arvon mallin mukaisiksi, kuten Pohjoismaissa, kokonaishedelmällisyys ei ole laskenut kovin alhaiseksi. (McDonald 2000; myös Castles 2003; Sobotka 2011; Myrskylä ym. 2011.)

Myös perheen sisäisellä sukupuolten välisellä tasa-arvolla on merkitystä. Jos kotityöt jakautuvat epätasa-arvoisesti, lastenhankinta rasittaa naisia kohtuuttomasti. (MacDonald 2000; Mills 2008; Miettinen ym. 2011.) Vaikka politiikoilla on vain rajoitetusti valtaa vaikuttaa perheen sisäisiin asioihin, niillä voidaan kannustaa isä jäämään perhevapaille ja jopa vähentämään sidostaan ansiotyöhön. Tämä voi johtaa tasa-arvoisempaan työnjakoon kotona ja sen myötä korkeampaan syntyvyyteen. (Sobotka 2011.)

Lastenhankinta-aikeisiin vaikuttaa myös yleisen asenneilmapiirin tasa-arvoisuus. Useissa Euroopan maissa vallitsee yhä tiukkoja patriarkaalisia normeja siitä, mikä on hyväksyttävää käytöstä ja mikä ei, ja se vaikeuttaa monien nuorten parien lastenhankinnan päätöstä. Peirinteiset perhekäsitykset ovat ristiriidassa nykypäivän nuorten miesten ja erityisesti naisten odotusten ja pyrkimysten kanssa. Ilmapiirissä, missä avioliiton ja perinteisten sukupuoliroolien merkitys on vahva, nuoret, koulutetut ja urasuuntautuneet naiset eivät innostu perheen perustamisesta ja avioliitosta, koska he eivät halua mukautua perinteisiin rooliodotuksiin äitiydestä ja kotitöistä. (Sobotka 2011; ks. myös Dalla Zuanna 2001.)

Esping-Andersen (2009, sit Sobotka 2011) painottaa, että matala syntyvyys johtuu pikemminkin puolitiehen jääneestä, epätäydellisestä sukupuolivallankumouksesta kuin sen toisen demografisen siirtymän mukaisen vision leviämisestä, että itsensä toteuttaminen on tärkeintä. Naisten työssäkäynti, päivähoiton saataavuus ja miesten kotitöihin osallistuminen ovat yhteydessä toisiinsa ja tätä kautta hedelmällisyyteen, ja niiden yhteisvaikutus auttaa ymmärtämään, miksi jotkut pariskunnat haluavat vähän lapsia tai miksi he eivät hanki niin paljon lapsia kuin alun perin halusivat. (Myös Esping-Andersen ym. 2005.)

Suomessa naisten oikeudesta työssäkäyntiin on tullut itsestäänselvyys, alle kouluikäisillä lapsilla on subjektiivinen päivähoito-oikeus ja nuoret isät osallistuvat yhä enenevästi kotitöihin ja lastenhoitoon (Sutela 2007; Lehto & Sutela 2008). Valtaosa suomalaisista työkäisistä kannattaa asennetasolla kahden elättäjän ja kahden hoivaajan mallia (Kiianmaa 2012). Suomea voi hyvällä syyllä pitää tasa-arvon edelläkävijämaana muiden Pohjoismaiden rinnalla. Tästä huolimatta valtaosa suomalaisnaisista (80 %) ja miehistä (60 %) piti vuonna 2012 miesten yhteiskunnallista asemaa yhä parempana kuin naisten asemaa (Kiianmaa 2012). Suomessa, missä naisten ja miesten työllisyysasteiden ero on EU-maiden kapein, työmarkkinoiden tasa-arvo-ongelmat eivät liity naisten työhön osallistumisen mahdollisuuksiin sinänsä, vaan pikemminkin heidän työmarkkina-asemaansa,

kun he jo ovat työssä: määräraikaisten työsuhteiden yleisyyteen, sukupuolten palkkaeroon ja vertikaaliseen segregatioon. Suomalaisnaisista vain noin kolmannes ja miehistä reilu puolet pitää naisten mahdollisuuksia työelämässä yhtä hyvinä kuin miesten (Kiianmaa 2012).

McDonald (2000) ja Chesnais (1996) ovat yhteneviä käsityksissään siitä, että sukupuolten tasa-arvon toteuttaminen kaikkien sosiaalisten instituutioiden tasolla ja naisten voimaannuttaminen ovat ainoa realistinen vaihtoehto syntyvyyden nostamiseksi. Chesnais (1996) kutsuu tilannetta ”tulevaisuuden feminismin paradokseksi”.

Kyseisessä päätelmässä ei mielestäni ole mitään paradoksaalista. Jo naisten työllisyysasteen ja syntyvyyden myönteinen yhteys kertoo siitä, että useimmat naiset haluavat toteuttaa itseään sekä työelämässä että vanhempana, kun heillä on siihen mahdollisuus.

Muut kulttuuriset tekijät

Euroopan maiden välillä on edelleen merkittäviä eroja lastenhankintaan liittyvissä asenteissa ja normeissa. Pohjoismaissa, missä sukupuolten tasa-arvo on toteutunut parhaiten ja asenneilmapiiri on Keski- ja Etelä-Eurooppaa vapaamielisempi, suhtaudutaan vapaaehtoiseen lapsettomuuteen, avioliiton ulkopuolisiin synnytyksiin ja pienten lasten äitien kokoaikatyöhön suopeammin kuin muissa maissa. Aart C. Liefbroer ja Eva-Maria Merz (2010) hämmästelevät maiden välisten erojen suuruutta, kun ottaa huomioon sen, miten toisen demografisen siirtymän kaltaiset modernisaatioteoriat painottavat yksilöllistymisen lisääntymistä ja normatiivisten rajojen murentumista. Mielenkiintoista on se, että maissa, missä avioliittoon ja lastenhankintaan liittyvät normit ovat vapaamielisimpiä ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus suurin, myös syntyvyys on korkeampaa kuin muissa maissa.

Kulttuuristen ja institutionaalisten erojen vaikutus lastenhankintaan käy mainiolla tavalla ilmi saksalaisten ja ranskalaisten nuorten aikuisten perheellistymiseen liittyviä käsityksiä verranneessa tutkimuksessa (Brachet, Letablier & Salles 2010; Salles, Rossier & Brachet 2010). Suunnitelmallisuus ja tarve tehdä asiat järjestyksessä – avioliitto-työ-asunto ja lapsi – korostuivat saksalaisten haastattelussa. Ranskalaiset haastateltavat taas kokivat vakaan elämäntilanteen saavuttamisen ja perheellistymisen usein osittain päällekkäisinä tapahtumina: lapsi hankittiin, ”kun tuntui siltä”. Kirjoittajat katsovat tämän heijastelevan maiden erilaisia perhepolitiikkoja, jotka asettavat erilaiset mahdollisuudet ja rajoitukset perheellistymiselle.

Bernardi ym. (2008) löytävät lähes identtisen eron saksalaisten naisten parissa sen mukaan, asuvatko nämä entisen Länsi- vai Itä-Saksan alueella. Läntisessä Saksassa asuvien naisten käsitykset vastaavat edellä kuvatussa (Salles ym. 2010; Brachet ym. 2010) tutkimuksessa ilmi tulleita saksalaisten asenteita, mutta itäsaksalaisten vastaukset muistuttavat kyseisen tutkimuksen ranskalaisnaisten näkemyksiä. Bernardi ym. (2008) selittävät näitä eroja kulttuurisilla tekijöillä, jotka yhä heijastavat ennen Saksojen yhdistymistä vallinnutta tilannetta. Tuolloin äitien kokoaikainen työssäkäynti, päivähoido ja vakaan työpaikan saaminen eivät olleet ongelmia Itä-Saksan sosialistisessa yhteiskunnassa toisin kuin Länsi-Saksan

puolella. Tällä on kirjoittajien mukaan yhä vaikutusta siihen, miten nuoret naiset käsittelevät epävarmuutta pohtiessaan perheellistymispäätöstä eri osissa Saksaa.

Kulttuurin vaikutusta painottavat myös Goldstein, Lutz ja Testa (2003). Perinteinen kahden lapsen ideaaliperhemalli ei ole enää vallitseva ihanne matalaan hedelmällisyyteen sosiaalistuneilla nuorilla aikuisilla maissa, missä hedelmällisyys on jatkunut alhaisena jo pitkään. Länsi-Saksan osalta puhutaan jopa ”lapsettomuuden kulttuurista” (Rossier 2010).

Sobotka (2011) vetää yhteen lastenhankinnan aikeita ja toteutumista Euroopassa laajasti kartoittaneen REPRO¹¹ -projektin tuloksia (Salles ym. 2010; Rossier, Brachet & Salles 2010; Bernardi ym. 2008b; Mynarska 2010; Rossier 2010) siitä, kuinka kulttuuri muokkaa nuorten aikuisten lastentekoaikaita. Haastatelluista saksalaisnaisista moni päätyi pitämään lapsettomuutta itselleen parhaana vaihtoehtona. He olisivat halunneet tarjota lapsilleen ”parasta”, mikä heidän näkemyksissään tarkoitti äidin omistautumista lapsilleen vähintään ensimmäiset kolme vuotta. Nämä lapsirakkaat naiset kokivat yksityis- ja työelämän uhraamisen lasten vuoksi kuitenkin käytännössä liian suureksi panokseksi. Perhekeskeisessä Italiassa harva nainen halusi valita lapsettomuuden, mutta lasten koettiin silti rajoittavan äidin elämää liikaa, ja ajatus työssäkäynnin ja itsenäisyyden varaan rakentuvan identiteetin uhraamisesta oli vaikea. Puolalaishaastatelluista kukaan ei halunnut jäädä lapsettomaksi, sillä äitiyden koettiin antavan aikuisen identiteetin, olevan sosiaalisesti suotavaa, vahvistavan parisuhdetta ja antavan tilaisuuden jakaa eteenpäin materiaalista ja emotionaalista perintöä. Lisäksi lasten katsottiin tuovan vanhalle iälle hoivaa, tukea ja seuraa – näkökulma, joka ei tullut vastaan yhdessäkään muussa maassa tehdyssä haastattelussa (Rossier 2010).

Kansainvälisten asennetutkimusten perusteella suomalaisista piirtyvä kuva on yllättävänkin lapsimyönteinen. Sukupuolten tasa-arvoa ja pienten lasten äitien oikeutta työssäkäyntiin kannatetaan kyllä laajasti (Kianmaa 2012), mutta samalla arvostetaan perhettä ja isoa lapsilukua – perhekeskeisyyden väitetään viime aikoina jopa voimistuneen (Jallinoja 2006). Vuoden 2006 eurobarometrissa suomalaisten ihannelapsiluku (naiset 2,76 ja miehet 2,53) erottuu eurooppalaisesta keskiarvosta (EU25-maissa naiset 2,29 ja miehet 2,25) ja on korkeampi kuin esimerkiksi ruotsalaisilla. Suomalaisista 15–39-vuotiaista naisista lähes puolet (45 %) haluaisi vähintään kolme lasta, kun vastaava keskiarvo EU25-maissa oli 28 prosenttia. Ero ihanneluvun ja toteutuneen lapsiluvun välillä onkin Suomessa keskimääräistä laveampi. (Testa 2006.)

Eurobarometrin tulokset antavat muutakin mielenkiintoista pohtimisen aihetta – otoskoot tosin ovat kussakin maassa vain noin tuhat henkeä, joten tuloksiin on suhtauduttava varauksella. Suomalaiset erottuvat muista, kun vastaajat arvioivat omien lastenhankintapäätöstensä vaikuttimia. Kahden tärkeimmän syyn osalta suomalaiset mukailevat EU25-maiden keskiarvoa: noin kolmelle neljästä äidin terveydentila ja myötämielinen (supportive) kumppani ovat erittäin tärkeitä tekijöitä. Myös perhevapaiden merkitys on samaa tasoa EU25-maiden kanssa. Muissa tekijöissä suomalaisten vastaukset kuitenkin poikkeavat selvästi EU25-maiden keskiarvosta. Taloudellisella tilanteella, äidin työllä, isän työllä,

11 Reproductive Decision Making in a Micro-Macro Perspective

Taulukko 2.2.2

Eri tekijöiden vaikutus lapsenhankintapäätökseen. Tekijöitä erittäin tärkeänä pitävien osuus (%) sukupuolen mukaan. 15–39-vuotiaat

	Suomi	Ruotsi	EU-15	Uudet jäsenmaat	EU-25
	%	%	%	%	%
Naiset					
Taloudellinen tilanne	21	44	57	73	60
Äidin työ	11	34	41	49	43
Asunto-olot	35	43	55	75	59
Äidin terveys	68	80	75	83	77
Myötämielinen kumppani	73	78	71	80	72
Isän työ	34	39	58	72	61
Isän terveys	54	63	65	75	66
Päivähoidon saatavuus	25	43	48	49	48
Vanhempainvapaa	57	81	53	66	55
Lapsista koituvat kustannukset	13	32	49	64	52
Miehet					
Taloudellinen tilanne	30	36	57	72	60
Äidin työ	17	30	33	39	34
Asunto-olot	40	40	51	75	55
Äidin terveys	75	79	74	82	75
Myötämielinen kumppani	71	75	71	77	72
Isän työ	36	41	61	69	62
Isän terveys	59	60	67	73	68
Päivähoidon saatavuus	30	48	44	42	43
Vanhempainvapaa	41	47	44	56	46
Lapsista koituvat kustannukset	14	18	45	61	48

Lähde: Eurobarometri 2006.

lapsista koituvilla kustannuksilla, asunto-oloilla, isän terveydellä ja lastenhoitojärjestelyillä oli kyselyssä varsin vähän merkitystä suomalaisvastaajien lastenhankintaan – myös vähemmän kuin esimerkiksi ruotsalaisille vastaajille. (Taulukko 2.2.2.)

Lastenhoitojärjestelyjen tai äidin työn vähäisen merkityksen suomalaisille voinee ymmärtää subjektiivisen päivähoito-oikeuden valossa: suurelle osalle nykyvanhemmista sekä tulevista äideistä ja isistä julkisen päivähoiton olemassaolo on itsestäänselvyys, jota ei pohdita lastentekoon kannustavana tai sitä rajoittavana tekijänä (ks. myös Sutela & Lehto 2007, 61). Asunto-oloista tai lapsista koituvista kustannuksista ei niistäkään tunnu muodostuvan monelle ylivoimaisia vanhemmuuden esteitä.

Kertooko suomalaisten asenne siis korkeasta elintasosta, perhepolitiikan toimivuudesta ja luottamuksesta hyvinvointivaltioon? Tätä taloudellisiin seikkoihin ja hyvinvointivaltion rooliin perustuvaa tulkintaa tukee se, että uusien jäsenmaiden¹² ja kahden tuolloisen kandidaattimaan¹³ vastaajat antoivat enemmän painoarvoa kaikille lomakkeella mainituille tekijöille kuin vanhojen ja rikkaampien (EU-15) jäsenmaiden vastaajat. Ero oli erityisen suuri taloudelliseen tilanteeseen ja asumiseen liittyvissä tekijöissä. (Testa 2006.)

12 Tsekki, Puola, Viro, Latvia, Liettua, Slovenia, Slovakia, Unkari, Malta, Kypros

13 Bulgaria ja Romania

Suomalaisten vastaukset erosivat kuitenkin suuresti myös kahdesta muusta tutkimuksessa mukana olleesta pohjoismaisesta vauraasta ja järjestelmällistä perhepolitiikkaa toteuttavasta hyvinvointivaltiosta, Ruotsista ja Tanskasta. Onko suomalaisilla erityisen voimakas orientaatio haluta tai olla haluamatta lasta olosuhteista riippumatta? Tämähän voisi selittää Suomen muita Pohjoismaita korkeampia ihannelapsilukuja, suurempaa lapsettomien osuutta ja ylipäänsä jyrkempään polarisaatiota hedelmällisyydessä. Vaikka suomalaiset ovat asenteissaan tasa-arvoisia ja edistyksellisiä suhteessa suurimpaan osaan muuta Eurooppaa, ruotsalaisiin ja tanskalaisiin verrattuna suomalaisten asenteet ovat selvästi konventionaalisempina esimerkiksi suhtautumisessa pienten lasten äitien työsäkäyntiin (Kangas & Rostgaard 2007; Testa 2006). Mahdollista on toki sekin, että eroavaisuuksia selittää sittenkin vain riittämätön otoskoko, käännösten horjuvuus tai muut vertailevaan tutkimukseen sisältyvät mahdolliset artefaktit (ks. Sutela & Lehto 2007).

2.3 Määräaikainen työ ja perheellistyminen

Työsuhteen määräaikaisuus ja lasten syntyminen

Tämän tutkimuksen aihetta, määräaikaisen työn ja perheellistymisen yhteyttä, on tutkittu empiirisesti suhteellisen niukasti. Etenkin kansainvälisessä tutkimuksessa huomion kohteena on ollut pikemminkin työttömyyden aiheuttaman epävarmuuden yhteys lastenhankintaan.

Suomalaistutkijoita määräaikaiset työsuhteet, niihin yhteydessä olevat tekijät ja niiden seuraukset alkoivat toden teolla kiinnostaa 1990-luvun lopulla, eikä kiinnostus ole 2000-luvulla osoittanut hiipumisen merkkejä. Osassa tutkimuksia on vähintäänkin sivuttu määräaikaisten työsuhteiden vaikutusta perheellistymiseen tai työn ja perheen yhteensovittamiseen. Kvalitatiivisin menetelmin on selvitetty sitä, miten ihmiset kokevat työsuhteen määräaikaisuuden vaikuttavan tai vaikuttaneen heidän lastenhankintaansa, sitä koskeviin suunnitelmiin tai ylipäänsä työn ja perheen yhteensovittamiseen (Wilska 2005; Miettinen & Manninen 2006; Fast 2006; Närvi 2012a; Lähtenmäki 2004). Miettisen ja Mannisen (2006) tutkimuksessa erityisesti ne haastateltavat, joilla oli kokemusta työttömyydestä tai minimietuuksien varassa elämisestä tai jotka kokivat työsuhteensa jatkumisen olevan kiinni omasta työpanoksestaan, mielsivät määräaikaisen työsuhteen perheen perustamisen kannalta riskiksi. Pienituloisuus ei liittynyt läheskään aina ilmiöön, vaan myös kohtuullisen hyvin toimeen tulevat pariskunnat saattoivat lykätä lastenhankintaa talouden epävarmuuden vuoksi. Maija Fastin (2006) haastattelemissa korkeasti koulutetuilla nuorilla naisilla suurin este lasten hankkimiselle oli taas tunne siitä, että jalansijan saaminen työmarkkinoilla oli vaikeaa eivätkä he olleet "vielä saavuttaneet työssä mitään".

Aihetta on käsitelty myös kvantitatiivisin menetelmin suomalaisissa surveytutkimuksissa. Vuosien 1997 ja 2003 työolotutkimuksissa määräaikaiset palkansaajat vastasivat pysyvässä työsuhteessa olevia palkansaajia huomattavasti useammin lykänneensä tietoisesti lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä. Työsuhdetyyppien välinen ero oli vuonna 2003 erityisen selvä korkea-asteen tut-

kinnon suorittaneilla 25–34-vuotiailla naispalkansaajilla: pysyvässä työsuhteessa olevista naisista 26 prosenttia, mutta määräaikaisessa työsuhteessa olevista 40 prosenttia kertoi lykänneensä lapsen hankintaa työhön liittyvistä syistä (Sutela 1999, 2007; lykkäämisestä myös Salmi 2004 ja Wilksa 2005).

Väestöliiton vuoden 2005 perhebarometrissa vakituisen työsuhteen saaminen osoittautui tärkeäksi tekijäksi lasten hankinnan ajoituksessa erityisesti 30–34-vuotiaana esikoisensa saaneille naisille, kun 20–25-vuotiaana esikoisensa synnyttäneille ratkaisevampaa oli ollut puolison vakituinen työ (Paajanen 2007). Edellä esittelemäni vuoden 2006 eurobarometrin tulokset äidin tai isän työn vähäisestä merkityksestä lapsen hankinnalle ovat perhebarometrin tuloksiin suhteutettuina yllättäviä, kun ottaa huomioon määräaikaisten työsuhteiden yleisyyden perheenperustamisessa oleville naispalkansaajille. Tosin myös vuoden 2005 perhebarometrissä hyvän parisuhteen merkitys korostui tärkeimpänä tekijänä ensimmäisen lapsen hankkimisen ajoituksessa, ”tunnesyyt” tulivat tärkeysjärjestyksessä toisena, ja näiden jälkeen opintojen loppuun saattaminen. Vasta seuraavaksi painotettiin vakituisen työn löytymisen merkitystä.

Vuoden 2008 perhebarometrissa (Miettinen & Rotkirch 2008) työsuhteen määräaikaisuus ei tutkijoiden hämmästyksellä ollut lainkaan yhteydessä lasten hankinta-aikeisiin. Tutkimus tehtiin keväällä 2008, usean vuoden noususuhtanteen jälkeen ja ennen merkkejä tulevasta taantumasta; suuri osa barometrissa haastatelluista määräaikaisista uskoi saavansa lähitulevaisuudessa vakinaisen työpaikan. Samoihin aikoihin kerätyn työolotutkimuksen tulosten mukaan määräaikaisten palkansaajien käsitykset tulevaisuudestaan ja heidän suhtautumisensa määräaikaisuuteen oli selvästi optimistisempää kuin aiempina tutkimusvuosina (Lehto & Sutela 2008):

Määräaikaisten työsuhteiden osuuden ja kokonaishedelmällisyyden välillä ei ole yksiselitteistä makrotason yhteyttä. Määräaikaisten työsuhteiden käyttö voi olla yleistä ja syntyvyys alhaista kuten Espanjassa ja Japanissa, mutta määräaikaisten työsuhteiden käyttö voi olla vähäistä ja syntyvyys silti alhaista, kuten monissa jälkisosialistisissa maissa. (D'Addio & Mira D'Ercole 2005). Islannissa määräaikaisuudet ovat suhteellisen harvinaisia ja syntyvyys länsimaiden korkeimpia. Suomessa naisten määräaikaisten työsuhteiden osuus on pysytellyt korkeana 1990-luvulta lähtien, mutta niin on myös kokonaishedelmällisyys.

Yksilötasolla kvantitatiivista näyttöä määräaikaisten työsuhteiden yhteydestä perheellistymiseen kuitenkin on. Lotta Persson (2001) on tutkinut Ruotsin työvoimatutkimuksella työmarkkina-aseman vaikutusta lapsettomiin, 20–44-vuotiaiden ruotsalaisten todennäköisyyteen saada esikoinen 9–18 kuukauden sisällä vuosina 1987–1998. Ajankohdan, iän, puolison olemassaolon sekä koulutuksen vakioinnin jälkeen määräaikaisessa työsuhteessa työskennelleillä naisilla oli 24 prosenttia ja määräaikaisilla miehillä 28 prosenttia pienempi todennäköisyys saada lapsi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla palkansaajilla. Työsuhteen vaikutus näkyi erityisen selvästi yli 30-vuotiailla naisilla, joilla määräaikaisuus alensi lapsen saannin todennäköisyyttä 34 prosenttia, kun se 20–29-vuotiailla alensi lapsen syntymän todennäköisyyttä 20 prosenttia.

Sara De la Rican ja Amaia Izan (2003) Espanjaa koskevien tulosten mukaan työsuhteen määräaikaisuus oli yhteydessä naisten pienempään todennäköisyyteen saada ensimmäinen lapsi. Myös Ariane Pailhé ja Anne Solaz (2012) tote-

sivat epävakaan työuran ja lyhyiden työsuhteiden viivästyttävän ensimmäisen lapsen hankintaa Ranskassa etenkin naisilla; jo aiemmin Pailhé (2009) kirjoitti määräaikaisessa työsuhteessa olevilla lapsettomilla ranskalais- ja saksalaisnaisilla olevan harvemmin aikeita hankkia lapsia verrattuna pysyvässä työsuhteessa oleviin naisiin. Tosin Venäjän tasavaltaa koskevat tulokset olivat täysin päinvastaiset, johon Pailhé esittää tulkinnoiksi maassa vallitsevia erityisiä olosuhteita.

Karin Kurz, Nikolai Steinhage ja Katrin Golsch (2005) eivät sen sijaan löytäneet tilastollista yhteyttä määräaikaisten työsuhteiden ja avioitumisen tai ensimmäisen lapsen syntymän välillä Saksassa. He katsoivat naisten osalta tuloksen kuvastavan maassa vallitsevaa mieselättäjyyden mallia. Samalla he kuitenkin yllättyivät tuloksesta, että vaikka miesten työttömyys alensi perheellistymisen todennäköisyyttä, miesten määräaikainen työ ei ollut siihen yhteydessä. Kirjoittajat arvelivat ilmiön liittyvän määräaikaisten palkansaajien inhimillistä pääomaa, luokka-asemaa ja näiden seurauksena myös uranäkymiä koskevaan heterogeenisuuteen. Määräaikaisuudet eivät koske vain sellaisia palkansaajaryhmiä, joiden neuvotteluvoima on alhainen, vaan myös sellaisia ryhmiä, joilla on vakaat työllisyysnäköymät. Korkeasti koulutetuilla saksalaisilla määräaikaisuudet liittyvät nimenomaan harjoitus- tai koeaika-jaksoihin, eivätkä näin ollen ole synonyymi huonoille uranäkymille jatkossa, pikemminkin päinvastoin – tai näin ainakin vielä tutkimuksen teon aikana oli. Näissä tapauksissa määräaikaisuuteen ei sisälly sellaista epävarmuutta, joka vaikuttaisi kielteisesti perheellistymiseen.

Yllä mainitut tulokset kuvaavat työsuhteen määräaikaisuuden ja ensimmäisen lapsen hankinnan yhteyttä. Ariane Pailhé ja Anne Solaz (2010) eivät löytäneet yhteyttä lyhyiden ja epävakaisten työsuhteiden ja toisen lapsen syntymän välillä Ranskassa, mikä sopi Pailhén (2009) aiempiin tuloksiin siitä, että määräaikaisuudella ei ollut yhteyttä lastentekoaikaisiin edes Saksassa ja Ranskassa, kun tarkasteltiin lastenhankintaa ylipäänsä eikä vain ensimmäistä lasta. Tiziana Nazion (2008) Euroopan yhteisön kotitalouskyselyn (ECHP) aineistoon perustuvassa tutkimuksessa määräaikainen työ ja lastenhankinta ylipäänsä eivät olleet yhteydessä tutkituissa maissa eli Tanskassa, Saksassa, Italiassa ja Britanniassa. Tämä ei sinänsä ole ristiriitaista, sillä ensimmäisen lapsen hankinnan ajoitusta eli siirtymistä vanhemmuuteen harkitaan tarkemmin, ja siihen vaikuttavat osittain eri tekijät kuin seuraavien lapsen syntymään (mm. Philipov, Spéder & Billari 2006; Andersson 2000; Dommermuth, Klobas & Lappegård 2011).

Edellä mainituista tutkimuksista poiketen Alicia Adsera (2011a) kuitenkin totesi ECHP-aineistolla, että työsuhteen määräaikaisuus viivästyttää naisilla (myös) toisen lapsen syntymää. Adseran kokonaisaineisto tosin koostui 13:a hyvin erilaisesta Euroopan maasta, joiden erilaisuutta hän vakioi analyyseissa ainoastaan maakohtaista naisten työttömyysastetta kuvaavalla muuttujalla. Adsera kylläkin yhtäällä mainitsee määräaikaisten työsuhteiden olevan erityisen yleisiä Etelä-Euroopassa ja toisaalla toteaa toisten ja kolmansien lasten syntyvyyden olevan alhaisin juuri Etelä-Euroopan maissa. Hän ei kuitenkaan problematisoi määräaikaisen työn ja syntyvyyden välisen yhteyden yleistettävyyttä yksilötasolla, vaikka monien muiden tutkimusten perusteella tiedetään, miten tärkeä rooli kulttuurisilla ja institutionaalisilla tekijöillä on maiden välisiin hedelmällisyyseroihin

Määräaikaisen työsuhteen yhteys vähäisempään todennäköisyyteen hankkia ensimmäinen lapsi lyhyellä aikavälillä ei välttämättä tarkoita kokonaan lapsettomaksi jäämistä. Pailhén ja Solazin (2012) tulosten perusteella Ranskassa kyse on lähinnä lastenhankinnan lykkäämisestä. Naisten ja miesten lyhytkestoiset työsuhteet ja lisäksi miesten työttömyys vähensivät ensimmäisen lapsen hankinnan todennäköisyyttä nuorilla aikuisilla, mutta 40 vuoden iässä yhteyttä aiempien epävakaiden työsuhteiden ja lapsettomuuden välillä ei ollut – miehillä tosin aiempi toistuvaistyöttömyys ennusti myöhempää lapsettomuutta.

Työ julkisella sektorilla jouduttaa perheellistymistä

Tutkin määräaikaisen työsuhteen ja lasten hankinnan välistä yhteyttä, mutta lisäksi sitä, miten muun muassa työnantajasektori mahdollisesti muuntaa tuota yhteyttä. Erityisesti kansainvälisessä kirjallisuudessa työtä julkisella sektorilla pidetään työmarkkinariskeiltä suojautumisen kannalta turvallisempänä kuin yksityissektorin työtä, sillä julkisen sektorin työ on etäämpänä globaalien kilpailun tuottavuus- ja kannattavuusvaatimuksista kuin työ yksityissektorilla (Mills & Blossfeld 2005). Myönteisen yhteyden kokonaishedelmällisyyden ja maan julkisen sektorin laajuuden välillä EU-maissa löytänyt Adsera on jopa kirjoittanut (2005, 8), että julkisen sektorin työpaikat muodostavat Euroopassa ainutkertaisen pysyvien työpaikkojen lähteen, joka takaa vakaat uranäkymät miehille ja naisille myös lasten hankinnan jälkeen. Myöhemmässä työssään Adsera (2011a, 14) tosin mainitsee, että maissa, missä naisten pääsy julkisen sektorin töihin on helppoa, kuten Pohjoismaissa, julkisen sektorin laajentaminen on ollut tietoinen politiikkavalinta naisten työvoimaan osallistumisen ja syntyvyyden samanaikaiseksi nostamiseksi.

Fabrizio Bernardin and Tiziana Nazion (2005) tutkimuksessa työ julkisella sektorilla lisäsi lapsen hankinnan todennäköisyyttä Italiassa myös yksilötasolla, mitä he selittävät julkisen sektorin naispalkansaajien muita naisia paremmilla perhe-etuuksilla (yksilötason vaikutuksesta ja julkisen sektorin eduista myös Adsera 2011a, 2011b). Nazion (2008) myöhempi tutkimus löysi samansuuntaisen vaikutuksen naisten – mutta ei miesten – lastenhankintaan Italian lisäksi myös Britanniassa. Nazion mukaan kyseisissä maissa julkisen sektorin suhteelliseen turvallisuuteen liittyy oikeus palata työhön äitiysvapaan jälkeen, yksityissektoria paremmat mahdollisuudet joustaviin työaikoihin ja osa-aikatyöhön sekä ylipäänsä perheystävällisemmät käytännöt. Tutkimukseen vastanneet naiset eivät kokeneet lastenhankinnan aiheuttamien urakatkosten vaarantavan urakehitystä julkisella sektorilla, missä tuo urakehitys perustuu suurelta osin työsuhteen pituuteen.

Suomessa kysymystä työnantajasektorin ja hedelmällisyyden yhteydestä voi pitää erityisen kiinnostavana. Julkisen sektorin merkitys naisten työllistäjänä on suuri: lähes puolet suomalaisista naispalkansaajista on töissä julkisella sektorilla, kun miesten keskuudessa vastaava osuus on noin viidennes. Vaikka oikeudet perhevapaisiin eivät meillä riipu työnantajasektorista, myös Suomessa julkisen sektorin käytäntöjen ja työorganisaatioiden asenteiden tiedetään olevan perheystävällisempiä kuin yksityissektorilla (mm. Lammi-Taskula ym. 2009; Mauno, Kinnunen & Piitulainen 2005).

Määräaikaisten työsuhteiden käyttö on Suomessa kuitenkin selvästi yleisempää julkisella kuin yksityissektorilla. Eroa on myös määräaikaisten työn käytettävissä: julkisella sektorilla määräaikaisten työsuhteiden toistuvuus samassa työorganisaatiossa on tavallista, kun yksityissektorilla määräaikainen työ liittyy yleisemmin työuran alkuun tai työpaikan vaihtoon. (Lehto & Sutela 2004, 2008; Sutela 2006.)

Työsuhteiden pitkäkestoinen ketjuttaminen ja ylipäänsä määräaikaisena työskentelyn kesto liittyvät luvussa 2.4 keskustelemaani ansa vai astinlauta-problematiikkaan. Aihe on olennainen silloin, kun määräaikaisten palkansaajien perheellistymistä tarkastellaan työnantajasektorin näkökulmasta. Kuinka kauan työmarkkina-aseman vakiintumista täytyy odottaa, jotta määräaikaista työsuhdetta voi kutsua ansaksi, tai vastaavasti, miten nopeasti olisi päästävä vakinaiseen työsuhteeseen, jotta voidaan vielä puhua sillasta tai astinlaudasta? On määrittelykysymys, katsoako määräaikainen työsuhde sillaksi vain niissä tapauksissa, missä se johtaa vakinaiseen työsuhteeseen, vai nähdäkö sillan elementtejä myös määräaikaisten työsuhteiden ketjutuksissa.

Jouko Nätti (1993) on määritellyt ansan vastentahtoiseksi määräaikaisuudeksi, johon yhdistyy työttömyyttä ja heikot mahdollisuudet pysyvämpään työhön. Hänen mukaansa määräaikaisuus oli 1990-luvun alun Suomessa ansa lähinnä työttömyyttä kokeneelle, suhteellisen iäkkäälle ja matalasti koulutetulle miesvaltaiselle ryhmälle rakentamisen ja palvelun ammateissa yksityissektorilla. Hän ei kuvannut tilannetta ansaksi sille naisvaltaiselle ryhmälle, joka koostui ennen määräaikaisuuttaan työllisinä olleista, usein naimisissa olevista, julkisella sektorilla työskentelevistä eikä enää kovin nuorista naisista, joilla oli jo pitkäkö työkokemus sekä useita peräkkäisiä määräaikaisuuksia. Osa tästä joukosta teki määräaikaista työtä omasta tahdostaan, osa pysyvän työn puutteessa. Nätin mukaan tämä ryhmä muodosti käytännössä varsin vakaan, joskin muodollisesti määräaikaisiin työsuhteisiin palkatun työvoimapoolin julkisella sektorilla¹⁴.

Mielestäni tämä julkisella sektorilla ketjutetuissa työsuhteissa työskentelevien naisten tilanne on kuitenkin tulkinnanvaraisempi. Itse miellen määräaikaisuuksien jopa vuosia jatkuvan ketjutuksen eräänlaiseksi ansaksi erityisesti silloin, kun määräaikaisuuden syynä on pysyvän työn puute. Näin siis siitä huolimatta, että näissä tapauksissa määräaikaista työsuhdetta seuraa uusi määräaikainen työsuhde todennäköisemmin kuin työttömyys.

Samalla kahtalaisella tavalla on tulkittu Ruotsin julkisen sektorin naispalkansaajien tilannetta. Leena Gönas (1989, 1991 sit. Korpi & Levin 2001, 128) kuvaa naisten päätyvän helposti ”pysyvään määräaikaisuuteen” julkiselle sektorille, mitä hän selittää yhtäältä naisten perhevelvollisuuksilla – he joutuvat huonompiin töihin koska eivät ehdi ylläpitämään taitotasoaan – ja toisaalta hyvinvointiyhteiskunnan järjestelmillä segregoituneissa työmarkkinaoloissa: naiset käyttävät pitkiä vanhempainlomia ja toiset naiset sijaistavat heitä. Tomas Korpi ja Henrik

14 Nätti erotteli aineistosta lisäksi kaksi muuta ryhmää. Kolmannelle, nuorelle ja naisvaltaiselle joukolla määräaikaisuus näytti tilapäiseltä välivaiheelta opiskelijan ja vakaamman työpaikan välillä. Neljäs ryhmistä muistutti demografisesti ja työnsä piirteiltä ”vakaata” ryhmää sillä erotuksella, että naimisissa olevien osuus oli suurempi ja työkokemus lyhyempi; joukossa oli paljon naisia, jotka olivat hoitaneet kotona lapsia ennen määräaikaisuuttaan.

Levin (2001) ovat sen sijaan sitä mieltä, että tällainen ”pysyvä määräaikaisuus” ei tarkoita epäedullista asemaa, vaan pikemminkin päinvastoin, sillä julkisen sektorin naisten työllistyvyys on hyvä eli käytännössä he välttyvät työttömyydeltä.

Ehkä dikotominen jako ansaan ja astinlataan ei lopulta olekaan kaikilta osin riittävä tapa tarkastella määräaikaista työsuhteita Suomen (ja Ruotsin) olosuhteissa. Tietyissä olosuhteissa julkisen sektorin määräaikaisten palkansaajien voivat melko lailla luottaa siihen, että pystyvät työllistämään itsensä, vaikka sitten määräaikaisten työsuhteissa (Pekka, Forma & Saarinen 2008; Miettinen & Manninen 2006). Tästä huolimatta juuri pitkään toistuvissa määräaikaisten työsuhteissa, sijaisina ja julkisella sektorilla työskentelevät määräaikaisten suhtautuvat työsuhteensa tyyppiin erityisen kielteisesti (Sutela 2006). Lisäksi voi kysyä, millaisia uhrauksia ja ponnisteluja tämä alituisesti itsensä työllistymiskelpoisena ja -haluisena pitäminen vaatii esimerkiksi perheellistymisen kannalta. Uskaltaako perättäisiä määräaikaistuuksia tekevä nainen hypätä hetkeksi pois ketjutuskierteestä perhevapaalle, ainakaan kovin pitkälle sellaiselle, ja luottaa siihen, että mielenkiintoisia ja hyviä töitä – tai työtä ylipäänsä – löytyy tämänkin jälkeen?

Epävarmuuden kaksitahoiset vaikutukset perheellistymiseen

Työn ja työmarkkina-aseman epävarmuus

Toinen tekijä, jonka mahdollista muuntavaa vaikutusta työsuhdetyypin ja lasten hankinnan väliseen yhteyteen tutkin, on työmarkkina-aseman vakaus. Työmarkkina-aseman vakaudella tarkoitan tässä tutkimuksessa työn koetun epävarmuuden, edeltävien työttömyyskokemusten sekä työllistyvyysuskon samanaikaista vaikutusta.

Työn koetun epävarmuuden huomioon ottaminen on tutkimusasetelmani kannalta olennaista. Määräaikaisuudella ja työn epävarmuudella on voimakas yhteys, mutta ne eivät ole synonyymejä keskenään. Työn epävarmuutta voidaan kokea myös näennäisesti pysyvissä työsuhteissa (Rosenblatt & Ruvio 1996; Saloniemi & Urla Zeitinoglu 2007), eivätkä kaikki määräaikaisten palkansaajien koe asemaansa erityisen epävarmaksi – tai eivät ainakaan kärsi tuosta epävarmuudesta.

Juuri työn epävarmuuden kokemuksen on todettu vaikuttavan kielteisesti hyvinvointiin ja työasenteisiin. Koettu epävarmuus korreloi muun muassa alhaisen työtyytyväisyyden, alhaisen organisaatioon sitoutumisen, huonon terveydentilan, huonomman työsuorituksen ja alhaisen luottamuksen kanssa (mm. Cheng & Chan 2008; Sverke ym. 2002; Kinnunen & Nätti 1994). Seuraukset hyvinvoinnille voivat olla jo jopa pahempia kuin silloin, kun kyse on työttömyydestä. Työn menettäminen tapahtuu kerran ja välittömästi, mutta työn epävarmuus jatkuu päivästä toiseen ja pitkittyä (Sverke ym. 2002; De Witte 1999.)

Hans De Witte ja Katherine Näswall (2003) toteavat, että kun työn epävarmuus ja demografiset tekijät vakioidaan, määräaikaisten työ ei sinänsä ennusta matalampaa työtyytyväisyyttä tai vähäisempää organisaatioon sitoutumista. Sen sijaan työn epävarmuus alentaa työtyytyväisyyttä ja vähentää sitoutumista senkin jälkeen, kun työsuhteen tyyppi on vakioitu. Kirjoittajat päättelevät, että määräaikaisten työnteon kielteiset seuraukset eivät liity työsuhdetyypin sinänsä

vaan siihen, että määräaikaisissa työsuhteissa koetaan niin yleisesti työn epävarmuutta. Ongelma ei ole toisin sanoen työsuhteen tyyppi, vaan se, ”miten se koetaan” (myös Mauno, Kinnunen, Mäkikangas & Nätti 2005).

Näin ollen on kiinnostava kysymys, johtuuko määräaikaisen työn mahdollinen yhteys syntyvyyteen sittenkään työsuhteen tyypestä vai pikemminkin määräaikaisten yleisesti kokemasta työn epävarmuudesta – tai tässä tapauksessa siis työmarkkina-aseman epävakauudesta. Entä onko työmarkkina-aseman epävakauuden yhteys lastenhankintaan samankaltainen määräaikaisissa ja pysyvissä työsuhteissa?

Koska työn epävarmuus on erityisen keskeisessä roolissa muodostamassani työmarkkina-tilanteen epävakauuden operationalisoinnissa (ks. luku 3.3), käytän hetken työn epävarmuuden käsitteen avaamiseen. Työn epävarmuutta pohdittaessa ongelmallista on se, että vaikka ilmiötä on tutkittu paljon, sen käsitteestä tai mittareista ei ole konsensusta. Työn epävarmuutta on ensinnäkin käsitelty joko *objektiivisena uhkana* tai *subjektiivisena kokemuksena*. Subjektiviisen kokemuksen voi mieltää tilannesidonnaiseksi ja moniulotteiseksi, ei-pysyväksi olotilaksi (Green 2009; Klandermans & van Vuuren 1999), johon yhdistyy tulevaisuutta koskeva epätietoisuus, mahdollisten muutosten vastentahtoisuus sekä voimattomuus muutosten edessä (mm. De Witte & Näswall 2003). Jos työsuhteen määräaikaisuutta voi pitää yhtenä objektiivisen työn epävarmuuden ennustajana, subjektiivisessa eli koetussa työn epävarmuudessa kyse on loppujen lopuksi siitä, missä määrin henkilö tulkitsee tietyt muutokset henkilökohtaisiksi uhiksi (De Witte 1999; Kinnunen & Nätti 1994). Näin ollen on tärkeää nähdä määräaikaiset palkansaajat heterogeenisena joukkona, jossa työsuhteen tilapäisyyteen voidaan suhtautua hyvinkin eri tavoin. Suhtautuminen voi myös vaihdella ajassa makrotalouden suhdanteista riippuen.

Toiseksi työn epävarmuuden tutkimus on toistaiseksi keskittynyt pääasiassa *kvantitatiiviseen* ulottuvuuteen (Hellgren ym. 1999; Klandermans & van Vuuren 1999) eli itse työn menettämisen uhkaan. Vähemmälle huomiolle on jäänyt työhön liittyvien tärkeiden ominaisuuksien (tehtävien sisältö, sosiaaliset suhteet jne.) muuttumiseen tai menettämiseen liittyvä *kvalitatiivinen* (emt.) epävarmuus. Se, esimerkiksi ennakoimattomien muutoksien muodossa, on kasvanut enemmän kuin kvantitatiivinen epävarmuus 2000-luvulla (Lehto & Sutela 2008).

Kolmanneksi on voitu tutkia joko pelkkää työn/työn ominaisuuksien *menettämisen uhkaa* tai sen lisäksi myös *seurausten vakavuutta* kuten uuden työllistymisen mahdollisuutta tai muutosten taloudellisia seurauksia (Klandermans & van Vuuren 1999). Tätä problematisointia lähelle tulee käsitteellinen jako työn epävarmuuteen (job insecurity) ja *työllisyyden* epävarmuuteen (employment insecurity) (mm. Standing 2010; Bukodi, Ebralidze, Schmelzer & Relikowski 2006.) Näistä jälkimmäinen liittyy työnteon mahdolliseen jatkumiseen, joskaan ei välttämättä samassa työpaikassa: se on yhteydessä muun muassa yleiseen työllisyystilanteeseen sekä työ- ja koulutuspolitiikkaan.

Tämä työllisyyden epävarmuus on olennainen elementti työsuhteiden määräaikaisuudessa ja näin ollen myös tutkimukseni aiheen kannalta. Määräaikaiset työsuhteet ovat jo lähtökohtaisesti tilapäisiä ja ennakoivat siis uuden työllistymi-

sen tarvetta enemmän tai myöhemmin. Tällä voi olettaa olevan vaikutuksia myös perheellistymisen suunnitteluun.

Epävarmuuden seuraukset perheellistymiselle

Edellä luvussa 2.2. jo sivusin epävarmuuden lastenhankintaa viivästyttävää vaikutusta. Melinda Millsin ja Hans-Peter Blossfeldin (2005) mukaan nuoret ovat erityisen alttiita globalisaation mukanaan tuomalle uudelle rakenteelliselle epävarmuudelle, koska heitä ei työmarkkinoilla suojaa kokemus tai senioriteetti. Epävarmuus vaikeuttaa päätösten tekoa: vaihtoehtoista ei tiedetä tarpeeksi ja valintojen pitkäaikaisia seurauksia on yhä vaikeampi ennustaa, koska maailma muuttuu nopeasti (Sennet 2002; Sverke, Hellgren & Näswall 2002). Millsin ja Blossfeldin (2005) mukaan nuorten yleinen, rationaaliseksi katsottava strategia tässä tilanteessa on lykätä kauaskantoisten päätösten tekoa – ja mikäpä olisi-kaan kauaskantoisempi päätös kuin päätös lapsen hankkimisesta. Titta Tuohinen (2010) kirjoittaa nuorten valinta-ahdistuksesta, jopa suoranaisesta lamaantumisesta – joskaan ei suoranaisesti perheellistymiseen liittyen.

Sobotka (2004) tähdentää, että päättäminen lasten hankinnasta on tullut taloudellisesti epävarmoissa oloissa entistä vaikeammaksi myös siksi, että materiaaliseen turvallisuuteen liittyvät standardit ovat kasvaneet ja parisuhteista on tullut hauraampia. Tällöin asian lykkääminen hamaan tulevaisuuteen voi tuntua sopivimmalta vaihtoehdolta.

Tarkemmin ottaen tulevaisuutta ja omaa työtilannetta koskevan epävarmuuden vaikutukset lastenhankinnalle on kuitenkin todettu kaksitahoisiksi. Bernardi ym. (2008) kutsuvat näitä toisistaan poikkeavia, joskin osittain päällekkäisiä näkökulmia epävarmuuden (insecurity) narratiiviksi ja epätietoisuuden (uncertainty) narratiiviksi.

Epävarmuuden narratiiviin mukaan lastenhankinnan ennakkoehtoja ovat koulutuksen loppuun saattaminen, aseman vakiinnuttaminen työmarkkinoilla, vakaa parisuhde sekä riittävien resurssien kokoaminen (mm. Sobotka 2004). Ronald K. Rindfuss, Philip S. Morgan ja Gray Swicegood (1988) määrittelevät tällaiseksi resurssien kokoamiseksi muun muassa säästämisen tulevia kuluja varten, vakituisen työpaikan saamisen ja asunnon oston, tai investoinnin sellaiseen koulutukseen, joka tarjoaa tulevaisuudessa korkean ja vakaan toimeentulon.

Lastenhankinnan katsotaan siis tyypillisesti edellyttävän turvallisuuden tunnetta: tunnetta siitä, että oma taloudellinen tilanne tulevaisuudessa erityisesti työllisyyttä ja asumista koskien on turvattu. Tämän ajattelun mukaan epävarmuus ja epätietoisuus tulevasta johtavat lasten hankinnan lykkäämiseen (mm. McDonald 2000; Bhaumik & Nugent 2002; Mills & Blossfeld 2005; Kohler ym. 2002; Anxo ym. 2010; Oinonen 2004; Hobcraft & Kiernan 1995) niilläkin nuorilla aikuisilla, jotka eivät muuten kokisi lastenhankintaa ”henkilökohtaiseksi riskiksi”, joka uhkaa ”vapaan elämän pohjalle rakennettua minuutta”, tyouraa ja parisuhdetta (Ketokivi 2002).

Epätietoisuuden narratiivi tekee epävarmuuden ja hedelmällisyyden suhteesta tyystin toisensuuntaisia päätelmiä. Michael Friedmanin, Debra Hechtin ja Satoshi Kazanavan (1994) ”epätietoisuuden vähentämisen”-hypoteesin (uncertainty reduction) mukaan kaikkein todennäköisimmin lapsen hankkivat ne

naiset, joiden vaihtoehtoiset tavat vähentää epätietoisuutta elämässään ovat rajalliset. Tilanteessa, missä työmarkkinat eivät tarjoa kummoisia mahdollisuuksia riippumatta siitä onko naisella lapsia vai ei, lastenhankinta ainakin tuo mielekkyyttä ja jatkuvuutta elämään. Äitiys tarjoaa hyväksytyyn synnyn olla työmarkkinoiden ulkopuolella ja statuksen, joka on arvokkaampi kuin pelkkä työttömänä olo.

Onkin koko lailla tutkimusta, joka osoittaa korkeasti koulutettujen lapsettomien naisten reagoivan työttömyyteen lastenhankintaa lykkäämällä, kun taas matalasti koulutettujen naisten parissa työttömyyden vaikutus hedelmällisyyteen on joko olematon tai jopa päinvastainen (mm. Sobotka 2004; Kreyenfeld 2005, 2010; Schmitt 2008; Huttunen & Kellokumpu 2012). Michaela Kreyenfeldin (2005) aineistossa työttömyys, taloudelliset huolet ja matala tyytyväisyys elämään vähensivät voimakkaasti ensimmäisen lapsen syntymän todennäköisyyttä korkeasti koulutettujen, mutta lisäsivät tätä todennäköisyyttä matalasti koulutettujen saksalaisnaisten joukossa. Myöhemmässä tuotannossaan Kreyenfeld (2010) esittää epävarmuuden kokemusten nousseen 2000-luvulla yhä vain tärkeämmäksi tekijäksi korkeasti koulutettujen naisten lastenhankinnan esteenä. Myös Vikatin (2004) mukaan työttömien ja lapsettomien suomalaisnaisten joukossa kaikkein todennäköisimpiä tulevia äitejä vuosina 1988–2000 olivat matalasti koulutetut alle 30-vuotiaat naiset.

Rosemary Crompton (2006, 167–168) toteaa teiniraskauksien olevan yleisiä uusliberalistisissa yhteiskunnissa sosiaalisesti puutteellisissa ympäristöissä, missä myös raskaudenkeskeytyksiä tehdään suhteessa vähemmän kuin muissa yhteiskuntaluokissa. Crompton (emt.) viittaa Leen ym. (2004) tutkimukseen, jonka mukaan tulevaisuudenmahdollisuutensa koulutuksen ja työllisyyden suhteen myönteisiksi kokevat nuoret naiset päätyivät vahinkoraskauden keskeytykseen muita useammin. Sen sijaan ne nuoret naiset, joiden tausta oli epävakaa ja työllistymismahdollisuudet huonot, kokivat raskauden ”pakokeinona suunnanpuutteen leimaamasta tulevaisuudesta”. Esping-Andersen (1996, sit. McDonald 2000, 10–11) näkee uusliberalistisen politiikan johtaa polarisaatioon, missä lapsia syntyy yhtäältä heille, jotka ovat tulojakauman huipulla, ja toisaalta heille, jotka ovat sen pohjalla, mutta laaja keskiryhmä ei koe lasten – tai ainakaan toivomansa lapsimäärän – hankkimista ylipäänsä mahdolliseksi.

Kansalliset instituutiot ja kulttuuri kanavoivat epävarmuuden vaikutuksia aikuistumiselle ja perheellistymiselle näitä vaikutuksia joko puskuroiden tai kärjistäen (Anxo ym. 2010). Yksilötasolla tulokset esimerkiksi työttömyyden ja hedelmällisyyden yhteydestä vaihtelevatkin suuresti paitsi yksilöllisistä tekijöistä, myös institutionaalisesta yhteydestä riippuen (mm. Sobotka 2004; Adsera 2005; Mills & Blossfeld 2005; Vikat 2004). Hyvä (ansiosidonnaisen) työttömyyspäivärahan tai äitiys/vanhempainrahan taso – Suomessa myös mahdollisuus kotihoidontukeen – madaltavat työttömien pariskuntien lastenhankinnan kustannuksia ja voivat tehdä työttömyysjaksosta suotuisan hetken perheenlisäyksen hankkimiseen. (Ks. Sobotka, Skirbekk & Philipov 2010.)

Epävarmuuden yhteys lastenhankintaan on sukupuolisidonnaista. Miehen työttömyys alentaa lastenhankinnan todennäköisyyttä erityisesti maissa, missä vallitsee vahva mieselättäjyyden kulttuuri (Oppenheimer 1994; Kalmijn 2011; Mills & Blossfeld 2005). Miesten ”elättäjyyskapasiteetilla” voi tosin olla vaikutus-

ta myös kahden ansaitsijan mallissa, sillä miesten tulot ovat näissäkin tapauksissa tyypillisesti naisten tuloja korkeammat (Blossfeld & Drobnič 2001; ks. myös Haataja & Hämäläinen 2010).

Naisen työllisyys tai vakaa asema työmarkkinoilla ei vastaavasti ole samanlainen edellytys lastenhankinnalle niissä maissa, missä mieselättäjyyden kulttuuri on vahva (mm. Kreyenfeld 2010) kuin Pohjoismaissa (Vikat 2004, Andersson 2000). Naisten työttömyyden ja hedelmällisyyden yhteydessä on ylipäänsä huomattavan paljon vaihtelua sekä maiden välillä että erilaisten naisryhmien kesken, muun muassa koulutustasosta ja työttömyysjaksojen pituudesta riippuen.

Epävakailla työmarkkina-aseilla taipumus kasautua

Kolmantena muuntavana tekijänä tutkin puolison työssäkäynnin vaikutusta työsuhdetyypin ja lastenhankinnan väliseen yhteyteen. Pidän myös tätä olennaisena tekijänä työsuhdetyypin ja perheellistymisen välistä yhteyttä tutkittaessa. Sopi- van kumppanin olemassaolo on todettu yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi lasten- hankinnan ajoituksessa (Testa 2006; Paajanen 2007; Lainiala 2011, 2012).

Perheellistymispäätös tehdään harvoin yksin: Kyse on useimmiten pariskun- nan yhdessä neuvottelemasta päätöksestä, johon molempien osapuolten elä- mäntilanne ja asenteet vaikuttavat (Testa, Cavalli & Rosina 2012; ks. myös Närvi 2012a). Perheellisillä määräaikaisilla palkansaajilla työsuhteen määräaikaisuus- ten todelliset vaikutukset riippuvat osittain siitä, millainen työmarkkina-asema toisella kotitalouden aikuisella on – puhumattakaan siitä, onko kotitaloudessa ylipäänsä toista aikuista jakamassa taloudellista vastuuta (ks. Hakovirta 2006). Työmarkkinariskit ovat pienempiä kahden kuin yhden ansaitsijan kotitaloudes- sa (Jolkkonen, Koistinen & Kurvinen 2012; Esping-Andersen 1996). Miettisen ja Mannisen (2006) tutkimuksessa perheelliset määräaikaiset palkansaajat eivät kokeneetkaan työsuhdettaan yhtä suureksi ongelmaksi silloin, kun edes toisella puolisollla oli pysyvä työsuhde ja vakaat tulot kuin silloin, kun kummallakaan ei ollut niitä. Saija Maunon ja Ulla Kinnusen (2002) tutkimuksen mukaan miehen kokema taloudellinen stressi tosin heijastui myös puolison kokemaan työn epä- varmuuteen.

Puolisoiden keskinäisten työmarkkina-asemien yhteys lastenhankintaan voi olla erilainen riippuen siitä, onko epävarmassa asemassa oleva nainen vai mies. De la Rican ja Izan (2003) Espanjaa koskevassa tutkimuksessa molempien puo- lisoiden työmarkkina-asema oli yhteydessä lapsettomien naisten todennäköisyy- teen tulla äidiksi, mutta lastenhankintaa lykättiin erityisesti silloin, kun vaimon työsuhde oli määräaikainen riippumatta miehen työsuhteesta. Tulos on ilmeises- sä ristiriidassa maassa vallitsevan vahvan mieselättäjyyskulttuurin kanssa – jonka kirjoittajat toisaalta tulkitsevat syyksi siihen, että määräaikainen työsuhde vähen- si miesten todennäköisyyttä solmia avioliitto, vaikka sillä ei ollut mitään yhteyttä naisten avioitumiseen. Kirjoittajien mukaan lastenhankintaa koskevat tulokset osoittivat, että naisilla lastenhankintaan liittyy työuran suunnittelun motiivi (ks. Gustafsson 2001) ja että mahdollisuuksien hinta on korkeampi määräaikaisessa työsuhteessa olevilla naisilla kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. Heidän mu- kaansa Espanjassa, missä määräaikainen työ on erittäin yleistä, naisten epävakaa

työmarkkinatilanne on pääasiallinen este lastenhankinnalle ja selittää maan matalaa syntyvyyttä.

Kristiina Huttunen ja Jenni Kellokumpu (2012) ovat tutkineet työpaikan menetyksen seurauksia suomalaisten pariskuntien lapsenhankinnalle, ja heidänkin tutkimuksessaan korostui naisen urasuunnittelun merkitys. Naisen – etenkin korkeasti koulutetun – oma työpaikan menetys vähensi merkittävästi pariskunnan lapsen saannin todennäköisyyttä tulevina vuosina. Sen sijaan miehen työpaikan menetys ei vaikuttanut pariskuntien lastenhankintaan huolimatta siitä, että miehen tulot ovat tyypillisesti korkeammat kuin naisen tulot eikä lasten syntymän oleteta aiheuttavan katkosta miehen työuralle. Kirjoittajat tekevät tästä johtopäätöksen, että lastenhankintaan – tai hankkimatta jättämiseen – ei vaikuta niinkään tulojen väheneminen vaan erityisesti korkeasti koulutettujen naisten huoli työuransa tulevaisuudesta. Myös Marika Jalovaaran ja Anneli Miettisen (2012) tutkimuksessa vaimon sosioekonomisella pääomalla (koulutus, tulot) oli suurempi merkitys parisuhteessa elävien suomalaisten lapsensaantiin kuin miehen resursseilla.

Ollennainen huomio tutkimusasetelmani kannalta on se, että työmarkkina-asemien on todettu kasautuvan paitsi yli sukupolvien, myös parisuhteissa. Näyttöä on löytynyt erityisesti siitä, että jos toinen puolisoista on työtön, myös toisen työttömyyden riski on koholla (Ultee, Dessens & Jansen 1988; Virmasalo 2002; Halvorsen 1999; Henkens, Kraaykamp & Siegers 1993). Myös epävakaa työmarkkina-asetat näyttävät keskittyvän samoihin parisuhteisiin (de Lange, Wolbers & Ultee 2012; Aalto 1996; Sutela 1999, 2007; Nätti & Väisänen 2000).

Puolisoiden työmarkkina-asemien homogamiaa on selitetty muun muassa puolisonvalintahypoteesilla (spouse selection / assortative mating), jonka mukaan ihmisillä on taipumus etsiä parisuhteeseen itsensä kanssa samankaltaisen henkilön kanssa. Tietyt yksilön ominaisuudet kuten ikä, koulutustaso tai etninen tausta vaikuttavat suoraan hänen työmarkkina-arvoonsa ja työllistymiseensä, mikä selittää suurelta osin työllisyyden tai työttömyyden kasautumista samoihin parisuhteeseen. Yhteisten rajoitteiden -teoria (shared restrictions) taas painottaa rakenteiden, esimerkiksi paikallisten työmarkkinoiden ja taloussuhdanteiden reunaehtojen, merkitystä samaan historialliseen aikaan ja maantieteellisesti samassa paikassa elävän pariskunnan työmarkkinatilanteelle. Keskinäisen vaikutuksen (partner effect) teorian mukaan toisen puolison yksilölliset ominaisuudet ja elämäntilanne vaikuttavat kausaalisesti toisen puolison työmarkkina-asemaan. Muun muassa puolison hyvät sosiaaliset verkostot tai niiden puute vaikuttavat myös toisen puolison työnsaantimahdollisuuksiin. (Henkens ym. 1993; Ultee ym. 1988; Halvorsen 1999).

Tiina Aallon (1996) mukaan työmarkkina-asemaltaan epävakaiden henkilöiden (työttömät, lomautetut, osa-aikatyötä tekevät sekä työttömyyttä tai lomautuksia edeltävän viiden vuoden aikana kokeneet) puolisoilla oli Suomessa vuonna 1995 lähes kaksinkertainen riski olla myös itse epävakassa asemassa verrattuna asemaltaan vakaan (kokoaikatyö, ei työttömyyskokemuksia lähimenneisyydessä) puolisoon. Epävakaus kasautui erityisesti nuorten, alle 30-vuotiaiden vastaajien parisuhteisiin sekä matalasti koulutetuille ja työntekijäasemassa oleville.

Jouko Nätti ja Mia Väisänen (2000) painottavat samantyyppisten työmarkkina-asemien (osa-aikatyö, määräaikaisuus, yrittäjäyys, työttömyys, työvoiman ulkopuolella olo) keskittyvän samoihin kotitalouksiin myös ikävakioiduna erityisesti silloin, kun tarkastelun lähtökohtana on miehen työsuhteen osa- tai määräaikaisuus. Myös työolotutkimuksen aineistoihin perustuvissa kuvailevissa analyysistä näkyy, että määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevien palkansaajien työllinen puoliso on useammin määräaikainen kuin vakinaisessa työsuhteessa työskentelevän puoliso (Sutela 1999, 2007).

Epäsuotuisten työmarkkina-asemien kasautumisella on suoraviivainen yhteys kotitalouden käytettävissä oleviin tuloihin. Kahden työmarkkina-asetaltaan epävakaan henkilön eli ”pudonneen” pariskunnan köyhyysriski oli Aallon (1996) tutkimuksessa kuusinkertainen verrattuna kahden vakaassa asemassa olevan henkilön parisuhteisiin. ”Toimeentulevien” pariskuntien – toinen epävakaassa, toinen vakaassa asemassa – tilanne oli selvästi parempi kuin pudonneiden, mutta heidänkin köyhyysriskinsä oli vakaisiin pareihin verrattuna kaksinkertainen. Määräaikaisissa työsuhteissa olleet kokivat keskimääräistä enemmän huolta kotitalouden taloudellisesta tilanteesta. Aalto nimesikin köyhyiden riskiryhmäksi se pariskunnat, joilla työmarkkina-aseman epävakaas kasautuu, ja piti ilmiötä yhtenä seurauksena 1990-luvun työmarkkinamuutoksista. (Ks. myös Airio & Niemelä 2004.)

Marloes De Langen, Martens H.J. Wolberin ja Wout C. Ulteen (2012) tutkimuksen mukaan puolisonvalintahypoteesi eli iän, koulutustason ja etnisen taustan samankaltaisuus selittää vain hyvin pienen osan epävakaiden – heidän mukaansa ”joustavien” – työmarkkina-asemien kasautumisesta samoihin nuorten aikuisten pariskuntiin Alankomaissa. Kirjoittajat eivät myöskään löytäneet aineistostaan tukea yhteisten rajoitteiden teorialle. Heidän mukaansa epävakaiden työmarkkina-asemien kasautuminen on pitkälti selitettävissä puolisoitten keskinäisen vaikutuksen teorialla. Tästä he tekevät johtopäätöksen, että epävarmojen työmarkkina-asemien kasautuminen on jossain määrin estettävissä. Jos puolisoitten keskinäiset resurssit eivät riitä siihen, että he voisivat vastavuoroisesti auttaa toisiaan saavuttamaan vakaan työmarkkina-aseman, yhteiskunnan olisi syytä tarjota tarvittavaa tukea.

Määräaikaisten työsuhteiden käyttö on erityisesti kansainvälisessä kirjallisuudessa herättänyt huolta sosiaalisen eriarvoisuuden kasvusta siksi, että määräaikaiset työsuhteet ja niiden mukanaan tuomat sosioekonomiset kielteiset seuraukset kohdistuvat usein työmarkkina-asetaltaan jo alun perin heikompiin, matalasti koulutettuihin ryhmiin. Epävakaiden työmarkkina-asemien kasautumisen myötä yksilöiden välisestä sosiaalisesta eriarvoisuudesta tulee kotitalouksien välistä eriarvoisuutta. Tähän huoleen näyttää olevan aihetta Suomessakin.

Edelleen voi kysyä, miten epävarmojen työmarkkina-asemien kasautuminen samoihin parisuhteisiin on yhteydessä perheellistymiseen. Jos työsuhteen määräaikaisuuden oletetaan aiemman tutkimuksen perusteella vähintäänkin myöhentävän (ensimmäisen) lapsen hankinnan todennäköisyyttä myös Suomessa, voi pohtia, missä määrin epävarmojen työsuhteiden kasautuminen kärjistää tätä vaikutusta. Entä missä määrin yhden puolison toistaiseksi voimassa oleva työsuhte kompensoi toisen puolison työsuhteen määräaikaisuutta lasta suunniteltaessa? Onko Suomessa, kuten Espanjan täysin toisenlaisilla työmarkkinoilla ja

kulttuurisissa olosuhteissa (De la Rica & Iza 2003), merkitystä sillä, kumpi puolisoista, mies vai nainen, on pysyvässä ja kumpi määräaikaaisessa työsuhteessa?

Järkeä ja tunteet, aiheet ja seuraukset

Miten sitten loppujen lopuksi lähestyä työsuhdetyyppien ja hedelmällisyyden välistä yhteyttä suomalaispalkansaajilla 1984–2008? Voiko näillä ilmiöillä ylipäänsä olettaa olevan yhteyttä, kun ottaa huomioon sen, miten monien eri tekijöiden on todettu vaikuttavan hedelmällisyyteen – ja vieläpä eri tavoin erilaisissa institutionaalisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa?

Kuten luvussa 2.2 kävi jo ilmi, kirjallisuudessa alhaisen hedelmällisyyden selityksiä on etsitty erityisesti kulttuurisesta näkökulmasta (mm. van de Kaa 1987, 2002) sekä rakenteiden kautta eli taloudellisesta (mm. Becker 1981) ja institutionaalisesta näkökulmasta (mm. McDonald 2000). Melinda Mills (2008, 12) pitää jossain määrin kummallisena sitä, että syntyvyyttä ja lasten hankinnan lykkäämistä koskeva tutkimus- ja politiikkakeskustelu keskittyy paljolti juuri institutionaaliseen lähestymistapaan, erityisesti työn ja perheen yhdistämistä tukevien tai sitä vaikeuttavien politiikkojen merkitykseen, semminkin, kun kysäiset seikat eivät lukeutuneet tärkeimpiin asiaan vaikuttavien tekijöiden joukkoon vuoden 2006 eurobarometrin vastaajien omasta mielestä (Testa 2006).

Sobotka (2004) on samoilla linjoilla Mills (2008) kanssa, kun molemmat pohtivat parisuhteen muodostamisen lykkäämisen, erilaisten parisuhdetyyppien, avoliittojen yleistymisen ja parisuhteiden epävakautumisen merkitystä lastenhankinnassa. He aprikoivat, miten ihmisten erilaiset parisuhdehistoriat sekä parisuhteiden ”vakavuusasteiden” ja kestojen vaihtelut voisi ottaa paremmin huomioon hedelmällisyyttä tutkittaessa.

Parisuhdetyyppinäkökulma onkin avioeroisuuden kasvaessa ja uusperheiden määrän noustessa yhä ajankohtaisempi. Molempien puolisoitten aiemman lastenhankinnan on todettu vaikuttavan uusperheissä yhteisen lapsen hankintaan: lapset edellisestä liitosta ennustavat uuden, yhteisen lapsen syntymää uudessa liitossa (Nazio 2008; Vikat, Thomson & Hoem 1999; myös Ruokolainen & Notkola 2002 naisista). Toisaalta miesten kalliit elatusmaksut edellisistä liitoista syntyneistä lapsista voivat jarruttaa uusien lasten – ainakaan useamman lapsen – hankintaa uudessa liitossa (Mills 2008, 13). Vikat ym. (1999) eivät löytäneet yhteyttä aiemmista liitoista syntyneiden lasten lukumäärän ja ensimmäisen yhteisen lapsen syntymän välillä, mutta puolisoitten suuri aiempi lapsiluku vähensi todennäköisyyttä hankkia toinen yhteinen lapsi. (Ks. myös Paajanen 2007.)

Sobotka (2004) kaipaa kaiken kaikkiaan innovatiivisia, elämäntilanteiden perspektiivisiä lastenhankintaa analysoivia tutkimuksia, jotta voitaisiin ymmärtää enemmän siitä, mikä eri tekijöiden vaikutus on lastenhankinnan lykkäämistrendissä ylipäänsä. Yksi olennaisimmista kysymyksistä hänen mielestään on se, miten erityyppinen epävarmuus ja epätietoisuus eri elämänvaiheissa vaikuttavat miesten ja naisten lastenhankintapäätöksiin.

Viittaan tässä tutkimuksessa lasten hankinnan kustannuksiin käyttäen käsitettä, joka liittyy 1970-luvulla hedelmällisyyden tutkimuksessa yleistyneeseen taloustieteelliseen lähestymistapaan. Hedelmällisyyttä alettiin tuolloin pohtia kustannusten ja hyötyjen sekä näiden optimoinnin näkökulmasta, rationaalisenä

valintana, jossa lapsi ymmärretään ikään kuin kulutustuotteeksi (Willis 1973; Schultz 1973; Becker 1981). Tuon tuotteen kustannuksista suuri osa muodostuu äidin ajallisesta panoksesta. Panoksen arvo kasvaa muun muassa naisten lisääntyneen työssäkäynnin ja koulutustason nousun myötä. Lasten määrä ja niin sanottu laatu eli lapsesta aiheutuvat rahalliset ja ajalliset kustannukset ovat myös suhteessa toisiinsa. Jos määrä laskee, laatuun voidaan panostaa enemmän. (Becker & Lewis 1973.)

Uuden kodin taloustieteen (new home economics) (Becker 1981) mukaisesti lastenhankintaan liittyvät kustannukset jaetaan kahteen ryhmään: suoriin kustannuksiin kuten ruokaan, vaatteisiin, päivähoitoon ja asumiseen sekä epäsuoriin kustannuksiin, joita kutsutaan mahdollisuuksien hinnaksi. Tämä käsite viittaa siihen ansiotulojen (ja uramahdollisuuksien) menetykseen, joita työstä pois jäävälle tai työaikaansa lastenhoidon vuoksi lyhentävälle vanhemmalle aiheutuu. Pitkällä aikavälillä kyse voi olla myös menetetyistä eläketuloista. Äidit ovat yleensä mahdollisuuksien hinnan maksajia, ja hinta nousee sitä korkeammaksi, mitä paremmat tulot ja uranäkymät äidillä on (Schultz 1973; Billari & Philipov 2004). Institutionaaliset järjestelyt, esimerkiksi julkisesti tuettu päivähoito ja tulonsiirrot lapsiperheille, voivat alentaa paitsi lapsista aiheutuvia suoria kustannuksia, myös epäsuoria kustannuksia eli (menetettyjen) mahdollisuuksien hintaa (mm: Letablier ym. 2009).

Siv Gustafssonin (2001) mukaan mahdollisuuksien hintaan vaikuttaa paitsi äidille kertynyt inhimillinen pääoma; myös se, miten nopeasti tuo pääoma kariesee urakatkoksen aikana. Mitä vankempi työkokemus ja mitä enemmän inhimillistä pääomaa naiselle on ehtinyt kertyä, sitä epätodennäköisempää, että se kaikki häviäisi. Taloustieteellisesti ajatellen ihanteellisin aika lapsenhankintaan on silloin, kun mahdollisuuksien hinta äidin koko työuran ansiokertymälle on pienin: synnyttämistä kannattaisi siis lykätä mahdollisimman pitkään, aivan hedelmällisen kauden ääripäähän. Näin ei kuitenkaan yleensä tapahdu, mikä kertoo Gustafssonin mielestä siitä, että lapsista on jotain sellaista "etua", jonka vuoksi niitä halutaan hankkia jo aikaisemmin.

Ajatus lastenhankintaan liittyvästä mahdollisuuksien hinnasta on oman, määräraikaisen työn yhteyttä lastenhankintaan käsittelevän tutkimukseni kannalta paikoin hyvin käyttökelpoinen. Taloustieteellinen ajattelutapa ei kuitenkaan riitä, jos yrittää ymmärtää Gustafssonin mainitsemaa lapsista saatavaa etua eli sitä, miksi ihmiset haluavat ja saavat tai eivät halua/eivät saa lapsia (ks. myös Van de Kaa 1996, 410–411). Kehittyneissä maissa lapsi ei ole enää köyhän miehen pääomaa (Schultz 1973), kun vanhuudenturva ei riipu yksinomaan tai edes pääasiassa lapsista, eikä lapsia enää hankita siksi, että saataisiin kotitalouteen lisätuloa. Taloustieteen termein lapsesta saatavana hyötynä voi tätä nykyä ehkä pitää sitä psykologista ja emotionaalista tyydytystä, jota lapsesta huolehtiminen ja lapsen kasvun seuraaminen vanhemmalle tuottaa (Schultz 1973; Becker 1981).

Päätöstä toivottaa lapsi tervetulleeksi punnitaan taatusti erinäisten ulkoisten tekijöiden valossa, mutta lopulliseen ratkaisuun vaikuttavat monet sellaiset tunnetason ja elämänhistorian tekijät, joita survey-tutkimuksella – puhumattakaan rekisteriaineistoista – on vaikeaa, suorastaan mahdotonta tavoittaa tai taloustieteen avulla edes yrittää tajuta. Tällaiset tunnetason tekijät voivat joskus kumota

järjen äänen siitä, onko lapsen synnyttäminen tiettyihin olosuhteisiin ja tietyissä elämänvaiheissa kovinkaan ”hyvä ajatus”.

On ylipäänsä aiheellinen kysymys, voiko lastenhankintaa kuvata kehittyneissä maissa koskaan yksilötasolla järkeväksi päätökseksi. Jotta voisi pohtia tutkimuskysymystäni eli työsuhdetyypin vaikutusta lastenhankintapäätökseen, olisi hyvä ymmärtää, miksi lapsia ylipäänsä toivotaan. Väestö- tai yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa, joissa tarkastellaan työmarkkina-aseman, epävarmuuden tai koulutuksen yhteyttä hedelmällisyyteen, lapsen haluaminen on yleensä asetettu oletusarvoksi, jota ei juuri kyseenalaisteta. Näissä tutkimuksissa pohditaan, mitkä tekijät vaikuttavat lapsen hankinnan ajoittamiseen, lasten lukumäärään ja synnytysten väliin eli siihen, miten ja millä intensiteetillä tämä lapsen haluaminen toteutetaan. Voidaan tutkia tosin myös sitä, mitä esteitä lasten hankinnalle löytyy: miksi lastenhankinta ei tapahdu. Sopivan kumppanin puute on todettu tärkeimmäksi esteeksi lastenhankinnalle ja myös työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeudet mainitaan keskeisiksi syiksi – toisaalta kukaan ei suoranaisesti tunnu väittävän, että mieleisen kumppanin olemassaolo tai suotuisa perhepolitiikka olisivat sinällään riittäviä syitä haluta lasta. Normista poikkeaminen, itse valittu lapsettomuus, voi tosin olla (harvoin) tutkimuksen aihe sekkin.

Työmarkkina-asemaa ja hedelmällisyyttä koskevassa tutkimuksessa kysymystä siis asetetaan harvemmin niin päin, miksi joku ylipäänsä haluaisi lapsia. Ja silti – yksilötasolla, rationaalisesti ajatellen lapsen syntymä merkitsee vaivannäköä ja sitoutumista fyysiseen, psyykkiseen ja taloudelliseen rasitukseen ainakin pariksi vuosikymmeneksi. John Hobcraft ja Kathleen Kiernan (1995) kirjoittavat osuvasti, että lastenhankinta on yksi monimutkaisimmista päätöksistä, joita yksilöt ja pariskunnat joutuvat elämässään tekemään, koska ”lapsia ei voi vaihtaa erilaiseen tai päivitettyyn malliin eikä niitä voi myydä pois, jos ajat muuttuvat hankaliksi”.

On mielenkiintoista, että edes arvojen ja aatteiden murrosta painottava toisen demografisen siirtymän teoria ei näe individualismin voimistumista lastenhankintaa poissulkeväksi ilmiöksi. Itse asiassa asia kääntyy tämän ajattelun mukaan päinvastaiseksi. Tarkoin suunnitellussa ja ajoitetussa vanhemmuuden projektissa lapsella ei ole itseisarvoa eikä lasta hankita ainakaan sosiaalisen velvollisuudentunnon vuoksi, vaan tärkeintä on se, miten aikuiset voivat toteuttaa itseään vanhemmuuden kautta. (Van de Kaa 1996; Lesthaegen 2010.)

Perhekeskeisyyden ja hyvän vanhemmuuden paineiden sanotaan kasvaneen (Jallinoja 2000, 2006). Tämäkään ei välttämättä ole ristiriidassa individualistisia arvoja ja valintoja painottavan näkemyksen kanssa. Kaisa Ketokivi (2002) ja Maija Fast (2006) tulkitsevat haastattelemiensa korkeasti koulutettujen nuorten naisten tekevän individualistisia valintoja, mutta familististen arvojen perusteella. Lastenhankinta viivästyí naisilla siitä syystä, etteivät he luottaneet (vielä) suoriutuvansa itselleen asettamistaan ja valtaviin mittoihin ylätäneistä äitiyden vaatimuksista. Voi kysyä, oliko kyse silloin ensisijaisesti altruistisesta tulevan lapsen parhaan ajattelemisesta vai oman epäonnistumisen riskin kohtaamisesta näillä naisilla, jotka halusivat ”olla kaikilla elämänalueilla hyviä” (Fast 2006, 103).

Itse asiassa postmodernin visio lasten hankinnan eduista sopii hyvin yhteen myös ”lapsettomuuden kulttuurin” kanssa. Kun lapsen ei katsota tarjoavan normatiivista tai instrumentaalista arvoa, lapsen hankinta tai lapsettomuus ovat va-

paahtoisia elämäntapavalintoja, joita ohjaa itsensä toteuttamisen ajatus. (Van de Kaa 1996; Lesthaegen 2010.)

Pohjimmiltaan lasten hankinnan taustalla voi nähdä biologian vaikutuksen, ”geenin itsekkyyden” (Dawkins 1993). Anna Rotkirch (2007) on kuvannut sosiologisevolutionaarisesta näkökulmasta niin sanotun vauvakuumeen ilmiötä, joka voi ilmetä joko hoivaorientoituneena persoonallisuutena tai äkkinäisenä, yllättävänä ja valtaosin fyysisenä lapsen kaipuun kokemuksena. Tämä lapsen kaipuu on usein yhteydessä ikään, rakastumiseen, naisilla aiempiin raskauksiin ja siihen, että lähipiirissä on sukulaisten ja ystävien lapsia.

Tässä suhteessa Catherine Hakim (2003) osuu mielestäni oikeaan kritisoidessaan väestötieteen ja perhesosiologian tutkimusta siitä, että hedelmällisyyseroja on tutkittu lähinnä makrotasolla ja niitä on pyritty selittämään vain sosiaalisilla, taloudellisilla ja institutionaalisilla eroilla maiden välillä, tai toisen demografisen siirtymän mukaisesti muutoksilla arvoissa ja asenteissa. Tutkimukseen ei kuulu teoriaa, joka liittyisi lastenhankinnan merkitykseen naisten¹⁵ elämässä yksilötasolla.

Hakimin mielestä 1960-luvun ehkäisyvallankumous ja muut sosiaaliset ja taloudelliset muutokset loivat pohjan uudennaiselle tilanteelle, jossa naiset saivat uutta valinnanvaraa ja päätösvaltaa elämästään ja kehostaan. Näin naisten omilla mieltymyksillä alkoi olla enemmän merkitystä. Hakim soveltaa paljon keskustelua herättänyttä yksilötason päätöksentekoon ja henkilökohtaisiin arvoihin perustuvaa preferenssiteoriaansa myös hedelmällisyyteen.

Preferenssiteorian mukaan naisia on kolmenlaisia: perhe ja kotisuuntautuneita, urasuuntautuneita ja sopeutujia. Hakimin mukaan preferenssit vaikuttavat kaikissa koulutus- ja sosioekonomisissa luokissa, ja ne selittävät naisten valintoja niin perheen ja työn välillä kuin lastenhankinnassakin paremmin kuin esimerkiksi koulutus. Hakimin käyttämän brittiaineiston mukaan kotikeskeisillä ja sopeutuvilla naisilla oli useammin puoliso ja keskimäärin noin kaksi kertaa niin paljon alle 16-vuotiaita kotona asuvia lapsia kuin työkeskeisillä naisilla. Työkeskeiset naiset taas olivat muita useammin lapsettomia, olivat avioituneet harvemmin – tai jos olivatkin, olivat myös eronneet muita useammin. Preferenssit eivät aina heijastu suoraan todelliseen tilanteeseen, vaan nainen voi olosuhteiden pakosta toimia preferenssiensä vastaisesti – esimerkiksi kotikeskeisen naisen on käytävä töissä tai rajoitettava toivomaansa lapsilukua. Hakimin mukaan elämäntapapreferenssit ovat kuitenkin se piiloon jäävä, mittaamaton tekijä, joka selittää pitkälti naisten käytöstä¹⁶.

Hakimin preferenssiteoriaa on kritisoinut muun muassa Rosemary Crompton (2006), jonka mielestä perhettä koskevat asenteet sekä kotitalouksien työs-

15 Hakim kirjoittaa vain naisista ja sivuuttaa tietoisesti miehet.

16 Hakimin (2003) mielestä on nurinkurista, että syntyvyyteen yritetään vaikuttaa työn ja perheen yhteensovittamista helpottavilla politiikoilla, joiden voi katsoa koskevan ennen kaikkea työkeskeisiä tai sopeutujanaisia. Nämä naiset haluavat lähtökohtaisesti vähemmän lapsia kuin kotikeskeiset naiset. Hedelmällisyyden kannalta olisi tehokkaampaa luoda kotikeskeisille naisille paremmat olosuhteet toteuttaa ”kutsumustaan”, koska nimenomaan näillä naisilla on eniten halua tehdä paljon lapsia olosuhteiden niin salliessa. Tästä Hakim antaa Suomen kotihoidontukijärjestelmän myönteiseksi esimerkiksi.

säkäyntimallit vaihtelevat systemaattisesti – yksilöllistymispuheista huolimatta – sosiaalisen luokan myötä, yhteiskunnallisista olosuhteista riippuen. Nuorille naisille, joilla muut tulevaisuuden mahdollisuudet ovat rajalliset, varhainen äitiys näyttäytyy pienimpänä pahana. Koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksien parantaminen tarjoaa naisille myös muita vaihtoehtoja kuin kotikeskeisyyden. Samantyyppistä kritiikkiä ovat esittäneet muun muassa Susan McRae (2003a, 2003b) ja Colette Fagan (2001), jotka eivät kokonaan kiellä orientaatioerojen olemassaoloa, mutta painottavat, että ulkoiset olosuhteet selittävät naisten valintoja vähintäänkin yhtä paljon kuin yksilölliset erot asenteissa tai persoonallisuudessa.

Pidän tätä kritiikkiä toki aivan aiheellisina. Uskon lisäksi, että vaikka preferenssejä pitäisikin osin sisäsyntyisinä, ne on nähtävä myös yksilön elämäntilanteen ja -vaiheen myötä osin muuttuvina piirteinä, jotka eivät ainakaan intensiteetiltään ole ehdottoman pysyviä. Friedmanin ym. (1994) mukaan preferenssit ja asenteet ovat arvojen tapaan sisäisiä tiloja (internal states), mutta toisin kuin arvot, ne yleensä ovat pikemminkin labiileja kuin kestäviä ja pikemminkin erityisiä (particular) kuin yleisiä (general). Myös Harald Bielski, Gerhard Bosch ja Alexandra Wagner (2002, 16) painottavat (työaikapreferenssejä tarkastellessaan), että preferenssit yleensä muuttuvat objektiivisten olosuhteiden muutosten myötä, sillä preferenssit ovat kompromissi siitä, mitä pidetään toivottavana ja mikä koetaan mahdolliseksi. Guy Moorsin (2008, 35) mielestä on lähes itsestään selvää, että vanhemmuuden ja asenteiden suhde on vastavuoroinen: avioliittoa, sukupuolirooleja- ja lasten ja parisuhteen merkitystä koskevat asenteet vaikuttavat perheellistymiseen, mutta vastavuoroisesti myös vanhemmuus muokkaa kyseisiä asenteita.

Agnese Vitali, Francesco C. Billari, Alexia Prskawetz ja Maria Rita Testa (2009) eivät Euroopan maiden vertailussa löytäneetkään koko aineistonsa tasolla yhteyttä preferenssien ja lastenhankinnan aikeiden välillä. He kuitenkin löysivät jonkinasteisen yhteyden toteutuneen hedelmällisyyden ja preferenssien välillä, mikä viittaisi siihen, että juuri vanhemmuus muokkaa asenteita perhekeskeisemmäksi. Maakohtaiset erot olivat kuitenkin suuria.

Elämäntilanteen vaikutusta preferenssien kuvannee myös se, että Tilastokeskuksen työolotutkimuksissa alle 18-vuotiaiden lasten palkansaaajaäidit ja -isät ovat kaikkina tutkittuina kertoina korostaneet lapsettomia naisia ja miehiä enemmän koti- ja perhe-elämän tärkeyttä elämänsisältönä. Samalla sekä ansio-työn sekä vapaa-ajan harrastusten merkitys tärkeänä elämänsisältönä kasvaa nuorimman lapsen iän kasvaessa, mikä viitanee juuri elämäntilanteen preferenssejä muokkaavaan kausaalisuhteeseen. (Sutela 2007 sekä työolotutkimuksen julkaisemattomat taulukot.)

En silti täysin tyrmää Hakimin ajatusta siitä, että naisten kesken olisi sellaisia eroja suhtautumisessa perhe-elämän tai työuran tärkeyteen, jotka selittyvät pikemminkin luonne-eroilla kuin kasvuympäristöllä, koulutustasolla, työmarkkinäkymillä tai perhevaiheella. Uskon samalla, että vastaavia eroja voi löytyä myös miehiltä. Hakimin argumentoinnissa huomionarvoista on nimittäin se, että hän kohdistaa mielenkiintonsa vain naisiin ja ohittaa täysin miesten motiivit tai merkityksen lastenhankinnalle tai hankkimatta jättämiselle. Hakim (2003, 369) itse asiassa leimaa romanttiseksi harhakuvitelmaksi näkemykset siitä, että lasten-

hankintapäätös olisi pariskunnan yhdessä tekemä, ja pitää ainoastaan naisia tässä suhteessa tutkimisen arvoisena.

Vaikka miehille on tyypillisempää nimetä puolison vauvakuume lapsen ajoitukseen vaikuttaneeksi tärkeäksi syyksi kuin vedota omaan vauvakuumeeseensa (Paajanen 2007), Anna Rotkirchin, Stuart Bastenin, Heini Väisäsen ja Markus Jokelan (2012) mukaan lähes puolet heidän tutkimistaan suomalaismiehistä on kokenut vähintäänkin voimakasta kaipuuta saada lapsi ainakin jossain elämänsä vaiheessa. Miesten (aiemmin) tuntema vauvakuume ei ollut yhteydessä heidän taloudelliseen tilanteeseensa tai koulutustasoonsa, mutta se oli myönteisesti yhteydessä naimisissa oloon tutkimushetkellä, aikomukseen hankkia (lisää) lapsia sekä siihen, että miehellä oli takanaan useampia avo- tai avioliittoja. Kirjoittajien mukaan miesten syvä lapsen kaipuu ei kuitenkaan johda yhtä yleisesti lapsen syntymään kuin naisen vauvakuume. Toisin sanoen myös näiden kirjoittajien mukaan naisten vauvakuume on merkittävämpi tekijä pariskunnan hedelmällisyyskäyttäytymisessä kuin miesten lapsen kaipuu, erityisesti silloin, kun kyse on useamman lapsen hankkimisesta. Rotkirch (2007) pitää vauvakuumetta tai lapsen kaipuuta ylipäänsä entistä tärkeämpänä hedelmällisyyden osatekijänä nykyisissä matalan syntyvyyden yhteiskunnissa, missä ympäristön sosiaaliset normit ja paineet eivät sanele perheellistymistä, sen muotoa ja ajoitusta entisen lailla, ja missä syntyvyyttä voidaan suhteellisen pitkälle eri tavoin säädellä.

Uskon, että ihmisillä on tyypillisesti tarve ja halu hankkia ja hoivata lapsia sekä nähdä itsestään jäävän jotain jäljelle. Samalla uskon tunnetason ja muiden persoonaan liittyvien tekijöiden selittävän paljon ihmisten erilaisista toiveista perheellistyä tai olla perheellistymättä. Haluan kuitenkin korostaa institutionaalisten ja taloudellisten rakenteiden merkitystä siinä, miten ihmiset viime kädessä näitä perheellistymistoiveitaan toteuttavat. Kehittyneiden maiden välisiä suuria eroja hedelmällisyydessä olisi vaikea ymmärtää ilman institutionaalisten rakenteiden ratkaisevaa merkitystä. Naisten korkean työllisyysasteen ja korkean kokonaishedelmällisyyden myönteisestä yhteydestä voi päätellä, että jos vain mahdollista, valtaosa (myös) naisista – jopa ne Hakimin urakeskeisiksi leimaamat – haluaa toteuttaa itseään sekä työelämässä että vanhempina. Maissa, joissa työn ja perheen yhteensovittaminen on käytännössä vaikeaa, monet naiset tekevät valintansa joko tai -periaatteella tai parhaimmassa tapauksessa, voidakseen kokea äitiyden työssäkäynnistään huolimatta, he hankkivat lapsen – mutta vain yhden. Näissä maissa sekä naisten työllisyysaste että kokonaishedelmällisyys ovat molemmat matalia. (Ks. Oláh 2011.)

Koen Anxon ym. (2010) tavoin, että loppujen lopuksi kyse on kulttuurin ja rakenteiden yhteisvaikutuksesta: Muutokset avioliittoisuudessa ja perherakenteissa, muutokset arvoissa ja asenteissa sekä eliniän odotteen kasvu yhdistyvät kokemukseen työmarkkinoiden epävakauudesta. Ne yhdessä muokkaavat nuorten aikuisten odotuksia, mutta myös heidän elämänkulkunsa mahdollisuuksia. Vaikka maailma yksilöllistyy ja monimuotoistuu, sosiaaliset rakenteet ja instituutiot ovat se kehys, joka muokkaa yksilöllisiä päätöksiä ja tuottaa noille päätöksille erilaisia seurauksia, myös sellaisia, joita ei voi selittää ensisijaisesti henkilön omien mieltymysten perusteella (emt.).

Anxo ym. (emt.) painottavat kaikki elämänvaiheet kattavan hyvinvointivaltion keskeistä roolia yksilöiden elämänkulun mahdollisuuksien ja toteutumisen

tasa-arvoisuuden kannalta. Sellaisessa hyvinvointijärjestelmässä, jossa resurssien jakautuminen riippuu perheestä, luokasta tai työllisyyden rakenteista, näihin resursseihin käsiksi pääsy on sattumanvaraisempaa kuin hyvinvointivaltiossa, joka tarjoaa resursseja kaikille universaaleina oikeuksina. Hyvinvointijärjestelmien tyypistä ja toimivuudesta riippuu, edesauttavatko ne kansalaisia toteuttamaan pyrkimyksiään vai estävätkö ne heitä näissä yrityksissä.

Joachim Vogelín (2002) mukaan hyvinvointivaltion institutionaaliset muodot, työmarkkinat ja perhe muodostavat Euroopassa erilaisia ”siirtymäregiimejä”. Pohjoismaissa nuoret aikuiset muuttavat vanhempiansa luota aikaisin ja muodostavat varhain parisuhteita. Huonot työmarkkinanäkymät ja riittämättömät hyvinvointivaltion toimet sen sijaan viivyttävät perheellistymistä Etelä-Euroopan maissa.

Tässä tutkimuksessa keskityn näiden kahden ääripään – yhtäältä biologian ja preferenssien, toisaalta työn ja perheen yhdistämistä joko tukevien tai sitä rajoittavien yhteiskunnan instituutioiden – välimaastoon ja tutkin, missä määrin työsuhdetyyppi on yhteydessä perheellistymiseen yksilötasolla tiettyssä kulttuurisessa ja institutionaalisessa ympäristössä eli palkansaajien keskuudessa vuosien 1984–2008 Suomessa. Päätös lapsen tervetulleeksi toivottamisesta tehdään kussakin perheessä ja kunkin lapsen osalta erikseen. Uskon, että sillä, miten turvattu tai epävakaa työllisyystilanne tuota päätöstä harkitsevalla pariskunnalla on tai millaisena sen osapuolet tulevaisuutensa tässä suhteessa näkevät, on käytännön merkitystä siinä, kuinka he voivat perheellistymisaikeitaan toteuttaa.

3 Tutkimuskysymykset, tutkimusasetelma ja aineisto

3.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimusasetelma

Tässä tutkimuksessa etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä esikoislapsen syntymään tutkimusvuotta seuraavana vuonna lapsettomilla 20–44-vuotiailla nais- ja miespalkansaajilla? Muuntavatko työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus tai puolison työssäkäynti määräaikaisuuden ja esikoislapsen syntymän välistä yhteyttä?
2. Onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä lapsen syntymään ylipäänsä tutkimusvuotta seuraavana vuonna kaikilla 20–44-vuotiailla nais- ja miespalkansaajilla? Muuntavatko työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus tai puolison työssäkäynti määräaikaisuuden ja lapsen syntymän välistä yhteyttä?
3. Onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä siihen, kertovatko 20–44-vuotiaat nais- ja miespalkansaajat lykänneensä lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä? Muuntavatko työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus tai puolison työssäkäynti määräaikaisuuden ja lapsen hankinnan lykkäämisestä kertomisen välistä yhteyttä?
4. Onko määräaikaisessa työsuhteessa työskentely perheenperustamisiässä (naiset 23–30 vuotta, miehet 25–32 vuotta) yhteydessä lapsettomuuteen, toteutuneeseen ensisynnytysikään ja lapsilukuun yli 40-vuotiaana? Muuntavatko työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus tai puolison työssäkäynti tätä yhteyttä?

Tutkimusasetelma on havainnollistettu taulukossa 3.1.1.

Taulukko 3.1.1.

Tutkimuksen viitekehys

Ennustajat	Muuntavat tekijät	Seuraukset
Työsuhdetyyppi (pysyvä/määräaikainen)	Työnantajasektori (julkinen/yksityinen)	1. Esikoislapsen syntymä noin vuoden kuluessa
	Työmarkkina-aseman vakaus (vakaa/epävakaa)	2. Lapsen syntymä ylipäänsä noin vuoden kuluessa
	Puolison työssäkäynti (työssä/ ei-työssä; pysyvä työsuhte/ määräaikainen)	3. Lastenhankinnan lykkääminen työhön liittyvistä syistä
Taustamuuttajat: Sukupuoli, vuosi, ikä, koulutus, parisuhde		4. Tilanne yli 40-vuotiaana: – Lapsettomuus – Ensisynnytysikä – Lapsiluku

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tutkin määräaikaisen työn yhteyttä esikoislapsen syntymään, jolloin rajaan kohdejoukon tutkimushetkellä lapsettomiin 20–44-vuotiaisiin palkansaajiin. Tutkiessani tarkemmin puolison työssäkäynnin muuntavaa vaikutusta tähän yhteyteen huomioin vain puolison kanssa tutkimushetkellä elävät lapsettomat palkansaaajat. Kun lopulta tutkin puolisoitten keskinäisten työsuhdetyyppien yhteyttä lasten syntymään, mukana ovat enää ne vastaajat, joilla on työssäkäyvä puoliso.

Tutkiessani työsuhdetyypin yhteyttä lastenhankintaan ylipäänsä (tutkimuskysymys 2) sekä lasten hankinnan lykkäämiseen (tutkimuskysymys 3) kohdejoukkoni ovat kaikki 20–44-vuotiaat palkansaaajat, myös jo lapsia saaneet. Kolmannessa tutkimuskysymyksessä tosin käytän vain vuosien 1997, 2003 ja 2008 aineistoja, jolloin työolotutkimus on sisältänyt tiedon lasten hankinnan lykkäämisestä työhön liittyvistä syistä. Kun tutkin puolison työssäkäynnin muuntavaa vaikutusta tässä yhteydessä, rajaan kohdejoukon jälleen niihin, joilla on puoliso/työssäkäyvä puoliso.

Neljännessä tutkimuskysymyksessä käsitellessäni myöhempää lapsettomuutta, toteutunutta perheellistymisikää sekä myöhempää lapsilukua joudun rajaamaan aineistoa myös iän perusteella. Kyseisiä asioita on periaatteessa mahdollista tutkia vasta hedelmällisen kauden päätyttyä, jonka rajana väestötieteessä pidetään naisilla 49:ä ikävuotta. Käytännössä lastenhankinta yli 40-vuotiaana ei ole kovin yleistä, joskin kasvussa: vuonna 1984 kaikista Suomessa elävänä syntyneistä lapsista 1,6 prosenttia ja vuonna 2011 jo 3,6 prosenttia syntyi 40 vuotta täyttäneille äideille (SVT: Väestö 2012). Kohorttihedelmällisyyslukuja tai lapsettomien osuutta laskettaessa ikärajausena on kuitenkin usein 40 vuotta (esim. VID 2012; OECD 2010a; SVT: Väestö 2012). Tyydyn itekin tähän ja tarkastelen vuonna 2009 vähintään 40-vuotiaiden tilannetta, vaikka mahdollinen lapsettomuus tai lapsiluku ei tämän ikäryhmän kaikkein nuorimmilla välttämättä kuvaa lopullista tilannetta. Tämä ratkaisu on tehty myös aiemmin vastaavantapaisissa tutkimusasetelmissä (Pailhé & Solaz 2012; Merz & Liefbroer 2010).

Tunnistan myös, että määräaikaisuus merkitsee eri asioita eri-ikäisille. Näin ollen rajaan tutkimusjoukkoani neljännessä tutkimuskysymyksessä edelleen vain niihin palkansaajiin, jotka olivat 23–30-vuotiaita (naiset) tai 25–32-vuotiaita (miehet) tutkimushetkellä. Keskimääräisen äidiksi/isäksi tulon iän perusteella väitän, että perheellistymisen pohdinta on ajankohtaisimmillaan kyseisissä ikäryhmissä. Haluan tarkastella, mitä merkitystä työsuhteen tyypillä on perheellistymiselle juuri tässä iässä. Ikärajausta voi pitää laveana, mutta uskon ikävakiointin tasoittavan tilannetta.

Selittäjä työsuhdetyyppi, moderaattorit eli muuntavat muuttujat – työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus ja puolison työssäkäynti – sekä taustamuuttujat ovat tutkimushetken poikkileikkaustietoja. Tieto lasten syntymävuosista on sen sijaan pitkittäistiedostomainen. Vaikka poikkileikkaustietojen keskinäisen yhteyden suuntaa ei voi arvioida, poikkileikkaustiedon ja tutkimusvuoden jälkeen ajoittuvan lapsen syntymän välillä voi esittää arvioita niiden kausaalisuudesta kahdessa ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä. Kolmas tutkimuskysymys koskee lasten hankinnan lykkäämistä ”joskus elämän aikana”, mikä voi yhtä lailla tarkoittaa menneisyyden tapahtumaa kuin tutkimushetkellä

ajankohtaista asiaa. Pohdin tämän kysymyksen monitulkintaisuutta lähemmin luvussa 4.4.

Neljännessä tutkimuskysymyksessä voi kysyä, voiko edes olettaa, että tiettyinä poikkileikkaushetkenä voimassa olleella työsuhteen tyypillä olisi yhteyttä lapsettomuuteen tai lasten lukumäärään myöhemmässä elämänvaiheessa, jopa 10–15 vuoden päästä. Elämäntulkinto-näkökulmasta ajatellen perheellistymisvaiheessa ainakin hetkellisesti vallinneen työsuhtedetyypin ja myöhemmän perhetilanteen välinen yhteys on kuitenkin relevantti tutkimusaihe. Elämäntulkinto-paradigma painottaa, että elämäntulkinto on polkuriippuvaista: tietyssä elämänvaiheessa tehdyt ratkaisut ja tapahtumat voivat vaikuttaa ratkaisuihin ja tapahtumiin myöhemmässä elämänvaiheessa. Näin millä tahansa yksilön päätöksellä voi olla kauaskantoisia seurauksia koko elämäntulkintolulle, oli kyse sitten panostuksesta inhimillisen pääoman kasvattamiseen, työmarkkinoille osallistumisesta, työmarkkinoilta vetäytymisestä, parisuhteen muodostamisesta tai lastenhankinnasta. Menneisytyydessä tehdyt valinnat ohjaavat nykyisiä päätöksiä, ja nykyiset sekä menneet päätökset vaikuttavat tulevaisuuden päätöksiin samoin kuin tiettyjen tapahtumien ja elämänvaiheiden kesto. (Anxo ym. 2010, 5.)

En halua rajata tutkimusasetelmaani ainoastaan parisuhteessa eläviin, vaikka hedelmällisyyden tutkimisessa näin usein tehdään (mm. Pailhé 2009; Pailhé & Solaz 2012; De la Rica & Iza 2003; Jalovaara & Miettinen 2012). Sisällytän parisuhteen yhdeksi taustamuuttujaksi, minkä ansiosta voin havainnoida sen selitysvoimaa suhteessa selittäjään, muuntavien muuttujien päävaikutuksiin ja muihin taustamuuttujiin. Puolison työssäkäynnin vaikutusta tarkastellakseni teen vastaavat analyysit erikseen myös parisuhteessa eläville, mutta tällöin kohdejoukko kutistuu lukumäärällisesti melko pieneksi. Raportoin perustuloksia parisuhteessa elävien osalta tarkemmin lähinnä silloin, kun ne selvästi poikkeavat koko kohdejoukolla saaduista tuloksista.

Teen analyysit naisille ja miehille erikseen, sillä aiempien tutkimusten mukaan monet lapsen hankintaan vaikuttavat tekijät ovat sukupuolisidonnaisia. Naisten ja miesten voi olettaa olevan Suomessa erilaisessa asemassa perheellistymisen suhteen myös siksi, että naisilla määräaikaikaiset työsuhteet ovat perheellistymisissä selvästi yleisempiä kuin miehillä.

En halua keskittyä omassa tutkimuksessani vain naisiin huolimatta siitä, että useimmissa hedelmällisyyttä käsittelevissä tutkimuksissa on tehty näin aivan viime aikoihin asti (ks. Vikat ym. 2007); miehet on yleensä huomioitu tutkimusasetelmassa korkeintaan kumppaneina tai suhteessa työmarkkina-asemaansa (ks. myös Mills 2008; Sobotka 2004; Esping-Andersen ym. 2005). Mielestäni on tärkeää ottaa huomioon pariskunnan työmarkkinatilanne kokonaisuudessaan (ks. Kreyenfeld 2005; Blossfeld, Drobnič & Rohwer 2001; Blossfeld 2007; Jolkkonen ym. 2012), mutta tarkastella asiaa erikseen myös miesten näkökulmasta. Melinda Mills (2008) ja Tomáš Sobotka (2004) korostavat, että miesten asenteista ja lastenhankinta-ajatuksista olisi olennaista tietää enemmän: Länsimaisten miesten perherooli on murentunut ja miehet ovat naisia useammin kokonaan perheettömiä tai etävanhempia. Ovatko miehet todella vähemmän motivoituneita perustamaan perhettä kuin naiset? Jarruttelevatko he lastenhankintaa parisuhteessa ja vaikuttavat näin naisten kohonneeseen ensisynnytyksikään? Vasta viime vuosina miesten lastentekoaikheet, jopa miesten ”vauvakuume” ovat alkaneet he-

rättää tutkijoiden kiinnostusta (Pailhé 2009; Rotkirch 2007; Rotkirch ym. 2012; Miettinen ym. 2011; Testa ym. 2012).

3.2 Aineisto

Aineistoni muodostuu Tilastokeskuksen työolotutkimuksista vuosilta 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. Työolotutkimukset ovat koko palkansaajakunnan kattavia, tietosisällöltään laajoja ja noin tunnin mittaisina käyntihaastatteluina toteutettuja haastattelututkimuksia, jotka tarjoavat aikasarjatietoa työolojen keskeisistä fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tekijöistä. Työolotutkimukseen sisältyy tietoa myös vastaajan perhetilanteesta sekä työn ja perheen yhteensovittamisesta. Haastattelujen tietosisältö on pysynyt ytimeltään samana, mutta joka tutkimuskerta sitä on jossain määrin myös ajanmukaistettu: uusia ajankohtaisia kysymyksiä on lisätty, ja joitakin vanhahtavia kysymyksiä on poistettu. Työolotutkimuksiin osallistuneiden palkansaajien määrä on vaihdellut 3 000–6 000 henkilön välillä ja vastausprosentit ovat olleet korkeita (68–91 %). (Työolotutkimuksista lähemmin Lehto & Sutela 2008.)

Työolotutkimusten otos on poimittu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen haastattelun yhteydessä sellaisten työllisten palkansaajien joukosta, joiden säännöllinen keskimääräinen viikkotyöaika on ollut vähintään viisi (1984–2003) tai kymmenen (2008) tuntia. Heille on ehdotettu työolotutkimukseen osallistumista, ja myönteisen vastauksen tullen työolotutkimuksen käyntihaastattelu on tehty seuraavan noin kahden kuukauden kuluessa.

Keskityn tutkimuksessa vuosien 1984–2008 työolotutkimusten aineistoiden iältään 20–44-vuotiaisiin palkansaajiin. Jätin pois ne parisenkymmentä tapausta, joiden työsuhteen tyypistä ei ollut yksiselitteistä tietoa samoin kuin ne parikymmentä, joiden työnantajasektori tai koulutustaso oli tuntematon.

Olen muodostanut eri vuosien aineistoista kokonaisaineiston, jossa tutkimusvuosi on yksi muuttujista. Tämä kokonaisaineisto käsittää 12 043 henkilöä. Heistä noin puolet on naisia ja noin puolet miehiä. Vajaa 2 000 henkeä (naiset 20,4

Taulukko 3.1.2

Aineiston jakautuminen tutkimusvuosille sukupuolen ja työsuhtetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Yhteensä		1984		1990		1997		2003		2008	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Naiset												
Pysyvä	4 799	100,0	1 300	27,2	1 014	21,1	707	14,7	849	17,7	929	19,3
Määräaikainen	1 229	100,0	207	16,8	248	20,2	243	19,8	273	22,2	258	21,0
Yhteensä	6 028	100,0	1 512	25,1	1 262	20,9	950	15,7	1 122	18,6	1 187	19,7
Miehet												
Pysyvä	5 298	100,0	1 470	27,7	1 077	20,3	741	14,0	971	18,3	1 039	19,6
Määräaikainen	717	100,0	156	21,8	143	19,9	158	22,0	142	19,8	118	16,5
Yhteensä	6 015	100,0	1 626	27,0	1 220	20,3	899	14,9	1 113	18,5	1 157	19,2

Lähde: Työolotutkimus.

%, miehet 11,9 %) työskenteli määräaikaisessa työsuhteessa. Aineiston vastaajien määrä ja jakautuminen eri vuosille sukupuolen ja työsuhdetyyppin mukaan näkyvät taulukossa 3.1.2.

Tätä tutkimusta varten kyseisille vastaajille on yhdistetty Tilastokeskuksen Herttua-tietokannasta (sisäinen käyttöluva 17.12.2009) väestötietojärjestelmän tieto heille viimeistään vuonna 2009 syntyneiden tai adoptoitujen lasten syntymävuosista.

3.3 Keskeiset muuttajat

Selitettävät muuttajat

Tutkimuskysymyksien 1 ja 2 selitettävä muuttuja on kyllä/ei -dikotomiana ilmaistu lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Tieto perustuu väestörekisterin tietoon kohdehenkilön lasten syntymävuosista. Kun vuosien 1984–2003 työolotutkimusten tiedonkeruu on ajoittunut syksyyn, käytännössä syys-joulukuuhun, jää haastatteluhetken ja seuraavana vuonna syntyneen lapsen syntymän välille 1–16 kuukautta. Vuosi 2008 poikkeaa aiempien tutkimusvuosien tilanteesta. Vuonna 2008 tieto kerättiin maaliskokuussa, jolloin haastatteluhetken ja seuraavana vuonna mahdollisesti syntyvän lapsen syntymän väliin jää muita tutkimusvuosia selvästi pidempi aika, 8–21 kuukautta. Käytössäni on tieto vain lapsen syntymävuodesta, ei kuukaudesta, joten joudun tyytymään tähän asetelmaan.

Tutkimuskysymyksessä 3 selitettävänä muuttujana on työolotutkimuksen kysymys, onko vastaaja tehnyt joskus elämänsä aikana tietoista kompromissia siitä, että olisi lykännyt lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä. Myös tässä selitettävä on dikotomia: sanoo lykänneensä / sanoo ettei ole lykännyt, ei osaa sanoa tai kysymys ei sovi.

Tutkimuskysymyksessä 4 tarkastelen ensinnäkin sitä, onko kohdehenkilöllä väestörekisteriin merkittyjä lapsia yli 40-vuotiaana. Myös tässä tapauksessa selitettävä on dikotominen muuttuja kyllä / ei. Seuraavaksi tarkastelen yli 40-vuotiaiden osalta ikää, jolloin he ovat saaneet ensimmäisen väestörekisteriin merkityn lapsensa, mikäli lapsia ylipäänsä on tullut: selitettävä muuttuja on keskimääräinen vanhemmaksi tulon eli perheellistymisen ikä. Kolmantena selvitän sitä, kuinka monta väestörekisteriin merkittyä lasta kohdehenkilöllä on yli 40-vuotiaana, jos lapsia ylipäänsä on syntynyt.

Selittävä muuttuja: työsuhteen tyyppi

Analyysien selittävä muuttuja on työsuhteen tyyppi (pysyvä/määräaikainen). Tieto perustuu vastaajan omaan vastaukseen työolotutkimuksen haastattelussa, kun häneltä on kysytty ”Onko työsuhteenne sovittu toistaiseksi voimassa olevaksi vai määräaikaiseksi?” Haastatteliijoille annetun ohjeistuksen mukaan työsuhde voi olla määräaikainen vain, jos vastaajalla ei ole samanaikaisesti pysyvää taustavirkkaa tai työtä, josta hän olisi virkavapaalla määräaikaista tehtävää hoitamassa.

Moderaattorit

Työnantajasektori

Tieto työnantajasektorista perustuu yritysrekisterin tietoon ja koskee sitä työpaikkaa, jossa vastaaja työolotutkimuksen haastattelun aikaan työskenteli. Tieto on olemassa kolmiluokkaisena valtio/kunta tai kuntayhtymä/yksityinen työnantaja. Tässä tutkimuksessa karkeistan luokituksen dikotomiaksi julkinen sektori (valtio, kunnat) ja yksityinen sektori, sillä valtiosektorin palkansaajien lukumäärä jää aineistossa pieneksi (n = 1 057). Aineiston julkisen sektorin palkansaajista valtaosa (71,3 %) on siis kunta-alan työntekijöitä. Yliopistot ovat siirtyneet valtiosektorilta yksityissektorille vuoden 2010 yliopistolain myötä, mutta tämä ei vielä koske aineistoani, jonka tuoreimmat työpaikkatiedot ovat vuodelta 2008.

Työmarkkina-aseman vakaus

Työmarkkina-aseman vakaus on toinen tekijä, jonka mahdollista muuntavaa vaikutusta työsuhdetyypin ja lasten hankinnan väliseen yhteyteen tutkin.

Työn epävarmuutta ja sen vaikutuksia on tutkittu paljon, mutta jo itse käsite, puhumattakaan sen mittareiden operationalisoinneista, ovat olleet moninaisia (ks. Sverke & Näswall 2002; myös Jokivuori & Hietala 2007, 189–195; ks. myös luku 2.3). Haluan tutkimuksessani tarkastella työmarkkina-asemaan liittyvää epävarmuutta kattavammin kuin pelkkänä varmuutena tai epävarmuutena nykyisen työpaikan säilymisestä, jota työn epävarmuuden käsite klassisimmillaan mittaa. Perheellistymispäätöksen seuraukset kantavat kauas, vähintäänkin parinkymmenen vuoden päähän. Jos työhön liittyvän epävarmuuden kokemuksella on tähän päätökseen yhteyttä, uskon, että kyse on silloin paljon muustakin kuin tutkimushetken työpaikan varmuudesta. Uskon, että vaikutusta on myös sillä, millainen käsitys henkilöllä on omasta työllistyvyydestään ja arvostaan työmarkkinoilla nyt ja tulevaisuudessa. Operationalisoin tätä ilmiötä mittaamaan muutujan, jota kutsun työmarkkina-aseman vakaudeksi.

Muodostamani keskiarvoestimoitu summamuuttuja koostuu nykyisen työn menettämisen uhasta eli työn koetusta epävarmuudesta, mutta lisäksi myös työllistyvyysuskosta sekä työttömyyskokemuksista edellisen viiden vuoden aikana. Nykyisen työn menettämisen uhkaa koskevat irtisanomisen, työttömyyden ja lomautuksen uhkaa koskevat osiot ("Liittykö työhönne seuraavia epävarmuustekijöitä: Lomautuksen uhka? Irtisanomisen uhka? Työttömyyden uhka?" Vastaukset on koodattu summamuuttujaa varten arvoiksi ei=1, ei osaa sanoa=2, kyllä=3). Näistä kolmesta muuttujasta rakennettua työn epävarmuuden käsitettä on käytetty useassa aiemmassa työolotutkimuksen aineistoihin perustuvassa tutkimuksessa (Kinnunen & Nätti 1994; Happonen 1999; Happonen & Nätti 2000; Saloniemi 2010; Saloniemi & Urla Zeitinoglu 2007).

Rakentamassani muuttujassa liitän tähän työn menettämisen koettuun uhkaan ulottuvuuden, joka ottaa huomioon myös työn menettämisen *mahdollisten seurausten vakavuuden* (Klandermans & Van Vuuren 1999). Tarkoitin tällä työllistymisuskoa eli käsitystä omista mahdollisuuksista löytää uutta työtä ("Millaiset mahdollisuudet uskoisitte itsellänne olevan uuden työpaikan hankkimiseen?" Vastausvaihtoehdot on koodattu seuraavasti: 1 = hyvät 2 = kohtalaiset 3 = huonot mahdollisuudet.)

Lopuksi olen halunnut sisällyttää summamuuttujaan myös edeltävän viiden vuoden aikaiset työttömyyskokemukset. Uskon, että lähimenneisyydessä koettu työmarkkina-aseman haavoittuvuus heittää varjon henkilön käsitykseen omasta arvostaan työmarkkinoilla ja voi näin olla koetun epävakauden osatekijänä. Työttömyyskokemuksia koskeva kysymys kuuluu ”Oletteko viimeisen viiden vuoden aikana ollut työttömänä?” Vastausvaihtoehdot on koodattu 1 = ei lainkaan, 2 = kerran, 3 = useamman kerran.

Vaihtoehtona olisi ollut tyytyä työn koetun epävarmuuden mittariin (uhka työn menettämisestä, lomautuksesta ja työttömyydestä), ja täydentää tutkimusasetelmaa kahdella erillisellä muuntavalla muuttujalla eli työllistyvyysuskolla ja työttömyyskokemuksilla. Kokeilin tätä vaihtoehtoa. Muuntavien muuttujien lukumäärän kasvattaminen kolmesta (työnantajasektori, epävakaus, puolison työssäkäynti) viiteen teki tutkimusasetelmasta monimutkaisen, mutta ei tuonut asetelmaan niin paljon lisäarvoa, että työllistyvyysuskoa ja työttömyyskokemuksia olisi mielestäni ollut perusteltua käsitellä erillisinä muuntavina muuttujina. Nykyinen ratkaisu auttaa lisäksi välttämään erityisesti työmarkkinauhkien ja työttömyyskokemusten multikollinearisuuden¹⁷ vaikutusta tuloksiin. En silti halunnut jättää työllistyvyysuskoa ja työttömyyskokemuksia tutkimusasetelmastani kokonaan pois. Mielestäni on perusteltua käsitellä työmarkkina-aseman epävakautta tavanomaista kokonaisvaltaisempaan tekijänä, kun tutkitaan perheellistymistä.

Rakentamani summamuuttujan muut yksittäiset muuttujat korreloivat keskenään selvästi ($,19-,.67$)¹⁸, mutta työllistymismahdollisuudet korreloivat muiden muuttujien kanssa hyvin heikosti ($,07-,.11$). Suuressa aineistossa kaikki korrelaatiot ovat tilastollisesti merkitseviä.

Muiden muuttujien kanssa huonosti korreloiva muuttuja neuvotaan usein jättämään summamuuttujaa muodostettaessa pois, jolloin summamuuttujan reliabiliteettia eli sen eri osatekijöiden keskinäistä korrelaatiota mittaava Cronbachin alpha kasvaa. Toisaalta on katsottu, että säännöstä voi poiketa, jos teoreettisista syistä on perusteltua pitää mukana tällaista Cronbachin alfaa alentavaa ja muiden muuttujien kanssa heikohkosti korreloivaa osatekijää (mm. Kvanti-MOTV 2012). Vaikka työllistyvyysusko ei korreloi vahvasti muiden muuttujien kanssa, uskon, että sillä on merkitystä epävakauden kokonaisvaltaiselle kokemiselle ja pidän sen siksi mukana summamuuttujassa. Summamuuttujan Cronbachin alpha on tällöin 0,65, mikä joka tapauksessa ylittää suositellun vähimmäisarvon 0,60 (mm. Metsämuuronen 2006; Jokivuori & Hietala 2007, 135).

Koko aineistossa työmarkkina-aseman epävakautta mittaavan summamuuttujan vaihteluväli on 1,0–3,0. Muuttujan keskiarvo on 1,40 ja mediaani 1,2 keskihajonnan ollessa 0,45. Lapsen syntymää tutkivissa analyyseissa käytän pääasiassa logistista regressioanalyysia. Vaikka muuttujat voivat tällöin olla myös jatkuvia, muodostan tutkimusasetelman yksinkertaistamiseksi epävakauden

17 Voimakas multikollinearisuus eli muuttujien välinen voimakas lineaarinen riippuvuus voi aiheuttaa sen, että yksittäisiin selittäjiin kohdistuvat testit eivät ole luotettavia.

18 Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa jo $,20 - ,40$ korrelaatiota voi pitää selvänä ja ”vahvana” (Jokivuori & Hietala 2007, 37).

muuttujasta dikotomisen muuttujan vakaa työmarkkina-asema / epävakaa työmarkkina-asema.

Dikotomian rakentamisessa tulee eteen määrittelykysymys siitä, ”kuinka paljon on paljon” eli kuinka epävakaa työmarkkina-aseman on oltava, jotta sitä voi kutsua epävakaaksi. Pertti Jokivuori ja Risto Hietala (2007, 188) toteavat, että keskipistejakoa – aineisto katkaistaisiin tässä tapauksessa keskiarvon 2,0 kohdalta – suositellaan yleensä vertailukelpoisena ja todellisuutta hyvin heijastelevana tapana rakentaa dikotomia, mutta sen käyttö voi tuottaa hyvin erisuuruisia ryhmiä. Tässä aineistossa epävakaiden ryhmä olisi keskipistejakoa noudattaen 14,0 prosenttia (n= 1 696) kokonaisaineistosta eli verrattain vähän monien tarkempien analyysien kannalta.

Ensisijainen pyrkimykseni ei ole mitata koetun epävakauden tasoa sinänsä, vaan erotella aineistossa työmarkkina-asemaltaan suhteellisen vakaat suhteellisen epävakaita ryhmiä, jotka ovat jatkon analyysien kannalta järkevän kokoisia. Näin ollen pidän perusteltuna määrittellä ryhmien katkaisukohdaksi jonkin muun kuin keskiarvon tai keskipisteen. Katkaisun aineiston kohdasta 1,7, jolloin epävakautta kokevia on kokonaisaineistossa 19 prosenttia (n=2 284), mutta työmarkkina-aseman epävakauden kriteeri on silti melko tiukka. Päätyäkseen ryhmään epävakaat vastaajan on täytynyt saada maksimi-arvo vähintään kahdessa summamuuttujan viidestä osiosta tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi yksi maksimi-arvo ja vähintään kahdessa osiossa keskimäinen arvo.

Puolison työssäkäynti

Kolmantena työsuhdetyypin ja perheellistymisen yhteyttä moderoivana eli muuntavana tekijänä tutkin puolison työssäkäyntiä. Tieto puolison työmarkkina-asemasta perustuu vastaajan työolotutkimuksen haastattelussa antamaan tietoon. Aineiston rakennetta kuvatessani (luku 4.1) esitän puolison työmarkkina-aseman jakauman neliluokkaisella muuttujalla työssä/työtön/opiskelija/muu. Analyyseissa joudun karkeistamaan jakoa aineiston koon vuoksi dikotomiaksi puoliso työssä/ei-työssä. Puolison työssäkäynnin ja työsuhdetyypin yhdysvaikutusta ei voi tarkastella tutkimuskysymyksessä 4 edes dikotomialla, sillä ei-työssäkävien ryhmät jäävät liian pieniksi.

Vuodesta 1997 alkaen niiltä avo- tai avioliitossa asuvilta, jotka kertovat puolisonsa olevan työssä, on kysytty, onko puoliso vakinaisessa työsuhteessa vai määräaikaisessa työsuhteessa, ja vuodesta 2003 on tarjottu myös vastausvaihtoehtoa yrittäjä tai ammatinharjoittaja. Yrittäjinä tai ammatinharjoittajina toimivat puoliset (n=120) olen luokitellut vakinaisessa työsuhteessa oleviin, jotta voin käyttää puolison työsuhdetta kuvaavaa dikotomiaa puoliso pysyvässä/määräaikaisessa työsuhteessa.

Puolisoiden keskinäisten työsuhdetyyppien huomioon ottamiseksi olen joutunut rakentamaan kokonaan uuden muuttujan, sillä aineistossa on ainoastaan vajaa 1 000 sellaista lapsetonta kohdehenkilöä, jonka palkansaajapuolison työsuhteen tyylistä on tieto. Uusi muuttuja on muodostettu vastaajan omien ja hänen puolisonsa työsuhdetietojen perusteella. Muuttujassa on neljä luokkaa: 1) molemmat puoliset pysyvässä työsuhteessa, 2) vaimo määräaikaisessa, mies pysyvässä työsuhteessa, 3) vaimo pysyvässä, mies määräaikaisessa työsuhteessa, 4) molemmat määräaikaisessa työsuhteessa.

Taustamuuttajat

Tutkimuksen keskeiset taustamuuttajat ovat tutkimusvuosi (1984/ 1990/1997/ 2003/2008), sukupuoli (mies/nainen), ikä, koulutus (keskiaste/perusaste/alin korkea-aste tai alempi korkeakoulututkinto/ ylempi korkeakoulututkinto)¹⁹ ja puoliso (ei/on). Iän luokittelussa olen käyttänyt vaihtelevia tapoja. Perusmalleissa ikä on luokiteltu taustamuuttujana viisivuotiskäluokkiin viimeiset kaksi luokkaa yhdistäen (20–24, 25–29, 30–34, 35–44), koska lasten – erityisesti esikoislasten – syntymä 40 ikävuoden jälkeen ei ole kovin yleistä. Kun olen käyttänyt ikää pelkästään vakioivana muuttujana analyyseissa, joissa en esitä riskikertoimia ikäryhmittäin, olen käyttänyt 1-vuotislukitusta. Neljännen tutkimuskysymyksen lapsettomuutta koskevassa osiossa olen käyttänyt aineistolähtöisistä syistä nelivuotiskäryhmiä kahdessa luokassa (naisilla 23–26- ja 27–30-vuotiaat, miehillä 25–28- ja 29–32-vuotiaat) malleissa, joiden tulokset esitetään taulukossa myös iän mukaan. Muissa neljännen tutkimuskysymyksen analyyseissa ikää on käytetty taustamuuttujana 1-vuotistasolla.

Sukupuoli, ikä ja koulutusaste ovat rekisteritietoja. Tieto puolisoista perustuu vastaajan työolotutkimuksen haastatteluhetkellä antamaan tietoon. Puolison kanssa asuviksi on luokiteltu ne, jotka kertovat olevansa naimisissa tai avioliitossa (vuodesta 2003 alkaen myös rekisteröidyssä parisuhteessa). Ilman puolisoa asuviksi on määritellyt naimattomat, eronneet, lesket ja asumuserossa olevat.

Lasten syntymävuodet ovat väestörekisteristä. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä määrittelen tutkimushetkellä lapsettomat kohdehenkilöt sellaisiksi, joilla ei ole tutkimusvuonna tai sitä ennen syntyneitä lapsia. Tutkimusvuonna lapseton on voinut tällöin olla myös sellainen vastaaja, joka itse tai jonka puoliso on ollut raskaana syksyyn ajoittuvan haastattelun aikana, mutta lapsi on syntynyt vasta seuraavana kalenterivuonna.

3.4 Menetelmät

Käytän tutkimuksessa kuvailevia menetelmiä eli ristiintaulukointia sekä monimuuttujamenetelmistä logistista regressioanalyysia, moniluokitteluanalyyysia (MCA) ja kovarianssianalyyysia.

Logistisessa regressioanalyysissa selitettävä muuttuja on dikotominen: tapahtuu/ei tapahdu. Siksi menetelmä sopii hyvin tähän tutkimukseen, jossa tutkimusasetelma kolmessa ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä on selkeän dikotominen: joko lapsi syntyy tutkimusvuotta seuraavana vuonna tai ei synny; joko lastenhankintaa on lykätty tai ei ole lykätty. Myös neljännen tutkimuskysymyk-

19 Verrokkiluokkana käytän keskiasteen koulutuksen saaneita, koska etenkin myöhempien tutkimusvuosien aineistoissa pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneita on huomattavan vähän. Koulutustieto perustuu tutkimusvuoden koulutusluokitukseen. Luokitusta uudistettiin vuonna 1997 kansainvälistä ISCED-luokitusta vastaavaksi. Kuvaan uudistuksen vaikutuksia luvussa 4.1.

sen ensimmäisessä alakohdassa selitettävä muuttuja on dikotominen: joko henkilö on lapseton 40-vuotiaana tai ei ole.

Logistisessa regressioanalyysissä tutkitaan selitettävän tapahtuman tapahtumisen riskiä suhteessa siihen, että se ei tapahdu, eri ryhmissä. Saatua riskilukua $\text{Exp}(B)$ verrataan vertailuryhmäksi valitun ryhmän vastaavan tapahtuman riskilukuun, joka on 1. Jos tietyn ryhmän riskiluku jää alle yhden, tarkoittaa se käytännössä sitä, että tapahtuman todennäköisyys on tässä ryhmässä pienempi kuin vertailuryhmässä. Ykköstä suurempi riskiluku kertoo siitä, että kyseisessä ryhmässä kyseinen tapahtuma on todennäköisempi kuin se on vertailuryhmässä. Lapsen saannin ristitulosuhde ,49:1 määräaikaisilla palkansaajilla esimerkiksi tarkoittaisi, että riski siihen, että lapsi syntyy suhteessa siihen, että lasta ei synny, on määräaikaisilla 51 prosenttia pienempi kuin verrokkiryhmällä eli pysyvässä työsuhteessa työskentelevillä.

Tilastotieteen riski-terminologia ei taivu sujuvasti kuvaamaan lapsen syntymää. Tapahtumisen ”riskistä” on kutakuinkin erikoista puhua silloin, kun voi olettaa, että kyseinen tapahtuma on iloinen ja toivottu asia. Tahattoman komiikan välttämiseksi ja tulosten raportoinnin yleistajuisuuden vuoksi käytän jatkossa pääasiassa sanaa todennäköisyys, kun tarkoitan riskilukua tai ristitulosuhdetta. Olen tietoinen siitä, että kyse ei oikeastaan ole tapahtuman todennäköisyydestä, vaan tapahtuman todennäköisyydestä suhteessa tapahtumattomuuden todennäköisyyteen.

Käytän askeltavaa logistista regressioanalyysia, jossa ensimmäinen malli sisältää selittäjän (työsuhdetyyppi) ja taustamuuttujat vuosi, ikä ja koulutus. Silloin kun analyysi ei rajoitu vain parisuhteessa asuviin, taustamuuttujiin kuuluu myös puolison olemassaolo. Moderaattorit eli muuntavat muuttujat lisätään malliin yksi kerrallaan niiden päävaikutuksen selvittämiseksi.

Mallin sisältämien muuttujien vaikutus selittäjän tai minkä tahansa muun yksittäisen muuttujan ja selitettävän yhteyteen on vakioitu. Määräaikaisilla palkansaajilla on esimerkiksi harvemmin puoliso kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. Jos määräaikaisten palkansaajien todennäköisyys saada lapsi on pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla, mutta puolison olemassaolon vaikutusta ei ole vakioitu, on mahdollista tietää, johtuuko löydetty ero vain siitä, että pysyvässä työsuhteessa olevilla on määräaikaisia useammin kumppani, jonka kanssa tehdä lapsi. Taustamuuttujin vakioidussa tilanteessa voidaan sen sijaan sanoa, että määräaikaisessa työsuhteessa olevan henkilön todennäköisyys saada lapsi on pienempi/suurempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevan todennäköisyys, jos oletettaisiin, että molemmat ovat samanikäisiä, yhtä koulutettuja, samana vuonna haastateltuja ja molemmat asuvat/eivät asu puolison kanssa.

Tämän jälkeen testaan valmiilla mallilla ensin työsuhdetyypin ja työnantaja-sektorin yhdysvaikutustermiä ja sitten työsuhdetyypin ja työmarkkina-aseman vakauden yhdysvaikutustermiä. Parisuhteessa elävien vastaajien osalta tarkastelen myös työsuhdetyypin ja puolison työssäkäynnin yhdysvaikutusta.

Yhdysvaikutus tarkoittaa sitä, että selittävän muuttujan eli tässä tapauksessa työsuhteen määräaikaisuuden yhteys selitettävään (esimerkiksi lapsen syntymä) on erilainen muuntavan muuttujan eri luokissa eli esimerkiksi julkisella ja yksityissektorilla. Jos määräaikaisuus lisää lapsen syntymän todennäköisyyttä julkisella sektorilla, mutta vähentää tuota todennäköisyyttä yksityissektorilla,

työnantajasektorin voi sanoa muuntavan määräaikaisuuden ja lapsen syntymän välistä yhteyttä. Tällöin vaihtelua selittävät työnantajasektori ja työsuhdetyyppi yhdessä.

Yhdysvaikutustermin sisältäviä logistisia regressiomalleja en näytä. Yhdysvaikutustermin tunnusluvun tulkinta on monimutkaista, sillä kyse on ristitulo-suhteiden ristitulosuhteesta. Tärkeämpää kuin arvo sinänsä on se, onko yhdysvaikutuksella tilastollista merkitsevyyttä. Tämän seikan selvittämisen jälkeen mahdollisen yhdysvaikutuksen suuntaa voi tutkia paremmin erillisellä analyysillä.

Mikäli yhdysvaikutustermi osoittautuu tilastollisesti merkitseväksi tai suuntaa antavaksi, teen erillisen logistisen regressioanalyysin, jossa tutkin, minkä suuntainen selittäjän (työsuhdetyyppi) yhteys selitettävään (lapsen syntymä) on moderaattorin eri luokissa (julkinen sektori/yksityissektori). Paikoin teen vastaavan logistisen regressioanalyysin siitä huolimatta, että yhdysvaikutusta ei näyttäisi olevan: vaikka osoittautuisi, että työnantajasektori ei muunna määräaikaisuuden yhteyttä perheellistymiseen, voin olla kiinnostunut, vähentääkö määräaikaisuus perheellistymisen todennäköisyyttä *yhtä paljon* julkisella ja yksityissektorilla verrattuna kyseisten sektoreiden pysyvässä työsuhhteessa oleviin palkansaajiin.

Tällainen yhdysvaikutuksen tutkiminen kertoo sen, mihin suuntaan ja kuinka voimakkaasti todennäköisyys, että tietty tapahtuma tapahtuu määräaikaiselle palkansaajalle, eroaa siitä todennäköisyydestä, että kyseinen asia tapahtuu *samalla sektorilla* pysyvässä työsuhhteessa työskentelevälle. Haluan selvittää asiaa vielä perusteellisemmin vertaamalla eri ryhmien todennäköisyyttä lapsen saantiin myös yli sektorirajojen. Muodostan työsuhdetyypistä ja kaksiluokkaisista moderaattoreista uudet neliluokkaiset muuttujat. Nyt voin verrata taustamuuttujat vakioiden, eroaako esimerkiksi julkisen sektorin määräaikaisessa työssä työskentelevien todennäköisyys saada lapsi yksityissektorin määräaikaisien palkansaajien vastaavasta todennäköisyydestä, kun molempien ryhmien todennäköisyyttä suhteutetaan samaan verrokkiryhmään eli julkisen sektorin pysyvässä työsuhhteessa oleviin palkansaajiin.

Logistisen regressioanalyysin tunnuslukuina raportoin ensinnäkin riskiluvun (ExpB) ja sen merkitsevyyden (sig.) eli p-arvon. P-arvo kertoo sen, kuinka yleistettävissä kyseinen tulos on. Jos kerroin ei ole tilastollisesti merkitsevä ($p < ,050$) tai edes suuntaa antava ($p < ,100$), on totta, että tulos sopii kuvaamaan käyttämäni aineistoa, mutta sitä ei voi varmuudella yleistää laajempaa joukkoa koskevaksi.

Suurissa aineistoissa erot tulevat helposti tilastollisesti merkitseviksi. Pienissä aineistoissa ja etenkin silloin, kun ryhmien koot ovat pieniä, tulokset voivat jäädä tilastollisen merkitsevyyden tai suuntaa antavuuden ulkopuolelle havaintojen vähäisestä määrästä johtuen. Tällöin voi arvioida, tukevatko muut tulokset ja olemassa oleva tieto saatua tulosta eli voiko saatua tulosta kuitenkin pitää viitteenomaisena sen tilastollisen merkitsevyyden puuttumisesta huolimatta. Raportoin pääasiassa vain tilastollisesti merkitsevät tai suuntaa antavat tulokset.

Tulosten luotettavuudesta kertovat myös luottamusvälin (95 %) ylä- ja alarajat. Ne kertovat, minkä arvojen väliin 95 prosenttia havainnoista sijoittuu. Mitä kapeampi väli on, sitä vähäisempää satunnaisvaihtelu on ja sitä luotettavampana tulosta voi pitää. Satunnaisvaihteluun vaikuttaa myös otoskoko: vaihtelu on suurempaa pienessä aineistossa.

Lisäksi raportoin logistisessa regressioanalyysimalleissa näennäisselitysarvon Nagelkerken neliön ja -2 Log likelihood-arvon, jotka kertovat mallin ”hyvyydestä” eli sopivuudesta aineistoon. Jos Nagelkerken neliö saa esimerkiksi arvon ,190, tarkoittaa se, että mallin sisältämällä tekijöillä voi selittää (enintään) 19 prosenttia selitettävän vaihtelusta eli esimerkiksi siitä, syntykö lasta vai ei. Loppu 81 prosenttia selittyy muilla tekijöillä kuin mallin sisältämällä muuttujilla. Luonnontieteessä on helpompi ylittää korkeisiin selitysasteisiin, mutta ihmistieteissä selitysasteet jäävät väistämättä alhaisemmiksi (Jokivuori & Hietala 2007). Mitä pienempi $-2LL$ arvo, sitä paremmin malli sopii aineistoon. Askeltavassa mallissa on kiinnostavaa seurata, paraneeko mallin selitysarvo ja ”hyvyys”, kun siihen lisätään uusia muuttujia.

Viimeisessä tutkimuskysymyksessä perheellistymisen keski-ikää ja syntyneiden lasten keskimääräistä lukumäärää laskiessani käytän pääasiassa moniluokitteluanalyysia (MCA). Se sopii käytettäväksi yhden jatkuvan muuttujan vaihtelun tarkastelemiseen niin, että samalla voidaan huomioida usean eri taustamuuttujan samanaikainen vaikutus toisiinsa. Tällä tavoin voi tarkastella sitä, muuttuvatko selittäjämuuttujien sisältämien ryhmien keskiarvot, kun malliin otetaan mukaan rinnakkaisia taustamuuttujia. Taustamuuttujien vakioinnin jälkeen todelliset yhteydet voidaan erottaa näennäisyhteyksistä. Moniluokitteluanalyysin vahvuus on se, että tuloksissa näkyvät sekä vakioimattoman alkutilanteen että vakioidun tilanteen poikkeamat yleiskeskivasta. (Jokivuori & Hietala 2007.)

Moniluokitteluanalyysin tuloksia kuvaavissa taulukoissa raportoin keskiarvon lähtötilanteessa ja vakioidussa tilanteessa sekä molempia tilanteita kuvaavat poikkeamat keskiarvosta. Lisäksi esitän tilastollisen merkitsevyyden eli p -arvon sekä selitysteorian R^2 . P -arvo kunkin muuttujan osalta kuvaa sitä, onko muuttujan yhteys perheellistymisen ikään tai lapsilukuun tilastollisesti merkitsevä. Selitysaste kertoo sen, kuinka paljon mallin sisältämät muuttujat yhdessä pystyvät selittämään selitettävän – perheellistymisen tai lasten lukumäärän – vaihtelusta.

Moniluokitteluanalyysin heikkous on se, että siinä ei voi suoraan tutkia yhdysvaikutuksen tilastollista merkitsevyyttä. Mahdollisten yhdysvaikutusten merkitsevyyden testaamiseksi käytän apuna kovarianssianalyysia, jolla yhteisvaikutuksen testaaminen on helppoa. Kovarianssi-analyysin tulokset kertovat, onko kahdella selittävällä muuttujalla – esimerkiksi työsuhde ja työnantajasektori – päävaikutusta selitettävän kanssa ja onko niillä samanaikaisesti tilastollista yhdysvaikutusta selitettävään tilanteessa, jossa taustamuuttujat on vakioitu: onko määräaikaisuuden yhteys perheellistymisikään tai lasten lukumäärään erilainen julkisella ja yksityissektorilla? Mikäli tilastollisesti merkitsevä tai suuntaa antava yhdysvaikutus löytyy, tarkastelen sen jälkeen selittäjän ja moderaattorien pohjalta muodostettujen neliluokkaisten ryhmien keskiarvoja vakioimattomassa ja vakioidussa tilanteessa.

3.5 Aineiston rajoitukset

Käyttämäni aineisto koostuu vain työllisistä palkansaajista. Tutkimukseni ei toisin sanoen koske perheellistymistä suomalaisten 20–44-vuotiaiden joukossa

ylipäänsä, vaan ainoastaan palkansaajakuntaan kunakin tutkimusvuonna kuuluneiden joukossa. Työllisyysaste ja sen myötä palkansaajakuntaan kuuluneiden osuus kaikista 20–44-vuotiaista on vaihdellut eri tutkimusvuosina yleisen työmarkkinatilanteen mukaan.

Aineiston poimintaehtoihin kuuluvasta palkansaajan kriteeristä seuraa yksi aineiston rajoitteista. Aineisto edustaa paremmin pysyvässä työsuhteessa olevia palkansaajia kuin tiettyinä vuonna määräaikaisessa työsuhteessa työskennelleitä palkansaajia. Määräaikaisilla palkansaajilla esiintyy usein toistuvaistyöttömyyttä. Mikäli määräaikaisissa työsuhteissa työllistyvä henkilö on ollut työttömänä tai työvoiman ulkopuolella juuri työolotutkimuksen otoksen poiminnan aikaan – joskin työssä juuri hieman sitä ennen tai sen jälkeen – hän ei sisälly aineistoon.

Samantapainen ongelma koskee määräaikaisesta työsuhteesta äitiys- tai vanhempainlomalle jääneitä. Ne äitiys- tai vanhempainlomalla olevat vanhemmat, joilla on työvoimatutkimuksen haastattelun aikaan voimassa oleva työsuhde, on luokiteltu työllisiksi ja he ovat näin ollen mukana otoksessa²⁰. Sen sijaan nainen, jonka määräaikainen työsuhde on päättynyt meneillään olevan äitiys- tai vanhempainloman aikana tai juuri sitä ennen, on luokiteltu työvoiman ulkopuolella olevaksi eikä näin ollen kuulu työolotutkimuksen otosjoukkoon – olkoonkin, että hänellä olisi viimeisimmän työsuhteen tyyppiä lukuun ottamatta samankaltainen työhistoria kuin pysyvistä työsuhteesta äitiyslomalle jääneellä äidillä. Kotihoidontuella olevia ei luokitella työllisiksi eivätkä he kuulu aineistooni, vaikka heillä olisi voimassa oleva työsuhde.

Aineistoon liittyvä ongelma on myös se, että tiettyjä tutkimukseni kannalta olennaisia teemoja ei ole sisällytetty varhaisimpiin työolotutkimuksiin. Muun muassa määräaikaisen työsuhteen kestoa tai määräaikaisena työskentelyn historiaa on kysytty määräaikaisilta palkansaajilta vasta vuodesta 1997 alkaen, joten havaintomäärä jää näiden tekijöiden osalta liian pieneksi. Myös yksi varsinaisista tutkimuskysymyksistäni, kysymys tietoisesta lasten hankinnan lykkäämisestä työasioiden vuoksi, sisältyy työolotutkimuksiin vasta vuodesta 1997, samoin tieto puolison työsuhteen tyypistä. Koska nämä tiedot ovat olemassa myös pysyvissä työsuhteessa olevilta palkansaajilta, joukko on riittävän suuri analyseja varten. Näiden muuttujien osalta analyysit kohdistuvat vuosiin 1997, 2003 ja 2008.

Joudun muutenkin rajaamaan yli 12 000 vastaajan periaatteessa varsin suurta aineistoa tietyissä tutkimuskysymyksissä huomattavasti, mikä vaikeuttaa monimuuttujamenetelmien käyttöä. Lapsettomien palkansaajien lukumäärä on aineistossa 4 868 henkeä, parisuhteessa elävien lapsettomien palkansaajien määrä 2 272, ja niitä parisuhteessa eläviä lapsettomia palkansaajia, joiden puoliso on työllinen, on ainoastaan 1 862. Puolison työsuhdetyypin yhteyttä esikoislapsen syntymään voi tutkia vain niillä vuosien 1997, 2003 ja 2008 aineistojen lapsettomilla palkansaajilla, joiden puoliso on työssä – heitä on alle 1 000. Kaikki tämä rajoittaa tutkimuskysymysten tarkastelua vuositasolla tai ikäryhmittäin.

20 Myöhemmin määrittely muuttui niin, että äitiysvapaalla olevat laskettiin yhä työllisiksi, mutta ei enää vanhempainvapaalla olevia sen jälkeen, kun perhevapaalla olo oli kestänyt yhteensä yli kolme kuukautta. Näin riippumatta siitä, oliko heillä voimassa oleva työsuhde vai ei.

4 Tulokset

4.1 Aineiston rakenne ja määräaikaisten työsuhteiden kohdentuminen

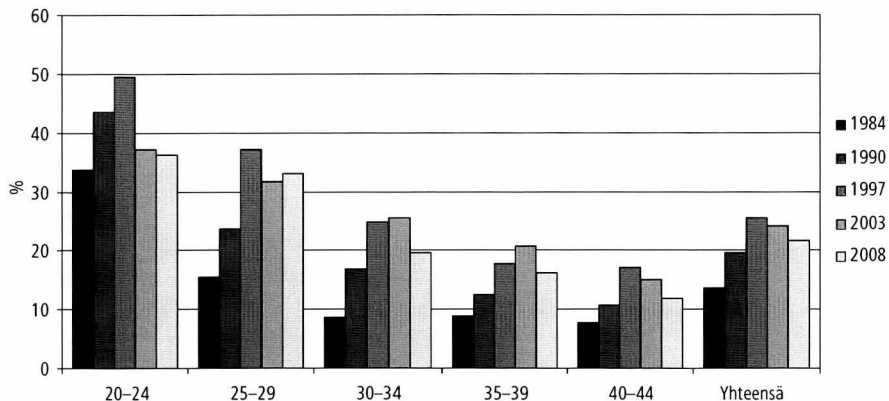
Määräaikaisten osuus kaikista 20–44-vuotiaista palkansaajista on vaihdellut tutkimukseni kattaman aikajänteen aikana voimakkaasti, kuten ikäryhmittäisiä määräaikaisten osuuksia työolotutkimuksen eri vuosia kuvaavat kuviot 4.1.1 ja 4.1.2 osoittavat.

Tarkastelemassani ikäryhmässä määräaikaisten osuus on naisilla jäänyt 2000-luvulla korkeammaksi kuin se oli tutkimusjakson alussa, ja tämä näkyy kaikissa viisivuotiskäryhmissä. Miehillä tilanne on tutkimusjakson lopussa jotta-kuinkin palautunut sen alun tasolle vuoden 1997 huipun jälkeen. Alle 30-vuotiailla miehillä määräaikaisten osuudet olivat 2000-luvulla kuitenkin korkeammat kuin tutkimusjakson alussa, ja 40–44-vuotiailla ne olivat jotta-kuinkin samaa tasoa. Sen sijaan 30–39-vuotiailla määräaikaisten työsuhteiden osuus on vähentynyt tutkimusjakson alusta.

Määräaikaisissa ja pysyvissä työsuhteissa työskentelevät palkansaajaryhmät eroavat rakenteellisesti toisistaan: määräaikaisten palkansaajien tiedetään olevan keskimäärin nuorempia, useammin naisia ja yleisemmin töissä julkisella sektorilla verrattuna pysyvissä työsuhteessa oleviin palkansaajiin (mm. Sutela 2006). Perheellistymisen voi olettaa olevan yhteydessä ainakin ikään, sukupuoleen ja mahdollisesti myös työnantajasektoriin, ja myös tässä suhteessa on tapahtunut ajallisia muutoksia. Nämä seikat on siis syytä tunnistaa ja pitää mielessä määräaikaisen työn ja perheellistymisen yhteyksiä tulkittaessa.

Kuvio 4.1.1

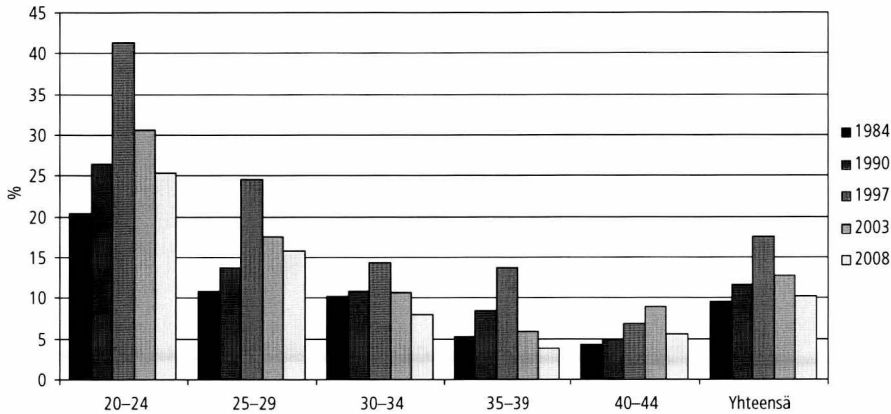
Määräaikaisten palkansaajien osuus (%) naisilla ikäryhmän mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008

Lähde: Työolotutkimus.

Kuvio 4.1.2

Määräaikaisten palkansaajien osuus (%) miehillä ikäryhmän mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008

Lähde: Työolotutkimus.

Seuraavassa kuvaan määräaikaissa ja pysyvässä työsuhteessa olevien palkansaajaryhmien välisiä rakenteellisia eroja aineistossani erityisesti muuntavien muuttujien sekä käyttämieni taustamuuttujien osalta. Suhteutan tuloksia aiempaan tutkimustietoon siitä, miten määräaikaisten työsuhteiden tiedetään kohdentuvan eri palkansaajaryhmiin.

Moderaattorit

Työnantajasektori

Aineiston palkansaajista vajaa kolmannes (31,0 %) työskentelee julkisella sektorilla, naiset selvästi useammin kuin miehet. Määräaikaisten joukossa julkisen sektorin palkansaajien osuus on yli puolet (55,0 %), pysyvissä työsuhteissa noin neljännes (26,3 %). Naiset toimivat julkisella sektorilla useammin kuin miehet työsuhdetyypistä riippumatta. (Taulukko 4.1.1.)

Julkisen sektorin merkitys 20–44-vuotiaiden palkansaajien työllistäjänä on selvästi vähentynyt miesten ja naisten pysyvissä työsuhteissa aikavälillä 1984–2008. Tämä johtunee valtiosektorin supistumisesta 1990-luvulla tapahtuneen valtionlaitosten yhtiöittämisen myötä. Määräaikailla miehillä julkisen sektorin palkansaajien osuus on pienentynyt kuitenkin vain vähän, ja määräaikailla naisilla osuus on ajan myötä jopa kasvanut. Määräaikaaisuudet painottuvat siis yhä selkeämmin julkiselle sektorille. (Liitetaulukko 1.)

Nämä muutokset määräaikaisten palkansaajien jakautumisessa eri työnantajasektoreille ja sukupuolten välisissä kasvaneissa eroissa heijastelevat määräaikaisten työn toimialoittaisessa rakenteessa tapahtuneita muutoksia. Määräaikaisten työsuhteiden osuudet ovat vähentyneet vuodesta 1982 vuoteen 2008 yksityis- sektorille sijoittuvilla miesvaltaisilla rakentamisen sekä maa- ja metsätalouden

Taulukko 4.1.1

Julkisella ja yksityissektorilla työskentelevien palkansaajien osuus sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Kaikki		Pysyvät		Määräajaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
Työnantajasektori						
Julkinen	2 535	42,0	1 754	36,5	781	63,5
Yksityinen	3 493	58,0	3 045	63,5	448	36,5
Yhteensä	6 028	100,0	4 799	100,0	1 229	100,0
Miehet (p=0,000)						
Työnantajasektori						
Julkinen	1 194	19,9	905	17,1	289	40,3
Yksityinen	4 821	80,1	4 393	82,9	428	59,7
Yhteensä	6 015	100,0	5 298	100,0	717	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

toimialoilla. Samaan aikaan määräaikaaisuudet lisääntyivät naisvaltaisilla aloilla julkisessa ja muissa palveluissa sekä vähittäiskaupan alalla. (Pärnänen & Sutela 2009.) Ammattialoittain tarkasteltuna määräaikaisten palkansaajien osuus on Suomessa korkeimmillaan opetustyössä, hoitotyössä ja sosiaalityön ammateissa (Lehto & Sutela 2008), jotka tyypillisesti sijoittuvat julkiselle sektorille.

Määräaikaisten osuus 20-44-vuotiaista palkansaajista on kasvanut julkisella sektorilla naisilla 20,8 prosentista 35,5 prosenttiin ja miehillä 19,1 prosentista 26,5 prosenttiin aikavälillä 1984–2008. Vastaava kasvu yksityissektorilla on ollut naisilla 8,3 prosentista 12,8 prosenttiin ja miehillä 6,8 prosentista 7,0 prosenttiin. Korkeimmillaan määräaikaisten osuus oli yksityissektorilla vuonna 1997 (naiset 17,9 % ja miehet 14,4 %), mutta julkisella sektorilla huippu saavutettiin tässä tarkastelluista vuosista vuonna 2003 (miehet 32,5 % ja naiset 38,4 %).

Sektoreiden väliseen kasvaneeseen eroon ovat pitkällä aikavälillä vaikuttaneet toimialarakenteen muutosten lisäksi myös 1990-luvun lamavuosina ja niiden jälkeen toteutetut säästöt julkisella sektorilla. Yksityissektorilla näkyvää määräaikaistuksen kasvua lienee viimeisen 10–15 vuoden aikana jonkin verran hillinnyt ulkomaisen työvoiman lisääntyvä käyttö sekä se, että aiemmin palkkatyönä tehtyä työtä on alettu ulkoistaa toimeksiantosuhteiksi. Tämä kaikki heijastuu määräaikaisten työsuhteiden vähentymiseen erityisesti rakentamisen toimialalla. (Lehto ym. 2005; Pärnänen & Sutela 2009). Yksityissektori on henkilömäärältään joka tapauksessa niin suuri, että siellä oli sekä vuonna 1982 (112 880) että vuonna 2008 (147 000) lukumäärällisesti hieman enemmän määräaikaista palkansaajia kuin julkisella sektorilla (110 450 ja 143 000) (Pärnänen & Sutela 2009, 162).

Julkisen sektorin merkitys määräaikaisten työsuhteiden käytössä vaihtelee maittain. Esimerkiksi Ruotsissa tilanne muistuttaa Suomea eli määräaikaaisuudet ovat erityisen yleisiä julkisen sektorin naisvaltaisilla aloilla (Holmlund & Storrie 2002). Monissa muissa Euroopan maissa määräajaiset työsuhteet ovat keskittyneet erityisesti yksityissektorille sijoittuvien maatalouden, rakentamisen, hotellija ravintola-alan sekä muiden palvelujen toimialoille (Eurostat 2012b).

Työmarkkina-aseman vakaus

Vajaalla viidennekselle (18,9 %) aineiston palkansaajista työmarkkina-asema on käyttämäni dikotomian mukaan epävaka. Epävaka työmarkkina-asema on yleisempi määräaikaisessa työsuhteessa työskenteleville (44,0 %) kuin pysyvässä työsuhteessa oleville (14,1 %), mutta sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroa. (Taulukko 4.1.2.)

Epävakaiden työmarkkina-asemien yleisyys on vaihdellut talouden suhdanteiden mukaan. Korkeimmillaan osuudet olivat vuosina 1997 (26,9 %) ja 2003 (24,3%), mutta vuoteen 2008 mennessä osuus (16,5 %) oli laskenut lähelle tutkimusjakson alun eli vuoden 1984 tilannetta (15,6 %). (Ks. liitetaulukko 2). Kehitys tukee Francis Greenin (2008) tulkintaa, jonka mukaan työn epävarmuuden kokemus heijastelee makrotalouden suhdanteita ja yleistä työttömyysastetta sen sijaan, että sen taso olisi johdonmukaisesti kasvanut viime vuosikymmeninä.

Sukupuolten keskinäinen asema on tutkimusjakson aikana kuitenkin muuttunut, sillä naisilla epävakaiden osuus on kasvanut ja miehillä hieman laskenut. Lisäksi epävakaat työmarkkina-asetat ovat pitkällä aikavälillä hieman yleistyneet pysyvissä työsuhteissa – etenkin naisilla – mutta vähentyneet määräaikaisissa työsuhteissa, etenkin miehillä. Tämä kertonee työn epävarmuuden jakautumisesta uudella tapaa niin, etteivät korkea koulutus ja toimihenkilötyö enää suojaa siltä (Happonen & Nätti 2000; Siltala 2004; Green 2009). Mielenkiintoista on se, että määräaikaisilla palkansaajilla epävakaat työmarkkina-asetat olivat tutkimusjaksolla yleisimpiä vuonna 1997, mutta pysyvässä työsuhteessa olevilla vasta vuonna 2003 (liitetaulukko 2.).

Vaikka työn epävarmuutta kokevien osuus palkansaajakunnassa ei olisi kasvanut (Green 2009), muutoksilla epävarmuuden jakautumisessa on voinut olla seurauksia epävarmuuden merkitykselle. Kun epävarmuus ei ole enää vain osa sellaisia töitä, joihin se perinteisesti on kuulunut, ja joissa työskentelevät ovat joutuneet hyväksymään sen ikään kuin annettuna (vrt. Erlinghagen 2008; Sutela 2006), on epävarmuuden luonne voinut muuttua.

DeWitte ja Näswell (2003) olettavat, että määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa olevien palkansaajien odotukset työn varmuudesta ovat erilaisia. Määräai-

Taulukko 4.1.2

Työmarkkina-asemalta vakaiden ja epävakaiden osuus (%) palkansaajista sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
Työmarkkina-aseman vakaus						
Vakaa	4 860	81,1	4 171	85,9	689	56,0
Epävaka	1 168	18,9	628	14,1	540	44,0
Yhteensä	6 028	100,0	4 799	100,0	1 229	100,0
Miehet (p=0,000)						
Työmarkkina-aseman vakaus						
Vakaa	4 907	80,6	4 506	86,9	401	56,1
Epävaka	1 108	19,4	792	13,1	316	43,9
Yhteensä	6 015	100,0	5 298	100,0	717	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

kainen työntekijä ei odota työnantajan tarjoavan työsuhdeturvaa työpanoksensa palkkioksi samalla tapaa kuin pysyvässä työsuhteessa oleva työntekijä olettaa. Näin ajateltuna juuri pysyvässä työsuhteessa olevilla työntekijöillä koettu työn epävarmuus rikkoo psykologisen sopimuksen (Alasoini 2006, 2010; Ruotsalainen & Kinnunen 2009), ja siksi seuraukset ovat kielteisemmät pysyvässä työsuhteessa oleville kuin epävarmuutta alun perinkin kokeville määräaikaisille.

Tämän niin sanotun ”violation” -teorian (De Cuyper & De Witte 2007) mukaisesti voisi ajatella, että epävarmuuden kokemus on rankin niissä ryhmissä, jotka luulivat olevansa epävarmuudelta turvassa koulutuksensa ja sosioekonomisen asemansa ansiosta. Vaikka työn epävarmuutta kokevien osuus koko palkansaajakunnassa ei olisi lisääntynyt, epävarmuuden kokemus on voinut muuttua entistä rankemmaksi ja tätä kautta siitä on tullut julkisessa keskustelussa ja mediassa näkyvämpää (vrt. Green 2009). Ei vain siksi, että työn menettämisen seuraukset olisivat tulleet vakavimmiksi (OECD 1997), vaan myös siksi, että uudella tapaa jakautunut epävarmuus rikkoo laajemminkin työelämän psykologista sopimusta, jonka perusteella työntekijät odottivat työnantajan tarjoavan turvallisuutta työpanoksensa vastapainoksi.

Puolison työmarkkina-asema

Puolison työmarkkina-asemaa voi aineistossa tarkastella periaatteessa neliluokkaisena: työssä/ työtön/ opiskelija / muut työvoiman ulkopuolella²¹. ”Muu työvoiman ulkopuolella” tarkoittaa tässä aineistossa lähinnä perhevapaalla olevaa tai omaa kotitaloutta hoitavaa puolisoa; joissakin harvoissa tapauksissa kyseessä on työkyvytön tai pitkäaikaisesti sairas puoliso. Koska kohdehenkilöt ovat suhteellisen nuoria, puolison vanhuuseläkkeellä olo on hyvin harvinaista. Luokittelun ongelma on se, että kohderyhmiä rajatessa ja monimuuttujamenetelmiä käyttäessä joidenkin ryhmien koot jäävät tämän tasoista luokitusta käyttäessä analyysien kannalta liian pieniksi. Joudun karkeistamaan luokitusta analyyseissa kaksiluokkaiseksi työssä/ ei työssä –luokitukseksi (luku 3.3). On hyvä kuitenkin tietää, mistä karkeistettu ei-työssäkäyvien luokka koostuu.

Naisilla puoliso on yleisemmin työssäkäyvä kuin miehillä, joilla puoliso vastaavasti useammin opiskelee tai on perhevapaalla. Määräaikaisten palkansaajien – etenkin miesten – puoliset ovat harvemmin työssä ja opiskelevat useammin kuin pysyvässä työsuhteessa olevien puoliset. Jotakuinkin yhtä harvalla naisella kuin miehellä ja jotakuinkin yhtä harvalla määräaikaisella kuin pysyvässä työsuhteessa olevalla puoliso on työtön. (Taulukko 4.1.3.)

Puolisoiden työmarkkina-asema – etenkin työttömien ja työssäkäyvien suhteellinen osuus – on vaihdellut yleisestä työmarkkinatilanteesta riippuen. Väestön koulutustason nousu ja sen myötä pidentyneet opiskeluajat näkyvät erityisesti miehillä opiskelevien puolisojen osuuden kasvuna ja työssäkäyvien puolisojen osuuden vähenemisenä. Miesten puolisoissa myös perhevapaalla olevien tai omaa kotitaloutta hoitavien osuus on kasvanut, mikä liittyyneen hoitovapaan lisääntyneeseen käyttöön. (Liitetaulukko 3.)

21 Aineistossa on 10 parisuhteessa asuvaa naista ja 6 miestä, joiden puolison työmarkkina-asemasta ei ole tietoa

Taulukko 4.1.3

Puolison työmarkkina-asema, osuus (%) palkansaajista sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat avo- tai avioliitossa

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
Puolison työmarkkina-asema						
Työssä	4 053	93,0	3 332	92,6	721	89,6
Työtön	130	3,0	107	3,0	23	2,9
Opiskelija	130	3,0	83	2,3	47	5,8
Perhevapaa, muu	91	2,0	77	2,2	14	1,7
Yhteensä	4 404	100,0	3 599	100,0	805	100,0
Miehet (p=0,000)						
Puolison työmarkkina-asema						
Työssä	3 122	73,7	2 890	75,0	231	60,5
Työtön	170	4,0	154	4,0	16	4,2
Opiskelija	289	6,8	225	5,8	64	16,8
Perhevapaa, muu	656	15,5	585	15,2	71	18,6
Yhteensä	4 237	100,0	3 854	100,0	382	100,0

Tieto puolison työmarkkina-asemasta puuttuu 10 naiselta ja 6 mieheltä.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Puolison työmarkkina-asema vaihtelee ikäryhmän mukaan sekä erityisesti miehillä sen mukaan, onko pariskunnalla lapsia vai ei. Nuorille palkansaajille on muita yleisempää se, että puoliso opiskelee, ja perhevapaalla olevia puolisoita löytyy käytännössä vain lapsiperheissä asuvilta miehiltä.

Pelkkä puolison työssäkäynti ei vielä ole tae siitä, että tämän työmarkkina-asemaa voi pitää vakaana. Merkitystä on myös sillä, onko puolison työsuhte pysyvä vai määräaikainen. Vuosien 1997, 2003 ja 2008 aineistoista (taulukko 4.1.4) näkyy, että määräaikaisten palkansaajien työssäkäyvät puoliset ovat use-

Taulukko 4.1.4

Puolison työsuhteen tyyppi, osuus (%) palkansaajista sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat avo- tai avioliitossa

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
Puolison työsuhteen tyyppi						
Pysyvä	1 773	92,1	1 419	93,9	354	85,3
Määräaikainen	153	7,9	92	6,1	61	14,7
Yhteensä	1 926	100,0	1 511	100,0	415	100,0
Miehet (p=0,000)						
Puolison työsuhteen tyyppi						
Pysyvä	1 120	79,6	1 060	81,7	60	54,5
Määräaikainen	287	20,4	237	18,3	50	45,5
Yhteensä	1 407	100,0	1 297	100,0	110	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1997, 2003 ja 2008.

ammin määräaikaissa työsuhteessa kuin vakinaisten palkansaajien työssäkävivät puoliset, mikä tukee aiempia tuloksia epävakaiden työmarkkina-asemien kasautumisesta (Ultee ym.1988; Virmasalo 2002; Halvorsen 1999; Aalto 1996; Nätti & Väisänen 2000; Sutela 1999, 2007; de Lange ym. 2012).

Taustapiirteet

Tutkimusvuosi

Määräaikaisten työsuhteiden yleisyys on vaihdellut tutkimusjakson aikana (kuviot 4.1.1 ja 4.1.2). Lisäksi tutkimusvuosien vastaajajoukot ovat erisuuruisia ja näin niiden suhteellinen osuus kokonaisaineistosta vaihtelee, kuten taulukossa 3.1.2 näkyi. Kunkin tutkimusvuoden 20–44-vuotiaiden vastaajien määrä ja suhteellinen osuus kokonaisaineistossa riippuu paljolti kulloisenkin työolotutkimuksen otoskoosta, palkansaajien tuon ajankohdan ikärakenteesta sekä työsuhdetyyppien osalta määräaikaisuuden yleisyydestä kulloisenakin ajankohtana. Tutkimusvuoden vakiointi analyseissa tasoittaa tätä epäsuhtaa jossain määrin.

Sukupuoli

Aineiston palkansaajista noin puolet on miehiä, puolet naisia, mikä vastaa hyvin suomalaisen palkansaajakunnan rakennetta. Sukupuolirakenne on odotetusti erilainen työsuhdetyyppistä riippuen: pysyvässä työsuhteessa työskentelevistä hieman yli puolet on miehiä ja hieman alle puolet naisia, mutta määräaikaisten palkansaajien joukko on selkeästi naisvaltainen. (Taulukko 4.1.5.)

Naisten 1980-luvulla lisääntynyt työssäkäynti näkyy sukupuolirakenteen tasapainottumisena vuodesta 1984 vuoteen 1990; vuonna 1997 naiset olivat jopa lievänä enemmistönä kaikista aineiston palkansaajista. (Liitetaulukko 4). Naisten lisääntynyt työssäkäynti on kanavoitunut ennen kaikkea määräaikaisiin työsuhteisiin: vaikka sukupuolirakenne pysyvissä työsuhteissa on säilynyt jotakuinkin samanlaisena vuosina 1984–2008, määräaikaista 20–44-vuotiaista palkansaajista aiempaa useampi on nainen. Vuosi 1997 eroaa trendistä laman jälkeisten poikkeuksellisten työmarkkinaolosuhteiden vuoksi, kun miesten osuus määräaikaista palkansaajista nousi tilapäisesti lähes 40 prosenttiin.

Useimmissa EU27-maissa määräaikaiset työsuhteet ovat yleisempiä naisille kuin miehille, mutta Suomessa sukupuolikuilu on tässä suhteessa erityisen suuri – se on EU15-maiden suurin ja Kyproksen jälkeen EU27-maiden toiseksi suurin.

Taulukko 4.1.5

Palkansaajien sukupuolirakenne, osuus (%) työsuhdetyyppin mukaan.
20–44-vuotiaat palkansaajat

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Kaikki						
Naiset	6 028	50,1	4 799	47,5	717	63,2
Miehet	6 015	49,9	5 298	52,5	1 229	36,8
Yhteensä	12 043	100,0	10 097	100,0	1 946	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Leveä sukupuolikoulu koskee Suomessa lähinnä niin sanottua prime age -ikäryhmää eli 25–49-vuotiaita. Alle 25-vuotiailla nuorilla naisilla (45,3 % vuonna 2011) ja miehillä (41,3 %) määräaikaisten osuus on jokseenkin yhtä suuri ja suurin piirtein samalla tasolla kuin EU27-maissa keskimäärin (naiset 42,6 % ja miehet 42,3 %). Sen sijaan 25–49-vuotiailla naisilla määräaikaiset työsuhteet ovat Suomessa selvästi yleisempiä (18,6 % vuonna 2011) kuin EU-maissa keskimäärin (EU27-maat 13,2 %), mutta ikäryhmän miehillä määräaikaisten osuus on hieman EU-maiden keskiarvon alapuolella (10,2 % vs. EU27-maat 11,7 %). (Eurostat 2012a.) Sukupuolten välinen laaja ero Suomessa prime age -ikäryhmässä liittyy muun muassa julkisen sektorin laajuuteen ja naisvaltaisuuteen sekä pitkiin perhevapaisiin.

Britannian tilannetta kuvaavien Boothin ym. 2002 mukaan määräaikaisuus työuran alussa tarkoittaa miehillä usein sitä, että henkilö ei ole ollut tarpeeksi hyvä työllistyäkseen pysyvään työsuhteeseen. Naiset taas itse haluavat joustavia ja vähemmän sitovia työsuhteita voidakseen vuorotella työn sekä äitiyden ja muiden perhevelvollisuuksien välillä. Kirjoittajien mielestä määräaikaiset työsuhteet houkuttelevat työmarkkinoilta ennen pitkää joka tapauksessa vetäytyviä naisia – joskin myös nuoria ja perheettömiä, sitoutumattomuutta arvostavia henkilöitä – siksi, että määräaikaisten palkansaajien ei odoteta panostavan työpaikkakohtaiseen inhimilliseen pääomaan.

Toisin kuin esimerkiksi Britanniassa, Suomessa määräaikaiset työsuhteet ovat naisille vastentahtoisia useammin kuin miehille (Eurostat 2012c). Suomalaisnaiset kokevat määräaikaisena työskentelyn ylipäänsä kielteisemmin kuin miehet (Sutela 1999, 2006; Lehto & Sutela 2008). Kaiken lisäksi Suomessa erityisesti kuntasektorilla on ollut tapana käyttää toistuvia määräaikaisia työsuhteita, jotka ovat voineet johtaa lopulta työsuhteen vakinaistamiseen (mm. Laaksonen 2002). Näissä olosuhteissa sijaisten ei ole järkevää olla panostamatta työpaikkakohtaiseen inhimilliseen pääomaan eikä se liene työnantajankaan kannalta toivottavaa.

Boothin ym. (2002) johtopäätökset eivät muutenkaan sovi Suomen oloihin. Suomalaisnaiset ovat kiinnittyneet vahvasti työelämään. Kotihoidontuen työpaikkatakuun ansiosta pysyvä työsuhde tarjoaa paremmat ja turvallisemmat puitteet tilapäisen kotiäitiyden ja työuran yhdistämiseen kuin määräaikainen työsuhde. Lisäksi myös nuorten miesten määräaikaiset työsuhteet ovat meillä yleisiä. Ensimmäisen työsuhteen määräaikaisuutta voinee Suomessa pitää myös miehille pikemminkin lähtöoletuksena kuin henkilökohtaisen epäonnistumisen merkinä.

Perheellistymisen kannalta naisten määräaikaisten työsuhteiden yleisyydellä on merkitystä. Naisilla perheellistymiseen ja työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyy enemmän haasteita ja suoranaisia ongelmia kuin miehillä silloinkin, kun ei puhuta vain työsuhteen tyypistä (ks. esim. Lammi-Taskula & Salmi 2009; Miettinen & Rorkirch 2008). Työsuhteen määräaikaisuuden aiheuttama epävarmuus ja tulevaisuuden suunnittelun hankaluus ovat ylimääräinen haaste naisten pyrkimyksille yhdistää elämässään työ ja perhe.

Ikä

Vain reilu kymmenesosa (13,1 %) aineiston kaikista palkansaajista on alle 25-vuotiaita, kun kunkin muun viisivuotiskäluokan osuus aineistosta on noin

Taulukko 4.1.6

Palkansaajien ikärakenne. Osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
ikä 20–24	792	13,2	788	10,1	308	25,1
25–29	1 167	19,3	1 240	17,7	315	25,5
30–34	1 251	20,7	1 278	21,3	225	18,3
35–39	1 396	23,2	1 371	24,9	203	16,6
40–44	1 422	23,6	1 333	25,9	178	14,4
Yhteensä	6 028	100,0	4 799	100,0	1 229	100,0
	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Miehet (p=0,000)						
ikä 20–24	788	13,1	574	10,8	214	29,8
25–29	1 240	20,6	1 047	19,8	193	27,0
30–34	1 279	21,2	1 144	21,6	135	18,9
35–39	1 373	22,9	1 278	24,2	95	13,2
40–44	1 335	22,2	1 255	23,7	80	11,1
Yhteensä	6 015	100,0	5 298	100,0	717	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

viidennes tai enemmänkin. Tämä johtuu nuorimman ryhmän alhaisesta työllisyysasteesta. Määräaikaisten joukossa alle 25-vuotiaita on useampi kuin joka neljäs (26,8 %), mutta pysyvistä vain joka kymmenes (10,5 %). (Taulukko 4.1.6.)

Määräaikaiset palkansaajat ovat siis selvästi nuorempia kuin pysyvässä työsuhteessa olevat. Kuitenkin myös määräaikaisessa työsuhteessa olevista aineiston naisista noin joka kolmas ja miehistä noin neljäs on vähintään 35-vuotiaita. Määräaikaisten palkansaajien keskuudessa miesten ikärakenne painottuu voimakkaammin nuoriin kuin naisilla; pysyvässä työsuhteessa olevien naisten ja miesten ikärakenne on keskenään samankaltainen.

Naisten määräaikaaisuuden painopisteen siirtyminen ikäjanelä eteenpäin (Sutela 2006; Pärnänen & Sutela 2009) käy ilmi liitetaulukossa 5. Kaikkien 20–44-vuotiaiden naispalkansaajien joukossa 25–29 ja 30–34-vuotiaiden osuus on hieman pienentynyt ajan myötä, mutta määräaikaisten naisten joukosta yhä useampi kuuluu juuri näihin 5-vuotisikäluokkiin. Myös 35–39-vuotiaiden osuus kaikkien naispalkansaajien joukossa on pienentynyt, mutta määräaikaisten parissa tämän ikäluokan osuus on pysynyt ennallaan. Määräaikaisten joukossa kaikkien nuorimpien osuus on vastaavasti romahtanut. Alle 25-vuotiaiden naisten osuus kaikista 20–44-vuotiaista palkansaajanaista on pienentynyt kuitenkin vain hyvin vähän; pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla se on pysynyt suhteellisen vakaana lähes koko tarkastelujakson. Määräaikaisten naispalkansaajien ikärakenteen painopiste on näin ollen siirtynyt kaikkein nuorimmasta ikäluokasta 25–34-vuotiaisiin, jopa 35–39-vuotiaisiin.

Miehillä alle 25-vuotiaiden nuorten osuus väheni määräaikaisten palkansaajien joukossa vuosina 1997 ja 2003, mutta palasi vuonna 2008 hyvän työllisyys-tilanteen ja opiskelijoiden runsaan työssäkäynnin myötä tutkimusjakson alun

tasolle. Määräaikaisten miespalkansaajien joukossa painottuu 2000-luvulla aiempaa enemmän 25–29-vuotiaiden ikäryhmä, kun taas 30–39-vuotiaiden osuus määräaikaista on laskenut selvästi. Tosin myös yli 40-vuotiaiden osuus määräaikaista miehistä (kuten naisistakin) on kasvanut lievästi, sillä tämän vanhimman ikäluokan osuus koko ikäryhmästä on ylipäänsä kasvanut.

Määräaikaisten miesten ikärakenteen nuortumisen taustalla vaikuttanee ammattirakenteen muutos: miesten perinteiset pätkätyöt maatalouden ja rakennusalan töissä ovat vähentyneet, jolloin määräaikaisuudesta on tullut aiempaa selvemmin alle 30-vuotiaiden nuoruuteen liittyvä välivaihe pikemminkin kuin työn luonteeseen liittyvä piirre, joka on osa ammattikuvaa koko työuran ajan (Sutela 2006; Pärnänen & Sutela 2009).

EU-tasolla määräaikaistalle työsuhteille on yhteistä se, että ne kohdistuvat ennen kaikkea nuoriin, joilta puuttuu työkokemusta ja senioriteettiä (mm. Mills & Blossfeld 2005; Kahn 2007; Giesecke & Gross 2003). Anna Baranowska ja Michael Gebel (2010) ovat tarkastelleet 23 EU-maassa, miten määräaikainen työ kohdistuu eri ikäryhmiin. Pohjois-Euroopan maissa sekä Keski-Euroopassa määräaikaisten palkansaajien osuus oli 16–24-vuotiailla nuorilla erityisen korkea verrattuna 35–54-vuotiaiden määräaikaisuuksiin tarkasteluaikana, vuoden 2004 toisella neljänneksellä. Suomessa määräaikaisten palkansaajien osuus oli tuolloin nuorilla neljä kertaa niin suuri kuin 35–54-vuotiailla²². Ikäryhmien välinen ero määräaikaisten osuuksissa on vastaavasti pienempi Välimeren maissa, Britanniasa sekä jälkisosialistisissa maissa Puolaa lukuun ottamatta. Vaikka määräaikaiset työsuhteet eivät ole kyseisissä maissa erityisen yleisiä, ne jakautuvat tasaisemmin eri-ikäisten palkansaajien kesken.

Suhdeluvut eivät kuitenkaan kerro vielä mitään kantaluvuista eli siitä, miten yleistä määräaikaisuus ylipäänsä on. Tässä Baranowskan ja Gebelin vertailussa määräaikaisten osuus oli Suomessa maiden kuudenneksi korkein 16–24-vuotiailla, mutta neljänneksi korkein 35–54-vuotiailla²³.

Kaikkein nuorimpien palkansaajien joukossa perheellistyminen ei välttämättä ole vielä ajankohtainen asia. Kumppania ei ehkä ole vielä löytynyt, opinnot ovat kesken ja itsenäisyydestä tai mahdollisesta tuoreesta parisuhteesta halutaan nauttia ennen lapsen hankintaa (ks. Ketokivi 2002). Nuoret myös työskentelevät määräaikaistissa työssä vanhempia ikäryhmiä useammin omasta toiveestaan tai opiskeluihin liittyen eivätkä vain pysyvän työn puutteessa (mm. Kauhanen & Nätti 2011).

Kielteinen suhtautuminen työsuhteen määräaikaisuuteen yleistyy iän myötä; naisilla käännekohtana näyttää olevan noin 25 vuoden ikä, miehillä kielteisyys lisääntyy tasaisemmin iän myötä (Sutela 2006, 236; ks. myös Fast 2006). Tämä iän sukupuolisidonnaisuus lienee yhteydessä perheellistymiseen ja sitä koskeviin suunnitelmiin ja toiveisiin. Naiset ovat parisuhteissa keskimäärin pari vuot-

22 Toinen neljännes tarkoittaa huhti-, touko- ja kesäkuuta, jolloin opiskelijoiden ja koululaisten kesätyöt nostavat Suomessa nuorten määräaikaisuuksien osuutta. Tästä vertailusta opiskelijat ja oppisopimuksella työskentelevät oli kuitenkin jätetty pois.

23 Nuorten määräaikaisuudet olivat yleisimpiä Espanjassa, Puolassa, Sloveniassa, Portugalissa ja Ruotsissa. 35–54-vuotiaiden määräaikaisuuksissa Suomen edellä olivat vain Espanja, Puola ja Portugal.

ta kumppaneitaan nuorempia, ja heidän keskimääräinen ensisynnytyksikäsä on niin ikään noin kaksi vuotta alhaisempi kuin miesten keskimääräinen isäksi tuloikä (SVT:Väestö 2011). Naiset arvatenkin alkavat pohtia lapsen hankintaa ja sen mahdollisia esteitä nuorempina kuin miehet. Määräaikaaisuuteen liittyvän kielteisyyden kokemus kääntyy molemmilla sukupuolilla laskuun 55 ikävuoden jälkeen (Sutela 2006).

Perheellistymisen näkökulmasta huomionarvoista on määräaikaisten työsuhteiden yleistyminen erityisesti 25–34-vuotiailla naisilla. Perheellistymisen ajoitusta ajatellen tämä on ikäryhmä, jossa määräaikaisuuden kielteiset vaikutukset korostuvat.

Koulutus

Noin joka viides (19,9 %) aineiston palkansaajista on suorittanut ainoastaan perusasteen koulutuksen, noin joka neljännellä (25,9 %) on korkea-asteen koulutus ja reilulla puolella keskiasteen koulutus. Naisilla on korkea-asteen tutkinto useammin ja vastaavasti perus- tai keskiasteen tutkinto harvemmin kuin miehillä. (Taulukko 4.1.7.)

Määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa olevien koulutusrakenne poikkeaa selvästi toisistaan. Pysyvässä työsuhteessa olevista palkansaajista useampi on vain perusasteen suorittanut ja harvemmalla on keskiasteen koulutus kuin määräaikaaisilla. Määräaikaaisilla on useammin ylempi korkea-asteen tutkinto. Jos koulutusta tarkastelee kolmiluokkaisena, korkea-asteen tutkinnot ovat kuitenkin yleisempiä pysyvässä työsuhteessa olevilla miehillä kuin määräaikaaisilla miehillä.

Taulukko 4.1.7

Palkansaajien koulutusrakenne sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
Koulutus						
Perusaste	1 130	18,7	972	20,3	158	12,9
Keskiaste	3 088	51,2	2 409	50,2	679	55,2
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu	1 219	20,2	997	20,8	222	18,1
Ylempi korkeakoulututkinto	591	9,8	421	8,8	170	13,8
Yhteensä	6 028	100,0	4 799	100,0	1 229	100,0
	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Miehet (p=0,000)						
Koulutus						
Perusaste	1 268	21,1	1 174	22,1	94	13,2
Keskiaste	3 438	57,2	2 958	55,9	480	67,0
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu	811	13,5	743	14,0	68	9,5
Ylempi korkeakoulututkinto	498	8,3	423	8,0	75	10,5
Yhteensä	6 015	100,0	5 298	100,0	717	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Palkansaajien koulutustason nousu tutkimusjakson aikana näkyy selvänä liitetaulukossa 6. Tutkimusaineistossa on käytetty kunkin tilastovuoden mukaista koulutusasteluokitusta. Vuonna 1997 Tilastokeskuksen koulutusluokitus uudistettiin vastaamaan kansainvälistä ISCED-koulutusluokitusta, ja 1990-luvulla luotiin ammattikorkeakoulujärjestelmä. Nämä tekijät aiheuttavat vuosien 1997 ja 2003 välillä näkyvän huiman kasvun alimman korkea-asteen ja alempien korkeakoulututkintojen osuudessa. Uudistuksen myötä osa entisistä keskiasteen tutkinnoista siirtyi alimmiksi korkea-asteen tutkinnoiksi. Alemman korkeakoulusteen tutkintojen määrä ja osuus on kasvanut myös ammattikorkeakoulututkintojen sekä yliopistokoulutukseen tulleen kaksiportaisen tutkintojärjestelmän myötä. Koulutustaso on kuitenkin noussut näistä tekijöistä riippumattakin, mikä käy ilmi ylempien korkeakoulututkintojen johdonmukaisesta kasvusta ja perusasteen tutkintojen jatkuvasta vähenemisestä.

Määräaikaisten työsuhteiden ja koulutustason yhteydessä on maittain selviä eroja, jotka liittyvät osittain koulutusjärjestelmien erilaisuuteen. Saksassa korkeakoulusta valmistuneiden ja ylempään toimihenkilöluokkaan kuuluvien riski aloittaa työuransa määräaikaisessa työsuhteessa on yhtä suuri kuin matalasti koulutettujen ja työntekijäluokkaan kuuluvien riski, kun taas ammatillisen tutkinnon suorittaneilla vastaava riski on selvästi pienempi. Tämä liittyy maan työelämälähtöiseen ammattikoulutusjärjestelmään oppisopimuskäytäntöineen. (McGinnity, Mertens & Gundert 2005; Giesecke & Gross 2004; Gash 2008). Baranowskan ja Gebelin (2010) EU-maiden vertailussa matala koulutus lisäsi nuorten määräaikaisuuden riskiä, mutta korkea koulutus ja keskiaste eivät eronneet toisistaan, kun taustatekijät oli vakioitu.

Suomessa määräaikaiset palkansaajat ovat kansainvälisesti verraten hyvin koulutettuja (Eurostat 2012d). Osittain tämä johtuu suomalaispalkansaajien korkeasta koulutustasosta ylipäänsä (Lehto & Sutela 2008), osittain määräaikaiseen työhön liittyvistä kansallisista erityispiirteistä: määräaikaisia palkansaajia on paljon julkisen sektorin korkeaa koulutusta vaativissa hyvinvointiammateissa, yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa, sekä pääasiassa ylempiä toimihenkilöitä koskevissa projekteissa.

Perheellistymistä ajatellen määräaikaisten palkansaajien, erityisesti naisten korkealla koulutustasolla on merkitystä. Korkea koulutus yhdistyy keskimäärin korkeampaan ensisynnytyksikään opiskelujen pitkän keston vuoksi (mm. Blossfeld & Huinink 1991; Billari & Philipov 2004). Jos myös määräaikaisuus viivyttaa lastenhankintaa, vaikutukset kumuloituvat, koska naisten määräaikaisuus yhdistyy Suomessa niin usein juuri korkeaan koulutukseen. Kaiken lisäksi työhön liittyvän epävarmuuden on todettu viivästyttävän perheellistymistä ennen kaikkea korkeasti koulutetuilla naisilla eikä niinkään matalasti koulutetuilla (mm. Kreyenfeld 2010; Pailhé & Solaz 2012; Huttunen & Kellokumpu 2012).

Puoliso, lapset ja perheasema

Aineiston palkansaajista 71,9 prosentilla on puoliso, naisilla (73,2 %) hieman useammin kuin miehillä (70,5 %), ja pysyvässä työsuhteessa olevilla useammin kuin määräaikaisilla – viimeksi mainittu ero on erityisen suuri miehillä. Pysyvässä työsuhteessa olevilla on myös useammin lapsia (62,7 %) kuin määräai-

kaisessa työsuhteessa olevilla (43,6 %). Määräaikaaisessa työsuhteessa olevista 20–44-vuotiaista miehistä useampi kuin kaksi viidestä elää ilman puolisoa ja on lapsettomia, naisista reilu neljännes. (Taulukko 4.1.8.)

Taulukossa 4.1.8 lapsilla tarkoitetaan väestörekisteriin merkittyjä lapsia. Tietoa voi verrata työolotutkimuksen haastattelutietoon perheasemasta, jossa lapsilla tarkoitetaan kotona asuvia alle 18-vuotiaita omia tai puolison lapsia. Haastattelutiedon perusteella äitien (58,4 %) ja isien (51,3 %) osuus on hieman pienempi kuin niiden naisten (62,9 %) ja miesten (56,2 %) osuus, joilla on väestörekisterin merkittyjä lapsia.

Ero selittyy sillä, että osalla haastattelutiedon mukaan ”perheettömistä” tai ”lapsettomassa kotitaloudessa” elävistä palkansaajista voi olla lapsia, jotka ovat jo täysi-ikäisiä (etenkin vanhemmat naiset) ja/tai asuvat toisessa kotitaloudessa kuin vastaaja (etenkin eronneet miehet). Toisaalta haastattelutieto alle 18-vuotiaista kotona asuvista lapsista voi tarkoittaa myös puolison lapsia tai kasvattilapsia, mutta väestörekisteritieto viittaa vain kohdehenkilön omiin biologisiin tai adoptoituihin lapsiin. Haastattelutiedon perusteella yksinhuoltajaisia on prosentti aineiston miehistä. Kaikista niistä aineiston miehistä, joilla haastattelutiedon mukaan ei ollut puolisoa, 4,4 prosentilla oli kuitenkin väestörekisteriin merkittyjä lapsia. Naisilla haastattelutiedon mukainen yksinhuoltajien osuus (7,5 %) vastaa paremmin sitä osuutta naisista, joilla ei haastattelutiedon mukaan ole puolisoa, mutta joilla on rekisteritiedoissa lapsia (8,8 %).

Muutokset aineistossa vuosien 1984 ja 2008 välillä ovat pääosin samansuuntaisia kuin koko väestön tasolla tapahtunut perherakenteen muutos (SVT: Väestö 2012). Tutkimusjakson aikana puolison kanssa asuvien (itse) lapsettomien naisten osuus on kasvanut, mikä selittyy avoliittojen yleistymisellä ja ensisynny-

Taulukko 4.1.8

Palkansaajien puoliset ja lapset, osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Naiset (p=0,000)						
Perhetilanne						
Ei puolisoa eikä lapsia	1 086	18,0	764	15,9	322	26,2
Puoliso, ei lapsia	1 148	19,0	850	17,7	298	24,2
Puoliso ja lapsia	3 265	54,2	2 753	57,4	512	41,7
Lapsia, ei puolisoa	529	8,8	432	9,0	97	7,9
Yhteensä	6 028	100,0	4 804	100,0	1 229	100,0
	Kaikki		Pysyvät		Määräaikaiset	
	N	%	N	%	N	%
Miehet (p=0,000)						
Perhetilanne						
Ei puolisoa eikä lapsia	1 510	25,1	1 201	22,7	309	43,1
Puoliso, ei lapsia	1 124	18,7	955	18,0	169	23,6
Puoliso ja lapsia	3 118	51,8	2 904	54,8	214	29,8
Lapsia, ei puolisoa	263	4,4	238	4,5	25	3,5
Yhteensä	6 015	100,0	5 298	100,0	717	100,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

työsiän nousulla. Yhtäältä ilman puolisoa asuvien lapsettomien ”sinkkujen” osuus on vähentynyt määräaikaisten naisilla siinä määrin, että vuoden 1984 selvä ero pysyvässä työsuhteessa oleviin on kuroutumassa kiinni. Toisaalta äitien osuus on laskenut pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla niin, että ero määräaikaisiin naispalkansaajiin on myös tässä suhteessa pienentynyt. (Liitetaulukko 7.)

Aineiston miesten, erityisesti määräaikaisten miesten, perherakenne heijastelee taloudellisia suhdanteita. Määräaikaisten miespalkansaajat olivat perheettömiä noin kaksi kertaa niin usein kuin vakinaiset palkansaajat, kun työllisyys oli vahvaa vuosina 1984, 1990 ja 2008. Tuolloin miesten määräaikaishuuksia ylipäänsä oli suhteellisen vähän eli määräaikaisten joukko oli valikoitunutta ja ikärakenne nuori. Sen sijaan silloin, kun määräaikaisten työsuhteet olivat yleisiä myös hieman vanhemmilla miehillä, eli vuosina 1997 ja 2003, määräaikaishuus kosketti useammin myös puolison kanssa asuvia (lähinnä lapsettomia) miehiä.

Määräaikaisten palkansaajien nuorehko ikärakenne selittää osaltaan sitä, että määräaikaisten palkansaajat ovat useammin lapsettomia tai ilman puolisoa asuvia kuin pysyvässä työsuhteessa olevat palkansaajat. Perheasemalla on kuitenkin yhteys työmarkkina-asemaan myös iän vakioinnin jälkeen. Itse asiassa työmarkkina-aseman yhteys perheaseman kanssa on miehillä vahvempi kuin vastaava yhteys iän kanssa: yksinasuvat miehet ovat muita miehiä harvemmin työllisiä tai normaalityösuhteessa. Naisilla kuvio on moniulotteisempi: normaalityösuhteisten osuus lisääntyy iän myötä kaikissa perhetilanteissa, joten epätyöllisyys kytkeytyy ennen kaikkea ikään eikä yhtä vahvasti perheasemaan. (Nätti & Väisänen 2000; Haataja 2005.)

Anita Haatajan (2005) mukaan ero lapsettomien naisten ja äitien määräaikaisten työsuhteiden yleisyydessä tasoittui vuosien 1989 ja 2002 välillä samalla kun määräaikaisten työsuhteet lisääntyivät. Vielä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa määräaikaishuus oli selvästi yleisempää lapsettomilla 25–44-vuotiailla naisilla (18 %) kuin ikäryhmän äideillä (12–13 %), mutta 2000-luvun alussa ryhmien välinen ero työsuhtetyypeissä oli enää pari prosenttiyksikköä (lapsettomat hieman yli 20 prosenttia, äidit hieman alle 20 prosenttia). Äitien ja lapsettomien naisten välinen ero lientyi 25–34-vuotiaiden joukossa, 35–39-vuotiailla se katosi täysin ja 40 vuotta täyttäneiden joukossa määräaikaishuuksista tuli jopa hieman yleisempiä äideille kuin lapsettomille naisille.

Miesten parissa isien ja lapsettomien miesten välinen ero työsuhteiden määräaikaishuudessa säilyi vastaavana aikana määräaikaisten työn yleistymisestä huolimatta. Isillä määräaikaisten palkansaajien osuus nousi viidestä seitsemään prosenttiin ja lapsettomilla miehillä 12 prosentista 14 prosenttiin. Ikäryhmässä 25–34-vuotiaat isistä noin 10 prosenttia ja lapsettomista miehistä 16 prosenttia oli määräaikaishuudessa vuonna 2002/2003. Miehillä perheaseman mukainen ero näkyy kaikissa kymmenvuotiskäryhmissä. (Emt.)

Työolotutkimuksen haastattelutiedon mukaan yksinhuoltajien osuus on lähes kaksinkertaistunut 20–44-vuotiaiden määräaikaisten naispalkansaajien joukossa vuodesta 1984 vuoteen 2008 (5 % vs. 10 %), vaikka pysyvässä työsuhteessa olevilla vastaava osuus ei ole kasvanut (8 % vs. 7 %). Kasvu paikallistuu 2000-lukuun, minkä voi päätellä myös liitetaulukosta 7. Vaikka aihe ei kuulukaan tutkimuskysymyksiini, omistin sen lähempään tarkasteluun hetken aikaa.

Eri tutkimusvuosille erikseen tehty logistinen regressioanalyysi, jossa vakioin iän, koulutuksen ja työnantajasektorin, näyttää, että yksinhuoltajaäitien riski työllistyä määräaikaiseen työsuhteeseen kasvoi 2000-luvulla 1,7–1,8-kertaiseksi puolisoäiteihin verrattuna, vaikka vuosina 1984–1997 yksinhuoltajuus ei ollut tilastollisessa yhteydessä määräaikaisuuden riskiin. Aiempi tutkimus on todennut yksinhuoltajaäitien työmarkkina-aseman heikentyneen 1990-luvun laman seurauksena suhteettoman paljon ja heidän työllisyytensä alkaneen kohentua vasta viiveellä muihin naisiin verrattuna (Hakovirta 2006; Haataja 2005). Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että vaikka yksinhuoltajaäitien yleinen työllisyystilanne parani 2000-luvulla, tuo työllistyminen on merkinnyt aiempaa useammin nimenomaan määräaikaista työtä.

Yhteenveto

Määräaikaiset ja pysyvässä työsuhteessa olevat 20–44-vuotiaat palkansaajat eroavat toisistaan rakenteellisesti monessa suhteessa. Määräaikaiset palkansaajat ovat iältään nuorempia, ja määräaikaisten joukossa miehet nuorempia kuin naiset. Määräaikaisten palkansaajien joukko on hyvin naisvaltainen, kun pysyvissä työsuhteissa työskentelevien sukupuolirakenne on suhteellisen tasainen.

Määräaikaiset palkansaajat työskentelevät useammin julkisella sektorilla kuin pysyvässä työsuhteessa olevat palkansaajat, ja ajan myötä tämä sektoreiden välinen ero on kasvanut. Määräaikaiset palkansaajien työmarkkina-asemaan liittyy työsuhdetyypin lisäksi muutakin epävakautta useammin kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. On silti huomattava, että käyttämäni luokituksen mukaan epävakautta työmarkkina-asemassa olevia on ainoastaan alle puolet määräaikaistakaan palkansaajista.

Määräaikaisuus yhdistyy miehillä voimakkaasti perheettömyyteen. Naisten parissa yhteys perhetilanteeseen ei ole yhtä voimakas, ja itse asiassa se on vuosien myötä heikentynyt. Ero määräaikaisten työsuhteiden yleisyydessä lapsettomiin naisten ja äitien välillä on ajan myötä pienentynyt. Erityishuomion ansaitsee se, että 2000-luvun aikana määräaikaisuuden riski on kasvanut yksinhuoltajilla.

Epäedullisilla työmarkkina-asemilla on taipumus kasautua samoihin parisuhteisiin etenkin silloin, kun tarkastellaan miehiä. Määräaikaisen palkansaajan puoliso on todennäköisemmin opiskelija tai jos hän on työssä, hän on myös itse määräaikaisessa työsuhteessa todennäköisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa olevan palkansaajan puoliso.

4.2 Määräaikainen työ ja esikoislapsen syntymä

Tässä luvussa tarkastelen tutkimuskysymyksistäni ensimmäistä, työsuhdetyypin yhteyttä esikoislapsen syntymään lapsettomilla palkansaajilla. Kansainvälisessä tutkimuksessa on saatu näyttöä siitä, että määräaikaisilla palkansaajilla on vähäisempi todennäköisyys hankkia ensimmäistä lasta kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla (De la Rica & Iza 2003; Persson 2001).

Tutkin myös, missä määrin työnantajasektori, oman työmarkkina-aseman epävakaus ja puolison työmarkkina-asema muuntavat – vai muuntavatko ne – määräraikaisen työn ja ensimmäisen lapsen syntymän yhteyttä. Julkisen sektorin on havaittu olevan myönteisessä yhteydessä lastenhankintaan (Adsera 2011a, 2011b; Bernardi & Nazio 2005; Nazio 2008), mutta työn epävarmuuden yhteys perheellistymiseen on monisyisempi ilmiö – epävarmuuden vaikutukset vaihtelevat eri ryhmissä (mm. Vikat 2004; Friedman ym. 1994; Crompton 2006; Bernardi ym. 2008; Kreyenfeld 2005, 2010). Koska epäedullisten työmarkkina-asemien kasautumisesta samoihin parisuhteisiin on näyttöä, on erityisesti naisten työssäkäynnin ja hedelmällisyyden yhteyttä tutkittaessa syytä ottaa huomioon myös puolison työmarkkina-asema, jotta tutkimustulokset eivät vinoudu (Matysiak ja Vignoli 2008, 380).

Aineistossa on kaikkiaan 2 234 tutkimushetkellä lapsetonta naista ja 2 634 miestä. Naisista määräraikaisessa työsuhteessa on 620 (27,8 %) ja miehistä 478 (18,1 %). Koko joukosta 334 eli seitsemän prosenttia on saanut esikoislapsen tutkimusvuotta seuraavana vuonna (taulukko 4.2.1).

Pysyvässä työsuhteessa työskennelleet ovat tulleet vanhemmiksi useammin kuin määräraikaisina työskennelleet, julkisen sektorin palkansaajista useampi on saanut lapsen kuin yksityissektorin palkansaajista ja vakaassa työmarkkina-asemassa oleville lapsi on syntynyt useammin kuin epävakassa asemassa oleville. Nämä erot ovat tilastollisesti merkitseviä kuitenkin vain miehillä.

Määräraikaisten vähäisempää perheellistymistä selittää osaltaan se, että aineiston määräraikaiset palkansaajat elävät ilman puolisoa useammin kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät. Jotta voisin luotettavammin selvittää, onko työsuhteen määräraikaisuus todella yhteydessä pienempään lapsensaannin todennäköisyyteen, tutkin asiaa logistisella regressioanalyysillä, jossa otan huomioon tutkimusvuoden, iän, koulutuksen ja puolison olemassaolon. Tässä analyysissä selitettävänä muuttujana on dikotomia 1 = lapsi syntynyt tutkimusvuotta seuraavana vuonna 0 = ei lasta tutkimusvuotta seuraavana vuonna.

Taulukko 4.2.1

Tutkimusvuotta seuraavana vuonna esikoisen saaneiden palkansaajien osuus (%) sukupuolen, työsuhdetyypin, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Lapsettomat 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Naiset			Miehet		
	N	Sig.	%	N	Sig.	%
Yhteensä	2 234		7,4	2 634		6,4
Työsuhdetyyppi		,112			,005	
Pysyvä	1 614		7,9	2 156		7,1
Määräraikainen	620		6,0	478		3,6
Työnantajasektori		,153			,029	
Julkinen	819		8,4	488		8,6
Yksityinen	1 415		6,8	2 146		5,9
Työmarkkina-asema		,182			,048	
Vakaa	1 793		7,7	2 105		6,9
Epävakaa	441		5,9	529		4,5

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Malli 1 sisältää selittäjän eli työsuhdetyypin lisäksi taustamuuttujat tutkimusvuosi, ikä, koulutustaso sekä se, onko vastaajalla puolisoa vai ei. Mallissa 2 lisään selittäjiin työnantajasektorin ja mallissa 3 työtilanteen koetun epävakauden.

Taustamuuttujien vakiointien jälkeen määräaikainen työsuhde alentaa ensimmäisen lapsen syntymän todennäköisyyttä naisilla 34 ja miehillä 43 prosenttia verrattuna pysyvässä työsuhteessa työskenteleviin (taulukot 4.2.2 ja 4.2.3.). Näin määräaikaisen työn yhteys esikoisien syntymään on suomalaispalkansaajilla selvästi vahvempi kuin naapurimaassa Ruotsissa (Persson 2001), missä vastaavien taustamuuttujien vakioinnin jälkeen lapsettomiin, 20–44-vuotiaiden palkansaajien todennäköisyys saada esikoinen oli 24 prosenttia pienempi määräaikaisessa työsuhteessa työskennelleillä naisilla ja 28 prosenttia pienempi määräaikaisilla miehillä kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla palkansaajilla vuosina 1987–1998.

Kun työnantajasektorin vaikutus lisätään selittäjiin mallissa 2, työsuhteen tyyppin yhteys esikoisien syntymään voimistuu entisestään: nyt esikoisien saamisen

Taulukko 4.2.2

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20–44-vuotiaat naispalkansaajat (n=2 234). Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna.

	Malli 1				Malli 2				Malli 3			
	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi
Työsuhdetyppi (ref. pysyvä)												
Määräaikainen	,046	,662	,442	,992	,013	,529	,344	,814	,010	,548	,348	,864
Työnantajasektori (ref. julkinen)												
Yksityinen					,002	,557	,385	,805	,002	,560	,387	,810
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)												
Epävakaa									,636	,890	,551	1,440
Vuosi (ref. 1984)												
1990	,893	,966	,585	1,597	,989	,997	,601	1,651	,959	,987	,594	1,638
1997	,083	,585	,320	1,072	,173	,653	,354	1,205	,188	,662	,358	1,224
2003	,187	,708	,424	1,182	,367	,789	,468	1,325	,382	,792	,470	1,335
2008	,533	,855	,522	1,400	,809	,940	,570	1,550	,808	,940	,570	1,549
Ikä (ref. 20–24)												
25–29	,229	,775	,512	1,174	,179	,751	,495	1,140	,181	,752	,496	1,141
30–34	,198	,720	,437	1,187	,162	,699	,423	1,155	,161	,698	,423	1,153
35–44	,000	,146	,067	,320	,000	,132	,060	,288	,000	,132	,060	,291
Koulutus (ref. keskiaste)												
Perusaste	,881	1,043	,597	1,822	,688	1,123	,639	1,972	,674	1,129	,642	1,985
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu- tutkinto	,099	1,452	,933	2,261	,179	1,357	,869	2,118	,179	1,357	,869	2,118
Ylempi korkeakoulu- tutkinto	,298	1,398	,744	2,628	,514	1,222	,654	2,338	,524	1,231	,650	2,329
Puoliso (ref. ei)												
On	,000	10,012	5,909	16,966	0,000	10,284	6,062	17,448	,000	10,294	6,067	17,464
Constant	,000	0,026			,000	,025			,000	,038		
Nagelkerke R ²		0,175				0,185				0,185		
-2 Log Likelihood		1 012,798				1 001,784				1 001,019		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

todennäköisyys on määrääkiaisilla naisilla 47 ja miehillä 51 prosenttia pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. Työnantajasektorin yhteys lapsen syntymään on niin ikään selvä: yksityissektorilla työskentelevillä on selvästi pienempi todennäköisyys saada esikoislapsi tutkimusvuotta seuraavana vuonna kuin julkisen sektorin lapsettomilla palkansaajilla. Tämä käy hyvin yhteen aiempien kansainvälisessä tutkimuksessa saatujen tulosten kanssa (Bernardi & Nazio 2005; Nazio 2008; Adsera 2011a, 2011b).

Työsuhdetyypin voimakas yhteys esikoislapsen syntymään säilyy myös mallissa 3, jossa selittäjiin lisätään työmarkkina-aseman vakaus. Työmarkkina-aseman vakaus ei sinällään ole yhteydessä lapsen syntymän todennäköisyyteen, kun myös työsuhdetyppi ja muut taustamuuttujat on vakioitu.

Kaikkein määräävin tekijä vanhemmuuteen siirtymisessä näyttää odotettiin olevan taustamuuttujana käytetty puolison olemassaolo, joka nostaa esikois-

Taulukko 4.2.3

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20–44-vuotiaat miespalkansaajat (n=2 634). Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	Malli 1				Malli 2				Malli 3			
	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi
Työsuhdetyppi (ref. pysyvä)												
Määrääkainen	,040	,571	,335	,975	,013	,495	,284	,861	,017	,503	,286	,885
Työnantajasektori (ref. julkinen)												
Yksityinen					,029	,635	,423	,954	,030	,637	,424	,958
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)												
Epävakaa									,765	,930	,578	1,496
Vuosi (ref. 1984)												
1990	,602	1,126	,720	1,762	,602	1,127	,720	1,764	,609	1,124	,718	1,761
1997	,003	,386	,205	,725	,004	,397	,211	,746	,004	,399	,212	,751
2003	,020	,547	,329	,908	,033	,575	,345	,957	,036	,578	,346	,964
2008	,171	,710	,434	1,160	,218	,733	,448	1,201	,215	,732	,447	1,199
Ikä (ref. 20–24)												
25–29	,041	1,653	1,022	2,673	,056	1,601	,989	2,594	,055	1,603	,990	2,598
30–34	,030	1,806	1,060	3,077	,043	1,738	1,017	2,970	,042	1,744	1,020	2,981
35–44	,048	,528	,281	,993	,032	,499	,264	,942	,033	,501	,265	,946
Koulutus (ref. keskiaste)												
Perusaste	,321	,786	,489	1,264	,322	,786	,489	1,266	,326	,788	,489	1,268
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu- tutkinto	,067	1,565	,970	2,527	,072	1,554	,962	2,512	,074	1,549	,958	2,505
Ylempi korkeakoulu- tutkinto	,465	1,257	,680	2,323	,684	1,138	,610	2,123	,689	1,136	,609	2,119
Puoliso (ref. ei)												
On	,000	9,816	6,185	15,578	,000	9,702	6,110	15,405	,000	9,677	6,092	15,369
Constant	,000	,017			,000	,025			,000	,025		
Nagelkerke R ²		,201				,206				,206		
-2 Log Likelihood		1 051,753				1 041,583				1 040,072		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

lapsen syntymän todennäköisyyden noin kymmenkertaiseksi verrattuna ilman lapsisoa eläviin. Myös iällä on merkitystä. Jos lasta ei ole hankittu vielä 35 ikävuoteen mennessä, lapsen syntymän todennäköisyys on tämän jälkeen selvästi pienempi kuin nuoremmilla lapsettomilla palkansaajilla. Yli 35-vuotiailla lapsettomuus lienee joko tietoinen valinta, johtuu sopivan kumppanin puutteesta tai vaikeuksista tulla raskaaksi useammin kuin nuoremmilla ikäryhmillä. Michilä lapsen hankinnan todennäköisyys on pieni myös alle 25-vuotiaiden joukossa verrattuna 25–34-vuotiaisiin. Tutkimusvuodella on niin ikään merkitystä, sillä vuosina 1997 ja 2003 miesten lapsentekoaikheet näyttävät olleen muita vuosia vähäisempiä.

Alimman korkea-asteen tai alemman korkeakoulututkinnon suorittaneilla miehillä on muita miehiä suurempi todennäköisyys saada lapsi, mutta naisilla koulutusaste ei ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä esikoislapsen syntymään työnantajasektorin vakioimisen jälkeen. Korkeasti koulutettujen naisten korkean keskimääräisen ensisynnytysikänsä onkin todettu liittyvän ennen kaikkea opiskelujen keskimääräistä pidempään kestoan ja siihen, että lapset tyypillisesti hankitaan vasta opintojen päätyttyä; eri koulutustasojen naisten välillä ei ole löytynyt juurikaan eroa siinä, miten pian ensimmäinen lapsi hankitaan opiskelun päättymisen jälkeen (Blossfeld & Huinink 1991; Billari & Philipov 2004; Hoem 1986; Kravdal 1994). Francesco C. Billarin ja Dimiter Philipovin (2004) maa-vertailussa tämä ilmiö näkyi erityisen selvänä Suomessa²⁴. Aineistooni sisältyvät korkeasti koulutetut naiset ovat jo päättäneet opintonsa ja siirtyneet työelämään, mikä voi selittää koulutustasojen välisten eron puutetta esikoisen syntymässä.

Pysyvä työ julkisella sektorilla rohkaisee vanhemmuuteen

Seuraavaksi haluan varmistaa, onko työnantajasektorilla yhdysvaikutusta työsuhdetyypin kanssa. Toisin sanoen kysyn, alentaako määräaikaisuus lapsen hankinnan todennäköisyyttä sekä julkisella että yksityisellä sektorilla vai onko määräaikaisuuden yhteys perheellistymiseen erilainen eri sektoreilla.

Työsuhdetyypin ja työnantajasektorin yhdysvaikutustermin lisääminen malliin ei tuo esiin tilastollista yhdysvaikutusta muuttujien välillä. Silti minua kiinnostaa, onko määräaikaisuuden yhteys esikoisen syntymään yhtä vahva molemmilla sektoreilla.

Taustamuuttujat sisältävä logistinen regressioanalyysi julkisen sektorin ja yksityissektorin palkansaajille erikseen tehtynä näyttää, että naisilla määräaikaisuus puolittaa esikoislapsen syntymän todennäköisyyden molemmilla sektoreilla (julkisen sig.=,011 ja yksityinen sig.=,037). Miehillä määräaikaisuus alentaa lapsen syntymän todennäköisyyttä julkisella sektorilla 62 prosenttia (sig.=,028) eli voimakkaammin kuin yksityissektorilla, missä vastaava luku on 47 prosenttia ja ainoastaan suuntaa antava (sig.=,084).

Konkreettisimmin tilannetta voi kuvata logistisella regressioanalyysillä, missä käytän työsuhdetyypin ja työnantajasektorin yhdistävää neliluokkaista muuttujaa. Referenssiryhmänä ovat julkisella sektorilla pysyvissä työsuhteessa

24 Kaikki edellä mainitut tutkimukset perustuvat tosin nyt jo vanhoihin aineistoihin. Olisi mielenkiintoista tietää, onko tilanne pysynyt 2000-luvulla edelleen samana.

Taulukko 4.2.4

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20–44-vuotiaat palkansaajat sukupuolen sekä työsuhdetyyppin ja työnantajasektorin yhdysvaikutuksen mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	Naiset					Miehet				
	N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
Alempi				Ylempi	Alempi				Ylempi	
Työsuhde & työnantajasektori (ref. pysyvä, julkinen)	461					305				
Määräaikainen, julkinen	358	,035	,559	,326	,961	183	,022	,379	,165	,870
Pysyvä, yksityinen	1 153	,016	,598	,394	,908	1 851	,014	,581	,376	,896
Määräaikainen, yksityinen	262	,001	,265	,125	,562	295	,003	,305	,137	,676
Constant		,032	,297				,000	,139		
Nagelkerke R ²			,177					,192		
-2 Log Likelihood			1 008,839					1 056,218		

Mallissa vakioitu tutkimusvuosi, ikä (vuosina), koulutus ja parisuhde.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

työskentelevät. Mallissa vakioidaan taustamuuttujat. Kaikkien muiden ryhmien todennäköisyys saada esikoinen seuraavana vuonna on selvästi alempi kuin verrokkiryhmällä. Tämä koskee sekä naisia että miehiä. (Taulukko 4.2.4.) Julkisen sektorin myönteinen yhteys perheellistymiseen on kuitenkin niin voimakas, että se tasoittaa eroja julkisen sektorin määräaikaisten ja yksityissektorin pysyvässä työsuhteessa työskentelevien palkansaajien välillä – naisten parissa nämä kaksi ryhmää eroavat toisistaan tuskin lainkaan. Yksityissektorin määräaikaisilla palkansaajilla todennäköisyys lapsen saamiseen on kaikkein pienin.

Epävakaas muuntaa määräaikaisuuden merkitystä

Entä onko määräaikaisuuden yhteys perheellistymiseen samanlainen työmarkkina-asemaltaan vakaiden ja epävakaisten kesken? Työsuhdetyyppin ja työmarkkina-aseman vakauden välillä löytyy naisilla tilastollisesti merkitsevä (sig.=,048) yhdysvaikutus. Tämä viittaa siihen, että määräaikaisen työsuhteen yhteys esikoisen syntymään on erilainen riippuen siitä, voiko naisen työmarkkina-asemaa kuvata vakaaksi vai ei. Logistinen regressioanalyysi näyttää, että niillä naisilla, joiden työtilanne on vakaa, määräaikaisuus vähentää lapsenhankinnan todennäköisyyden puoleen (,50:1, sig.=,009) taustamuuttujien vakioinnin jälkeen. Epävakaisten joukossa määräaikaisuus sen sijaan lähes kaksinkertaistaa lapsen syntymän todennäköisyyden (1,98:1) verrattuna pysyvässä työsuhteessa oleviin, joskin riskikertoimen merkitsevyys jää tilastollisen suuntaa antavuuden ulkopuolelle (sig.=,110).

Työsuhdetyyppin ja työmarkkina-aseman vakauden samanaikainen tarkastelu neliluokkaisella muuttujalla taustamuuttujien vakioidussa tilanteessa näyttää edelleen, että kaikkein epätodennäköisimmän esikoislasta ovat saamassa yhtäältä ne määräaikaiset naispalkansaajat, joiden työmarkkina-asemaa voi määräaikai-

Taulukko 4.2.5

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20–44-vuotiaat palkansaaajat sukupuolen sekä työsuhdetyyppin ja työmarkkina-aseman yhdysvaikutuksen mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	Naiset					Miehet				
	N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
Alempi				Ylempi	Alempi				Ylempi	
Työsuhdetyyppi ja asema (ref. pysyvä, vakaa)	1 412					1 819				
Määräaikainen, vakaa	381	,008	,492	,293	,834	286	,017	,420	,206	,855
Pysyvä, epävaka	202	,047	,468	,220	,992	337	,392	,786	,452	1,365
Määräaikainen, epävaka	239	,292	,746	,432	1,287	192	,318	,679	,317	1,453
Constant		,002	,191				,000	,084		
Nagelkerke R ²			,174					,188		
-2 Log Likelihood			1 011,978					1 060,381		

Mallissa vakioitu tutkimusvuosi, ikä (vuosina), koulutustaso ja parisuhde.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

suudesta huolimatta luonnehtia suhteellisen vakaaksi, ja toisaalta ne pysyvissä työsuhteissa olevat naiset, joiden työmarkkina-asema on epävaka. Työmarkkina-asemaltaan epävakaat määräaikaiset naispalkansaaajat eivät sen sijaan eroa tilastollisesti merkitsevästi verrokkiryhmästä eli asemaltaan vakaista pysyvissä työsuhteissa työskentelevistä. Miehillä ainoa tilastollinen ero verrokkiryhmään on määräaikaisten, työmarkkina-asemaltaan vakaiden palkansaaajien riskikertoisuudessa, joka on muita ryhmiä alempi. (Taulukko 4.2.5.)

Määräaikaisuus on siis yhteydessä lapsen syntymän pienempään todennäköisyyteen niiden palkansaaajien joukossa, joiden työmarkkina-asemaa voi luonnehtia suhteellisen vakaaksi. Sen sijaan epävakaiden joukossa määräaikaisuus ei alenna lapsen hankinnan riskiä, vaan naisilla pikemminkin päinvastoin.

Määräaikainen työsuhde epävakaassa työmarkkina-asemassa viittaa pätkätyöttömyyteen ja heikkoon työmarkkina-arvoon. Tähän ryhmään kuuluvilla naisilla äitiydestä koitua mahdollisuuksien hinta on kaikista ryhmistä oletettavasti pienin. Heillä on jo lähtökohtaisesti vähemmän, mitä menettää, riippumatta siitä, hankkivatko he lasta tai eivät. Äitiys voi tuossa tilanteessa tuntua pikemminkin mielekkäältä ja houkuttelevalta vaihtoehdolta, joka tuo jatkuvuutta ja sisältöä elämään (Miettinen & Manninen 2006). Tulosta voi toisin sanoen tulkita niin sanotun epätietoisuuden vähentämisen (Friedman ym. 1994) tai epätietoisuuden narratiivin (Bernardi ym. 2009) teorioilla.

Se, että pysyvissä työsuhteissa sama epävaka tilanne pikemminkin viivästyttää lastenhankintaa, viittaa puolestaan epävarmuuden narratiiviin (Bernardi ym. 2008). Tulos epävakauden erilaisesta yhteydestä lapsenhankintaan määräaikaisissa ja pysyvissä työsuhteissa käy samalla yhteen niin sanotun violation-teorian (DeCuyper & De Witte 2007) kanssa, jonka mukaan epävarmuuden vaikutukset ovat kielteisemmät pysyvissä kuin määräaikaisissa työsuhteissa.

Naisen määräaikaisuus puolison työmarkkina-asetmaa ratkaisevampi tekijä

Seuraavaksi otan huomioon sen, missä määrin puolison työmarkkinatilanne vaikuttaa työsuhdetyypin ja esikoislapsen syntymän yhteyteen. Keskityn analyysissa ainoastaan niihin lapsettomiin ja puolison kanssa asuviin palkansaajiin, joiden puolison työmarkkina-asetmasta on tieto aineistossa. Näitä naisia on yhteensä 1 145, joista 297 (25,9 %) määräaikaisia, ja miehiä 1 122, joista määräaikaisia 169 (15,0%) .

Edellä on jo todettu, että määräaikaisten palkansaajien puoliset opiskelevat useammin kuin vakinaisten palkansaajien puoliset, ja opiskelun tiedetään vähentävän voimakkaasti lasten hankinnan todennäköisyyttä (esim. Blossfeld & Huinink 1991; Hoem 2000; Vikat 2004). Puoliso työssä/ei työssä -dikotomian käyttö – joka on välttämätöntä aineiston rajallisen koon vuoksi – häivyttää opiskelevien puolisoitten yleisyyden. On kuitenkin hyvä tietää, että opiskelijat muodostavat tässä dikotomiassa valtaosan sekä lapsettomiensa (85 %) että miesten (91 %) ei-työssäkäyvistä puolisoista. Osa määräaikaisten palkansaajien matalammasta syntyvyydestä voi siis selittyä sillä, että määräaikaisten palkansaajien puolisoista moni opiskelee.

Kaikista parisuhteessa elävistä lapsettomista palkansaajista noin 13 prosenttia oli saanut ensimmäisen lapsensa tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Pysyvässä työsuhteessa työskentelevät (naiset 13,6 % ja miehet 13,8 %) olivat saaneet lapsen useammin kuin määräaikaiset (11,1 % ja 8,9 %), mutta ero on ainoastaan miehillä tilastollisesti suuntaa antava (sig.=,079). Ne parisuhteessa elävät naiset ja miehet, joiden puoliso oli työssäkäyvä, olivat saaneet lapsen useammin (naiset 13,7 % ja miehet 14,1 %) kuin ne, joiden puoliso ei ollut työssä (naiset 8,4 % ja miehet 9,8 %). Erot ovat tilastollisesti suuntaa antavia molemmilla sukupuolilla (naiset sig.=,072 ja miehet ,074).

Logistisen regressioanalyysin tulokset ovat samansuuntaiset parisuhteessa elävillä naisilla ja miehillä kuin edellä kuvatut tulokset kaikilla palkansaajilla: Työsuhteen määräaikaisuus vähentää vanhemmaksi tulon todennäköisyyttä. Todennäköisyys on määräaikaisilla naisilla 36 (,64:1, sig.=,043) ja miehillä 39 (,61:1, sig.=,095) prosenttia pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. Työnantajasektorin lisääminen selittäjiin terävöittää määräaikaisen työn yhteyttä matalampaan syntyvyyteen samalla kun yksityissektorin työ yhdistyy vähäisempään todennäköisyyteen saada lapsi. Työmarkkina-asetman epävakaus itsessään ei ole yhteydessä lapsen saannin todennäköisyyteen. Näiden kahden moderaattorin lisäämisen jälkeen parisuhteessa asuvilla määräaikaisilla naisilla on 51 prosenttia pienempi (sig.=,004) ja miehillä 45 prosenttia (sig.=,051) pienempi todennäköisyys saada esikoislapsi lähimmän vuoden aikana kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla.

Puolison työssäkäynnin vakiointi ei poista määräaikaisuuden kielteistä yhteyttä lapsensaantiin (naiset ,49:1, sig.=,005 ja miehet ,55:1, sig.=,059). Puolison työssäkäynnillä on kuitenkin yhteys esikoislapsen syntymään naisilla: työssäkäyvä puoliso 1,9-kertaistaa lapsen syntymän todennäköisyyden (sig.=,050). Miehillä puolison työssäkäynti ei ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä lapsen saantiin.

Työsuhdetyyppi ja puolison työssäkäynti ovat yhdysvaikutuksessa tilastollisesti suuntaa antavasti (sig.=,060) naisilla, mutta eivät miehillä. Yhdysvaikutuksen testaaminen taustamuuttujilla vakioidussa tilanteessa näyttää, että niistä naisista, joiden puoliso on työssä, määräaikaisten todennäköisyys saada lapsi on selvästi alhaisempi (,56:1, sig.=,019) kuin pysyvässä työsuhteessa olevien. Niistä naisista, joiden puoliso ei ole työssä, määräaikaiset tulevat jopa todennäköisemmin äideiksi kuin pysyvässä työsuhteessa olevat (2,3:1). Tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä (sig.=,190), mikä voi osittain johtua siitä, että määräaikaisia naisia, joiden puoliso ei ole työssä, on hyvin vähän (n=53). Ainakaan tulokset eivät viittaa siihen, että määräaikaisuus alentaisi lapsen saannin todennäköisyyttä verrattuna pysyvään työsuhteeseen silloin, kun puoliso ei ole työssä – pikemminkin päinvastoin.

Neliluokkaisen työsuhdetyypin ja puolison työssäkäynnin yhdistävän muuttujan käyttö paljastaa lisää. Pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla, joiden puoliso ei käy työssä, on varsin pieni todennäköisyys saada esikoislapsi verrattuna niihin pysyvässä työsuhteessa oleviin, joilla on työssäkäyvä puoliso. Tämä todennäköisyys on jopa pienempi kuin määräaikaisilla naispalkansaajilla, joiden puoliso on työssä, kun työnantajasektoria ei vakioida (taulukko 4.2.6) – sektorin vakioinnin jälkeen todennäköisyys on ryhmillä jotakuinkin yhtä suuri. Naisen ollessa pysyvässä työsuhteessa lapsenhankintaa toisin sanoen viivästyttää se, että mies vielä opiskelee. Naisen ollessa määräaikaisessa työsuhteessa lastenhankintaa lykätään vielä silloinkin, kun puoliso on työssä.

Miehillä vähäistä perheellistymisen todennäköisyyttä ennustaa aineistossa lähinnä se, että miehen työsuhte on määräaikainen ja vaivo opiskelee. Tulos ei tosin ole edes tilastollisesti suuntaa antava, joskin lähellä sitä; merkitsevyyden puute voi johtua pienestä havaintomäärästä.

Taulukko 4.2.6

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20–44-vuotiaat avo- tai avioliitossa elävät palkansaajat sukupuolen sekä työsuhdetyypin ja puolison työssäkäynnin yhdysvaikutuksen mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	Naiset					Miehet				
	N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
Alempi				Ylempi	Alempi				Ylempi	
Työsuhte & puolison työssäkäynti (ref. pysyvä, puoliso työssä)	750					760				
Määräaikainen, puoliso työssä	244	,018	,563	,351	,905	109	,414	,809	,486	1,345
Pysyvä, puoliso ei työssä	98	,028	,379	,159	,903	194	,246	,681	,355	1,304
Määräaikainen, puoliso ei työssä	53	,348	,570	,233	1,397	60	,115	,379	,111	1,266
Constant		,000	,320				,000	,220		
Nagelkerke R ²			,076					,084		
-2 Log Likelihood			834,164					819,586		

Mallissa vakioitu tutkimusvuosi, ikä ja koulutustaso.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Luvussa 4.1 totesin, että määräaikaisten palkansaaajien työlliset puoliset työskentelevät itsekin usein määräaikaisessa työsuhteessa. Kun ikä ja koulutus on vakioitu, parisuhteessa asuvien määräaikaisten miespalkansaaajien todennäköisyys siihen, että heidän työssäkäyvä puolisonsa on määräaikaisessa työsuhteessa, on lähes kolminkertainen (2,8:1, sig.=,001) verrattuna pysyvässä työsuhteessa oleviin miehiin. Määräaikaisilla naisilla vastaava todennäköisyys on kaksinkertainen (1,9:1, sig.=,027). Koska määräaikaisuus edellisten analyysien perusteella vähentää lasten hankinnan todennäköisyyttä sekä miehillä että naisilla, voisi olettaa, että kahden määräaikaisen palkansaaajan parisuhteessa syntyy harvemmin lapsia kuin niille pariskunnille, joissa ainakin toisen työsuhde on pysyvä.

Asiaa voi tutkia vuosien 1997, 2003 ja 2008 aineistoilla, jotka sisältävät tiedon työllisen puolison työsuhteen tyyppistä. Aineistossa on yhteensä 989 lapsetonta, työllisen puolison kanssa asuvaa palkansaaajaa. Joukko on liian pieni, jotta määräaikaisia ja pysyvässä työsuhteessa olevia naisia ja miehiä voisi vertailla omina ryhminään sen perusteella, mikä heidän puolisonsa työsuhtedyyppi on. Kohderyhmässä on ainoastaan 26 määräaikaisessa työsuhteessa olevaa miestä, joiden vaimo on pysyvässä työsuhteessa ja 30 sellaista, joiden vaimo on määräaikainen. Pysyvässä työsuhteessa olevia naisia, joiden mies on määräaikaisessa työsuhteessa, on 33, ja määräaikaisessa työsuhteessa olevia naisia, joiden mies on myös määräaikainen, vain 29.

Turvaudun uuden muuttujan muodostamiseen ja käytän tähän tietoa sekä vastaajan että tämän puolison työsuhteen tyyppistä. Muuttujassa on neljä luokkaa: 1) molemmat puoliset pysyvässä työsuhteessa, 2) vaimo määräaikaisessa, mies pysyvässä työsuhteessa, 3) vaimo pysyvässä, mies määräaikaisessa työsuhteessa, 4) molemmat määräaikaisessa työsuhteessa²⁵. Myös tässä tapauksessa kahden viimeisen ryhmän havaintojen määrä jää huomattavan pieneksi (N=59), joten analyysin tuloksia voi pitää lähinnä viitteellisinä.

Kahden määräaikaisen palkansaaajan pariskunnille oli syntynyt lapsi tutkimusvuotta seuraavana vuonna harvemmin (5,1 %) kuin muille. Muut ryhmät eivät sanottavasti eroa toisistaan: Kahden vakinaisen palkansaaajan pariskunnissa 11,9 prosenttia oli saanut lapsen, samoin kuin niistä pareista, joissa vaimo oli pysyvässä ja mies määräaikaisessa työsuhteessa. Pariskunnille, joissa mies oli pysyvässä ja vaimo määräaikaisessa työsuhteessa, lapsi oli syntynyt 10,2 prosentille (sig.=,416).

Tutkin asiaa tarkemmin logistisella regressioanalyysillä. Vakioin mallissa tutkimusvuoden, kohdehenkilön sukupuolen, iän (vuosina), kohdehenkilön koulutuksen ja työnantajasektorin. Kohdehenkilö tarkoittaa vuoroin pariskunnan mies-, vuoroin naispuolista osapuolta, joten vakiointi koskee joissakin tapauksissa vaimon ikää, koulutusta ja työnantajasektoria, toisissa tapauksissa miehen ikää, koulutusta ja työnantajasektoria. Tästä syntyvää mahdollista ongelmaa lieventää se, että puolisoitten iällä ja koulutustasolla on taipumus korreloida voimakkaasti (Henkens ym.1993; Ultee ym. 1988). Työnantajasektorin kanssa näin ei välttämättä ole, mutta aiempien tulosteni perusteella työnantajasektorin

25 Vuosien 2003 ja 2008 tutkimuksissa vastausvaihtoehdot olivat pysyvässä työsuhteessa / määräaikaisessa työsuhteessa / yrittäjä. Yrittäjäpuolisoita on kakista puolisoista alle 10 prosenttia. Heidät on tässä luokiteltu pysyvässä työsuhteessa oleviksi.

Taulukko 4.2.7

Ensimmäisen lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Lapsettomat 20–44-vuotiaat avo- tai avioliitossa elävät palkansaajat keskinäisen työsuhdetyyppin mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
				Alempi	Ylempi
Puolisoiden työsuhdetypit					
(ref. molemmat pysyvä)	645				
Mies pysyvä, vaimo määräaikainen	226	,086	,629	,370	1,068
Vaimo pysyvä, mies määräaikainen	59	,698	,846	,363	1,972
Molemmat määräaikaisia	59	,034	,263	,077	,901
Constant		,000	,146		
Nagelkerke R ²			,062		
-2 LL			658,928		

Mallissa vakioitu tutkimusvuosi, ikä, koulutus ja työnantajasektori.

Lähde: Työolotutkimus 1997, 2003 ja 2008.

yhteys lapsen syntymään on samansuuntainen ja jotakuinkin yhtä vahva sekä miehillä että naisilla jopa silloin, kun nämä elävät parisuhteessa ja puolison työmarkkina-asema on vakioitu.

Kun molemmat puoliset ovat määräaikaisessa työsuhhteessa, perheellistymisen todennäköisyys on huomattavasti pienempi kuin silloin, jos molempien työsuhde on pysyvä. Miehen määräaikainen työsuhde ei kuitenkaan alenna lastenhankinnan todennäköisyyttä yhtä paljon eikä tilastollisesti merkitsevästi silloin, kun vaimon työsuhde on pysyvä. Sen sijaan ne parit, joissa vaimon työsuhde on määräaikainen, ovat tilastollisesti suuntaa antavalla tasolla vähemmän todennäköisiä tulevia vanhempia kuin verrokkiryhmä silloinkin, kun miehen työsuhde on pysyvä. (Taulukko 4.2.7.)

Tulokset viittaavat siihen, että naisen määräaikainen työsuhde vähentää lapsen hankinnan todennäköisyyttä riippumatta miehen työsuhteen tyypistä. Samalla tapaa edelliset tulokset näyttivät, että naisen määräaikaisuus vähentää perheellistymisen todennäköisyyttä vaikka puoliso olisi työssäkäyvä. Miehen määräaikainen työsuhde ei näyttäisi olevan pariskunnalle aivan yhtä ylivoimainen este lapsenhankinnalle, kunhan vaimolla on pysyvä työsuhde. Tämä tulos on samansuuntainen De la Rican ja Izan (2005) Espanjaa koskevan tutkimuksen kanssa, jonka mukaan juuri vaimon määräaikaisuus viivästyttää lapsen hankintaa; myös tässä tutkimuksessa lapsen syntymä oli epätodennäköisintä niille pariskunnille, joissa molemmat olivat määräaikaisessa työsuhhteessa.

Ensimmäisissä analyyseissa löydetty määräaikaisuuden negatiivinen yhteys syntymyvyyteen näyttää liittyvän miehillä yhtäältä siihen, että määräaikaiset, lapsettomat miespalkansaajat asuvat muita miehiä useammin ilman puolisoa ja toisaalta siihen, että jos heillä on puoliso, on tuo puoliso usein opiskelija tai määräaikaisessa työsuhhteessa, mikä puolestaan tekee lapsen hankkimisen jossain määrin epätodennäköiseksi. Naisilla oman työsuhteen määräaikaisuus näyttää vähentävän selvemmin lapsen hankinnan todennäköisyyttä myös silloin, kun puoliso käy työssä ja riippumatta siitä, onko puolison työsuhde pysyvä vai määräaikainen.

Yhteenveto

<p>Onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä esikoislapsen syntymään tutkimusvuotta seuraavana vuonna lapsettomilla 20–44-vuotiailla suomalaispalkansaajilla?</p>	<p>Kyllä. Määräaikaisilla naispalkansaajilla esikoislapsen syntymän todennäköisyys noin vuoden sisällä on ollut 34 prosenttia pienempi ja määräaikaisten miespalkansaajien todennäköisyys 43 prosenttia pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla ja miehillä vuosina 1984–2008.</p>
<p>Muuntaako työnantajasektori määräaikaisuuden ja esikoislapsen syntymän välistä yhteyttä?</p>	<p>Ei. Määräaikaisuus vähentää lapsen syntymän todennäköisyyttä sekä julkisella että yksityissektorilla. Julkisella sektorilla on kuitenkin vahva myönteinen yhteys syntyvyyteen. Se on niin voimakas, että julkisen sektorin määräaikaisille naispalkansaajille syntyy esikoislapsi lähes yhtä todennäköisesti kuin yksityissektorin pysyvässä työsuhteessa oleville naisille.</p>
<p>Muuntaako työmarkkina-aseman epävakaus määräaikaisuuden ja esikoislapsen syntymän välistä yhteyttä?</p>	<p>Kyllä. Määräaikaisuus vähentää esikoisen saannin todennäköisyyttä vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla. Epävakaa asemassa olevilla naisilla määräaikaisuus näyttää sitä vastoin lisäävän ensimmäisen lapsen syntymän todennäköisyyttä. Epävakaassa asemassa olevilla miehillä määräaikainen työ ei ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä ensimmäisen lapsen hankintaan.</p>
<p>Muuntaako puolison työssäkäynti määräaikaisuuden ja esikoislapsen syntymän välistä yhteyttä?</p>	<p>Kyllä naisilla. Määräaikaisuus vähentää lapsettomilla naisilla lapsen syntymän todennäköisyyttä verrattuna pysyvässä työsuhteessa oleviin silloin, kun puoliso on työssäkäyvä. Niillä naispalkansaajilla, joiden puoliso opiskelee tai on muuten työelämän ulkopuolella, määräaikaisuus ei ole yhteydessä ensimmäisen lapsen syntymään.</p> <p>Tulokset viittaavat siihen, että palkansaajapariskuntien lapsenhankintapäätöksessä naisen työsuhteen tyyppi on ratkaisevampi tekijä kuin miehen työsuhde. Ne lapsettomat palkansaajaparit, joissa naisen työsuhde on pysyvä, hankkivat lapsen todennäköisemmin kuin pariskunnat, joissa vaimo on määräaikaisessa työsuhteessa – riippumatta miehen työsuhteen tyypistä. Lapsen syntymän todennäköisyys on pienin niillä palkansaajapariskunnilla, joissa molemmat puoliset ovat määräaikaisessa työssä.</p> <p>Määräaikaisten miesten pienempi todennäköisyys tulla isäksi lähitulevaisuudessa selittyy paljolti sillä, että määräaikaiset miehet joko elävät muita miehiä useammin ilman puolisoa tai heidän puolisonsa opiskelee tai on määräaikaisessa työsuhteessa. Naisilla oman työsuhteen määräaikaisuus on selvemmin yhteydessä siihen, että lasta ei lähitulevaisuudessa hankita.</p>

4.3 Määräaikainen työ ja useamman lapsen syntymä

Edellä esitetyt tulokset kuvaavat työsuhteen määräaikaisuuden ja ensimmäisen lapsen syntymän yhteyttä, toisin sanoen ne koskevat lapsettomia. Päätös lapsesta tehdään jokaista lasta koskien erikseen, mutta päätöstä ensimmäisen lapsen hankkimisesta – tai sen tervetulleeksi toivottamisesta – voi pitää perustavanlaatuisempana elämänkulkuun vaikuttavana ratkaisuna kuin sitä seuraavien lasten hankintaa (Sobotka 2011, 125). Kyse on siirtymisestä lapsettomuudesta vanhemmuuteen, vapauden vaihtamisesta vähintään parin vuosikymmenen mittaiseen henkiseen, fyysiseen ja taloudelliseen sitoutumiseen.

Seuraavaksi kysynkin, ovatko omaan ja puolison työmarkkina-asemaan liittyvät tekijät samalla tavalla yhteydessä myös toisen, kolmannen tai sitä useamman lapsen syntymään – lasten syntymään ylipäänsäkään – kuin ne ovat ensimmäisen lapsen syntymään. Tarkastelen koko 20–44-vuotiasta palkansaajajoukkoa (N=12 048), joka sisältää nyt myös heidät, joilla jo oli lapsia tutkimushetkellä. Naisia tässä joukossa on 6 028, joista määräaikaisia 1 229 (20,4 %) ja miehiä 6 015, joista määräaikaisia 717 (11,9 %).

Kaikista aineiston naisista 5,7 prosenttia ja miehistä 7,3 prosenttia oli saanut lapsen tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Pysyvässä ja määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevien välillä ei ole juurikaan eroa. Erot julkisen sektorin ja yksityissektorin palkansaajien tai työmarkkinatilanteeltaan vakaiden ja epävakaidenkin välillä ovat suhteellisen pieniä eivätkä tilastollisesti merkitseviä. (Taulukko 4.3.1.)

Tätä tutkimuskysymystä koskevissa logistisissa regressioanalyseissa selitettävänä on dikotomia 1= lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna 0 = ei lasta tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Mallissa 1 selittävä muuttuja on työsuhteen tyyppi ja taustamuuttujina tutkimusvuosi, ikä, koulutus ja parisuhde. Mallissa 2 selittäjiin lisätään työnantajasektori ja mallissa 3 työmarkkina-aseman vakaus. Tämän jälkeen testaan erikseen työsuhdetyypin ja työnantajasektorin sekä työsuhdetyypin ja koetun epävakauden yhdysvaikutusta.

Taulukko 4.3.1

Tutkimusvuotta seuraavana vuonna lapsen saaneiden palkansaajien osuus (%) sukupuolen, työsuhdetyypin, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Kaikki 20–44-vuotiaat palkansaajat

	Naiset			Miehet		
	N	Sig.	%	N	Sig.	%
Työsuhdetyppi		,275			,519	
Pysyvä	4 799		5,5	5 298		7,4
Määräaikainen	1 229		6,3	717		6,7
Työnantajasektori		,242			,169	
Julkinen	2 535		6,1	1 194		8,2
Yksityinen	3 493		5,4	4 821		7,1
Työmarkkina-asema		,709			,549	
Vakaa	4 860		5,8	4 907		7,4
Epävakaa	1 168		5,5	1 108		6,9

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Taulukko 4.3.2

Lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Kaikki 20-44-vuotiaat naispalkansaajat (n=6 028). Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	Malli 1				Malli 2			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
Alempi			Ylempi	Alempi			Ylempi	
Työsuhtedyyppi (ref. pysyvä)								
Määräaikainen	,379	,883	,669	1,165	,142	,805	,602	1,075
Työnantajasektori (ref. julkinen)								
Yksityinen					,029	,764	,600	,973
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa								
Lasten lukumäärä (ref. ei lapsia)								
Yksi lapsi								
Kaksi tai useampia								
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,278	1,196	,865	1,652	,241	1,214	,878	1,678
1997	,250	,794	,537	1,176	,351	,829	,559	1,230
2003	,610	,910	,635	1,306	,769	,947	,659	1,362
2008	,575	,905	,637	1,284	,757	,946	,665	1,346
Ikä (ref.20–24 v.)								
25–29	,136	,783	,567	1,080	,105	,766	,554	1,058
30–34	,000	,454	,320	,642	,000	,434	,305	,616
35–44	,000	,118	,080	,173	,000	,111	,075	,163
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,015	,634	,439	,916	,023	,652	,451	,943
Alin korkea-aste,								
alempi korkeakoulututkinto	,186	1,226	,906	1,659	,243	1,198	,885	1,621
Ylempi korkeakoulututkinto	,040	,1515	1,020	2,252	,072	,1442	,968	2,149
Puoliso (ref. ei)								
On	,000	,7,050	4,600	10,800	,000	,7,024	4,586	10,759
Constant	,000	,030			,000	,048		
Nagelkerke R ²		,142				,144		
-2 Log Likelihood		2 326,996				2 322,275		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Ruotsalaistutkimuksessa lapsen hankintaa ennusti naisilla vahvasti se, että naisella oli jo ennestään yksi lapsi (Andersson 2000)²⁶. Tutkin siis, näkyykö tämä niin sanottu sisarusvaikutus (Vikat ym. 1999) myös suomalaispalkansaajilla ja lisäksi lopuksi selittäjiin (malli 4) lasten lukumäärän tutkimushetkellä (lapseton, yksi lapsi, vähintään kaksi lasta). Sen jälkeen testaan vielä työsuhtedyyppin ja lapsiluvun yhdysvaikutusta. Teen analysit erikseen molemmille sukupuolille.

Määräaikainen työsuhte ei ole yhteydessä lasten syntymään sen enempää naisilla kuin miehilläkään nyt, kun kyse ei ole enää pelkästään esikoislapsista (taulukot 4.3.2 ja 4.3.3.). Määräaikaisuuden vähäinen tai jopa olematon yhteys toisen tai sitä useamman lapsen syntymään ei yllätä aiemman tutkimuksen valossa (Nazio 2008; Pailhé & Solaz 2012).

26 Kyseiseen tutkimusasetelmaan ei sisällynyt miehiä.

Taulukko 4.3.2

Jatkuu

	Malli 3				Malli 4			
	Luottamusväli 95 %				Luottamusväli 95 %			
	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi
Työsuhdetyyppi (ref. pysyvä)								
Määräaikainen	,155	,801	,590	1,088	,120	,782	,573	1,066
Työnantajasektori (ref. julkinen)								
Yksityinen	,029	,764	,600	,973	,009	,721	,564	,921
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa	,921	1,016	,746	1,383	,841	1,032	,756	1,409
Lasten lukumäärä (ref. ei lapsia)								
Yksi lapsi					,055	1,317	,995	1,743
Kaksi tai useampia					,000	,393	,278	,555
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,239	1,215	,878	1,680	,233	1,220	,880	1,692
1997	,349	,828	,557	1,230	,419	,848	,569	1,265
2003	,765	,946	,658	1,361	,842	,963	,667	1,392
2008	,756	,945	,664	1,346	,710	,935	,654	1,335
Ikä (ref.20–24 v.)								
25–29	,105	,765	,554	1,057	,288	,836	,601	1,163
30–34	,000	,433	,305	,616	,008	,603	,415	,877
–44	,000	,111	,075	,163	,000	,176	,115	,269
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,023	,651	,450	,942	,035	,670	,461	,972
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulutkinto	,243	1,198	,885	1,621	,454	1,124	,828	1,525
Ylempi korkeakoulutkinto	,072	1,443	,968	2,151	,225	1,284	,857	1,922
Puoliso (ref. ei)								
On	,000	7,022	4,585	10,756	,000	7,775	5,046	11,979
Constant	,000	,048			,000	,048		
Nagelkerke R ²		,144				,169		
–2 Log Likelihood		2 322,265				2 265,793		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Sen sijaan julkisen sektorin lasten tekoon rohkaiseva yhteys näkyy edelleen naisten parissa. Myös Adseran (2011a) mukaan julkisen sektorin naispalkansaa- jilla on yksityissektorin palkansaajiin verrattuna suurempi todennäköisyys hank- kia toinen tai kolmas lapsi.

Työmarkkina-aseman vakaus ei ole yhteydessä lasten syntymään tässäkään tutkimusasetelmassa, eikä työsuhteen määräaikaisuus muutu tilastollisesti mer- kitseväksi tekijäksi sen lisäämisen jälkeen.

Taustamuuttujista ikä ja puolison olemassaolo ovat myös tässä tutkimusase- telmassa tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä syntyvyyteen. Korkea-asteen koulutus – naisilla tosin vain ylempi korkeakoulututkinto – lisää lapsen hankin- nan todennäköisyyttä, vaikka naisten koulutustasolla ei ollut yhteyttä esikoislap- sen syntymään.

Esikoisen saaminen riski oli miehillä vuosina 1997 ja 2003 poikkeavan alhai- nen tutkimusjakson alkuun verrattuna; myös naisilla riskikerroin oli kyseisinä

Taulukko 4.3.3

Lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Kaikki 20–44-vuotiaat miespalkansaajat (n = 6 015). Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	Malli 1				Malli 2			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
Alempi			Ylempi	Alempi			Ylempi	
Työsuhdetyyppi (ref. pysyvä)								
Määräaikainen	,476	,888	,640	1,232	,348	,851	,609	1,191
Työnantajasektori (ref. julkinen)								
Yksityinen					,251	,861	,667	1,112
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa								
Lasten lukumäärä (ref. ei lapsia)								
Yksi lapsi								
Kaksi tai useampia								
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,298	1,166	,873	1,559	,289	1,170	,875	1,564
1997	,667	,928	,661	1,304	,729	,942	,670	1,324
2003	,710	1,060	,781	1,438	,635	1,077	,793	1,464
2008	,787	1,043	,768	1,418	,708	1,061	,779	1,444
Ikä (ref.20–24 v.)								
25–29	,114	1,334	,933	1,908	,130	1,319	,922	1,888
30–34	,535	,890	,617	1,285	,489	,878	,608	1,269
35–44	,000	,254	,173	,373	,000	,250	,170	,367
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,709	,949	,719	1,252	,752	,956	,724	1,262
Alin korkea-aste,								
alempi korkeakoulututkinto	,037	1,364	1,018	1,826	,041	1,356	1,012	1,815
ylempi korkeakoulututkinto	,036	1,453	1,025	2,058	,064	1,399	,981	1,995
Puoliso (ref. ei)								
On	,000	8,518	5,755	12,607	,000	8,488	5,734	12,565
Constant	,000	,018			,000	,024		
Nagelkerke R ²		,133				,133		
–2 Log Likelihood		2 804,041				2 802,745		

vuosina alentunut, joskaan ei tilastollisesti merkitsevä. Tutkimusvuosien välillä ei ole samanlaisia eroja nyt, kun kyse on lapsen syntymästä ylipäänsä. Näin makrotalouden olosuhteilla näyttäisi olevan merkitystä ennen kaikkea sen kannalta, miten nuoret aikuiset uskaltavat kohdata vanhemmuuteen siirtymisen riskin: vanhemmuuteen siirtymisestä näyttää tulleen entistä harkitumpi ratkaisu, mutta jos tuo askel on kerran otettu, sisaruksia hankitaan esikoiselle kuten aiemminkin. Vikat (2004) – jonka mukaan makrotalouden vaihtuvien trendien ja kokonais-hedelmällisyyden välillä ei ole ollut vahvaa korrelaatiota vuosien 1988–2000 Suomessa – on osoittanut, että laman jälkeisinä vuosina 1995–2000 työllisten naisten ensisynnytysten riski aleni 15 prosenttia, mutta toisten ja kolmansien lasten syntymät eivät vähentyneet. Vikat arvelee, että määräaikaisten työsuhteiden ja työn henkisen rasittavuuden kasvu heikensivät työn ja perheen yhteensovittamisen mahdollisuuksia, ja työmarkkinoiden epävakaus lisääntyi erityisesti työuran varhaisina vuosina.

Taulukko 4.3.3

Jatkuu

	Malli 1				Malli 2			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
Alempi			Ylempi	Alempi			Ylempi	
Työsuhdetyyppi (ref. pysyvä)								
Määräaikainen	,300	,833	,590	1,177	,286	,827	,584	1,172
Työnantajasektori (ref. julkinen)								
Yksityinen	,232	,855	,661	1,106	,237	,855	,661	1,108
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa	,599	1,076	,818	1,417	,637	1,069	,811	1,409
Lasten lukumäärä (ref. ei lapsia)								
Yksi lapsi					,000	1,636	1,261	2,123
Kaksi tai useampia					,008	,682	,513	,906
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,287	1,171	,876	1,565	,242	1,190	,889	1,594
1997	,706	,936	,666	1,317	,792	,955	,677	1,347
2003	,649	1,074	,790	1,460	,505	1,111	,815	1,516
2008	,700	1,062	,781	1,446	,565	1,096	,803	1,496
Ikä (ref.20–24 v.)								
25–29	,134	1,315	,919	1,882	,124	1,328	,925	1,907
30–34	,471	,873	,604	1,262	,792	,950	,647	1,395
35–44	,000	,248	,169	,365	,000	,292	,194	,440
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,751	,956	,724	1,262	,696	,946	,715	1,250
Alin korkea aste,								
alempi korkeakoulututkinto	,039	1,361	1,016	1,823	,055	1,335	,994	1,793
Ylempi korkeakoulututkinto	,060	1,407	,986	2,007	,061	1,409	,985	2,016
Puoliso (ref. ei)								
On	,000	8,504	5,745	12,590	,000	8,300	5,546	12,422
Constant	,000	,024			,000	,023		
Nagelkerke R ²		,134				,150		
-2 Log Likelihood		2 802,472				2 759,548		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

Työsuhdetyypin ja työnantajasektorin välillä ei ole yhdysvaikutusta sen enempää lastenhankintaan ylipäänsä kuin edellisissä analyyseissä esikoislapsen syntymään. Työsuhdetyypin ja koetun epävakauden välillä on kuitenkin yhdysvaikutus, joka on nyt tilastollisesti merkitsevä sekä naisilla (sig.=,026) että miehillä (sig.=,029). Taustamuuttujien vakioinnin jälkeen määräaikaisuus vähentää lapsen hankinnan riskiä vakaisissa työmarkkina-asemissa sekä naisilla (,68:1, sig.=,042) että miehillä (,65:1, sig.=,069), mutta epävakaassa tilanteessa määräaikaisuus ei ole miehillä yhteydessä lapsensaantiin (1,3:1, sig.=,348). Epävakaassa työmarkkina-asemassa olevilla naisilla määräaikaisuus lähes kaksinkertaistaa lapsen syntymän todennäköisyyden verrattuna pysyvään työsuhteeseen (1,8:1, sig.=,037) – yhteys, johon esikoisen syntymää koskevat tulokset jo viittasivat.

Todennan asian vielä neliluokkaisella työsuhdetyypin ja työmarkkina-aseman yhdistävällä muuttujalla. Vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla määräaikaisilla naispalkansaajilla on pienempi todennäköisyys saada (uusi) lapsi kuin verrokeilla

eli vakaassa asemassa ja pysyvässä työssä olevilla naisilla (,70:1, sig.=,053). Myös epävakaassa työmarkkina-asemassa, mutta pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla lapsen syntymän todennäköisyys on alentunut hieman (,72:1), joskaan ei tilastollisesti merkitsevästi (sig.=,136). Epävakaassa asemassa olevilla määräaikaisilla lapsen saannin todennäköisyys ei sen sijaan poikkeakaan lainkaan verrokkiryhmästä eli pysyvässä työsuhteessa ja vakaassa työmarkkina-asemassa olevista. Miehillä ainoastaan vakaassa asemassa olevat määräaikaiset poikkeavat verrokkiryhmästä (,64:1, sig.=,060).

Määräaikaisuus vaikuttaa siis kielteisesti lastenhankintaan erityisesti silloin, kun työmarkkina-asemaan ei liity erityisiä muita uhkia. Työmarkkina-asemansa tutkimushetkellä suhteellisen hyväksi tuntevat määräaikaiset nais- ja miespalkansaajat ovat taipuvaisia lykkäämään (myös uuden) lapsen hankintaa kenties odotellessaan työsuhteensa vakinaistamista tai naiset turvatakseen määräaikaisen työn jatkumista. Epävakaassa työmarkkinatilanteessa olevat määräaikaiset palkansaajat ovat edellisiä alttiimpia hankkimaan (uuden) lapsen, ja naiset jopa alttiimpia kuin epävakaassa asemassa olevat vakituiset naispalkansaajat.

Naisilla tulosta voisi tulkita jälleen epätietoisuuden vähentämisteorian (Friedman ym. 1994) kautta: kun työelämä ei tarjoa varteenotettavia vaihtoehtoja, keskitytään perheen kasvattamiseen. Mielenkiintoista on se, että epävakaas ja määräaikaisuus yhdessä eivät alenna lapsenhankinnan todennäköisyyttä miehilläkään, joihin kyseisiä epätietoisuuden narratiivin mukaisia teorioita ei ole tavattu liittää.

Mielenkiintoista on myös se, että epävakaas työmarkkinatilanne saa pysyvässä työsuhteessa työskentelevät lapsettomat naispalkansaajat lykkäämään esikoislapsen hankintaa, mutta sen yhteys (seuraavien) lasten hankintaan on paljon heikompi eikä tilastollisesti merkitsevä. Tämä kertoo siitä, että ensimmäisen ja sitä seuraavien lastenhankintaa vaikuttavat syyt ovat osittain erilaisia.

Määräaikaisetkin haluavat ainokaiselle sisaruksen

Ratkaisevaa lapsen hankinnassa näyttää olevan se, onko uudella tulokkaalla jo sisaruksia vai ei. Kun tutkimushetken lapsiluku lisätään selittäjiin mallissa 4, mallin selitysaste nousee molemmilla sukupuolilla parisen prosenttiyksikköä. Määräaikainen työ ei ole edelleenkään yhteydessä lapsen saannin todennäköisyyteen. Yhden lapsen olemassaolo lisää (toisen) lapsen syntymän todennäköisyyttä miehillä 1,6- ja naisilla noin 1,3-kertaiseksi verrattuna tilanteeseen, ettei lapsia ole vielä lainkaan. Lapsettomien palkansaajien on kylläkin todennäköisempää saada ensimmäinen lapsi kuin vähintään kahden lapsen vanhempien jatkaa lapsiluvun kasvattamista.

Työsuhdetyypin ja lasten lukumäärän välillä on myös yhdysvaikutus, joka on miehillä tilastollisesti erittäin merkitsevä (sig.=,001) ja naisilla tilastollisesti suuntaa antava (sig.=,061). Yhdysvaikutuksen testaaminen taustamuuttujilla vakioidussa tilanteessa näyttää, että lapsettomilla palkansaajilla määräaikaisuus on yhteydessä vähäisempään lapsen syntymän todennäköisyyteen sekä naisilla (,66:1, sig.=,046) että miehillä (,57:1, sig.=,040), kuten jo ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastatessani kävi ilmi. Toisen lapsen syntymään työsuhteen määräaikaisuus ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä sen

Taulukko 4.3.4

Lapsen syntymä tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Kaikki 20–44-vuotiaat palkansaajat sukupuolen sekä työsuhdetyypin ja aiemman lapsiluvun yhdysvaikutuksen mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapsi syntynyt seuraavana vuonna, 0 = ei lasta seuraavana vuonna

	N	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
				Alempi	Ylempi
Naiset					
(Ref. pysyvä, ei lapsia)	1 619				
Määräaikainen, ei lapsia	620	,004	,549	,366	,825
Pysyvä, yksi lapsi	998	,728	1,058	,771	1,450
Määräaikainen, yksi lapsi	204	,086	1,494	,945	2,363
Pysyvä, useampia lapsia	2 182	,000	,357	,246	,516
Määräaikainen, useampia	405	,000	,291	,147	,575
Constant		,000	,055		
Nagelkerke R ²			,173		
-2 LL			2 256,636		
Miehet					
(Ref. pysyvä, ei lapsia)	2 156				
Määräaikainen, ei lapsia	478	,007	,479	,281	,817
Pysyvä, yksi lapsi	1 012	,004	1,498	1,141	1,966
Määräaikainen, yksi lapsi	92	,161	1,540	,842	2,816
Pysyvä, useampia lapsia	2 130	,001	,593	,441	,797
Määräaikainen, useampia	147	,769	1,094	,600	1,997
Constant		,000	,025		
Nagelkerke R ²			,154		
-2 LL			2 748,091		

Vakioitu tutkimusvuosi, ikä, koulutus, työnantajasektori ja parisuhde.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008.

enempää naisilla (1,4:1, sig.=,166) kuin miehilläkään (1,0:1, sig.=,948). Määräaikaisuus ei myöskään ole yhteydessä uuden lapsen syntymään vähintään kahden lapsen äideillä (.93:1, sig.=,831). Kahden tai useamman lapsen saaneilla miehillä määräaikainen työ jopa lisää kolmannen tai sitä useamman lapsen hankinnan todennäköisyyttä (1,8:1, sig.=,043).

Sama käy hyvin ilmi taulukosta 4.3.4. Siinä verrokkiryhmänä ovat pysyvässä työsuhteessa olevat lapsettomat palkansaajat ja heidän todennäköisyytensä saada esikoislapsi noin vuoden sisällä. Tähän todennäköisyyteen verrataan lapsettomien määräaikaisten palkansaajien todennäköisyyttä saada ensimmäinen lapsi sekä pysyvässä työsuhteessa olevien yhden lapsen vanhempien todennäköisyyttä saada toinen lapsi ja määräaikaisten yhden lapsen vanhempien todennäköisyyttä saada toinen lapsi. Lisäksi tähän todennäköisyyteen verrataan pysyvässä työsuhteessa olevien ja määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien vähintään kahden lapsen vanhempien todennäköisyyksiä saada kolmas tai sitä useampi lapsi. Taus-tamuuttujen lisäksi on vakioitu työnantajasektori.

Lastenhankinta on määräaikaisilla selvästi eriytyneempää kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. Määräaikaiset palkansaajat eivät ole yhtä valmiita siirtymään

vanhemmuuteen kuin pysyvässä työsuhteessa olevat palkansaajat. Kun he sen kuitenkin ovat kerran tehneet, he ovat vähintään yhtä valmiita – jopa valmiimpia – hankkimaan toisen lapsen kuin pysyvässä työsuhteessa olevat ovat hankkimaan esikoista tai toista lasta (miehillä tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta se voi osittain johtua ryhmän pienestä koosta). Määräaikaisessa työsuhteessa olevien vähintään kahden lapsen äitien todennäköisyys kolmannen tai useamman lapsen hankintaan ei sekään suuresti poikkea pysyvässä työsuhteessa olevien vähintään kahden lapsen äitien todennäköisyydestä kasvattaa lapsilukua. Aineiston määräaikaisessa työsuhteessa olevat vähintään kahden lapsen isät ovat jo niin valikoitunutta joukkoa, että heillä kolmannen tai sitä useamman lapsen syntymän todennäköisyys on verrokkiryhmän tasoa eli suurempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla kahden tai useamman lapsen isillä.

Pailhé ja Solaz (2012) havaitsivat Ranskaa koskevassa tutkimuksessa, että parisuhteessa elävillä naisilla epävarmat työt alensivat todennäköisyyttä hankkia ensimmäinen lapsi, mutta toisen lapsen hankinnassa tilanne oli päinvastainen: naisten parissa ensimmäisen lapsen syntymää edeltänyt epävakaa työura joudutti toisen lapsen hankintaa. Huonojen työmarkkinoiden lannistamat äidit näyttivät päättävän keskittyä perheeseen kasvattamiseen. Suomessa tulokset ovat määräraikaisuuden osalta samansuuntaiset, mutta ne koskevat myös miehiä.

Tulokseen voi toki vaikuttaa myös niin sanottu tempovaikutus. Määräaikaiset palkansaajat ovat lykänneet ensimmäisen lapsensa hankkimista pidempään kuin pysyvässä työsuhteessa olevat. Jos he vihdoin hankkivat lapsen työsuhteensa määräaikaisuudesta huolimatta, heillä on kiire ottaa menetetty aika takaisin ja tehdä pian myös toinen lapsi.

Kun analyysit tekee erikseen lapsettomille (kuten luvussa 4.2), yhden lapsen vanhemmille ja useamman lapsen vanhemmille, mallien selitysasteet paljastavat kiinnostavan seikan. Jos ensimmäisen lapsen syntymää onkin jossain määrin mahdollista tilastollisesti ennustaa käyttämieni demografisten ja työmarkkinatilanteeseen liittyvien tekijöiden perusteella, toisen lapsen syntymän ennustaminen on kyseisillä selittäjillä hankalampaa, kolmannesta tai sitä useammasta lapsesta puhumattakaan. Työsuhdetyyppi, tutkimusvuosi, sukupuoli, ikä, koulutus, parisuhde, työnantajasektori ja työmarkkina-aseman vakaus selittävät yhdessä lähes 20 prosenttia ensimmäisen lapsen syntymästä naisilla ja miehillä (Nagelkerke R^2 ,189 molemmat sukupuolet), mutta 15,9 prosenttia toisen lapsen ja enää 8,9 prosenttia kolmannen tai sitä useamman lapsen syntymästä. Andersson (2000) on samalla tapaa todennut, että ruotsalaisäitien tulotaso on voimakkaassa myönteisessä yhteydessä ensimmäisen lapsen syntymään, mutta selvästi vähemmän toisen lapsen syntymään, ja kolmannen lapsen syntymää koskien yhteys häviää täysin: lapsen hankintaa ennustaa parhaiten se, että naisella on jo ennestään yksi lapsi. (Ks. myös Vikat 2004).

Lapsiluvun kasvattamista yli kahden lapsen normin selittävät siis pitkälti muut, käyttämieni mallien ulkopuolelle jäävät tekijät. Ensimmäisen lapsen syntymässä erittäin tärkeäksi tekijäksi osoittautuva parisuhteen merkitys (ristitulosuhde molemmilla sukupuolilla yhteensä 10,8:1) on tärkeä tekijä lisälapsen hankinnassa myös yhden lapsen vanhemmille (7,8:1) verrattuna siihen, että puolisoa ei ole. Vähintään kahden lapsen vanhemmilla parisuhde ei kuitenkaan ole tilastollisessa yhteydessä uuden lapsen hankintaan. Tätä tuskin tulee tulki-

ta niin, että kahden lapsen yksinhuoltajat olisivat yhtä todennäköisesti hankkimassa perheenisästä kuin kahden lapsen puoliso vanhemmat. Kyse on pikemminkin siitä, että vähintään kahden lapsen vanhemmat elävät usein (edelleen) parisuhteessa myös silloin, kun he katsovat lapsilukunsa riittäväksi. Kolmatta tai neljättä lasta ei hankita pelkästään siitä ilosta, että vierellä on mukava kumppani jakamassa vanhemmuutta – ellei kyse sitten ole uudesta kumppanista, jonka kanssa toivotaan yhteistä lasta (Ruokolainen & Notkola 2002; Vikat ym. 1999; myös Iacovou & Patricio Tavares 2010, 29). Kahden lapsen normi näyttää elävän vahvana myös Suomessa, ja sen ylittämistä selittävät lähinnä muut, tämän tarkastelun ulkopuolelle jäävät tekijät.

Puolison työmarkkina-asema ei muunna määräaikaisuuden ja (uuden) lapsen syntymän yhteyttä

Puolison työssäkäynnillä on yhteys ensimmäisen lapsen hankintaan, mutta säilyykö tuo yhteys myös silloin, kun tutkitaan lasten hankkimista ylipäänsä?

Testatakseni puolison työssäkäynnin vaikutusta lastenhankintaan ylipäänsä teen analyysin ainoastaan niille palkansaajille, jotka elävät parisuhteessa (naiset $n=4\ 417$, joista määräaikaisia 18,3 %, miehet $n=4\ 242$, joista määräaikaisia 11,2 %). Tässä ryhmässä naisista 7,2 prosenttia ja miehistä 9,7 prosenttia oli saanut lapsen tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Pysyvässä työsuhteessa työskentelevistä naisista 6,9 prosentille ja miehistä 9,4 prosentille oli syntynyt lapsi, mutta määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevistä tätäkin useammalle (naiset 8,7 % ja miehet 12,2 %). Työsuhdetyyppien väliset erot ovat naisilla tilastollisesti suuntaa antavia (sig.=,065), miehilläkin lähestulkoon (sig.=,100). Miesten parissa ne, joiden vaimo ei ollut työolotutkimuksen haastattelujankohdan aikana työssä, ovat saaneet lapsen useammin (12,3 %) kuin ne, joiden vaimo on työssä (8,7 %) (sig.=,000). Naisilla ei ole käytännössä lainkaan eroa sen suhteen, onko puoliso työssä (7,2 %) vai ei (7,5 %).

Taustamuuttajat sisältävässä logistisen regressioanalyysin mallissa määräaikaisuus ei ole yhteydessä lapsen syntymään parisuhteessakaan elävillä palkansaajilla. Työnantajasektorin vakioinnin jälkeen naisilla kuitenkin löytyy tilastollisesti suuntaa antava kielteinen yhteys (,76:1, sig.=,091) määräaikaisuuden ja lapsen syntymän välillä. Tämä johtunee siitä, että julkisen sektorin palkansaajille syntyy todennäköisemmin lapsia, ja määräaikaisista suhteellisesti useampi työskentelee julkisella sektorilla kuin vakinaisista palkansaajista; julkisen sektorin myönteinen yhteys syntyvyyteen kasvattaa määräaikaisten naisten lapsen saannin todennäköisyyttä ”harhaisesti”, ellei sektoria vakioida ja ikään kuin oleteta, että työ julkisella sektorilla olisi yhtä yleistä pysyvässä työsuhteessa oleville naisille. Työmarkkina-aseman vakaus ei ole yhteydessä lapsensaantiin.

Puolison työssäkäynnin lisäämisen jälkeen yhteys määräaikaisuuden ja vähäisemmän lapsen saannin todennäköisyyden välillä terävöityy naisilla tilastollisesti merkitseväksi: määräaikaisilla naisilla on 30 prosenttia pienempi (,70:1 sig.=,033) todennäköisyys saada lapsi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla. Tämä yhteys on kuitenkin heikompi kuin silloin, kun kyse oli esikoislapsista. Miehillä määräaikaisuus ei edelleenkään ole yhteydessä lasten syntymään.

Puolison työssäkäynnillä ei ole yhdysvaikutusta työsuhdetyypin kanssa. Tältä osin tulos poikkeaa esikoislasta koskevista tuloksista, joiden mukaan määräaikaisuus alensi lapsen syntymän todennäköisyyttä vain niillä naisilla, joiden puoliso oli työssä. Edes puolisoitten keskinäisen työsuhdetyypillä – eli sillä, ovatko molemmat pysyvissä työsuhteessa, toinen pysyvissä ja toinen määräaikaisessa vaiko molemmat määräaikaisessa työsuhteessa – ei ole tilastollista yhteyttä lastenhankintaan, kun kyse ei ole enää pelkistä esikoislapsista.

Sisarusaikutus näkyy silti selvästi myös tässä joukossa. Yhden lapsen olemassaolo nostaa lapsen saannin todennäköisyyttä miehillä tilastollisesti erittäin merkitsevästi ja naisilla suuntaa antavasti, mutta kolmannen tai sitä useamman lapsen hankkiminen on molemmilla sukupuolilla epätodennäköisempää kuin lapsettomille esikoislapsen syntymä. Parisuhteessa elävillä naisilla määräaikaisuus on yhteydessä alhaisempaan lapsen hankinnan riskiin (,68:1, Sig.=,023), myös sisarusvaikutuksen (sekä työnantajasektorin, työmarkkina-aseman vakauden ja puolison työssäkäynnin) vakioinnin jälkeen, mutta miesten parissa määräaikaisen työn ja lasten syntymän välillä ei ole vielääkään yhteyttä.

Työsuhdetyypin ja lapsiluvun välillä on yhdysvaikutus myös parisuhteessa elävillä: määräaikaisuus vähentää ensimmäisen lapsen syntymän todennäköisyyttä, ei ole yhteydessä toisen lapsen syntymään eikä naisilla kolmannen tai sitä useamman lapsen syntymään. Aineiston miehillä määräaikaisuus lisää kolmannen lapsen syntymän todennäköisyyttä.

Tarkastelemani demografiset ja työmarkkina-asemaan liittyvät taustatekijät näyttävät merkityksellisiltä nimenomaan vanhemmuuteen siirtymisessä. Jos tuo askel on jo otettu, ei niillä ole enää samassa määrin merkitystä. Parisuhteessa elävillä naisilla määräaikaisuus tosin alentaa myös useamman lapsen hankinnan todennäköisyyttä – niin kuin se alensi ensimmäisen lapsen syntymän todennäköisyyttä – jos työnantajasektorin vaikutus otetaan huomioon.

Erityisesti se, että lapsi on jo yksi, näyttää rohkaisevan sisaruksen hankkimiseen olosuhteista riippumatta. Kolmannen, neljännen tai sitä useamman lapsen hankintaa voi selittää tässä käytetyillä taustamuuttujilla kuitenkin huonosti. Selityksiä lapsiluvun kasvattamiseen yli kahden lapsen normin voi etsiä esimerkiksi kulttuurisista tekijöistä: suomalaisten ihannelapsiluku on kansainvälisesti verrattuna varsin korkea (Testa 2006) ja lastenhankinta meillä polarisoituneempaa kuin muissa Pohjoismaissa (Gissler ym. 2009). Suomalaisista ainoastaan hyvin harva (4 %) pitää omana ihannelapsilukunaan yhtä lasta, kun vastaava osuus kaikissa OECD-maissa on 10 prosenttia ja esimerkiksi Etelä-Euroopan maissa lähes parisenkymmentä prosenttia (OECD 2010b).

Yhteenveto

<p>Onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä lapsen syntymään ylipäänsä tutkimusvuotta seuraavana vuonna kaikilla 20–44-vuotiailla palkansaajilla?</p>	<p>Ei. Määräaikaisessa työsuhteessa olevat palkansaajat saavat lapsen jotakuinkin yhtä todennäköisesti noin vuoden sisällä – ensimmäisen lapsen tai sisaruksen jo aiemmin syntyneelle lapselle – kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät.</p>
<p>Muuntaako työnantaja-sektori määräaikaisuuden ja lapsen syntymän välistä yhteyttä?</p>	<p>Ei, mutta julkisella sektorilla on edelleen voimakas myönteinen yhteys syntyvyyteen. Sen huomioon ottamisen jälkeen parisuhteessa asuvien, määräaikaisten naisten todennäköisyys saada (uusi) lapsi on pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla.</p>
<p>Muuntaako työmarkkina-aseman vakaus määräaikaisuuden ja lapsen syntymän välistä yhteyttä?</p>	<p>Kyllä. Työmarkkina-asemaltaan vakaiden joukossa määräaikaisuus vähentää (uuden) lapsen syntymän todennäköisyyttä naisilla ja miehillä. Työmarkkina-asemaltaan epävakailta naisilla määräaikaisuus lisää (uuden) lapsen syntymän todennäköisyyttä.</p>
<p>Muuntaako määräaikaisen työn ja syntyvyyden yhteyttä se, onko syntyvällä lapsella jo sisaruksia tai kuinka monta?</p>	<p>Kyllä. Olemassa oleva lapsiluku on yhdysvaikutuksessa määräaikaisen työn kanssa. Lapsettomilla palkansaajilla määräaikaisuus vähentää (ensimmäisen) lapsen syntymän todennäköisyyttä, mutta yhden lapsen vanhemmilla määräaikainen työsuhde ei ole yhteydessä uuden lapsen syntymän todennäköisyyteen. Yhden lapsen vanhemmille syntyy todennäköisemmin uusi lapsi kuin lapsettomille ensimmäinen lapsi – tämä yhteys on määräaikaisilla palkansaajilla vielä voimakkaampi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla.</p>
<p>Muuntaako puolison työssäkäynti määräaikaisuuden ja lapsen syntymän välistä yhteyttä?</p>	<p>Ei. Puolison työssäkäynti tai työsuhdetyyppi ei ole yhdysvaikutuksessa määräaikaisuuden kanssa.</p>

4.4 Määräaikainen työ ja lasten hankinnan lykkääminen työhön liittyvistä syistä

Ensisynnytyksiän nousun on katsottu liittyvän hedelmällisyyden laskuun: mitä kauemmin ensimmäisen lapsen syntymää lykkää, sitä vähemmän aikaa jää perheeseen kasvattamiseen (mm. Sobotka 2004). Letablierin ym. (2009, 78) viittaamassa survey-tutkimuksessa²⁷ tärkeimpiä syitä siihen, ettei eurooppalaisten, hedelmällisen iän ohittaneiden naisten lapsiluku ollut kasvanut yhtä suureksi kuin he olivat alun perin toivoneet, oli se, että naiset olivat kokeneet olleensa liian vanhoja hankkimaan lisää lapsia. Tämä syy korostui Itävallassa, Belgiassa, Suomessa, Italiassa ja Hollannissa eli maissa, missä keskimääräinen ensisynnytyksikä on suhteellisen korkea.

Työolotutkimuksen aineisto tarjoaa mahdollisuuden lähestyä kysymystä lastenhankinnan ajoittamisesta myös subjektiivisesta näkökulmasta. Perheen ja työn välisiä kompromisseja käsittelevässä kysymyspatteristossa on tiedusteltu vuodesta 1997 alkaen, onko vastaaja tehnyt joskus elämänsä aikansa tietoista kompromissia siitä, että olisi lykännyt lasten hankkimista työhön liittyvistä syistä.

Tutkin kolmantena tutkimuskysymyksenä, onko määräaikaaisuudella yhteyttä tällaisen kompromissin tekoon, ja muuntavatko työnantajasektori, työmarkkina-aseman vakaus ja puolison työssäkäynti tätä yhteyttä. Aineisto rajoittuu tässä kysymyksessä vuosiin 1997, 2003 ja 2008. Naisia joukossa on 3 258, joista määräaikaisia 774 (23,8 %) ja miehiä 3 167, joista määräaikaisia 418 (13,2 %).

Tutkimusasetelma on tässä osiossa ongelmallisempi kuin aiemmissa tutkimuskysymyksissä. Edellä tarkastelin tutkimushetken poikkileikkaustietojen yhteyttä myöhempiin tapahtumiin eli lapsen syntymään seuraavana vuonna. Mahdollisen kausaalisuuden suunta oli suhteellisen selvä. Kun vastaajalta kysytään, onko hän ”joskus elämänsä aikana” tietoisesti lykännyt lastenhankintaa, tuo mahdollinen lykkääminen on joissakin tapauksissa ajankohtainen asia juuri tutkimushetkellä, mutta toisissa tapauksissa – etenkin vanhimmille kohdehenkilöille – lykkääminen saattaa kuulua menneisyyteen. Tutkimushetken poikkileikkaustiedot eivät silloin välttämättä kuvaa lykkäämisen aikana vallinnutta elämäntilannetta: sen jälkeen määräaikainen työsuhde on voinut vaihtua vakinaiseen – tai jopa päinvastoin – työnantajasektori on voinut muuttua, uusi parisuhde on voitu solmia tai vanha purkaa, jopa vastaajan koulutustaso on voinut nousta. Selitettävän muuttujan ja ennustajien välistä mahdollista kausaalisuutta on tässä tapauksessa mahdoton päätellä.

Kaiken kaikkiaan retrospektiiviin kysymyksiin sisältyy paljon epävarmuutta. Survey-kysymyksiin vastaaminen ylipäänsä on prosessi, jossa vaikuttaa monia eri tekijöitä: kysymyksen ja vastausvaihtoehtojen selkeys ja relevanssi vastaajan kannalta, vastaajan ja tutkijan mahdollisesti toisistaan poikkevat tulkinnot kysymyksen sisällöstä, vastaamistilanteeseen liittyvät tekijät kuten ympäristön häiriötekijät tai haastattelijan vaikutus sekä sosiaalisen suotavuuden vaikutus eli

27 Population Policy Acceptance Study (PPAS)

se, missä määrin vastaaja haluaa paljastaa tiettyjä asioita itsestään ja miten hän kokee, että kysymykseen ”tulisi” vastata (esim. Ahola, Godenhjelm & Lehtinen 2002).

Kysymystä lasten hankinnan lykkäämisestä voi syystäkin pitää vaikeana. Kyse on hyvin henkilökohtaisesta ja jopa tunneherkstä asiasta. Lisäksi vastaajan voi olla vaikeaa tulkita, missä määrin juuri työasioilla on ollut yhteyttä lasten hankinnan ajoittamiseen, jos ja kun asiassa on vaikuttanut useita muitakin tekijöitä samanaikaisesti. Voi olla myös vaikeaa vetää raja siihen, missä määrin lapsenhankinnassa kyse on ollut todellakin täysin tietoisesta ratkaisusta ja missä määrin siitä, että ”asiat vain ovat menneet niin” (ks. Närvi 2012a). Retrospektiivisessä kysymyksessä tulevat mukaan kaiken lisäksi muistamisongelmat sekä elämäntilanteen myötä muuttuva menneisyyden tapahtumien tulkinta. Kaikki tämä on pidettävä mielessä, kun tulkitaan tuloksia määräraikaisen työn yhteydestä lasten hankinnan lykkäämisestä kertomiseen.

On myös myönnettävä, että tutkijana on vaikeaa tulkita vastauksia kysymykseen: ”Oletteko tehnyt joskus elämänne aikana seuraavia tietoisia kompromisseja: Lykännyt lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä?”. ”Kyllä” -vastauksen merkitys on ainakin periaatteessa yksiselitteinen, mutta ”Ei” on monitulkintaisempi. Se voi yhtäältä tarkoittaa sitä, että kompromissitilanne on tullut elämän aikana vastaan, ja vastaaja on tietoisesti valinnut lapsen hankinnan huolimatta siitä, että päätöksellä on saattanut olla kielteisiä seurauksia työn kannalta. Se voi kuitenkin tarkoittaa myös sitä, että tällaista kompromissitilannetta ei ole edes tullut vastaan. Vastausvaihtoehdot sisältävät tosin myös vaihtoehdon ”ei osaa sanoa” (1997) ja vuodesta 2003 lähtien ”ei sovi”. Tilastokeskuksen haastattelijat ovat kiistatta päteviä ammattilaisia ja heidät on ohjeistettu siihen, että kyseisiä vaihtoehtoja olisi käytettävä tarpeen vaatiessa. Ei kuitenkaan ole takeita siitä, että tämä on käytännössä aina toteutunut.

Kaikkein nuorimpien vastaajien on erityisen hankala ottaa kantaa väittämään lasten hankkimisen lykkäämisestä työasioiden vuoksi, kun koko ajatus lapsista ei ehkä muutenkaan ole tullut ajankohtaiseksi. Aineiston 20–24-vuotiaista naisista 14 prosenttia ja miehistä lähes 30 prosenttia ei pidäkään kysymystä itselleen sopivana tai ”ei osaa sanoa”; osuus on huomattavan suuri (17 %) vielä 25–29-vuotiailla miehillä. Vanhemmissa ikäluokissa vastaavat osuudet ovat selvästi matalampia, naisilla vain muutamia prosentteja²⁸. (Taulukko 4.4.1.)

Määräraikaiset palkansaajat kertovat useammin lastenhankinnan lykkäämisestä työasioiden vuoksi kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät. Määräraikaisissa on myös enemmän heitä, joille kysymys ei sovi tai jotka eivät osaa vastata siihen. Julkisen sektorin palkansaajanaiset ja -miehet kertovat useammin lykkäämisestä kuin yksityissektorin palkansaajat; yksityissektorin palkansaajista tosin useampi on valinnut vaihtoehdot ei sovi/ei osaa sanoa. Epävakaassa työmarkkinatilanteessa oleville miehille sekä lykkääminen että se, ettei kysymys sovi tai siihen ei osata vastata, on yleisempää kuin vakaassa työmarkkinatilanteessa oleville.

28 Vastausvaihtoehtojen ”ei sovi” tai ”ei osaa sanoa” valinta tarkoittaa käytännössä usein sitä, että vastaaja ei elä parisuhteessa eli lastenhankinnan ajoituksen pohtiminen ei tässä mielessä ole vielä ajankohtaista. Vaihtoehdot valinneista miehistä noin 90 prosenttia ja naisista noin 80 prosenttia eli ilman puolisoa.

Taulukko 4.4.1

Lasten hankintaa työhön liittyvien syiden vuoksi lykkäneiden osuus (%) sukupuolen, työsuhtedetyypin, työnantajasektorin, työmarkkina-aseman vakauden ja iän mukaan. 20–44-vuotiaat palkansaajat.

	Naiset				Miehet			
	N	Sig.	Lykännyt	EOS/EI sovi	N	Sig.	Lykännyt	EOS/EI sovi
Yhteensä	3 258		13,4		3 167		6,1	
Työsuhtedetyppi		0,000				0,000		
Pysyvä	2 484		12,4	3,9	2 749		5,4	10,6
Määräaikainen	774		16,7	7,0	418		10,5	18,2
Työnantajasektori		0,080				0,007		
Julkinen	1 333		14,6	3,8	551		8,7	9,6
Yksityinen	1 925		12,7	5,1	2 616		5,5	12,0
Työmarkkina-asema		0,144				0,001		
Vakaa	2 479		12,8	4,7	2 521		5,3	11,4
Epävakaa	779		15,5	4,4	646		9,0	12,5
Ikä		0,000				0,000		
20–24	380		10,3	13,9	375		3,7	29,3
25–29	622		19,5	5,6	649		6,8	16,8
30–34	658		17,6	4,1	671		7,7	8,5
35–44	1 598		10,1	2,2	1 472		5,6	6,3

Lähde: Työolotutkimus 1997, 2003 ja 2008.

EOS ja Ei sovi-vastausten huomiotta jättäminen kyllä-vastauksia laskettaessa korostaisi kyseisten ryhmien välisiä eroja entisestään.

Lykkäämisestä kertominen on ikäsidonnaista muutenkin kuin ei osaa/ei sovi-vastausten osalta. Yleisemmin lasten teon lykkäämisestä kertovat 25–34-vuotiaat naiset, joilla osuus oli yhteensä 16 prosenttia vuonna 1997, vuonna 2003 jopa 23 prosenttia ja vuonna 2008 jälleen 16 prosenttia. Tässä ikäluokassa asia on tietysti ajankohtaisempi kuin nuoremmissa ikäryhmissä, mikä selittänee korkeampaa kyllä-vastausten osuutta nuoriin verrattuna. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että 25–34-vuotiaista naisista huomattavasti useampi kertoo lasten hankinnan lykkäämisestä kuin yli 35-vuotiaista. Ilmiötä olisi helppo selittää kohorttivaikutuksella: lasten lykkääminen töiden vuoksi on vähitellen yleistynyt ilmiö, joka ei ole ollut yhtä tavanomaista vanhemmille kohdehenkilöille kuin nuoremmille.

Aineisto ei kuitenkaan tue kohorttitulkintaa. Vuonna 1997 iältään 25–29-vuotiaista naisista (syntymäkohortti 1968–1972) 18 prosenttia kertoi lykkäneensä töiden vuoksi lastentekoa. Vuonna 2003 osuus oli kasvanut 22 prosenttiin tässä, tuolloin 31–35-vuotiaassa, kohortissa, mikä onkin loogista. Sen sijaan vuonna 2008, jolloin kyseinen kohortti oli 36–40 vuoden iässä, lapsenteon lykkäämisestä kertoi enää 11 prosenttia. Vastaavasti vuonna 1997 tuolloin 30–34-vuotiaista naisista (kohortti 1963–1967) 15 prosenttia kertoi lasten lykkäämisestä, mutta vuonna 2008, eli 41–45 vuoden iässä, enää 8 prosenttia muisteli lykkäneensä töiden vuoksi lasten tekoa joskus elämänsä aikana. Ja edelleen: vuosina 1958–1962 syntyneistä naisista 12 prosenttia kertoi 35–39-vuotiaana, vuonna 1997, lasten hankkimisen lykkäämisestä, mutta vuonna 2008 eli 46–50 vuoden iässä enää 8 prosenttia teki näin. Vastaava ilmiö näkyy lievempänä myös miehillä. Anna Rotkirch (2008) havaitsi samantapaisen ikäsidonnaisten ilmiön vauvakuumeet-

ta tutkiessaan: 30–39-vuotiaat naiset kertoivat haastattelututkimuksessa muita naisia yleisemmin kokeneensa usein vauvakuumetta, ja osuus oli korkea myös 40–49-vuotiailla. Vastaava osuus oli kuitenkin selvästi matalampi ei vain alle 30-vuotiailla vaan myös yli 50-vuotiailla.

Tulokset kuvastanevat sitä, miten ihmisillä on taipumus ”kirjoittaa elämänkertaansa” ajan kuluessa yhä uudelleen tulkittaessaan ja käsitellessään menneisyyden tapahtumia nykyisen elämäkokemuksensa kautta, rakentaakseen elämästään mielekästä tarinaa (Hänninen 2002). Olosuhteet, joilla nuori ihminen perustelee valintojaan, voivat näyttäytyä eri valossa kymmenen vuoden päästä omaa elämään taaksepäin katsoessa, perspektiivin kasvaessa, omaan elämäntulkun koherenssia etsittäessä.

Pysyvässä ja määräaikaisessa työsuhteessa olevien välinen ero lastenhankinnan lykkäämisestä kertomisessa on erityisen selvä juuri 25–34-vuotiaiden joukossa. Tämän ikäisistä joka neljäs (24,5 %) määräaikaisessa työsuhteessa oleva nainen ja 11,9 prosenttia miehistä, mutta noin joka kuudes (15,6 %) pysyvässä työsuhteessa oleva nainen ja 6,3 prosenttia miehistä sanoi lykänneensä lastenhankintaa (naiset sig.=,000, miehet sig.=,002). Ainoastaan 35–44-vuotiaat määräaikaiset naiset kertovat hieman harvemmin (8 %) lastenteon lykkäämisestä kuin ikätoverinsa pysyvässä työsuhteessa (11 %). Tämän ikäisistä naisista on kuitenkin vaikea tietää, mikä heidän työsuhteensa on ollut silloin, kun lykkääminen oli ajankohtaisinta.

Seuraavassa selvitän logistisella regressioanalyysillä, onko määräaikainen työ yhteydessä lastenhankinnan lykkäämisestä kertomiseen 20–44-vuotiailla palkansaajilla taustamuuttujien vakioimisen jälkeen, ja muuntavtko työnantajasektori tai työn epävakauden kokemus tätä mahdollista yhteyttä. Ensimmäisessä analyysissä selitettävänä on dikotomia 1= on lykännyt lastenhankintaa töiden vuoksi ja 0= ei ole lykännyt, ei osaa sanoa tai kysymys ei sovi. Malli 1 sisältää selittäjän työsuhdetyypin ja taustamuuttujina tutkimusvuoden, ikäluokan, koulutuksen ja parisuhteen. Mallissa 2 lisään työnantajasektorin selittäjäksi ja mallissa 3 työtilanteen koetun epävakauden. Lopuksi testaan työsuhdetyypin ja työnantajasektorin sekä työsuhdetyypin ja koetun epävakauden yhdysvaikutusta.

Taulukoissa 4.4.2. ja 4.4.3. näkyy, että mallissa 1 määräaikainen työsuhde yli kaksinkertaistaa miehillä ja 1,3-kertaistaa naisilla lasten lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyden. Seuraavassa mallissa (2) selittäjiin lisätty työnantajasektori ei ole lykkäämisestä kertomiseen suoraan yhteydessä eikä juuri muuta määräaikaisuuden ja lykkäämisen välistä yhteyttä. Mallissa 3 lisätyllä työmarkkina-aseman epävakaudella on kuitenkin miesten parissa määräaikaisuuden lisäksi yhteys lykkäämisestä kertomiseen. Miehet epävakaassa työmarkkinatilanteessa kertovat lykänneensä lasten tekoa 1,9-kertaa niin todennäköisesti kuin vakaassa asemassa olevat. Kun työmarkkina-aseman vakaus on lisätty malliin 3, naisten määräaikaisuus ei ole enää tilastollisesti yhteydessä lykkäämisestä kertomiseen. Vakaudella ei myöskään ole tässä mallissa yhteyttä lykkäämiseen, kun työsuhde on vakioitu. Jos työsuhdetyypin ei ole selittäjissä, epävakaana asema on yhteydessä korkeampaan lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyteen myös naisilla (1,3:1, sig.=,027).

Taustamuuttujista nähdään, että parisuhteessa asuvat kertovat lastenhankinnan lykkäämisestä töiden vuoksi yleisemmin kuin ilman puolisoa asuvat.

Taulukko 4.4.2

Lastenhankinnan lykkääminen työhön liittyvistä syistä 20–44-vuotiailla naispalkansaajilla (N=3 258).
Logistinen regressioanalyysi 1=kertoo lykkäneensä lasten hankintaa, 0 = ei ole lykkännyt, ei osaa sanoa tai ei sovi

	Malli 1				Malli 2				Malli 3			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi
Työsuhdetyyppi (ref. pysyvä)												
Määräaikainen	,040	1,283	1,011	1,628	,035	1,309	1,018	1,683	,152	1,217	,930	1,592
Työnantajasektori (ref. julkinen)												
Yksityinen					,617	1,060	,843	1,333	,668	1,052	,836	1,323
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)												
Epävakaa									,122	1,221	,948	1,574
Vuosi (ref. 1997)												
2003	,817	1,032	,791	1,346	,815	1,032	,791	1,347	,776	1,039	,797	1,356
2008	,046	,757	,576	,995	,045	,756	,575	,993	,061	,769	,584	1,012
Ikä (ref. 20–24 v.)												
25–29	,137	1,363	,906	2,052	,132	1,370	,910	2,063	,145	1,356	,900	2,042
30–34	,781	1,061	,699	1,610	,744	1,072	,705	1,631	,779	1,062	,698	1,615
35–44	,006	,567	,379	,847	,008	,575	,384	,863	,006	,565	,376	,847
Koulutus (ref. keskiaste)												
Perusaste	,579	,881	,563	1,378	,560	,875	,559	1,370	,516	,862	,550	1,350
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu- tutkinto	,000	1,613	1,240	2,099	,000	1,621	1,245	2,110	,000	1,622	1,245	2,111
Ylempi korkeakoulu- tutkinto	,000	3,441	2,574	4,599	,000	3,482	2,595	4,673	,000	3,531	2,630	4,740
Puoliso (ref. ei)												
On	,000	3,007	2,221	4,070	,000	3,010	2,223	4,074	,000	2,998	2,215	4,060
Constant	,000	,054			,000	,048			,000	,048		
Nagelkerke R ²		,107				,108				,109		
-2 Log Likelihood		2 375,180				2 374,930				2 372,579		

Lähde: Työolotutkimus 1997, 2003 ja 2008.

Tämä on järkeenkäypää sikäli, että vasta kun lasten hankinnan esteenä ei ole sen suurinta kompastuskiveä eli kumppanin puutetta, kysymys lasten hankinnan ajoittamisesta ja sen mahdollisesta lykkäämisestä muiden syiden vuoksi tulee ajankohtaiseksi. Korkea-asteen koulutus – miehillä tosin vain ylempi korkea-koulututkinto – lisää lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyttä molemmilla sukupuolilla; yhteys on erityisen voimakas ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla naisilla.

Lykkäämisen yleisyyttä vuoden 1997 aineistossa voi selittää se, että 1990-luvun lamavuosina työelämässä paikkansa säilyttäneet eivät ehkä olleet uskaltaneet riskeerata asemaansa lapsia hankkimalla, vaan olivat tietoisesti lykkäneet lastenhankintaa tutkimusvuotta 1997 edeltävinä vuosina ja/ tai tekivät niin edelleen tutkimuksen tiedonkeruun aikoihin. On huomattu, että paikallisen työttömyysasteen kielteinen yhteys syntyyvyyteen voi olla yksilötasolla jopa voi-

Taulukko 4.4.3

Lastenhankinnan lykkääminen työhön liittyvistä syistä 20-44-vuotiailla miespalkansaajilla (N=3 167).
Logistinen regressioanalyysi 1=kertoo lykänneensä lasten hankintaa, 0 = ei ole lykännyt, ei osaa sanoa tai ei sovi

	Malli 1				Malli 2				Malli3			
	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi	Sig.	Exp(B)	Alempi	Ylempi
Työsuhdetyyppi (ref. pysyvä)												
Määräaikainen	,000	2,313	1,588	3,368	,000	2,211	1,492	3,278	,003	1,870	1,238	2,824
Työnantajasektori (ref. julkinen)												
Yksityinen					,442	,862	,590	1,259	,292	,815	,557	1,192
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)												
Epävakaa									,007	1,615	1,141	2,286
Vuosi (ref. 1997)												
2003	,134	,757	,526	1,089	,137	,759	,528	1,092	,167	,773	,537	1,114
2008	,072	,711	,491	1,031	,074	,713	,492	1,034	,134	,751	,516	1,092
Ikä (ref.20–24 v.)												
25–29	,170	1,560	,827	2,944	,185	1,538	,814	2,904	,216	1,494	,791	2,821
30–34	,132	1,638	,862	3,109	,145	1,613	,849	3,065	,185	1,543	,812	2,932
35–44	,639	1,161	,623	2,165	,687	1,137	,609	2,125	,839	1,067	,571	1,994
Koulutus (ref. keskiaste)												
Perusaste	,208	,711	,418	1,208	,213	,714	,420	1,214	,221	,717	,422	1,221
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulu- tutkinto	,392	1,190	,799	1,772	,424	1,177	,789	1,755	,401	1,187	,795	1,771
Ylempi korkeakoulu- tutkinto	,007	1,799	1,178	2,749	,016	1,719	1,107	2,670	,011	1,772	1,140	2,755
Puoliso (ref. ei)												
On	,000	2,866	1,874	4,383	,000	2,867	1,875	4,385	,000	2,897	1,894	4,432
Constant	,000	,021			,000	,029			,000	,029		
Nagelkerke R²		,059				,059				,065		
-2 Log Likelihood		1 379,138				1 378,558				1 371,594		

Lähde: Työolotutkimus 1997, 2003 ja 2008.

makkaampi kuin omakohtaisten työttömyyskokemusten yhteys (Kravdal 2002 Norjassa; Hoem 2000 Ruotsissa). Kokonaishedelmällisyys oli laman aikana ollut tosin korkea, mutta se oli noussut ennen kaikkea niiden naisten hedelmällisyyden ansiosta, joiden työmarkkina-asema oli ollut heikko (vrt. Vikat 2004). Tästä kertoo sekin, että äitiys- tai vanhempainlomalla oleviksi luokiteltavien osuus kaikista alle vuoden ikäisten lasten äideistä laski 1990-luvun alussa voimakkaasti ja omaa kotitaloutta hoitavien osuus vastaavasti nousi (Savola 2000, 32–33). Toisin sanoen suhteellisesti aiempaa harvempi nainen jäi äitiyslomalle pysyvästä työsuhteesta ja suhteellisesti useampi oli ollut ennen äitiyttään joko työvoiman ulkopuolella, työttömänä tai pätkätyösuhteessa.

Voi myös ajatella, että moni niistä naisista, jotka eivät olleet lamavuosina lykänneet lastenhankintaa vaan olivat vuonna 1997 pienten lasten äitejä, eivät vielä olleet onnistuneet palaamaan työmarkkinoille työolotutkimuksen aikoihin,

jolloin naisten työllisyystilanne oli verraten heikko. Alhaisen työllisyysasteen vuoksi vuoden 1997 aineistoon kuuluvia työllisiä palkansaaajia voi kaiken kaikkiaan pitää valikoituneena joukkona. Yleisen työmarkkinatilanteen koheneminen vuosituhannen vaihteessa ja vuoden 2008 tutkimusta edeltänyt nousukausi lievenvät osaltaan rohkaisseet palkansaaajia perheen perustamiseen tai laajentamiseen.

Kuten edellä todettiin, huomattavalle osalle nuorimpia palkansaaajia koko ajatus lastenhankinnan lykkäämisestä työasioiden vuoksi ei ole vielä ajankohtaista. Toisaalta myös vanhimpien, yli 35-vuotiaiden vastaajien vastauksiin liittyy paljon tulkinnan varaa.

Ikäryhmittäinen tarkastelu näyttää, että tutkimusvuoden, iän, koulutuksen, puolison, työsuhteen määräaikaisuuden, työnantajasektorin ja koetun epävakauden sisältävä malli selittää lastenhankinnan lykkäämisestä kertomista parhaiten 25–29-vuotiailla sekä 30–34-vuotiailla naisilla. Näillä ryhmillä mallin muuttujat selittävät yhdessä 16 ja 12 prosenttia tulosten vaihtelusta, kun selitysaste koko 20–44-vuotiaiden ikäryhmässä on 11 prosenttia.

Kyseisissä 25–29-vuotiaiden ja 30–34-vuotiaiden ikäryhmissä kerrotaan muita yleisemmin lastenhankinnan lykkäämisestä asian ilmeisen ajankohtaisuuden vuoksi. Juuri tämän ajankohtaisuuden takia tutkimushetkeä kuvaavat tiedot ovat näissä ikäryhmissä lykkäämisen selittäjinä relevantimpia kuin vanhemmassa ikäluokassa. Työsuhteen määräaikaisuus nostaa lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyden 25–29-vuotiailla naisilla 1,5:1:een ja 30–34-vuotiailla naisilla 1,9:1:een. Puolison olemassaolo ja ylempi korkeakoulututkinto noin nelinkertaistavat lykkäämisen todennäköisyyden näissä naisten ikäryhmissä.

Julkisen sektorin määräaikainen työ viivästyttää lastenhankintaa

Seuraavaksi lisäämme logistisen regressioanalyysin selittäjiin työsuhdetyypin ja työnantajasektorin yhdysvaikutustermin. Toisin sanoen tutkin, onko määräaikaisuuden yhteys lykkäämisestä kertomiseen samansuuntainen yksityissektorilla ja julkisella sektorilla.

Työnantajasektorilla on tilastollisesti suuntaa antava yhdysvaikutus työsuhdetyypin kanssa naisilla (sig.=,072), miehillä ei. Yhdysvaikutuksen suunnan testaaminen taustamuuttujat sisältävässä mallissa paljastaa, että julkisella sektorilla naisen määräaikainen työsuhde 1,5-kertaistaa lapsen hankinnan lykkäämisen riskikertoimen (sig.=,013), mutta yksityissektorilla määräaikaisuus ei ole lainkaan yhteydessä lasten hankinnan lykkäämiseen työasioiden vuoksi (,93:1, sig.=,747). Vaikka myös yksityissektorin naispalkansaaajat kertovat lykänneensä lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä, lykkääminen työsuhteen määräaikaisuuden vuoksi näyttää olevan ennen kaikkea julkisen sektorin ongelma.

Neliluokkaisella työsuhdetyypin ja sektorin yhdistävällä muuttujalla tarkasteltuna julkisen sektorin määräaikaisuus toisin sanoen 1,5-kertaistaa naisilla lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyden verrattuna julkisen sektorin vakinaisiin palkansaaajiin, mutta yksityissektorin vakinaisten tai määräaikaisten naispalkansaaajien todennäköisyys ei poikkea verrokkiryhmästä. Miehillä määräaikaisuus noin kaksinkertaistaa lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyden sekä julkisella

että yksityissektorilla verrokkeihin, julkisen sektorin pysyviin palkansaajiin, verrattuna, mutta yksityissektorin vakinaiset palkansaajat eivät eroa verrokkiryhmästä eli julkisen sektorin vakinaisista palkansaajista.

Lopuksi testasin vielä työsuhdetyypin ja työmarkkina-aseman vakauden yhdysvaikutusta. Sitä ei kuitenkaan ole kummallakaan sukupuolella. Sekä vakaassa että epävakaassa työmarkkinatilanteessa olevien palkansaajien joukossa määräaikaisten todennäköisyys kertoa lapsen hankinnan lykkäämisestä on suurempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla palkansaajilla.

Kohdistan analyysin seuraavaksi parisuhteessa eläville palkansaajille, jotta voim tutkia puolison työssäkäynnin vaikutusta. Joukossa on 2 381 naista, joista määräaikaisia 521 (21,9 %) ja 2 184 miestä, joista määräaikaisia 226 (10,3 %). Lykkäämisestä kertovien osuudet ovat korkeammat kuin kaikilla palkansaajilla: määräaikaisessa työsuhteessa olevista naisista 22,3 ja pysyvässä työsuhteessa olevista naisista 14,4 prosenttia (yhteensä 16,1 %) kertoo lykänneensä lastenhankintaa (sig.=,000), ja miehillä vastaavat luvut ovat 15,5 ja 6,6 prosenttia (yhteensä 7,5 %) (sig.=,000).

Taustamuuttajat sisältävässä mallissa määräaikaiset ovat lykänneet lapsen hankintaa muita todennäköisemmin (naiset 1,4:1, sig.=,008; miehet 2,3:1, sig.=,000). Määräaikaisuuden yhteys lykkäämisestä kertomiseen säilyy (1,4:1, sig.=,038) naisilla nyt myös mallissa 3, missä työmarkkina-aseman vakaus vakioidaan. Kun kyse oli kaikista naispalkansaajista, tuo yhteys hävisi.

Lopulta lisään puolison työssäkäynnin selittäjiin. Työsuhteen määräaikaisuus sekä miehillä työmarkkina-aseman epävakaas ovat edelleen yhteydessä suurempaan lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyteen. Puolison työssäkäynnillä ei ole yhteyttä lykkäämiseen naisilla, mutta miehillä työssäkäyvä puoliso 1,7-kertaistaa (sig.=,008) lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyden.

Ovatkohan ”työhön liittyvät syyt” miehillä sittenkään aina omaan työhön liittyviä vai viittaavatko miesten vastaukset joskus myös vaimon työtilanteeseen? Puolison työssäkäynnin yhteys lykkäämiseen voi selittyä myös sillä, että ei-työssäkäyvät vaimot ovat tässä ryhmässä useimmiten perhevapaalla tai opiskelevat: Vaimon opiskelu on riittävä syy pariskunnalle lykätä lastenhankintaa ilman, että miehen tarvitsee vielä pohtia lastenhankinnan ajoitusta oman työtilanteensa kannalta. Puolison perhevapaalla oleminen taas tarkoittaa sitä, että lapsentekoa ei ole lykätty ainakaan aivan lähimenneisyydessä, jolloin yhteys puolison perhevapaan ja vähäisen lykkäämisen välillä on vinoutunut.

Työsuhdetyypillä ja puolison työssäkäynnillä ei ole yhdysvaikutusta. Määräaikaiset palkansaajat ovat lykänneet lastenhankintaa todennäköisemmin riippumatta siitä, onko puoliso tutkimushetkellä työssä vai ei tai onko hän pysyvässä vai määräaikaisessa työsuhteessa.

”Työhön liittyvät syyt” sukupuolisidonnaisia

Edellä kävi ilmi, että miehet kertovat naisia harvemmin lykänneensä lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä. Toisaalta miehillä lykkääminen yhdistyy määräaikaiseen työsuhteeseen voimakkaammin (2,3:1) kuin naisilla (1,3:1). Sukupuolella onkin tilastollisesti suuntaa antava yhdysvaikutus työsuhdetyypin kanssa: Pysyvässä työsuhteessa olevista palkansaajista naiset kertovat lasten hankinnan

lykkäämisestä työasioiden vuoksi selvästi todennäköisemmin kuin miehet (ristitulosuhte 2,3:1, Sig=,000 taustamuuttujat vakioituna). Määräaikaisten naisten todennäköisyys kertoa lastenhankinnan lykkäämisestä on kuitenkin vain hieman suurempi (1,3:1) kuin määräaikaisten miesten todennäköisyys, ja ristitulosuhteen merkitsevyys jää suuntaa antavuuden rajoille (sig.=,102).

Niillä suhteellisen harvoilla miehillä, jotka ovat lykänneet lastenhankintaa työasioiden vuoksi, lykkäämisen ”työhön liittyvänä” syynä näyttää siis olevan työsuhteen määräaikaisuus yleisemmin kuin naisilla. Määräaikaisen työn tai epävakaa työmarkkina-aseman ongelmallisuus perheellistymistä ajatellen liittyyne miehillä heiltä odotettuun elättäjän rooliin ja mahdollisuuteen tarjota taloudellista turvaa perheelleen (vrt. Oppenheimer 1994). Vaikka Suomessa vallitsee vankka kahden ansaitijan malli ja yhä harvempi suomalainen pitää miestä päävastuussa perheen elätyksestä (Kiianmaa 2012), miehet ansaitsevat keskimäärin enemmän kuin naiset myös kahden työssäkäyvän lapsiperheissä (Haataja & Hämäläinen 2010). Miesten tulojen merkitys perheiden taloudessa näkyy muun muassa siinä, että monet pienten lasten vanhemmat katsovat, ettei heillä ole varaa isän perhevapaalle jäämiseen, vaan perhevapaat käyttää pienituloisempi äiti (Lammi-Taskula 2007).

Naisilla on enemmänkin työhön liittyviä syitä lykätä lastenhankintaa kuin huoli työsuhteen ja tulojen jatkumisesta. Naiset pitävät valtaosan perhevapaista, tekevät suurimman osan kotitöistä myös kahden kokoaikatyössä käyvän ansaitijan perheessä (mm. Sutela 2007) ja he kohtaavat ylipäänsä enemmän vaikeuksia työn ja perheen yhteensovittamisessa (mm. Lammi-Taskula & Salmi 2009). Pitkä poissaolo työpaikalta on riski urakehityksen kannalta (mm. Nikunen 2012, 182) ja voi vaikuttaa haitallisesti palkkakehitykseen (Kellokumpu 2007b). Vuoden 2008 perhebarometrissä sekä nais- että miesvastaajat olivat molemmat sitä mieltä, että lapsen saanti vaikuttaa etenkin äidin opintoihin ja työhön, ja pelot työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeudesta heijastuivat vain naisten, eivät miesten, lastenhankinta-aikeisiin (Miettinen & Rotkirch 2008). Työsuhteen määräaikaisuuden aiheuttama taloudellinen epävarmuus ja tulevaisuuden suunnittelun hankaluus eivät ole siis ainoa työhön liittyvä haaste naisten ”urasuunnittelulle”, vaan myös pysyvässä työsuhteessa olevat naiset kokevat hankaluuksia. Miehillä työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluudet eivät ole samaa mitaluokkaa kuin naisilla.

Pysyvässä työsuhteessa oleville palkansaajille lastenhankintaan liittyvät riskitekijät ovat siis sukupuolittuneita; ne liittyvät ennen kaikkea naisten mahdollisuuksiin yhdistää työura ja perhe. Määräaikaisiin työsuhteisiin liittyvä epävarmuus työsuhteen jatkuvuudesta ja sitä kautta konkreettisista elatusmahdollisuuksista vaikuttaa lasten hankinnan ajoittamiseen sen sijaan sekä miehillä että naisilla. *Tämän lisäksi* määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevillä naisilla on samoja sukupuolisidonnaisia työuran tulevaisuutta koskevia huolia kuin naisilla pysyvässä työsuhteissa.

Lasten hankinnan lykkäämisestä kertominen ja todennäköisyys saada esikoulu- lapsi lähitulevaisuudessa ovat kaksi eri asiaa. Logistisissa regressioanalyysissä niihin yhteydessä olevat tekijät ovat niin ikään hieman erilaisia. Osittain tämä selittyy sillä, että analyyseissa käytetyt taustamuuttujat kuvaavat tutkimushetken poikkileikkaustilannetta, mutta tarkasteltavat ilmiöt viittaavat eri ajankohtiin:

jälkimmäisessä tapauksessa lapsen syntymään lähitulevaisuudessa ja edellisessä tapauksessa lasten hankkimisen lykkäämiseen *joko* menneisyydessä *tai* parhailaan. Tämä vaikuttanee siihen, että määräaikaisuuden yhteys lasten hankinnan lykkäämisestä kertomiseen on naisilla paljon heikompi kuin sen yhteys esikoislapsen syntymään.

Eroja siis on. Lapsettomille palkansaajanaيسille ja -miehille syntyy yhtä todennäköisesti esikoislapsia, mutta naiset kertovat lastenhankinnan lykkäämisestä miehiä yleisemmin. Julkisen sektorin työ lisää esikoislapsen syntymän todennäköisyyttä, mutta työnantajasektorin päävaikutus ei ole yhteydessä lykkäämisestä kertomiseen. Yhteys työnantajasektoriin näkyy vasta yhdysvaikutuksen kautta niin, että julkisen sektorin määräaikaiset naispalkansaajat kertovat muita todennäköisemmin lykkäämisestä lastenhankintaa.

Koulutus ei ole vahvassa yhteydessä esikoislapsen syntymään, mutta naisilla korkea-asteen koulutus lisää voimakkaasti lykkäämisestä kertomista. Kenties korkeasti koulutetut ovat reflektoineet asiaa tietoisemmin kuin matalammin koulutetut ryhmät – tai ehkäpä korkeasti koulutetut kokevat työasioiden vuoksi tapahtuneesta lykkäämisestä kertomisen sosiaalisesti suotavammaksi kuin muut? Voi myös olla, että matalammin koulutetuistakin moni on lykännyt lasten hankkimista odotellessaan työmarkkinatilanteensa puolesta otollista hetkeä, mutta heillä kyse on ollut eritoten taloudellisten seikkojen puntaroinnista, mitä he eivät ehkä miellä lykkäämiseksi ”työasioiden vuoksi” vaan esimerkiksi lykkäämiseksi ”taloudellisen tilanteen vuoksi”. Korkeammin koulutetuille lasten hankinnasta koitua mahdollisuuksien hinta käsittää taloudellisten seikkojen lisäksi myös huolen inhimillisen pääoman säilymisestä ja uranäkymien vaarantumisesta tai se koskee esimerkiksi mielenkiintoisista projekteista ja työtehtävistä kieltäytymistä, mitkä voi selkeämmin mieltää suoraan työhön liittyviksi syiksi.

Parisuhteessa elävät lapsettomat palkansaajat saavat lähiaikoina lapsen todennäköisemmin kuin ilman puolisoa elävät – mutta toisaalta parisuhteessa elävät kertovat perheettömiä yleisemmin lykkäämisestä lastenhankintaa työasioiden vuoksi. Miehillä työmarkkina-asemaan liittyvä epävakaas ei ole yhteydessä esikoisen syntymän todennäköisyyteen kun työsuhdetyyppi on vakioitu, mutta epävakaas lisää lasten hankinnan lykkäämisestä kertomista jopa työsuhteen vakioimisen jälkeen.

Loppujen lopuksi työsuhteen tyyppi on kuitenkin yhteydessä sekä lykkäämisestä kertomiseen että esikoislapsen syntymään samalla logiikalla: määräaikainen työsuhte lisää lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyttä aivan kuin se vastaavasti alentaa esikoislapsen syntymän todennäköisyyttä. Tulokset siis tukevat toisiaan.

Näiden kahden ilmiön – lasten hankinnan lykkäämisestä kertomisen ja esikoisen syntymän – keskinäistä suhdetta on syytä kuitenkin tarkastella lähemmin. Menneestä lykkäämisestä kertominen ei välttämättä tarkoita vähäisempää todennäköisyyttä hankkia lasta lähitulevaisuudessa. Tutkin asiaa tarkastelemalla lapsettomia palkansaajia: onko lasten hankinnan lykkäämisestä kertomisella yhteyttä esikoislapsen syntymään tutkimusvuotta seuraavana vuonna pysyvässä ja määräaikaisessa työsuhteessa. Logistinen regressioanalyysi kattaa vuodet 1997, 2003 ja 2008. Mallissa on vakioitu tutkimusvuosi, ikä, koulutus, parisuhte, työnantajasektori ja työmarkkina-aseman vakaus.

Määräaikaisessa työsuhteessa olevilla naisilla lasten hankinnan lykkäämisestä kertominen ei ole yhteydessä esikoisen syntymään (1,0:1, sig=,978). Pysyvässä työsuhteessa olevilla naisilla lykkäämisestä kertominen kuitenkin nostaa esikoislapsen syntymän todennäköisyyden naisilla 2,5-kertaiseksi (sig=,004) verrattuna niihin, jotka eivät kerro lykänneensä lastenhankintaa työasioiden vuoksi. Lapsettomilla miehillä ei ole tilastollista yhteyttä lykkäämisestä kertomisen ja esikoisen syntymän välillä sen enempää määräaikaisilla kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla.

Myönteinen yhteys lykkäämisestä kertomisen ja lapsen syntymän välillä on sikäli looginen, että tietoinen päätös lapsen hankinnan lykkäämisestä tarkoittaa implisiittisesti tietoista toivetta tai aikomusta hankkia lapsi kunhan ajankohta on sopiva. Näyttää siltä, että määräaikaisilla lapsettomilla naispalkansaajilla lykkääminen jatkuu edelleen, mutta pysyvään työsuhteeseen työllistyneillä naisilla (siihenastinen) tietoinen lykkääminen jouduttaa lapsen hankintaa: on jo viivytelty tarpeeksi kauan. Olisi mielenkiintoista tietää näistä tutkimushetkellä pysyvässä työsuhteessa työskennelleistä ja lykkäämisestä kertoneista naispalkansaajista se, kuinka kauan he ovat ehtineet työskennellä pysyvässä työsuhteessa.

Uskon nimittäin, että pysyvässä työsuhteessa olevien lapsettomien naispalkansaajien suurempaa lasten hankinnan todennäköisyyttä selittää tutkimassani ikäryhmässä osittain juuri se, että osa heistä on vielä hiljattain työskennellyt määräaikaisena. Kun määräaikaisvuosien aikana lykätty lapset saavat vakinaisen työsuhteen myötä luvan syntyä eli ”patoutunut syntyvyys purkautuu”, tämä näkyy pysyvässä työsuhteessa olevien korkeampana hedelmällisyytenä. Samalla tapaahan kokonaishedelmällisyyden nousu tiettyinä vuosina voi selittyä tempo-vaikutuksella eli sillä, että lastenhankinnan lykkääminen on ollut erityisen yleistä edeltävinä vuosina esimerkiksi makrotalouden epävakaudesta johtuen, mutta taloustilanteen kohentuessa lykkäämisestä luovutaan ja hedelmällisyys ”elppyy” (Sobotka 2011).

Tämä näkökulma tarjoaa selitystä myös sille, miksi julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa olevien palkansaajilla ensimmäisen lapsen syntymän todennäköisyys on niin korkea muihin ryhmiin verrattuna. Julkisella sektorilla on paljon määräaikaisia palkansaajia, joiden määräaikaisuus myös tyypillisesti kestää pitkään (Sutela 2006), ja määräaikaiset palkansaajat, erityisesti julkisen sektorin määräaikaiset palkansaajat, lykkäävät yleisesti lapsen hankintaa. Jos ja kun julkisella sektorilla pitkään määräaikaisena työskennelleen ja pitkään lapsentekoa lykänneen naisen työsuhde vakinaistetaan, ei lastenhankintaa enää välttämättä aikailla.

Yhteenveto

Onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä siihen, kertovatko 20–44-vuotiaat suomalaispalkansaajat lykänneensä lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä joskus elämänsä aikana?	Kyllä. Määräaikaiset palkansaajat kertovat lykänneensä lastenhankintaa todennäköisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät. Määräaikaisuuden ja lykkäämisestä kertomisen yhteys on voimakkaampi miehillä kuin naisilla.
Muuntaako työnantaja-sektori määräaikaisuuden ja lapsen hankinnan lykkäämisestä kertomisen välistä yhteyttä?	Kyllä naisilla. Naisilla määräaikaisuus ja työnantajasektori ovat suuntaa antavassa yhdysvaikutuksessa: Julkisella sektorilla määräaikaiset naispalkansaajat ovat lykänneet lastenhankintaa todennäköisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa olevat. Yksityissektorilla lykkääminen on yhtä yleistä molemmille työsuhdetyypeille.
Muuntaako työmarkkina-aseman vakaus määräaikaisuuden ja lapsen hankinnan lykkäämisestä kertomisen välistä yhteyttä?	Ei. Määräaikaiset ovat lykänneet lastenhankintaa todennäköisemmin sekä vakaassa että epävakaassa työmarkkina-asemassa.
Muuntaako puolison työssäkäynti määräaikaisuuden ja lapsen hankinnan lykkäämisestä kertomisen välistä yhteyttä?	Ei. Työsuhdetyypillä ja puolison työssäkäynnillä ei ole tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta kummallakaan sukupuolella, ei myöskään puolisoitten keskinäisillä työsuhdetyypeillä.
Onko lasten hankinnan lykkäämisestä kertominen yhteydessä esikoisen syntymän pysyvässä ja määräaikaisessa työsuhhteessa?	Kyllä. Lasten hankinnan lykkäämisestä kertominen kasvattaa esikoisen syntymän todennäköisyyttä vakinaisilla naispalkansaajilla. Määräaikaisilla naispalkansaajilla ja miehillä lykkäämisestä kertominen ja esikoisen syntymä eivät ole yhteydessä toisiinsa.

4.5 *Määräaikainen työ ja perheellisyys yli 40-vuotiaana: lopullinen lapsettomuus, toteutunut ensisynnytysikä ja lasten lukumäärä*

Määräaikaisuus vähentää esikoislapsen hankkimisen todennäköisyyttä lähitulevaisuudessa ja määräaikaiset kertovat lykänneensä lastenhankintaa töihin liittyvistä syistä yleisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät. Vaikka työsuhteen vakainaistamista ei kuuluisi, lopulta lapsi saatetaan hankkia määräaikaisuudesta huolimatta: biologia asettaa lasta toivoville naisille rajan, miten pitkään lykkäämistä voi jatkaa. Lastenhankinta voi myös tuntua mielekkäältä ajatukselta juuri siksi, että työelämä ei näytä tarjoavan varteenotettavaa vaihtoehtoa elämänsisällöksi.

Äärimmillään lastenhankinnan lykkäämisestä tulee kuitenkin ”ikuista lykkäämistä” (Berrington 2004). Hobcraftin ja Kiermanin (1995) mukaan lopullinen lapsettomuus on harvoin tietoinen ja muuttumaton valinta, vaan useimmiten seurausta useista perättäisistä ratkaisuista olla hankkimatta lasta tietyllä hetkellä. Osalla lykkääjistä lapsensaanti ei enää onnistu vanhemmalla iällä, joillakin suunnitelmat muuttuvat elämäntilanteen myötä ja osa kenties ehtii tottua lapsettomaan elämäntyyliin niin, että aiotusta lapsenhankinnasta tulee vähemmän houkuttelevaa (Sobotka 2011, 56). Ilmaistu aikomus hankkia lapsia ”joskus” ei ennustakaan lasten syntymää yhtä hyvin kuin tietoinen aikomus jäädä lapsettomaksi ennustaa myöhempää lapsettomuutta (Sobotka 2011, 53). (Ks. myös Berrington 2004.)

Keskimääräisen ensisynnytyksiän nousu heijastelee lastenhankinnan lykkäämistä. Sen on ajateltu merkitsevän sitä, että myös hedelmällisyys jää alhaiseksi, koska myöhään aloittaneet naiset eivät ehdi hankkia montaa lasta (Kohler ym. 2002). Ensisynnytyksiän kohoamisen ja kohorttihedelmällisyyden suhde ei ole kuitenkaan suoraviivainen. On merkkejä siitä, että yli 30-vuotiaat ensisynnyttäjät, etenkin korkeasti koulutetut naiset, ottavat vahingon takaisin tekemällä useamman lapsen lyhyessä ajassa, jos vain pääsevät alkuun (Sobotka 2011, myös Rønsen 2004 Pohjoismaita koskien). Pohjoismaissa ja Ranskassa ensisynnytyksiän nousu korreloi jopa perheeseen kasvun kanssa (Toulemon 2004, sit. Letablier ym. 2009).

Kuinka suurelle osalla määräaikaisista kyse on vain lasten hankinnan lykkäämisestä, ja kuinka suurelle osalle esikoisen syntymän viivästyminen tarkoittaa lopulta sitä, ettei lasta synny ensinkään? Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella tutkimushetken määräaikaisen työsuhteen yhteyttä siihen, onko lapsia hankittu ylipäänsä, ja jos, missä iässä ja kuinka monta. Käytettävissä on rekisteritieto kaikista kohdehenkilöille syntyneistä lapsista aina vuoteen 2009 asti.

Määräaikaisuus ennustaa lapsettomuutta epävakausta kokevilla ja naisten julkisen sektorin töissä

Aluksi tarkastelen sitä, onko niin sanotussa perheenperustamisiässä määräaikaisena työskentelyllä yhteyttä lapsettomuuteen yli 40-vuotiaana. Määrittelen

perheenperustamisiän ikäraajat erilaiseksi naisille ja miehille vanhemmaksi tulon keskimääräisen iän perusteella.

Naisilla keskimääräinen ensisynnytysikä on noussut vuosien 1984 ja 1997 välillä 25,8 vuodesta 27,7 vuoteen (Tilastokeskus 2012). Rajaan kohdejoukkoni alaikärajan naisilla reilua pari vuotta vuoden 1984 keskimääräistä ensisynnytysikää matalammaksi (23) ja yläikärajan vuoden 1997 keskimääräistä ensisynnytysikää reilua pari vuotta korkeammaksi (30), jolloin toivon tavoittavani juuri sen ikäryhmän, jolle lapsen hankinnan ajoituksen pohtiminen on ajankohtaisinta. Miehet tulevat isiksi noin kaksi vuotta vanhempina kuin naiset äideiksi, joten tarkastelemieni miesten joukon rajaan 25–32-vuotiaisiin. Nämä ikärajaukset tarkoittavat ikää tutkimushetkellä.

Näiden kriteerien lisäksi rajaan tutkimusjoukkoa edelleen niin, että mukana ovat ainoastaan ne kohdehenkilöt, jotka ehtivät täyttää 40 vuotta viimeistään vuonna 2009. Tarkastelen heidän tilannettaan vuonna 2009. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mukana on ainoastaan vuosien 1984 ja 1990 aineistoihin kuuluneita, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaita naisia ja 25–32-vuotiaita miehiä sekä vuoden 1997 aineistoon kuuluneita, tuolloin 28–30-vuotiaita naisia ja 28–32-vuotiaita miehiä. Vanhimmat heistä ovat jo 55-vuotiaita (naiset) tai 57-vuotiaita (miehet) vuonna 2009, nuorimmat vasta 40-vuotiaita. Tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon, että kaikilla vuonna 2009 yhä lapsettomilla lapsettomuus ei ole lopullista, vaan jotkut voivat vielä saada lapsen. Vuosien 1984 ja 1990 aineistoissa lapsia saaneista miehistä 2,5 prosenttia ja naisista 0,8 prosenttia oli saanut ensimmäisen lapsen 41-vuotiaana tai sitä vanhempana.

Tätäkin ikärajausta voi pitää laveana. Ikähaitarin alapäässä kyse on vast'ikään työelämään siirtyneistä nuorista, joilla määräaikaisuuden voi katsoa normaaliksi sillaksi työelämään. Ikähaitarin yläpäässä kolmikymppisestä, työkokemusta jo kartuttaneesta ja yhä vain määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevästä tilanne voi tuntua pikemminkin ansalta ja umpikujalta. Mukana on siis määräaikaisuuden "eri vaiheessa" olevia henkilöitä. Tutkimusvuoden ja iän vakioiminen tasoi-ttaa epäsuhtaa jossain määrin.

Näin rajattu aineisto käsittää 982 naista ja 1 181 miestä eli yhteensä 2 163 henkilöä. Tästä joukosta 224 naista (22,6 %) ja 144 (12,2 %) miestä työskente-li tutkimushetkellä määräaikaisessa työsuhteessa. Taulukossa 4.5.1 näkyy, että määräaikaisessa työsuhteessa työskennelleet naiset ja miehet olivat tutkimushetkellä useammin lapsettomia kuin pysyvässä työsuhteessa olevat palkansaajat. Vaikka ero säilyi lievänä vielä 40 ikävuoden jälkeen, se ei tuolloin ollut enää tilastollisesti merkitsevä.

Yksityissektorin miespalkansaajat olivat tutkimushetkellä lapsettomia useammin kuin julkisen sektorin palkansaajat. Yli 40-vuotiaana tämä ero oli kasvanut entistä selvemäksi. Naisia sektori ei erottele tutkimushetkellä eikä myöhemminkään. Työmarkkina-aseman vakauden osalta tilanne on sukupuolten välillä erilainen. Naisilla työmarkkina-asemaltaan epävakaaat olivat jo tutkimushetkellä jonkin verran useammin äitejä kuin muut naiset (tilastollisesti suuntaa antavasti). Tämä herättää kysymyksen varhaisen äitiyden ja epävakaaan työmarkkina-aseman mahdollisen kausaalisuuden suunnasta: onko lastenhankinta nuorena heikentänyt näiden naisten työmarkkina-asemaa vai ovatko he tehneet lapsia kompensoidakseen jo työuran alussa heikkoja tulevaisuudennäkymiä? Vai se-

Taulukko 4.5.1

Lapsettomien osuus tutkimushetkellä ja yli 40 vuoden iässä. Osuus (%) vuonna 1969 tai aiemmin syntyneistä vastaajista, jotka olivat 23–30-vuotiaita (naiset) tai 25–32-vuotiaita (miehet) palkan-saajia vuosina 1984 tai 1990, tai 28–30-vuotiaita (naiset) ja 28–32-vuotiaita (miehet) vuonna 1997 tutkimushetken työsuhdetyypin, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan

	N	Sig.	Tutkimushetkellä lapseton		40+-vuotiaana lapseton	
			%	Sig.	%	
Naiset						
Tilanne tutkimusvuonna						
Yhteensä	982		46,7		17,5	
Työsuhdetyyppi		,001		,103		
Pysyvä	760		50,4		16,4	
Määräaikainen	222		62,6		21,0	
Työnantajasektori		,998		,863		
Julkinen	411		53,3		17,7	
Yksityinen	571		53,1		17,3	
Työmarkkina-asema		,082		,070		
Vakaa	822		54,4		16,4	
Epävakaa	160		46,9		22,4	
Miehet						
Yhteensä	1 181		46,1		22,3	
Työsuhdetyyppi		,006		,205		
Pysyvä	1 037		52,4		21,7	
Määräaikainen	144		64,6		26,4	
Työnantajasektori		,098		,001		
Julkinen	248		49,2		14,5	
Yksityinen	933		55,1		24,3	
Työmarkkina-asema		,808		,001		
Vakaa	957		54,0		20,4	
Epävakaa	224		53,1		30,4	

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

littyvätkö molemmat ilmiöt joillakin yhteisillä taustatekijöillä kuten matalalla koulutuksella tai voimakkaalla perheorientaatiolla? Mielenkiintoista on se, että 40 ikävuoden jälkeen tilanne on kääntynyt pikemminkin päinvastaiseksi. Vaikka vakaassa tilanteessa olleet naiset ovat aloittaneet perheen perustamisen muita myöhemmin, heistä muita useampi on lopulta saanut lapsia. Miehiä työmarkkinatilanteen vakaus ei erottele vielä tutkimushetkellä, mutta yli 40-vuotiaista näkyy, että nuorina epävakaat olivat muita useammin lapsettomia yli 40-vuotiaina.

Seuraavassa lähestyn perheenperustamisiässä määräaikaisessa työsuhhteessa työskentelyn yhteyttä vähintään 40-vuotiaiden lapsettomuuteen logistisen regressioanalyysin kautta. Selitettävänä on 1= lapseton vuonna 2009 (vähintään

40-vuotiaana) 0= on väestörekisteriin merkittyjä lapsia vuonna 2009. Aiemmissä analyyseistä poiketen mallissa 1 ovat mukana selittäjinä tutkimusajankohta, tuolloinen ikä jaettuna kahteen luokkaan (naiset 23–26 ja 27–30 vuotta; miehet 25–28 ja 29–32 vuotta) sekä koulutus, mutta ei parisuhdetta tutkimushetkellä. Oletan, että taustamuuttujista juuri parisuhteen olemassaolo tutkimushetkellä on tekijä, joka voi ennakoimattomimmin muuttua ja vaihdella 40 vuoden ikään mennessä: tutkimusvuosi ei muutu, ikä karttuu kaikilla samaan tahtiin, koulutustaso voi ajan myötä korkeintaan kohota, mutta parisuhteita voidaan vuosien saatossa solmia ja purkaa kaikkein satunnaisimmin. Lisään tutkimushetken parisuhteen analyysiin vasta mallissa 2.

Tulokset näyttävät, että mallissa 1 tutkimushetken työsuhdetyyppi ei ole yhteydessä myöhempään lapsettomuuteen sen enempää naisilla kuin miehillä (taulukot 4.5.2 ja 4.5.3). Tutkimusvuodella, iällä, koulutuksella ja työsuhdetyypeillä voi selittää kuitenkin vain hyvin heikosti, ainoastaan muutaman prosentin verran, lapsettomuutta yli 40-vuotiaana (Nagelkerke R^2 miehille ,025 ja naisille ,029). Puolison lisääminen taustamuuttujiin mallissa 2 ja työnantajasektorin lisääminen selittäjiin mallissa 3 eivät muuta tilannetta määrääkaaisuuden suhteen. Yksityissektorilla työskentely kuitenkin nostaa miesten myöhemmän lapsettomuuden riskin 1,5-kertaiseksi julkiseen sektoriin verrattuna. Puolison puuttuminen on vahvassa yhteydessä myöhempään lapsettomuuteen, ja tämän seikan huomioiminen nostaa mallin selitysasteen miehillä 34,6 prosenttiin ja naisilla 14,3 prosenttiin. Näin vahva yhteys puolisoittomuuden ja myöhemmän lapsettomuuden välillä on yllättävää. Tieto parisuhdetilanteesta on vain yhden ajankohdan poikkileikkaustieto, ja kohdehenkilöillä on ollut vuosia aikaa solmia ja purkaa parisuhteita sen jälkeen.

Mallissa 4 selittäjiin lisätään työmarkkina-aseman vakaus tutkimushetkellä. Työsuhdetyypeillä ei ole nykyään tilastollista yhteyttä myöhempään lapsettomuuteen, mutta epävakaa työmarkkina-asema nostaa myöhemmän lapsettomuuden riskin miehillä 1,5-kertaiseksi tilastollisesti suuntaa antavasti.

Taustamuuttujista voi mainita, että vuoden 1997 kohdejoukkoon kuuluvien naisten ja miesten lapsettomuuden riski on kohonnut. Jossain määrin tämä voi liittyä siihen, että nuorimmat vuoden 1997 vastaajat olivat vasta 40-vuotiaita vuonna 2009 ja ensisynnytyksikä on koko ajan noussut. Toisaalta myös kokonaan lapsettomaksi jäävien suomalaisten osuus on kasvussa (SVT: Väestö 2011).

Osviittaa saa, kun vertaa vuoden 1997 nuorimpien, vuonna 2009 vasta 40-vuotiaiden vastaajien tilannetta aiempien vuosien vastaajien tilanteeseen silloin, kun nämä olivat 40-vuotiaita. Aineiston vuosina 1954–1959 syntyneestä naiskohortista 18 prosenttia oli lapsettomia 40-vuotiaana ja vuosina 1960–1964 syntyneellä kohortilla vastaava osuus oli 16 prosenttia. Vuosina 1965–1969 syntyneistä 22,4 prosenttia oli lapseton yhä 40-vuotiaana. Kahdessa ensimmäisessä viisivuotiskohortissa 40-vuotiaana yhä lapsettomista kuusi prosenttia ($n=4/66$) vuosien 1954–1959 kohortissa ja kolme prosenttia ($n=2/60$) vuosien 1960–1964 kohortissa oli saanut lapsen myöhemmin, 41–45-vuotiaana. Näin 17 ja 15,4 prosenttia näiden kohorttien naisista jäi kokonaan lapsettomiksi. Vuosina 1965–1969 syntyneen kohortin 40-vuotiaana lapsettomista useamman kuin joka neljännen ($n=15/54$) tulisi synnyttää vuoden 2009 jälkeen, jotta kohortin lopullisesti lapsettomaksi jäävien osuus painuisi aiempia kohortteja vastaavasti

Taulukko 4.5.2

Lapsettomuus yli 40-vuotiaana. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaat (1984, 1990) tai 28–30-vuotiaat (1997) naispalkansaajat (n= 982) tutkimushetken poikkileikkaustilanteen mukaan. Logistinen regressioanalyysi 1= lapseton yli 40-vuotiaana 0=lapsia yli 40-vuotiaana.

	Malli 1				Malli 2			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi
Työsuhde (ref. pysyvä)	,271	1,241	,845	1,824	,299	1,239	,827	1,856
Määräaikainen								
Sektorit (ref. julkinen)								
Yksityinen								
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa								
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,568	,896	,614	1,307	,699	,925	,624	1,372
1997	,131	1,494	,887	2,519	,086	1,611	,935	2,775
Ikä (ref.23–26 v.)								
27–30	,575	,899	,621	1,303	,936	1,016	,689	1,499
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,078	,612	,355	1,056	,279	,732	,416	1,288
Alin korkea-aste,								
alempi korkeakoulututkinto	,044	,548	,305	,984	,057	,554	,302	1,017
Ylempi korkeakoulututkinto	,127	1,624	,871	3,026	,200	1,533	,798	2,947
Puoliso (ref. ei ole)								
On puoliso					,000	,225	,158	,319
Constant	,000	,232			,000	,504		
Nagelkerke R ²		,029				,143		
-2 Log Likelihood		894,070				822,722		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997

15–17 prosenttiin. Tämä ei tunnu kovin todennäköiseltä; todennäköisempää on, että lapsettomien osuus jää joka tapauksessa tässä nuorimmassa kohortissa aiempia kohortteja korkeammaksi.

Vastaavat laskelmat miehillä näyttävät, että vuosien 1963–1969 kohortin 40-vuotiaana lapsettomista 29 prosentit (n=21/72) tulisi saada lapsi 41–45-vuotiaana, jotta lapsettomien osuus laskisi siihen noin 20 prosenttiin, jossa se on vuosien 1952–1957 ja 1958–1963 kohorteissa 45 vuoden iässä. Näissä vanhimmissa kohorteissa vain 9 prosenttia niistä, jotka olivat 40-vuotiaana lapsettomia, oli saanut esikoislapsensa 41–45-vuotiaana.

Miehillä alimman korkea-asteen tutkinto tai alempi korkeakoulututkinto vähentää myöhemmän lapsettomuuden todennäköisyyttä, mutta naisilla koulutusaste ei ole yhteydessä todennäköisyyteen jäädä lapsettomaksi. Pohjoismaissa ja Ranskassa naisen korkea koulutustaso ei olekaan tutkimusten mukaan systemaattisessa yhteydessä alhaisempaan hedelmällisyyteen tai suurempaan todennäköisyyteen jäädä lapsettomaksi, vaikka se nostaa keskimääräistä ensisynnytyssikää. Sen sijaan maissa, missä luokkaerot ovat suuret, sukupuolten välinen tasa-arvo on toteutunut suhteellisen huonosti ja perheen ja työn yhdistäminen on vaikeaa, koulutusryhmien väliset erot hedelmällisyydessä ovat suuria. Tällaisia maita ovat esimerkiksi Britannia ja Saksa, missä korkeasti koulutettujen

Taulukko 4.5.2

Jatkuu

	Malli 3				Malli 4			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi
Työsuhte (ref. pysyvä)	,276	1,263	,830	1,924	,559	1,141	,733	1,777
Määräaikainen								
Sektorit (ref. julkinen)								
Yksityinen	,743	1,064	,734	1,541	,717	1,071	,739	1,553
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa					,127	1,441	,901	2,304
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,680	,920	,620	1,366	,767	,942	,633	1,400
1997	,095	1,593	,921	2,755	,109	1,566	,905	2,712
Ikä (ref. 23–26 v.)								
27–30	,928	1,018	,690	1,502	,909	1,023	,693	1,510
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,272	,728	,413	1,282	,256	,720	,408	1,269
Alin korkea-aste,								
alempi korkeakoulututkinto	,060	,557	,304	1,024	,074	,574	,312	1,055
Ylempi korkeakoulututkinto	,192	1,546	,803	2,977	,176	1,573	,816	3,033
Puoliso (ref. ei ole)								
On puoliso	,000	,225	,158	,319	,000	,222	,156	,315
Constant	,030	,457			,021	,432		
Nagelkerke R ²	,143					,146		
–2 Log Likelihood	822,614				820,347			

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997

naisten hedelmällisyys on erityisen alhainen. (Andersson ym. 2009; Forssén & Ritakallio 2006; ks. myös Merz & Liefbroer 2010).

Malliin lisätty työsuhtedyyppin ja työnantajasektorin yhdysvaikutustermi on tilastollisesti suuntaa antava naisilla (sig.=,084). Asiaa on tutkittava tarkemmin, joten testataan työsuhtedyyppin ja työnantajasektorin yhdysvaikutuksen suuntaa taustamuuttujat sisältävällä logistisella regressioanalyysillä. Julkisella sektorilla määräaikaisuus kaksinkertaistaa naisten lapsettomaksi jäämisen riskin (2,10:1, sig.=,015), mutta yksityissektorilla se ei ole yhteydessä myöhempään lapsettomuuteen (,76:1, sig.=,426). Miehillä määräaikaisuus lähes kolminkertaistaa lapsettomuuden riskin (2,92:1, sig.=,037) julkisella sektorilla, mutta yksityissektorilla se ei ole lainkaan yhteydessä lapsettomuuteen (1,0:1, sig.=,999).

Neliluokkaista muuttujaa käyttäessä näkyy, että naisilla julkisen sektorin määräaikaiset palkansaajat ovat ainoa ryhmä, joka poikkeaa verrokkiryhmästä kohonneella myöhemmän lapsettomuuden riskillään (1,78:1, sig.=,042). Miehillä lapsettomuuden todennäköisyys on sen sijaan kohonnut kaikissa kolmessa ryhmässä noin kaksinkertaiseksi verrokkiryhmään verrattuna; toisin ilmaistuna julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa jo nuorina työskennelleet miehet poikkeavat kaikista muista miehistä niin, että heillä on erityisen pieni todennäköisyys jäädä lapsettomiksi.

Taulukko 4.5.3

Lapsettomuus yli 40-vuotiaana. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 25–32-vuotiaat miehet (N=1 181). Logistinen regressioanalyysi 1= lapseton yli 40-vuotiaana, 0= lapsia yli 40-vuotiaana

	Malli 1				Malli 2			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi
Työsuhte (ref. pysyvä)								
Määräaikainen	,248	1,272	,846	1,912	,619	1,129	,699	1,825
Sektorit (ref. julkinen)								
Yksityinen								
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävakaa								
Vuosi (ref. 1984)								
1990	,211	1,223	,892	1,677	,469	1,144	,794	1,648
1997	,001	1,901	1,294	2,792	,016	1,743	1,109	2,740
Ikä (ref.25–28 v.)								
29–32	,015	,701	,526	,935	,751	,947	,676	1,327
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	,592	1,099	,777	1,555	,501	1,150	,766	1,725
Alin korkea-aste,								
alempi korkeakoulututkinto	,115	,669	,406	1,103	,325	,748	,420	1,333
Ylempi korkeakoulututkinto	,104	,584	,305	1,117	,474	,763	,364	1,600
Puoliso (ref. ei ole)								
On puoliso					,000	,075	,054	,104
Constant	,000	,419			,647	1,143		
Nagelkerke R ²		,026				,345		
–2 Log Likelihood		1 232,251				950,619		

Lähde: Työolotutkimukset 1997, 2003 ja 2008.

Julkisen sektorin työn sanotaan kannustavan perheellistymiseen. Tässä aineistossa tuo myönteinen vaikutus näkyy niin, että julkisen sektorin työ pienentää myöhemmän lapsettomuuden todennäköisyyttä pysyvissä työsuhteissa olevilla miehillä. Määräaikaisilla julkisen sektorin työpaikka ei auta välttämään myöhempää lapsettomuuden riskiä, joka naisilla jää jopa yksityissektorin määräaikaisten palkansaajien vastaavaa riskiä suuremmaksi.

Työsuhdetyypin ja työmarkkina-asemassa koetun epävakauden välillä ei ole tilastollista yhdysvaikutusta kummallakaan sukupuolella. Neliluokkaisen työsuhdetyypin ja aseman vakauden yhdistävän muuttujan käyttö logistisessa regressioanalyysissä taustamuuttujat vakioiden kuitenkin paljastaa, että ainoa ryhmä, missä lapsettomuuden riskikerroin on tilastollisesti merkitsevästi koholla verrokkeihin (pysyvä työsuhte ja vakaa työmarkkina-asema) nähden on se määräaikaisten joukko, jonka työmarkkina-asema on epävakaa (naiset 1,8:1, sig.=,040 ja miehet 1,98:1, sig.=,041).

Miesten osalta tämä tulos käy yhteen ranskalaistutkimuksen (Pailhé ja Solaz 2012) kanssa. Pelkkä lyhytkestoisissa työsuhteissa työskentely ei ennustanut myöhempää lapsettomuutta, mutta niillä miehillä, joilla oli takanaan paljon työttömyysjaksoja – eli hyvin epävakaa työura – oli muita suurempi todennäköisyys jäädä lapsettomiksi. Omassa aineistossani tämä koskee myös naisia: epäva-

Taulukko 4.5.3

Jatkuu

	Malli 3				Malli 4			
	Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %		Sig.	Exp(B)	Luottamusväli 95 %	
			Alempi	Ylempi			Alempi	Ylempi
Työsuhde (ref. pysyvä)								
Määräaikainen	0,428	1,219	0,747	1,988	0,787	1,073	0,645	1,783
Sektori (ref. julkinen)								
Yksityinen	0,077	1,500	0,956	2,353	0,129	1,420	0,903	2,235
Työmarkkina-asema (ref. vakaa)								
Epävaka					0,060	1,477	0,984	2,217
Vuosi (ref. 1984)								
1990	0,480	1,141	0,791	1,645	0,427	1,161	0,804	1,676
1997	0,025	1,682	1,069	2,646	0,029	1,658	1,054	2,606
Ikä (ref.25–28 v.)								
29–32	0,787	0,954	0,681	1,338	0,812	0,960	0,684	1,346
Koulutus (ref. keskiaste)								
Perusaste	0,524	1,141	0,760	1,712	0,540	1,135	0,756	1,704
Alin korkea-aste,								
alempi korkeakoulututkinto	0,338	0,754	0,423	1,345	0,456	0,801	0,447	1,435
Ylempi korkeakoulututkinto	0,608	0,823	0,390	1,736	0,707	0,866	0,408	1,838
Puoliso (ref. ei ole)								
On puoliso	0,000	0,076	0,055	0,106	0,000	0,076	0,055	0,106
Constant	0,226	0,530			0,236	0,538		
Nagelkerke R ²		0,348				0,352		
–2 Log Likelihood		947,395				943,893		

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997

kaassa asemassa määräaikaista työtä tehneiden naisten myöhempi lapsettomuuden riski jää korkeaksi.

Sektori ja epävakaus yhdysvaikutuksessa myös parisuhteessa elävillä

Seuraavaksi rajaan tarkastelun vain puolison kanssa tutkimushetkellä asuviin 690 naiseen ja 830 mieheen tutkiakseni puolison työssäkäynnin vaikutusta määräaikaisuuden ja lapsettomuuden yhteyteen.

Osalla aineiston kohdehenkilöitä on lapsia tutkimushetkellä: miesten ei-työssäkävistä puolisoista (n=226) yli puolet (59 %) on perhevapaalla jo syntyneitä lapsia hoitamassa. Vaikka miehillä puolison ei-työssäkäynti ja myöhempi lapsettomuus korreloivat keskenään negatiivisesti, yhteyttä voi pitää ainakin osittain vinoutuneena siitä syystä, että vaimon ei-työssäkäynti tarkoittaa usein jo syntyneitä lapsia.

Naisten ei-työssäkävivät puoliset (n= 59) ovat pääasiassa opiskelijoita; kolmannes on työttöminä. Voisi ajatella, että alle 30-vuotiaille naisille puolison työmarkkina-asema ei ole ratkaiseva tekijä myöhempää lapsettomuutta ajatellen. Jos puoliso tuolloin opiskelee, ja lapsen hankintaa lykätään tämän vuoksi, opiskelujen loppuun saattaminen muuttaa tilannetta ainakin tältä osin.

Erot lapsettomien osuuksissa eri ryhmissä tutkimushetkellä ja vähintään 40-vuotiaana ovat suurelta osin samansuuntaisia kuin kaikkien palkansaajien osalta, mutta korostuneempia. Parisuhteessa asuneilla palkansaajilla määräaikaisten ja pysyvissä työsuhteessa olleiden erot lapsettomuudessa tutkimushetkellä ovat tilastollisesti merkitseviä molemmilla sukupuolilla. Naisilla ero on tilastollisesti suuntaa antava vielä yli 40-vuotiaana (pysyvät 9,3 % vs. määräaikaiset 14,5 %). Miehillä ero ei enää tässä vaiheessa ole tilastollisesti merkitsevä (8,1 % vs. 9,7 %).

Miehillä julkisella sektorilla työskennelleet palkansaajat ovat yli 40-vuotiaana harvemmin lapsettomia (4,6 %, sig.=,031) kuin yksityissektorin palkansaajat (9,5 %). Naisilla ero on samansuuntainen, mutta ei tilastollisesti merkitsevä (8,8 % vs. 11,6 %). Molemmilla sukupuolilla työmarkkina-asemaltaan aikoinaan vakaat ovat jääneet lapsettomiksi harvemmin kuin epävakaaat – naisilla ero yli 40-vuoden iässä on tilastollisesti melkein merkitsevä (9,4 % vs. 15,5 %, sig.=,049) ja miehillä merkitsevä (7,1 % vs. 13,9 % sig.=,008). Puolison työssäkäynnin yhteys lapsettomuuteen tutkimushetkellä ja myöhemmin on sukupuolittunut: naiset ovat ja jäävät (16,9 %) useammin lapsettomiksi asuttuaan ei-työssäkäyneen puolison kanssa kuin ne, joiden elämäkumppani oli työssä (9,8 %) (sig.=,087). Miehillä tilanne on päinvastainen (puoliso ei työssä 4,0 % vs. puoliso työssä 9,9 %, sig.=,006).

Logistisen regressioanalyysin tulokset ovat jotakuinkin samankaltaiset parisuhteessa asuneilla kuin kaikilla palkansaajilla. Määräaikaisuus ei ennusta myöhempää lapsettomuutta edes silloin, kun työnantajasektori ja työmarkkinatilanteen vakaus on vakioitu taustamuuttujien lisäksi. Kuten edellä, työnantajasektori tai työmarkkina-aseman koettu epävakaus eivät nekään ole suoraan yhteydessä naisten myöhempään lapsettomuuteen, mutta miehillä työ yksityissektorilla (1,9:1, sig.=,087) sekä epävakaa työmarkkina-asema (1,8:1 sig.=,062) ennustavat lapsettomuutta.

Puolison työssäkäynnin vakiointi mallissa ei muuta määräaikaisuuden yhteyttä. Puolison työssäkäynti kuitenkin nostaa miesten myöhemmän lapsettomuuden todennäköisyyden kolminkertaiseksi (3,1:1, sig.=,002) verrattuna tilanteeseen, että puoliso ei ollut työssä tutkimushetkellä. Tätä yhteyttä on siis syytä pitää vinoutuneena. Jos miehen puoliso ei ollut työelämässä tutkimushetkellä, se tarkoittaa tässä kohdejoukossa usein sitä, että puoliso oli perhevapaalla eli perheessä oli jo lapsia. Näillä miehillä ei edes teoreettisesti ole mahdollista olla lapsettomia 40-vuotiaana – ellei puoliso sitten ollut perhevapaalla aiemmasta suhteesta syntyneen lapsen kanssa, mikä ei liene kovin tavallista. Naisilla puolison työssäkäynti tutkimushetkellä ei ole tilastollisessa yhteydessä myöhemmän lapsettomuuden todennäköisyyteen.

Yhdysvaikutukset ovat samansuuntaisia parisuhteessa eläneillä kuin kaikilla palkansaajilla. Julkisen sektorin pysyvän työsuhteen lapsettomuudelta suojaava vaikutus korostuu nyt entisestään. Julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa oleviin verrattuna sekä yksityissektorin pysyvä että määräaikainen työ lähes kaksinkertaistavat lapsettomuuden riskin naisilla, mutta tätäkin voimakkaampi yhteys on julkisen sektorin määräaikaaisella työllä: se kolminkertaistaa naisten (3,0:1, sig.=,012) todennäköisyyden jäädä lapsettomaksi. Myös miehillä todennäköisyys jäädä lapsettomaksi on suurempi kaikissa ryhmissä verrattuna julkisen sektorin

pysyvässä työsuhteessa työskennelleisiin; tulokset viittaavat siihen, että julkisen sektorin määräaikaikaisilla riski nousee niin ikään suurimmaksi, kolminkertaiseksi (3,1:1, sig.=,112), vaikka tulos jää tilastollisen suuntaa antavuuden ulkopuolelle pienen havaintomäärän vuoksi (n=44). Epävakaata työmarkkina-asema määräaikaaisuuteen yhdistyneenä yli kaksinkertaistaa sekä naisten että miesten todennäköisyyden jäädä lapsettomaksi, mutta muut ryhmät eivät eroa verrokeista.

Tuloksista voi päätellä, että määräaikaisuus ei yksin ennusta lapsettomaksi jäämistä parisuhteessa eläneilläkään. Julkisella sektorilla pysyvissä työsuhteissa jo nuorina aikuisina työskennelleisiin verrattuna kaikilla muilla parisuhteessa eläneillä – myös yksityissektorilla pysyvissä työsuhteissa työskennelleillä – on ollut suurempi todennäköisyys jäädä lapsettomiksi. Silti on selvää, että tässä suhteessa vahvin myöhemmän lapsettomuuden ennustaja on määräaikaainen työ julkisella sektorilla perheenperustamisikäisenä. Se, että määräaikaisuus yksityissektorin työssä ei vastaavalla tavalla nosta naisten myöhemmän lapsettomuuden todennäköisyyttä, selittyyneen määräaikaaisuus erilaista käytöllä eri sektoreille. Yksityissektorilla työsuhteen määräaikaisuus liittyy tyypillisesti työuran alkuun ja nuoruuteen, ja on näin usein lyhytkestoinen vaihe elämässä; se ei ehdi vaikuttaa samalla tapaa myöhempään perheellistymiseen. Julkiselle sektorille tyypillistä on ollut määräaikaisten työsuhteiden toistuvuus, jolloin määräaikaista työskentely saattaa jatkua vuosia ja vanhemmalle iälle.

Totta on myös se, että julkisen sektorin määräaikaista suurempi osa on työvoimapolitiittisen toimenpitein työllistettyjä kuin yksityissektorilla. Työllistettynä olo on yhteydessä epävakaaseen työuraan ja tätä kautta korkeampaan lapsettomuuden riskiin. Tämä voisi selittää julkisen sektorin määräaikaisten korkeampaa lapsettomuuden todennäköisyyttä. Mutta vaikka työmarkkina-aseman vakaus vakioitaisiin taustamuuttujien lisäksi, julkisen sektorin määräaikaisuus ennustaa silti 2,6-kertaista lapsettomuuden todennäköisyyttä (sig.=,012) verrattuna julkisen sektorin pysyvissä työsuhteissa työskennelleisiin. Yksityissektorilla vastaavat riskikertoimet ovat 2,3:1 (sig.=,005) pysyvissä työsuhteissa ja 1,9:1 (sig.=,126) määräaikaikaisissa työsuhteissa (sukupuolet yhteensä).

Toiseksikin lapsettomuutta ennustaa määräaikaaisuuteen yhdistyvä myös muuten epävakaata työmarkkina-asema sekä naisilla että miehillä. Hyvä kysymys on se, selittävätkö samat tekijät molemmilla sukupuolilla tätä ilmiötä. Erityisesti miehillä määräaikaisuuden ja työmarkkina-aseman yleisen epävakauden yhdistelmä voi liittyä johonkin kasautuvaan elämäntapailmiöön. Olipa kyse sitten tietoisista valinnoista tai tahattomasta syrjäytymisestä, kyseiseen elämäntapaan voi yhdistyä myös parisuhteen puute tai se, etteivät parisuhteet ole kestäviä. Vaikka epävakaan määräaikaisuuden ja lapsettomuuden yhteys näkyy myös tutkimushetkellä avo- tai avioliitossa asuneilla, täytyy muistaa, että käyttämäni parisuhde-muuttuja kuvaa vain tutkimushetken poikkileikkaustilannetta.

Työmarkkina-aseman epävakauden, määräaikaisten työn ja lapsettomuuden yhdistelmässä kyse voi olla myös epävakaisten työmarkkina-asemien kasautumisesta parisuhteisiin. Aiemmin nähtiin (luku 4.2), että määräaikaisten työsuhteiden kasautuminen samaan parisuhteeseen laskee lapsen hankinnan todennäköisyyttä ainakin lyhyellä aikavälillä. Työmarkkina-aseman yhdysvaikutusta työsuhdetyypin kanssa ei kuitenkaan voi tutkia tämän kokoisella kohdejoukolla. Sellaisia määräaikaista naisia ja miehiä, joiden puoliso ei ollut työssäkäyvä tutki-

musajankohtana, on vain parisenkymmentä kutakin, eikä tieto puolison työsuhdetyypistä sisälly tässä tutkituista vuosista kuin yhteen, vuoden 1997 tietosisältöön.

Jo nyt on kuitenkin selvää, että lyhyen aikavälin hedelmällisyys eli lapsen syntymä noin vuoden sisällä ja pitkän aikavälin hedelmällisyys eli tilanne 40 ikävuoden jälkeen ovat kaksi eri ilmiötä. Määräaikaisuuden ja syntyvyyden yhteyden tutkimisessa kumpikaan näistä ei ole yksin riittävä näkökulma. Lyhyen ja pitkän aikavälin hedelmällisyyden vertailu tuo esiin mahdollisen polarisoitumisen tietyissä ryhmissä.

Erityisesti naisilla määräaikaisuus yhdistyneenä epävakauteen yhtäältä jouduttaa ensimmäisen ja sitä seuraavien lasten hankintaa suhteessa muihin määräaikaisiin, mutta toisaalta se pitkällä aikavälillä yhdistyy keskimääräistä suurempaan todennäköisyyteen jäädä lapsettomaksi. Epävakaassa työmarkkina-asemassa määräaikaisina työskennelleillä lapsenhankinta polarisoituu eli lapsia hankitaan joko nuorina – jota voi tulkita epätietoisuuden narratiivin näkökulmasta – tai ei lainkaan, mikä sopii epävakaan narratiivin tulkintaan (Bernardi ym. 2008).

Julkisen sektorin määräaikaisilla palkansaajilla taas on yhtäältä suurempi todennäköisyys saada lapsi lähitulevaisuudessa kuin yksityissektorin määräaikaisilla palkansaajilla – mikä puhuu muun muassa sektorin perhemyönteisyyden puolesta. Toisaalta julkisen sektorin määrääikaisten palkansaajien myöhemmän lapsettomuuden riski on muita ryhmiä korkeampi. Julkisella sektorilla työskennellään määrääikaisissa työsuhteissa tyypillisesti pitkään, jolloin määrääikaisuuteen ylipäänsä yhdistyvät, perheellistymisen kannalta kielteiset vaikutukset ehtivät kumuloitua.

Yhteenveto

Onko määräaikaisessa työsuhteessa työskentely perheenperustamisessa yhteydessä lapsettomuuteen yli 40-vuotiaana?	Ei. Naisilla työskentely määräaikaisessa työsuhteessa 23–30-vuotiaana tai miehillä 25–32-vuotiaana miehillä ei ennusta lapsettomuutta yli 40-vuotiaana.
Muuntaako työnantajasektori määräaikaisuuden ja myöhemmän lapsettomuuden yhteyttä?	Kyllä. Vaikka määräaikaisuus ei yksin ennusta lapsettomaksi jäämistä, julkisen sektorin töissä määräaikaisuus kasvattaa myöhemmän lapsettomuuden riskiä.
Muuttaako työmarkkina-aseman vakaus määräaikaisuuden ja myöhemmän lapsettomuuden yhteyttä?	Kyllä. Vaikka määräaikaisuus ei yksin ennusta lapsettomaksi jäämistä, määräaikaisuus nostaa lapsettomaksi jäämisen riskiä sekä naisilla että miehillä, kun se yhdistyy työmarkkina-aseman muuhun epävakauteen..
Muuntaako puolison työssäkäynti tätä yhteyttä?	Tämän aineiston koko ja rakenne eivät riitä puolison työssäkäynnin muuntavan vaikutuksen tutkimiseen..

Määräaikaisten perheellistyminen viivästyy vuodella

Nyt tarkastelen keskimääräistä perheellistymiskäyttäytymistä ja sitä, miten työsuhdetyyppi parhaassa perheen perustamisikässä on yhteydessä tuohon ikään. Tässä tarkastelussa kohderyhmässäni ovat ne edelliseen lapsettomuutta koskevaan tarkasteluun kuuluneet kohdehenkilöt, joille on syntynyt lapsi viimeistään vuonna 2009. Tutkin tilannetta heidän osaltaan vuonna 2009, jolloin kaikki ovat vähintään 40-vuotiaita; vanhimmat naiset ovat 55- ja miehet 57-vuotiaita. Näillä rajoituksilla aineistossa on 810 naista, joista 175 (21,6 %) oli ollut määräaikaisessa työsuhhteessa tutkimushetkellä, ja 918 miestä, joista määräaikaisia oli ollut 106 (11,5 %).

Taulukot 4.5.4 ja 4.5.5 näyttävät, että määräaikaisina työskennelleet palkansaajat ovat tulleet harvemmin vanhemmiksi jo alle 25-vuotiaana kuin pysyvässä työsuhhteessa työskennelleet ja vastaavasti useampi heistä on saanut ensimmäisen lapsensa 30–34-vuotiaana. Ero on tilastollisesti merkitsevä naisilla.

Naiset ovat synnyttäneet ensimmäisen lapsensa alle 25-vuotiaana yhtä usein julkisella ja yksityissektorilla. Yksityissektorilla useampi on tullut äidiksi 25–29-vuotiaana kuin julkisella sektorilla, missä tyypillisempää on äitiys vasta 30–34-vuotiaana. Miehillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja sektoreiden välillä.

Työmarkkina-asemaltaan epävakaat ovat saaneet lapsen muita selvästi useammin alle 25-vuotiaana ja muita harvemmin yli 30-vuotiaana, mutta ero ei ole kummallakaan sukupuolella tilastollisesti merkitsevä. Yli 35-vuotiaana vanhemmaksi tulo on jotakuinkin yhtä epätavallista riippumatta aiemman työsuhteen tyypistä tai työnantajasektorista. Näin myöhäistä lastenhankintaa selittänevät pikemminkin muut, työsuhdetyyppistä riippumattomat syyt.

Isäksi tulon ikä vaihtelee aineistossa 18–48 vuoden välillä, naisten ensisynnytysikä 16–44 vuoden välillä. Keskimääräinen ensisynnytys- ja isäksi tulon ikä on noin vuoden korkeampi määräaikaisina työskennelleillä kuin pysyvässä työsuhhteessa työskennelleillä. Työnantajasektoreiden välillä ei ole eroa keskimääräisessä ensimmäisen lapsen saamisen iässä. Työmarkkina-asemaltaan epävakaat naiset ovat tulleet äideiksi keskimäärin noin vuotta aiemmin kuin vakaassa asemassa olleet. (Taulukot 4.5.4 ja 4.5.5.)

Keskimääräinen perheellistymisen ikä on selvästi ja odotetusti kasvanut tutkimusjakson aikana. Se on noussut noin kahdella vuodella: naisilla 25,9 ikävuodesta vuonna 1984 (StD = 5,3, mediaani 25,0) 27,8 vuoteen (StD = 4,7, mediaani 27,0) vuonna 2008 ja miehillä 27,9 vuodesta (StD = 5,1, mediaani 27,0) 30,1 ikävuoteen (StD = 5,0, mediaani 29,0). Ikä on nuorempi matalammin koulutetuilla kuin korkeasti koulutetuilla, ja matalampi niillä, jotka elivät parisuhteessa tutkimushetkellä kuin niillä, joilla ei ollut puolisoa.

Määräaikaisten ja vakinaisten palkansaajien koulutus rakenne on erilainen, määräaikaisilla on harvemmin elämäntumppania kuin pysyvässä työsuhhteessa olevilla ja määräaikaisten osuus oli suurin vuoden 1997 aineistossa. On syytä kysyä, onko määräaikaisten palkansaajien korkeampi perheellistymisen ikä yhteydessä nimenomaan työsuhteen tyyppiin, vai selittyykö se pikemminkin ryhmien rakenteellisilla eroilla ja ajallisella muutoksella synnytyksiä.

Taulukko 4.5.4

Ikäjakaua ja keskiarvoikä ensimmäisen lapsen syntyessä. Osuus (%) ja keskiarvo vuonna 1969 tai aiemmin syntyneistä, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaista (1984,1990) tai 28–30-vuotiaista (1997) naispalkansaajista, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n= 810). Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan

	N	Sig.	alle 25	25–29	30–34	35+	Sig.	Keski-arvo	Keski-hajonta	Mediaani
Työsuhdetyyppi		,008					,100			
Pysyvä	635		36,4	36,9	18,0	8,8		26,5	5,3	26,0
Määräaikainen	175		26,3	36,0	28,6	9,1		27,7	5,1	27,0
Työnantajasektori		,082					,968			
Julkinen	338		34,3	34,6	24,0	7,1		26,8	5,2	26,0
Yksityinen	472		34,1	38,1	17,6	10,2		26,8	5,4	26,0
Työmarkkina-asema		,231					,030			
Vakaa	686		32,9	36,9	20,7	9,5		27,0	5,3	27,0
Epävakaa	124		41,1	35,5	17,7	5,6		25,9	5,2	25,5

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

Taulukko 4.5.5

Ikäjakaua ja keskiarvoikä ensimmäisen lapsen syntyessä. Osuus (%) ja keskiarvo vuonna 1969 tai aiemmin syntyneistä, tutkimushetkellä 25–32-vuotiaista (1984,1990) tai 28–32-vuotiaista (1997) miespalkansaajista, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n=918). Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan

	N	Sig.	alle 25	25–29	30–34	35+	Sig.	Keski-arvo	Keski-hajonta	Mediaani
Työsuhdetyyppi		,189					,042			
Pysyvä	812		24,6	38,4	25,7	11,2		28,3	5,1	28,0
Määräaikainen	106		17,9	34,9	34,0	13,2		29,3	5,2	29,0
Työnantajasektori		,440					,997			
Julkinen	212		20,3	42,0	25,9	11,8		28,4	5,1	27,5
Yksityinen	706		24,9	36,8	26,9	11,3		28,4	5,1	28,0
Työmarkkina-asema		,250					,157			
Vakaa	762		23,4	37,1	28,0	11,5		28,5	5,1	28,0
Epävakaa	156		26,3	42,3	20,5	10,9		27,9	5,0	27,0

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

Tutkin asiaa moniluokitteluanalyysillä (MCA), jonka avulla voi tarkastella sitä, muuttuuko keskimääräinen vanhemmaksi tulon ikä, kun muiden tekijöiden vaikutus otetaan huomioon. Taulukot 4.5.6 ja 4.5.7 kuvaavat perheellistymisen ikää vakioimattomassa tilanteessa eri ryhmissä sekä sitä, miten paljon ja mihin suuntaan ryhmäkeskiarvot poikkeavat koko kohdejoukolle lasketusta keskiarvosta. Lisäksi esitetään vastaavat luvut myös vakioidussa tilanteessa, missä muiden selittäjien ja taustamuuttujien vaikutus on otettu huomioon.

Tulokset näyttävät, että kokonaisaineiston tasolla naiset ovat tulleet äideiksi keskimäärin 26,8 -vuotiaina ja miehet isiksi keskimäärin 28,4 -vuotiaina. Määräaikaisuus yhdistyy runsasta vuotta myöhempään perheellistymiseen, naisilla tilastollisesti merkitsevästi ja miehillä suuntaa antavasti. Vakiointien myötä miesmääräikäisten isäksi tulon keski-ikä laskee hieman lähtötilanteesta, mutta jää silti noin vuotta korkeammaksi kuin vastaava keskiarvo pysyvissä työsuhteissa. Toisin sanoen kohonnut perheellistymisen ikä tai ryhmien rakenteelliset erot

Taulukko 4.5.6

Keskimääräisen ensisynnytyksiän erot tutkimushetken taustamuuttujien mukaan. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaat (1984,1990) tai 28–30-vuotiaat (1997) naispalkansaajat, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n= 810). Tutkimushetken työsuhteen, työnantaja-sektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Moniluokitteluanalyysi (MCA)

	N	Sig.	Lähtötilanne	Poikkeama	Vakioitu poikkeama	Vakioitu keskiarvo
Työsuhdetyyppi		,013				
Pysyvä	635		26,54	-,25	-,24	26,54
Määräaikainen	175		27,68	,90	,89	27,67
Työnantajasektori		,953				
Julkinen	338		26,79	,01	-,01	26,77
Yksityinen	472		26,78	-,01	,01	26,79
Työmarkkina-asema		,004				
Vakaa	686		26,95	,17	,22	27,01
Epävakaa	124		25,85	-,94	-1,23	25,55
Selitysaste R ²						,163
Yhteiskorrelaatio R						,404
Mittarin keskiarvo						26,78

Vakioitu tutkimusvuosi, parisuhde, koulutus ja ikä (vuosina).

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

Taulukko 4.5.7

Keskimääräisen perheellistymisen erot tutkimushetken taustamuuttujien mukaan. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 25–32-vuotiaat (1984,1990) tai 28–32-vuotiaat (1997) miespalkansaajat, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n=918). Tutkimushetken työsuhteen, työnantaja-sektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Moniluokitteluanalyysi (MCA)

	N	Sig.	Lähtötilanne	Poikkeama	Vakioitu poikkeama	Vakioitu keskiarvo
Työsuhdetyyppi		,065				
Pysyvä	812		28,27	-,12	-,11	28,28
Määräaikainen	106		29,31	,92	,82	29,20
Työnantajasektori		,571				
Julkinen	212		28,39	,00	,16	28,55
Yksityinen	706		28,39	,00	-,05	28,34
Työmarkkina-asema		,012				
Vakaa	762		28,50	,11	,18	28,57
Epävakaa	156		27,85	-,54	-,88	27,51
Selitysaste R ²						,193
Yhteiskorrelaatio R						,439
Mittarin keskiarvo						28,39

Vakioitu tutkimusvuosi, parisuhde, koulutus ja ikä (vuosina).

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

eivät selitä sitä, miksi määräaikaiset palkansaajat ovat saaneet esikoislapsensa vanhempina kuin pysyvässä työsuhteessa työskennelleet.

Työnantajasektorilla ei ole yhteyttä keskimääräiseen ikään, jolloin ensimmäinen lapsi hankitaan. Työmarkkinatilanteeltaan epävakaaat ovat kuitenkin saaneet ensimmäisen lapsensa keskimäärin nuorempina kuin epävakaudelta välttyneet. Tämä on mielenkiintoista ottaen huomioon, että edellä totesin lapsettomuuden

riskin kohonneen epävakaassa työmarkkina-asemassa olleilla palkansaajilla. Aiemmat tulokset viittasivat jo epävakauden polarisoivaan yhteyteen perheellistymisen kanssa, ja ne saavat nyt vahvistusta: työmarkkina-asemaltaan epävakailla on taipumus jäädä joko kokonaan lapsettomiksi tai saada (esikois)lapsensa muita nuorempina.

Taustatekijöistä voi mainita, että perheellistymisen iän vaihtelua selittää kaikkein vahvimmin se, asuiko kohdehenkilö parisuhteessa tutkimushetkellä: puolison kanssa asuneet ovat saaneet lapsia nuorempina. Tutkimusvuodella on myös merkitystä, sillä vanhemmaksi tulon ikä on johdonmukaisesti noussut ajan myötä. Naisilla ikä nousee myös koulutustason myötä, mutta miehillä koulutuksella ei ole yhteyttä isäksi tuloon ikään, kun muut tekijät on vakioitu. Kaikki mallin tekijät selittävät yhdessä noin 16 prosenttia naisten ja 19 prosenttia miesten keskimääräisestä perheellistymisiän vaihtelusta.

Moniluokitteluanalyysin rajoite on, että siinä ei voi testata kahden muuttujan yhdysvaikutuksen merkitsevyyttä. Yhdysvaikutuksen testaamisessa turvaudun kovarianssianalyysiin, jossa vakioin taustamuuttujat.

Työsuhdetyypillä ja työnantajasektorilla ei ole kovarianssianalyysien mukaan tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta kummallakaan sukupuolella, eikä myöskään työsuhdetyypillä ja työmarkkina-aseman vakaudella ole yhdysvaikutusta. Määräaikaisten palkansaajien keskimääräinen perheellistymisen ikä on korkeampi kuin pysyvässä työsuhteessa olleilla sekä julkisella että yksityissektorilla, sekä vakaassa että epävakaassa työmarkkina-asemassa olleilla.

Moniluokitteluanalyysi työsuhdetyypin ja sektorin yhdistävällä muuttujalla – taustamuuttujat vakioiden – näyttää, että kaikkein pisimpään perheellistymistään ovat lykänneet julkisella sektorilla määräaikaisina työskennelleet. Heillä naisten vakioitu ensisynnytysikä on 27,5 vuotta ja miesten isäksi tulon ikä 29,9 vuotta. Nuorimpina ovat perheellistyneet julkisen sektorin pysyvissä työsuhteisissa työskennelleet. Tulokset eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä, joten niitä voi pitää vain viitteellisinä.

Työsuhdetyypin ja työmarkkina-aseman vakauden yhdistävän neliluokkaisella muuttujalla on tilastollisesti merkitsevä yhteys perheellistymisikäen molemmilla sukupuolilla. Nuorimpina lapsen ovat saaneet epävakaassa työmarkkina-asemassa, mutta pysyvässä työsuhteessa työskennelleet naiset (24,0) ja miehet (27,4). Iäkkäimpinä ovat lastentekoon ryhtyneet vakaassa työmarkkina-asemassa määräaikaisina työskennelleet (naiset 27,7 ja miehet 29,5).

Lapsen hankinta viivästyy määräaikaisilla myös parisuhteessa

Tarkastelen vielä puolison työssäkäynnin mahdollisesti muuntavaa vaikutusta keskimääräiseen perheellistymisen ikään parisuhteessa asuvilla palkansaajilla, joille on syntynyt lapsia vuoteen 2009 mennessä. Näitä miehiä on 761 ja naisia 618.

Parisuhteessa tutkimushetkellä eläneiden naisten ensisynnytysikä (25,8 vuotta) ja miesten ikä isäksi tullessa (27,5 vuotta) on noin vuotta nuorempi kuin kaikilla palkansaajilla. Myös tässä ryhmässä määräaikaisuus yhdistyy noin vuotta myöhempään perheellistymiseen verrattuna pysyvässä työsuhteessa olleisiin. Miehillä yhteys jää kuitenkin tilastollisen suuntaa antavuuden ulkopuolelle todennäköisesti määräaikaisten pienehkön lukumäärän vuoksi. Naisilla työsuhde-

Taulukko 4.5.8

Keskimääräisen ensisynnytyksiensä erot tutkimushetken taustamuuttujien mukaan. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaat (1984, 1990) tai 28–30-vuotiaat (1997), avo- tai avioliitossa eläneet naispalkansaajat, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n=618). Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Moniluokitteluanalyysi (MCA)

	N	Sig.	Lähtötilanne	Poikkeama	Vakioitu poikkeama	Vakioitu keskiarvo
Työsuhdetyyppi		,009				
Pysyvä	488		25,53	-,22	-,27	25,49
Määräaikainen	130		26,59	,84	1,00	26,75
Työnantajasektori		,373				
Julkinen	259		25,60	-,16	-,20	25,56
Yksityinen	359		25,87	,11	,14	25,90
Työmarkkina-asema		,001				
Vakaa	520		25,93	,18	,27	26,03
Epävakaa	98		24,81	-,95	-1,44	24,31
Puolison asema		,627				
Ei työssä	49		26,08	,33	,30	26,05
Työssä	569		25,73	-,03	-,03	25,73
Selitysaste R ²						,076
Yhteiskorrelaatio R						,275
Mittarin keskiarvo						25,76

Vakioitu tutkimusvuosi, koulutus ja ikä (vuosina).

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

Taulukko 4.5.9

Keskimääräisen perheellistymisiensä erot tutkimushetken taustamuuttujien mukaan. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä avo- tai avioliitossa eläneet 25–32-vuotiaat (1984, 1990) tai 28–32-vuotiaat (1997) miespalkansaajat, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n=761). Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Moniluokitteluanalyysi (MCA)

	N	Sig.	Lähtötilanne	Poikkeama	Vakioitu poikkeama	Vakioitu keskiarvo
Työsuhdetyyppi		0,126				
Pysyvä	677		27,36	-0,09	-0,09	27,36
Määräaikainen	84		28,14	0,69	0,73	28,18
Työnantajasektori		0,978				
Julkinen	187		27,55	0,09	0,01	27,46
Yksityinen	574		27,42	-0,03	0,00	27,45
Työmarkkina-asema		0,052				
Vakaa	637		27,56	0,11	0,14	27,59
Epävakaa	124		26,90	-0,56	-0,73	26,72
Puolison asema		0,163				
Ei työssä	217		27,28	-0,17	-0,36	27,09
Työssä	544		27,52	0,07	0,14	27,59
Selitysaste R ²						0,053
Yhteiskorrelaatio R						0,230
Mittarin keskiarvo						27,45

Vakioitu tutkimusvuosi, koulutus ja ikä (vuosina).

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

tyyppien välinen ero keskiarvoissa jopa kasvaa lähtötilanteesta, kun muut tekijät vakioidaan. (Taulukot 4.5.8 ja 4.5.9.)

Työmarkkinatilanteen vakaus on edelleen yhteydessä keskimääräiseen perheellistymisen ikään: epävakaassa asemassa olleet ovat saaneet lapsen muita nuorempina, ja ero mittarin keskiarvoon kasvaa vakioidussa tilanteessa. Puolison työssäkäynnillä ei kuitenkaan ole tilastollista yhteyttä keskimääräiseen perheellistymisen ikään kummallakaan sukupuolella.

Työsuhdetyypin ja moderaattorien yhdysvaikutuksia ei voi parisuhteessa asuneilla luotettavasti tutkia, sillä ryhmien koot menevät paikoin hyvin pieniksi. Viitteenomaisesti voi todeta, että määräaikaisina työskennelleiden keski-ikä vanhemmaksi tullessa on ollut korkeampi kuin pysyvissä työsuhteissa työskennelleillä moderaattoreiden eri luokissa.

Tulosten perusteella määräaikaisessa työsuhteessa työskentely parhaassa perheenperustamisiässä yhdistyy suomalaispalkansaajilla ensimmäisen lapsen hankinnan viivästyamiseen keskimäärin noin vuodella verrattuna pysyvässä työsuhteessa työskennelleisiin siinäkin tapauksessa, että ajankohdan, koulutuksen, puolison olemassaolon, iän, työnantajasektorin, työmarkkina-aseman vakauden ja puolison työssäkäynnin vaikutus on otettu huomioon.

Yhteenveto

Onko määräaikaisessa työsuhteessa työskentely perheenperustamisiässä yhteydessä ikään, jolloin saadaan ensimmäinen lapsi?	Kyllä. Määräaikaisessa työsuhteessa 23–30-vuotiaina työskennelleet naiset ja 25–32-vuotiaina työskennelleet miehet ovat saaneet ensimmäisen lapsensa keskimäärin noin vuotta myöhemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskennelleet ikätoverinsa.
Muuntaako työnantaja-sektori määräaikaisuuden ja vanhemmaksi tulon iän yhteyttä?	Ei. Määräaikaisina työskennelleet ovat saaneet ensimmäisen lapsensa pysyvässä työsuhteessa olleita vanhempina molemmilla sektorilla.
Muuntaako työmarkkina-aseman vakaus määräaikaisuuden ja vanhemmaksi tulon iän yhteyttä?	Ei. Määräaikaisina työskennelleet ovat saaneet ensimmäisen lapsensa myöhemmin kuin pysyvässä työsuhteessa olleet sekä työmarkkina-asemaltaan vakaiden että epävakaisten joukossa. Vakaassa työmarkkina-asemassa olleilla määräaikaisilla perheellistymisen ikä on kaikkein korkein..
Muuntaako puolison työssäkäynti tätä yhteyttä?	Tämän aineiston koko ja rakenne eivät riitä puolison työssäkäynnin muuntavan vaikutuksen tutkimiseen.

Määräaikaisuus ei ennusta pienempää lapsilukua lapsia saaneilla

Viimeisenä osana neljättä tutkimuskysymystä tarkastelen sitä, miten perheenperustamisässä vallinnut työsuhdetyyppi on yhteydessä toteutuneeseen lapsilukuun 40 ikävuoden jälkeen olettaen, että lapsia on syntynyt. Kuten edellä, kohdejoukkoni muodostuu vuonna 1969 tai aiemmin syntyneistä vuosien 1984, 1990 ja 1997 palkansaajista, jotka olivat joko 23–30-vuotiaita (naiset) tai 25–32-vuotiaita (miehet) tutkimushetkellä ja joilla oli lapsia vuonna 2009.

Lapsiluvun jakaumassa ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja määräaikaisten ja pysyvässä työsuhhteessa olevien naisten ja miesten kesken (taulukko 4.5.10.) Aineiston pysyvässä työsuhhteessa olleista naisista hieman useammalla on vain yksi lapsi kuin määräaikaista, joista taas useammalle on syntynyt kaksi lasta. Jotakuinkin yhtä moni määräaikaista kuin pysyvässä työsuhhteessa olleista on

Taulukko 4.5.10

Lasten lukumäärä taustamuuttujien mukaan vuoteen 2009 mennessä lapsia saaneilla yli 40-vuotiaana. Jakauma (%) ja keskiarvo. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaat (1984,1990) tai 28–30-vuotiaat (1997) naispalkansaajat (n=810) ja 25–32-vuotiaat* miespalkansaajat (n=918), joilla oli lapsia vuonna 2009. Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan

Tilanne tutkimusvuonna	Lasten lukumäärä jakauma					Lasten lukumäärä keskiarvo			
	N	Sig.	Yksi %	Kaksi %	Vähintään kolme %	Sig.	Keski-arvo	Keski-hajonta	Mediaani
Naiset									
Yhteensä	810		22,6	46,9	30,5		2,19	,94	2,00
Työsuhdetyyppi		,166				,501			
Pysyvä	635		23,9	45,5	30,6		2,18	,96	2,00
Määräaikainen	175		17,7	52,0	30,3		2,23	,89	2,00
Työnantajasektori		,310				,343			
Julkinen	338		20,1	49,4	30,5		2,22	,95	2,00
Yksityinen	472		24,4	45,1	30,5		2,16	,94	2,00
Työmarkkina-asema		,114				,039			
Vakaa	686		23,8	46,8	29,4		2,16	,93	2,00
Epävakaa	124		16,1	47,6	36,3		2,35	,98	2,00
Miehet									
Yhteensä	918		20,2	47,2	32,7		2,25	,97	2,00
Työsuhdetyyppi		,461				,650			
Pysyvä	812		19,8	47,9	32,3		2,26	,98	2,00
Määräaikainen	106		22,6	41,5	35,8		2,22	,91	2,00
Työnantajasektori		,762				,941			
Julkinen	212		21,7	45,3	33,0		2,26	1,03	2,00
Yksityinen	706		19,7	47,7	32,6		2,25	,95	2,00
Työmarkkina-asema		,995				,506			
Vakaa	762		20,2	47,1	32,7		2,26	,99	2,00
Epävakaa	156		19,9	47,4	32,7		2,21	,87	2,00

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

saanut lapsia kolme tai enemmän. Miehillä määräaikaista työskennelleet ovat jääneet yhden lapsen isiksi tai saaneet vähintään kolme lasta yleisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskennelleet. Epävakaassa työmarkkina-asemassa olleet naiset ovat saaneet muita useammin vähintään kolme lasta ja tyytyneet muita harvemmin vain yhteen, mutta tämäkään tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Lasten lukumäärä vaihtelee naisilla 1–10 lapsen ja miehillä 1–14 lapsen välillä. Yli 99 prosentilla aineiston lapsia saaneista naisista ja miehistä on korkeintaan viisi lasta. Keskiarvoa laskiessani olen rinnastanut vähintään seitsemän lapsen poikkeustapaukset kuuden lapsen vanhempiin, sillä pienessä aineistossa niiden vaikutus aiheuttaisi vinoumaa. Vaikka ryhmien väliset erot lasten määrän jakoumassa eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, ero vakaassa ja epävakaassa asemassa työskennelleiden naisten välillä muuttuu merkitseväksi, kun tarkastellaan lapsiluvun keskiarvoa: epävakaassa työmarkkina-asemassa olleilla äideillä on keskimäärin enemmän lapsia.

Kokonaishedelmällisyyden nousu vuosina 1984–1997 näkyy naisten keskimääräisissä lapsiluvuissa. Vuoden 1984 tutkimukseen osallistuneiden naisten keskimääräinen lapsiluku oli 40+-vuotiaana 2,12 (StD = ,95), vuoden 1990 tutkimuksen vastaajilla 2,22 (StD.=,92) ja vuoden 1997 vastaajilla jo 2,34 (StD. = ,96). Myös miehillä lapsiluku kasvoi vuoden 1984 vastaajilta (2,24, StD . = ,91) vuoden 1990 vastaajiin (2,34, StD = 1,04). Vuoden 1997 tutkimusjoukossa miesten keskimääräinen lapsiluku vuonna 2009 oli kuitenkin vain 2,13 (StD = ,98). Tämä selittyy sillä, että osalle vuoden 1997 tutkimukseen osallistuneista, erityisesti 1960-luvulla syntyneistä miehistä syntyy luultavasti lisää lapsia vielä vuoden 2009 jälkeen. Parisuhteessa tutkimushetkellä asuneille on syntynyt enemmän lapsia kuin tutkimushetkellä yksinasuneille. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden naisten lapsiluku on kasvanut muita suuremmaksi; ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden lapsiluku on pienin. Miehistä perusasteen tutkinnon suorittaneiden lapsiluku on suurin ja alimman korkea-asteen tai alemman korkeakoulututkinnon suorittaneilla pienin.

Moniluokitteluanalyysin mukaan työsuhdetyyppi ei ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä myöhempään lapsilukuun palkansaajilla, joille on syntynyt lapsia. Työnantajasektori ei ole tilastollisessa yhteydessä myöhempään lapsilukuun kummallakaan sukupuolella, mutta työmarkkina-aseman vakaus erottelee naisten keskimääräistä lapsilukua tilastollisesti: työmarkkina-asemaltaan epävakailla on syntynyt keskimäärin enemmän lapsia kuin asemaltaan vakaille myös muiden tekijöinnin jälkeen, jos lapsia on syntynyt. Edellähän kävi ilmi, että epävakaassa asemassa olleet ovat jääneet muita useammin lapsettomiksi. Taustamuuttujista ainoastaan parisuhteella on tilastollinen vaikutus lapsilukuun: se, että on elänyt tutkimushetkellä parisuhteessa, nostaa lasten lukumäärää yli 40-vuotiaana. Mallin selitysaste jää kuitenkin hyvin pieneksi. Käytetyt muuttujat selittävät yhdessä vain muutaman prosentin toteutuneen lapsiluvun suuruudesta. (taulukot 4.5.11 ja 4.5.12.)

Kovarianssianalyysi viittaa työsuhdetyypin ja työnantajasektorin yhdysvaikutukseen, joka on samansuuntainen naisilla (sig.=,082) ja miehillä (ei tilastollisesti merkitsevä). Molemmat sukupuolet yhdistävässä analyysissä (sukupuoli ja muut taustamuuttujat vakioitu) havaintojen määrä riittää tuomaan selvästi esiin yhdysvaikutuksen tilastollisen merkitsevyyden (sig.=,023). Julkisella sektorilla

Taulukko 4.5.11

Keskimääräisen lapsiluvun erot lapsia saaneilla naisilla yli 40-vuotiaana tutkimushetken taustamuuttujien mukaan. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 23–30-vuotiaat (1984, 1990) tai 28–30-vuotiaat (1997) naispalkansaajat, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n=810). Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Moniluokitteluanalyysi (MCA)

	N	Sig.	Lähtötilanne	Poikkeama	Vakioitu poikkeama	Vakioitu keskiarvo
Työsuhdetyyppi		,654				
Pysyvä	635		2,18	-,01	,01	2,20
Määräaikainen	175		2,23	,04	-,03	2,16
Työnantajasektori		,258				
Julkinen	338		2,22	,04	,05	2,23
Yksityinen	472		2,16	-,03	-,03	2,16
Työmarkkina-asema		,047				
Vakaa	686		2,16	-,03	-,03	2,16
Epävakaa	124		2,35	,17	,16	2,35
Selitysaste R ²						,031
Yhteiskorrelaatio R						,175
Mittarin keskiarvo						2,19

Vakioitu tutkimusvuosi, koulutus, ikä ja parisuhde.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

Taulukko 4.5.12

Keskimääräisen lapsiluvun erot lapsia saaneilla miehillä yli 40-vuotiaana tutkimushetken taustamuuttujien mukaan. Vuonna 1969 tai aiemmin syntyneet, tutkimushetkellä 25–32-vuotiaat (1984, 1990) tai 28–32-vuotiaat (1997) miespalkansaajat, joilla oli lapsia vuonna 2009 (n=918). Tutkimushetken työsuhteen, työnantajasektorin ja työmarkkina-aseman vakauden mukaan. Moniluokitteluanalyysi (MCA)

	N	Sig.	Lähtötilanne	Poikkeama	Vakioitu poikkeama	Vakioitu keskiarvo
Työsuhdetyyppi		0,990				
Pysyvä	812		2,26	,00	,00	2,26
Määräaikainen	106		2,22	-,04	,00	2,25
Työnantajasektori		0,748				
Julkinen	212		2,26	,00	-,02	2,24
Yksityinen	706		2,25	,00	,01	2,26
Työmarkkina-asema		0,606				
Vakaa	762		2,26	,01	,01	2,26
Epävakaa	156		2,21	-,04	-,04	2,22
Selitysaste R ²						,024
Yhteiskorrelaatio R						,156
Mittarin keskiarvo						2,25

Vakioitu tutkimusvuosi, koulutus, ikä ja parisuhde.

Lähde: Työolotutkimus 1984, 1990 ja 1997.

määräaikaisuus alentaa myöhempää lapsilukua, yksityissektorilla määräaikaisuus kasvattaa sitä.

Taustamuuttujien vakioidussa moniluokitteluanalyysissä lapsiluku on naisten keskuudessa suurin julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa olleilla (2,25) ja yksityissektorin (entisillä) määräaikaisilla (2,24). Pienin se on yksityissektorilla pysyvässä työsuhteessa olleilla (2,15). Miehistä eniten lapsia ovat saaneet yksi-

tyissektorilla määräaikaisina työskennelleet (2,31), ja vähiten julkisella sektorilla määräaikaisuuksia tehneet (2,15). Erot ovat havaintomäärien vuoksi vain viitteellisiä.

Työsuhdetyypin ja työmarkkina-aseman vakauden yhdysvaikutuksen suunta näyttää erilaiselta naisille kuin miehille. Tosin kovarianssianalyysin tuloksia voi pitää korkeintaan viitteellisinä, sillä miehillä ryhmien erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä ja naisillakin vain suuntaa antavia. Naisilla määräaikaisuus vähentää lapsilukua epävakaassa työmarkkina-asemassa, mutta lisää sitä vakaassa työmarkkina-asemassa huolimatta siitä, että vakaassa asemassa määräaikaisina työskennelleet aloittivat lastenteon muita myöhemmin. Eniten lapsia on syntynyt epävakaassa työmarkkina-asemassa pysyvässä työsuhteessa olleille (2,48) naisille ja vähiten vakaassa työmarkkina-asemassa pysyvässä työsuhteessa olleille (2,15) naisille. Miehillä määräaikaisuus näyttäisi pienentävän lapsilukua vakaassa työmarkkina-asemassa olleilla, mutta epävakaassa työmarkkinatilanteessa työsuhdetyypin ei ole yhteydessä lapsilukuun. Erot miesryhmien välillä on varsin pieniä (vakaat pysyvässä työsuhteessa 2,27 ja epävakaat määräaikaisissa työsuhteissa tai pysyvissä työsuhteissa 2,21).

Lopuksi tarkastelen lapsilukua moniluokitteluanalyysillä tutkimushetkellä parisuhteessa eläneiden keskuudessa vakioiden myös puolison työssäkäynnin. Parisuhteessa tutkimushetkellä eläneillä keskimääräinen lapsiluku on korkeampi (naiset 2,25 ja miehet 2,32) kuin kaikilla palkansaajilla, jotka ovat saaneet lapsia. Parisuhteessa eläneet myös aloittivat lastenteon keskimäärin nuorempina kuin kaikki palkansaajat, kuten edellä kävi ilmi.

Parisuhteessa eläneillä naisilla työsuhdetyypin ei yksin ennusta lapsilukua. Lähtötilanteessa määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa olleiden välinen keskimääräinen lapsiluvun ero on pieni, mutta kun taustamuuttujat ja moderaattorit vakioidaan, ero kasvaa. Määräaikaisten naisten keskimääräinen lapsiluku jää nyt selvästi matalammaksi kuin pysyvässä työsuhteessa työskennelleillä. Tähän vaikuttaa se, että naisilla työmarkkina-aseman vakaus on tilastollisessa yhteydessä keskimääräiseen lapsilukuun. Koska epävakaa työmarkkina-asema yhdistyy korkeampaan lapsilukuun lapsia synnyttäneillä naisilla, ja koska määräaikaisten joukossa on enemmän asemaltaan epävakaita, määräaikaisten naisten lapsiluku nousee helposti ”liian” korkeaksi, ellei epävakautta vakioida ja oleteta, että myös pysyvissä työsuhteissa työskentelevistä naisista yhtä suuri osa olisi työmarkkina-asemaltaan epävakaa ja halukas hankkimaan monta lasta, jos lapsia ylipäänsä hankkii.

Parisuhteessa elävillä miehillä työsuhdetyypin tai työmarkkina-aseman vakaus eivät kumpikaan ole yhteydessä myöhempään keskimääräiseen lapsilukuun. Työnantajasektorilla ei ole tilastollista yhteyttä keskimääräiseen lapsilukuun kummallakaan sukupuolella.

Puolison työssäkäynti on miehillä tilastollisesti erittäin merkitsevässä yhteydessä toteutuneeseen lapsilukuun. Miehillä, joiden puoliso ei ollut työssä työolo-tutkimuksen haastattelun aikoihin, lapsiluku on kasvanut keskimäärin suuremmaksi kuin niillä miehillä, joiden puoliso oli työssäkäyvä. On mielenkiintoista, että tämä puolison ei-työssäkäynnin – eli tutkimushetkeen ajoittuvan mahdollisen perhevapaalla olon – vaikutus perheellistymiseen tulee ilmi myös isiksi tulneiden keskimääräisessä toteutuneessa lapsiluvussa eikä vain näiden miesten

pienempänä lapsettomuuden riskinä. Lapsettomuuden todennäköisyyttä koskien saattoi pohtia tulosten vinoutta: kyseisessä ryhmässä vaimon ei-työssäkäynti haastatteluhetken aikoihin tarkoitti usein puolisoa, joka hoiti tuolloin jo syntyneitä lapsia, jolloin miesten myöhempi lapsettomuus on periaatteessa mahdollonta.

Lasten lukumäärää ajatellen vastaava selitys ei toimi. Käytännöllisesti katsoen kaikkien isäpalkansaajien vaimot – tai heidän lastensa äidit – ovat olleet jossain vaiheessa perhevapaalla riippumatta syntyneiden lasten määrästä tai siitä, olivatko he työolotutkimuksen aikaan työssäkäyviä. Silti on niin, että jos vaimon kotona oloa on kestänyt hyvin pitkään, kenties yhteensä useita vuosia, todennäköisyys vaimon kotiäitiyteen juuri työolotutkimuksen aikaan on suurempi kuin silloin, kun vaimo on pitänyt vain muutaman kuukauden äitiysloman²⁹. Äidin kauan kestänyt kotona olo voi liittyä suureen lapsilukuun perhevapaiden suuremman määrän vuoksi mutta myös siksi, että monilapsisten äitien työllisyysaste on matalampi kuin yhden tai kahden lapsen äitien, kun lapset ovat nuoria (Hulkko 2007; SVT: Työvoimatutkimus 2012). Kotona olo voi kertoa myös (naisen) keskimääräistä voimakkaammasta perheorientaatiosta tai pariskunnan perinteisistä sukupuolirooleista, joihin sinällään voi liittyä korkea lapsiluku ihanteena, joka on myös toteutettu. Se, että miesten puolisoiden työelämän ulkopuolella olo yhdistyy matalampaan lapsettomuuden todennäköisyyteen sekä myös korkeampaan toteutuneeseen lapsilukuun, on ristiriidassa niiden tulosten kanssa (Vikat 2004), jotka painottavat naisten voimakkaan työmarkkinasidoksen merkitystä syntyvyydelle. Tulos jää lopulta kysymysmerkiksi, johon tämän tutkimuksen aineisto ei taivu vastaamaan.

Kuten edellä, työsuhdetyypin ja muuntavien muuttujien yhdysvaikutuksen testaaminen ei onnistu tämän kokoisella kohdejoukolla.

Tulosten mukaan näyttää, että määräaikainen työ on yhteydessä myöhentyneeseen perheen perustamiseen, mutta määräaikaisuus ei yksin ennusta myöhempää lapsettomuutta tai toteutuneen lapsiluvun keskiarvoa. Määräaikaista työtä on kuitenkin monenlaista, ja määräaikaisten palkansaajien joukko heterogeeninen. Julkisen sektorin määräaikainen työ näyttäytyy erityisen ongelmallisena perheen perustamista ajatellen, sillä julkisella sektorilla määräaikaisina työskennelleet nuoret aikuiset ovat taipuvaisia perheellistymään muita ryhmiä myöhemmin ja jäämään muita useammin lapsettomiksi. Tulokset antavat viitteitä myös siitä, että heidän toteutunut lapsilukunsa jää keskimäärin pienemmäksi verrattuna paitsi julkisella sektorilla pysyvissä työsuhteissa työskennelleisiin, myös yksityissektorilla määräaikaisina töitä tehneisiin. Lisäksi määräaikaisuus myös muuten epävakaa työmarkkina-asemassa – työttömyyteen, heikkoon työllistyvyyteen ja työn epävarmuuteen yhdistyneenä – ennustaa kohonnutta lapsettomuuden riskiä sekä naisilla että miehillä. Jos lapsia kuitenkin on syntynyt epävakaa työmarkkinatilanteesta huolimatta, lapset on saatu keskimäärin nuorina.

29 Vuoden 1984 työolotutkimuksen aikaan äitiysloman pituus oli huomattavasti lyhyempi kuin nykyisin.

Yhteenveto

Onko määräaikaisessa työsuhteessa työskentely perheenperustamisiässä yhteydessä lapsilukuun yli 40-vuotiaana?	Ei. Määräaikaisten ja pysyvässä työsuhteessa olleiden välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja keskimääräisessä lapsiluvussa yli 40-vuotiaana, kun tarkastellaan vain lapsia saaneita.
Muuntaako työnantajasektori määräaikaisuuden ja myöhemmän lapsiluvun yhteyttä?	Tästä on viitteitä. Tulokset viittaavat siihen, että julkisella sektorilla määräaikaisena työskentely yhdistyy vähäisempään lasten määrään verrattuna pysyvässä työsuhteessa työskennelleisiin. Yksityissektorilla määräaikaisuus näyttää ennustavan jopa suurempaa lapsilukua verrattuna pysyvässä työsuhteessa olleisiin.
Muuntaako työmarkkina-aseman vakaus määräaikaisuuden ja myöhemmän lapsiluvun yhteyttä?	Tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta ne viittaavat yhdysvaikutukseen. Epävakaassa työmarkkina-asemassa määräaikaisuus ennustaa naisilla pienempää lapsilukua, vakaassa asemassa suurempaa lapsilukua verrattuna vakinaisiin palkansaajiin. Miehillä määräaikaisuus ennustaa vähäisempää lasten määrää vakaassa työmarkkinatilanteessa.
Muuntaako puolison työsäkäynti tätä yhteyttä?	Tämän aineiston koko ja rakenne ei riitä puolison työsäkäynnin muuntavaa vaikutuksen tutkimiseen.

5 Yhteenveto ja keskustelu

5.1 Keskeiset tutkimustulokset

Tämä tutkimus käsitteli määräaikaisten työn yhteyttä 20–44-vuotiaiden suomalaispalkansaajien perheellistymiseen vuosina 1984–2008. Perheellistymisen ymmärrän tässä tutkimuksessa lasten syntymänä: syntykö lapsia ylipäänsä, ja jos, milloin ja kuinka paljon. Määräaikaiset työsuhteet ovat Suomessa erityisen yleisiä julkisella sektorilla, joten tutkin myös sitä, onko työnantajasektorilla merkitystä työsuhteen tyyppiä ja perheellistymistä ajatellen. Määräaikaisiin työsuhteisiin liitetään usein työn ja taloudellisen tilanteen epävarmuus. Halusin tarkastella, mikä merkitys työmarkkina-aseman vakaudella on määräaikaisten työsuhteiden ja perheellistymisen välisessä yhteydessä. Lisäksi minua kiinnosti se, missä määrin puolison työmarkkina-asema mahdollisesti lieventää tai voimistaa määräaikaisuuden yhteyttä perheellistymiseen. Käytin aineistona Tilastokeskuksen vuosien 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimuksia, joihin yhdistin rekisteritiedon vastaajille syntyneistä lapsista vuoteen 2009 asti.

Tutkimuskysymyksistäni ensimmäinen koski määräaikaisten työn yhteyttä esikoislapsen syntymän todennäköisyyteen noin vuoden kuluessa. Toinen kysymyksistä koski määräaikaisuuden yhteyttä lasten syntymään ylipäänsä. Kolmanneksi kysyin, onko työsuhteen määräaikaisuus yhteydessä siihen, että palkansaajat kertoivat Työolotutkimuksen haastattelussa lykänneensä lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä. Viimeisenä tutkimuskysymyksenä etsin vastausta siihen, onko työsuhteen määräaikaisuus niin sanotussa perheenperustamisässä yhteydessä myöhempään lapsettomuuteen, toteutuneeseen perheellistymisikään ja lasten lukumäärään 40 ikävuoden jälkeen.

Seuraavassa käyn läpi tuloksia tutkimuskysymys kysymykseltä ja hahmotelen sitten tuloksista muodostuvaa kokonaiskuvaa sekä tulosten yhteyttä aiempiin tutkimuksiin. Pohdin tutkimukseni vahvuuksia ja rajoituksia. Lopuksi keskustelen määräaikaisten työhön ja perheellistymiseen liittyvistä yhteiskunnallisista haasteista.

Määräaikaisuus ennustaa vähäisempää todennäköisyyttä saada esikoislapsi...

Määräaikaistilla palkansaajilla on pienempi todennäköisyys saada esikoislapsi noin vuoden sisällä kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevillä, kun tutkimusajan kohta, ikä, koulutus ja parisuhteen olemassaolo otetaan huomioon. Määräaikaisten työsuhteiden yleisyys julkisella sektorilla kuitenkin pehmentää määräaikaisuuden kielteisiä seurauksia syntyvyydelle Suomessa, sillä työ julkisella sektorilla yhdistyy vahvasti korkeampaan syntyvyyteen. Jos oletettaisiin, että vakinaiset palkansaajat työskentelisivät yhtä usein julkisella sektorilla kuin määräaikaiset palkansaajat, määräaikaisuuden kielteiset vaikutukset korostuisivat vielä selvemmin. Yksityissektorin määräaikaistilla palkansaajilla todennäköisyys perheellistyä lähitulevaisuudessa on kaikkein pienin.

Työmarkkina-aseman vakauden huomioon ottaminen muuntaa määräaikaaisuuden ja ensimmäisen lapsen syntymän yhteyttä. Työmarkkina-aseman vakaudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa edeltävien työttömyysjaksojen, nykyisessä työssä koettujen työmarkkinauhkien sekä koettujen työllistymismahdollisuuksien yhteisvaikutusta. Kun verrataan työmarkkina-asemaltaan suhteellisen vakaita palkansaajia keskenään, määräaikaisten todennäköisyys saada lapsi lähitulevaisuudessa on pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevien. Työmarkkina-asemaltaan epävakaiden parissa määräaikaiset naispalkansaajat sen sijaan saavat lapsen todennäköisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa olevat. Kun kaikkia ryhmiä tarkastellaan yhdessä, perheellistymisen todennäköisyys on kaikkein pienin vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla määräaikaisilla. Keskustelen tästä ensilukemalta yllättävästä tuloksesta lähemmin luvussa 5.2.

Määräaikaiset palkansaajat elävät harvemmin avo- tai avioliitoissa kuin pysyvässä työsuhteessa olevat palkansaajat. Silti määräaikaisuus vähentää esikoisen syntymän todennäköisyyttä myös avo- tai avioliitossa olevilla palkansaajilla jopa silloin, kun puolison työmarkkina-asema (työssä/ei työssä) otetaan huomioon. Tutkimassani ikäryhmässä lapsettomien palkansaajien ei-työssäkäyvä puoliso tarkoittaa yleensä opiskelevaa puolisoa ja vain harvoissa tapauksissa työtöntä tai muusta syystä työelämän ulkopuolella olevaa puolisoa. Pysyvässä työsuhteessa olevat lapsettomat naiset, joiden puoliso ei ole työssä (vaan opiskelee), eivät hanki lasta sen todennäköisemmin kuin määräaikaisessa työsuhteessa olevat naiset, joiden puoliso opiskelee. Jos puoliso kuitenkin on työssäkäyvä, määräaikaisten naispalkansaajien todennäköisyys saada lapsi on pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevien naisten. Miehillä perheellistyminen viivästyy lähinnä silloin, kun miehen työsuhte on määräaikainen ja vaimo on opiskelija tai muuten työelämän ulkopuolella.

Lisäksi tulokset viittaavat siihen, että kahden palkansaajan parisuhteessa merkitystä on erityisesti sillä, onko naisen työsuhte määräaikainen vai pysyvä. Jos naisen työsuhte on pysyvä ja miehen määräaikainen, lapsi hankitaan todennäköisemmin kuin silloin, kun mies on pysyvässä ja vaimo määräaikaisessa työsuhteessa. Perheellistymisen todennäköisyys on kaikkein pienin niillä palkansaajapariskunnilla, joissa molemmat puoliset ovat määräaikaisessa työsuhteessa.

...mutta ainokainen saa seuraa määräaikaisillakin

Määräaikaisuuden kielteinen yhteys perheellistymiseen näkyy ennen kaikkea ensimmäisen lapsen hankinnassa eli vanhemmuuteen siirtymisessä. Määräaikaiset lapsettomat palkansaajat eivät ole yhtä valmiita hankkimaan esikoista kuin pysyvässä työsuhteessa olevat. Määräaikaisuus ei kuitenkaan ennusta vähäisempää lapsen hankinnan todennäköisyyttä silloin, kun tarkastellaan kaikkia palkansaajia eli myös heitä, joilla jo on lapsia ja joilla kyse on lapsiluvun kasvattamisesta.

Määräaikaisuus ei vähennä kaikilla ikäryhmän palkansaajilla lasten syntymän todennäköisyyttä sen enempää julkisella kuin yksityissektorilla. Työmarkkina-aseman vakaus kuitenkin muuntaa määräaikaisuuden yhteyttä syntyvyyteen vielä voimakkaammin kuin silloin, kun kyse oli esikoislapsista. Vakaassa työmarkkina-asemassa olevista naisista ja miehistä määräaikaiset ovat hankkimassa (uutta) lasta epätodennäköisemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät, mutta

epävakaassa asemassa olevilla naisilla määräaikaisuus pikemminkin jouduttaa lapsen syntymää. Kaikkein pienin todennäköisyys (uuden) lapsen syntymään on jälleen niillä määräaikaisilla palkansaajilla, joiden työmarkkina-asema on vakaa. (Ks. luku 5.2.)

Puolison työssäkäynnillä ei ole yhdysvaikutusta määräaikaisuuden kanssa, kun kyseessä on lasten hankinta ylipäänsä. Lasten syntymään ei ole yhteydessä sekään, millainen palkansaajapariskunnan keskinäinen työsuhdetilanne on eli ovatko molemmat tai vain toinen pysyvässä/määräaikaisessa työsuhteessa.

Lasten syntymässä ratkaisevaksi tekijäksi osoittautuu syntyvän lapsen järjestys lapsikatraassa eli niin sanottu sisarusvaikutus (Vikat ym. 1999). Lapsiluvulla on myös selvä yhdysvaikutus työsuhdetyypin kanssa. Vaikka lapsettomat määräaikaiset palkansaajat eivät ole yhtä valmiita hankkimaan ensimmäistä lasta kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevät, yhden lapsen vanhemmat ovat taipuvaisia hankkimaan ainokaiselleen sisaruksen riippumatta siitä, onko heidän työsuhteensa pysyvä vai määräaikainen. Yhden lapsen äideille on yhtä todennäköistä saada toinen lapsi kuin lapsettomille äideille ensimmäinen lapsi, jos työsuhde on pysyvä. Määräaikaisessa työsuhteessa oleville naisille on huomattavasti todennäköisempää hankkia ainokaiselle seuraa kuin tehdä ratkaisu vanhemmuuteen siirtymisestä ja synnyttää ensimmäinen lapsi.

Määräaikaiset palkansaajat ovat lykanneet lastenhankintaa erityisesti julkisen sektorin töissä

Määräaikaiset palkansaajat kertovat työolotutkimuksen haastatteluissa lykanneensa lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä useammin kuin pysyvässä työsuhteessa olevat palkansaajat. Työmarkkina-aseman vakauden huomioon ottaminen kuitenkin muuntaa määräaikaisuuden ja lykkäämisen yhteyttä naisilla niin, ettei yhteys ole enää tilastollisesti merkitsevä. Tämä kertoo siitä, että määräaikaisten naispalkansaajien suurempi todennäköisyys lastenhankinnan lykkäämiseen johtuu osittain heidän keskimääräistä epävakaammasta työmarkkinatilanteestaan. Näin huolimatta siitä, että edellisten tulosten mukaan epävakaat määräaikaiset saavat lapset jopa suuremmalla todennäköisyydellä kuin vakaassa asemassa olevat määräaikaiset.

Epävakaan työmarkkinatilanteen ja määräaikaisen työn polarisoiva yhteys perheellistymiseen korostuu entisestään myöhempien tutkimuskysymyksiin vastaamisen myötä, ja keskustelen siitä lähemmin luvussa 5.2. On huomattava, että lasten hankinnan lykkäämisestä kertominen ja lapsen saaminen ovat osittain eri ilmiöitä, kuten luvussa 4.4 esitin.

Miehillä sekä määräaikaisuus että työmarkkina-asema epävakaat yhdistyvät molemmat, toisistaan riippumatta, suurempaan todennäköisyyteen lykätä lastenhankintaa. Määräaikaiset palkansaajat kertovat todennäköisemmin lykanneensa lastenhankintaa työhön liittyvistä syistä silloin, kun asuvat parisuhteessa kuin silloin, kun heillä ei ole puolisoa.

Erityisesti julkisen sektorin määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevät naiset lykkäävät lastenhankintaa. Yksityissektorilla lasten hankinnan lykkääminen työasioiden vuoksi on sen sijaan yhtä todennäköistä pysyvässä ja määräaikaisessa työsuhteessa työskenteleville naispalkansaajille. Miesmääräaikaiset lykkäävät

lastenhankintaa pysyvässä työsuhteessa olevia todennäköisemmin sekä julkisella että yksityissektorilla.

Puolison työssäkäynti muuntaa naisilla määräaikaisuuden yhteyttä lasten hankinnan lykkäämiseen samalla logiikalla kuin se muunsi yhteyttä esikoislapsen syntymään: jos puoliso on työssä, määräaikaisuus lisää naisilla lykkäämisestä kertomisen todennäköisyyttä samalla tapaa kuin määräaikaisuus vähensi esikoisen syntymän todennäköisyyttä. Jos puoliso ei ole työssäkäyvä, sekä lykkäämisestä kertominen ja esikoisen syntymä ovat jotakuinkin yhtä todennäköisiä sekä pysyvässä että määräaikaisessa työsuhteessa. Tämä kertoo siitä, että puolison työelämän ulkopuolella olo on jo sinällään hyvä syy lykätä lastenhankintaa naisen omasta työsuhdetyypistä riippumatta. Kun puolison työmarkkina-asema – opiskelu tai työttömyys – ei aseta esteitä lasten hankinnalle, naisen määräaikaisesta työstä voi tulla tällainen este.

Lasten hankinnan lykkäämiseen johtaneet työhön liittyvät syyt ovat sukupuolittuneita. Naiset kertovat lykänneensä lasten hankintaa useammin kuin miehet, mutta miehillä lykkääminen liittyy nimenomaan työsuhteen määräaikaisuuteen. Miehillä ”työhön liittyvät syyt” näyttävät tarkoittavan suoraviivaisemmin juuri työn määräaikaisuutta ja sen aiheuttamaa taloudellista epävarmuutta, mutta naisilla on työsuhteen määräaikaisuuden lisäksi enemmän myös muita työhön liittyviä syitä lykätä perheellistymistä. Naisille lapsen syntymä merkitsee pidempää poissaoloa työelämästä. Mielenkiintoisia työtehtäviä ja uramahdollisuuksia voi mennä tällä välin mennä ohi, ja poissaololla on kielteisiä vaikutuksia myös palkkakehitykseen (ks. Kellokumpu 2007b).

Lasten hankinnan tietoisesta lykkäämisestä kertomisen voi tulkita tietoiseksi toiveeksi saada lapsi, joskus. Pysyvässä työsuhteessa olevilla lapsettomilla palkansaajilla lykkäämisestä kertominen ennustaakin esikoislapsen syntymää tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Määräaikaisilla palkansaajilla lykkääminen jatkuu.

Määräaikaisuus viivästyttää vanhemmuutta noin vuodella; epävakaus määräaikaisessa työsuhteessa ennakoi varhaista vanhemmuutta tai lapsettomaksi jäämistä

Tulokset kolmessa ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä osoittavat, että määräaikainen työ vähentää perheellistymisen todennäköisyyttä lyhyellä aikavälillä. Määräaikaisena työskentely vuosina 1984, 1990 ja 1997 ei kuitenkaan ole lisännyt tuolloin perheenperustamisiässä olleiden naisten (23–30 vuotta) ja miesten (25–32 vuotta) lapsettomuuden riskiä yli 40 vuoden iässä vuonna 2009.

Vaikka määräaikainen työ ei yksin ennusta lapsettomuutta, tietyissä olosuhteissa näin kuitenkin uhkaa käydä. Tämä näkyy julkisen sektorin määräaikaisissa töissä. Myös silloin, kun määräaikaisen nais- tai miespalkansaajan työmarkkina-asema on muutenkin epävakaa, lapsettomaksi jäämisen riski on suuri. Näin on siis huolimatta siitä, että lyhyen aikavälin syntyvyys oli epävakaiden määräaikaisien joukossa suhteellisen korkea.

Määräaikaisena työskentely perheenperustamisiässä on yhteydessä noin vuotta myöhempään vanhemmaksi tulon ikään verrattuna pysyvässä työsuhteessa työskennelleisiin niillä miehillä ja naisilla, joille on syntynyt lapsia. Tätä ikäeroa

eivät selitä ajalliseen muutokseen, ikään, koulutustasoon, parisuhdetilanteeseen, työnantajasektoriin, työmarkkina-aseman vakauteen tai puolison työmarkkina-asemaan liittyvät tekijät. Julkisella sektorilla määräaikaisina työskennelleillä keskimääräinen perheellistymisen ikä on kaikkein korkein. Työmarkkina-asmaltaan vakaaiksi luonnehdittavat määräaikaiset ovat saaneet esikoisensa muita myöhemmin. Pohdin tätä luvussa 5.2.

Työsuhteen määräaikaisuus perheenperustamisikässä ei ole yhteydessä keskimääräiseen lapsilukuun yli 40-vuotiaana, jos lapsia on syntynyt. Toisin sanoen myös kuopus on joko hankittu myöhemmin kuin pysyvässä työsuhteessa työskennelleillä tai sitten lapset on tehty tiivimmällä tahdilla. Erot toteutuneessa lapsiluvussa eivät ylipäänsä ole suuria, jos lapsia on hankittu.

5.2 Tulosten pohdintaa

Tutkimus pääosin vahvisti aiempia tutkimustuloksia. Tulosten mukaan määräaikainen työ on lähinnä viivästyttänyt nuorten aikuisten perheellistymistä vuosien 1984–2008 Suomessa, mutta se ei ole johtanut vuosina 1984, 1990 ja 1997 määräaikaisina työskennelleiden suurempaan todennäköisyyteen jäädä kokonaan lapsettomaksi tai saada vähemmän lapsia verrattuna niihin ikätovereihin, jotka työskentelivät pysyvässä työsuhteissa samanikäisinä. Myös ranskalaistutkimuksessa (Pailhé ja Solaz 2012) määräaikaisella työllä löytyi yhteys pienempään esikoislapsen syntymän todennäköisyyteen lähitulevaisuudessa, mutta sillä ei ollut suoraa yhteyttä lapsettomaksi jäämiseen. Kyse oli siis lähinnä lastenhankinnan lykkäämisestä. Pailhé ja Solaz (emt.) päättelevät, että anteliaat ja kattavat perhe- ja työllisyyspolitiikat voivat pienentää työttömyyden ja muun taloudellisen epävarmuuden kielteistä vaikutusta perheellistymiseen pitkällä aikavälillä. Näin on varmasti myös Suomessa.

Työsuhteen määräaikaisuuden yhteys lastenhankintaan riippuu siitä, onko kyse vanhemmuuteen siirtymisestä vai ollaanko jo syntyneille lapsille hankkimassa sisarusta. Aiempien tutkimustulosten mukaisesti määräaikaisuuden yhteys ensimmäisen lapsen syntymään on selvästi kielteinen (Persson 2001; De la Rica & Iza 2003; myös Pailhé 2009 aikeita koskien). Lastenhankintaan ylipäänsä – kun kyse ei ole vain ensimmäisestä lapsesta – määräaikaisuus ei samassa määrin vaikuta, mikä on käynyt jo joissakin aiemmissä tutkimuksissa ilmi (Nazio 2008; Pailhé 2009 aikeita koskien). Lapsia saaneiden palkansaajien joukossa määräaikaiset lienevät valikoitunutta joukkoa: jos askel vanhemmuuteen siirtymisestä on työsuhteen määräaikaisuudesta huolimatta otettu, halu saada lapselle sisarus on voimakas. Tältä osin tutkimustulokset käyvät yhteen Pailhén ja Solazin (2012) Ranskaa koskevien tulosten kanssa.

Määräaikaiset palkansaajat ovat heterogeeninen ryhmä. Määräaikaista työtä tehdään erilaisissa tehtävissä, erilaisin ehdoin, erilaisin tulevaisuuden näkymin, eripituisina pätkinä ja erilaisissa elämäntilanteissa; määräaikainen työ voi olla vain lyhykestoinen, esimerkiksi opiskeluihin liittyvä välivaihe elämässä, joka toimii lähinnä siltana työelämään, tai siitä on voinut tulla pysyvämpi työnteon tapa, jopa ”ansa”. Määräaikainen työ voi olla itse valittu vaihtoehto tai joh-

tua siitä, että pysyvää työtä ei löydy. Määräaikaisista palkansaaajista suuri osa on nuoria ja perheettömiä, mutta monella on puoliso ja lapsia. Osa määräaikaisista palkansaaajista asuu lapsettomassa avo- tai avioliitossa, ja heillä voi olla toiveita perheen perustamisesta sopivan tilaisuuden tullen.

Määräaikaisen työn yhteys perheellistymiseen vaihtelee olosuhteista riippuen. Tässä tutkimuksessa olen pohtinut työnantajasektorin, työmarkkina-aseman vakauden ja puolison työssäkäynnin merkitystä määräaikaisen työn ja perheellistymisen kannalta. Tulokset näyttävät, että kokonaiskuvan saamiseksi on tärkeä tarkastella määräaikaisen työn yhteyttä perheellistymiseen sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Määräaikaisen työn seuraukset kumuloituvat julkisella sektorilla

Työnantajasektorin vaikutus määräaikaisuuden ja perheellistymisen yhteyteen osoittautui tässä tutkimuksessa merkittäväksi. Julkisen sektorin työn vahva myönteinen yhteys syntyvyyteen ei varsinaisesti yllätä aiempien tutkimusten valossa (Nazio 2008; Adsera 2011a, 2011b). Vaikka perhevapaiden ehdot ja niihin liittyvät etuudet ovat Suomessa universaaleja eivätkä riipu työnantajasektorista, julkisen sektorin käytäntöjä pidetään yksityissektorin työpaikkoihin verrattuna perheystävällisempinä ja asenneilmapiiriä perhevapaita kohtaan myönteisempänä (mm. Salmi ym. 2009; Mauno ym. 2005a). Tämä varmasti vaikuttaa paitsi pysyvissä, myös määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien palkansaaajien perheellistymiseen.

Julkisella sektorilla työskentelyn on katsottu suojaavan työmarkkinaepävarmuuksilta paremmin kuin työn suhdanneherkällä yksityissektorilla (Mills & Blossfeld 2005; Adsera 2005). Julkisella sektorilla pysyvässä työsuhteessa työskentelevillä luottamus työpaikan säilymiseen ja määräaikaisilla palkansaaajilla usko työvoiman tarpeeseen myös tulevaisuudessa (Pekka, Forma & Saarinen 2008,22; Miettinen & Manninen 2006; Korpi ja Levin 2001) voi rohkaista perheellistymiseen. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhoidon alalta töitä on löytynyt hyvin, jolloin lapsen syntymä ei määräaikaisessakaan työsuhteessa tarkoita sitä, etteikö uutta työsuhdetta luultavasti järjestyisi perhevapaan jälkeen – jos ei samoisissa tehtävissä tai edes samassa työorganisaatiossa, samalta alalta kuitenkin.

En löytänyt tutkimuskirjallisuudesta juurikaan aiempaa tutkimusta määräaikaisen työn ja työnantajasektorin yhdysvaikutuksesta. Oman tutkimukseni mukaan työnantajasektori ei muunna määräaikaisuuden kielteistä yhteyttä esikoislapsen syntymään lyhyellä aikavälillä: määräaikaisten palkansaaajien todennäköisyys saada lapsi lyhyellä aikavälillä on pienempi kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla sekä julkisella että yksityissektorilla. Julkisen sektorin myönteinen yhteys syntyvyyteen on kuitenkin hyvin vahva. Se jotakuinkin tasoittaa eron lyhyen aikavälin syntyvyydessä julkisen sektorin määräaikaisten ja yksityissektorin pysyvissä työsuhteissa työskentelevien naispalkansaaajien välillä. Yksityissektorin määräaikaiset palkansaaajat jäävät tässä vertailussa kauas jälkeen.

Kuva muuttuu, kun tarkastellaan määräaikaisuuden yhteyttä perheellistymiseen pitkällä aikavälillä. Julkisella sektorilla määräaikaisessa työssä vuosina 1984, 1990 ja 1997 työskennelleiden todennäköisyys jäädä lapsettomaksi oli kaikkein

suurin. Jos lapsia oli syntynyt, julkisella sektorilla määräaikaisina työskennelleet olivat tulleet kaikkia muita myöhemmin äideiksi ja isiksi.

Edellä totesin, että yksityissektorin määräaikaisten, lapsettomien palkansaajien todennäköisyys saada lapsi noin vuoden sisällä oli pieni verrattuna muihin ryhmiin. Yksityissektorilla määräaikaisena työskentelyllä ei kuitenkaan näytä olevan yhtä pitkäkestoisia kielteisiä seurauksia perheellistymiselle kuin julkisen sektorin määräaikaisella työllä.

Uskon tämän liittyvän siihen, että määräaikaisten työsuhteiden käyttö on erilaista julkisella ja yksityissektorilla. Yksityissektorilla määräaikaiset työsuhteet liittyvät erityisesti työuran alkuun tai esimerkiksi koeaikaan työpaikkaa vaihdettaessa, ja usein kyse on nuorista, jotka työskentelevät opintojen ohella. Tämä välivaihe työuralla on keskimäärin niin lyhyt – ja ajoittuu kenties aikaan, jolloin perheellistyminen ei muutenkaan olisi ajankohtaista – että sillä ei välttämättä ehdi olla pitkän aikavälin vaikutuksia perheellistymiseen.

Julkisella sektorilla määräaikaisena työskentely on tyypillisesti pitkäkestoisempaa ja määräaikaiset palkansaajat vanhempia kuin yksityissektorilla (Sutela 2006). Lyhytkestoinen määräaikainen työ julkisella sektorilla ei liene huonompi vaihtoehto kuin lyhytkestoinen määräaikaisuus yksityissektorilla. Määräaikaisuus kuitenkin alentaa lapsen saannin todennäköisyyttä, ja koska määräaikaisena työskentely kestää julkisella sektorilla keskimäärin kauemmin, julkisella sektorilla tiettyinä ajankohtana työskennelleet määräaikaiset palkansaajat ovat altistuneet kielteisille vaikutuksille pidemmän aikaa kuin yksityissektorilla määräaikaisina työskennelleet. Vaikutukset kumuloituvat pitkällä aikavälillä.

Tuloksia tulkitessa on tosin huomattava, että pitkäkestoisien seurausten osalta tutkimukseni koskee nuorten aikuisten rajattua ikäryhmää vuosilta 1984, 1990 ja 1997. Lyhyen aikavälin hedelmällisyyttä on tutkittu aineistolla, johon sisältyvät myös vuodet 2003 ja 2008, ja kohdejoukon ikärajaus on laivampi. Määräaikaisen työn käytössä ja sen sääntelyssä on tapahtunut muutoksia molemmilla sektoreilla tutkimusjakson aikana. Yksityissektorilla tietyt koko työuran kestävät pätkätyöt esimerkiksi rakentamisen toimialalla ovat vähentyneet, opiskelijoiden työssäkäynti on lisääntynyt ja vuokratyöt ovat yleistyneet yhtenä määräaikaisuuden muotona³⁰ (Pärnänen ja Sutela 2009). Julkisella sektorilla määräaikaisuuden merkitys muuttui erityisesti 1990-luvun laman seurauksiin liittyen, jolloin muun muassa määräaikaisena työskentelyn kesto piteni (Sutela 2006). Siitä, millaisia vaikutuksia nykypäivän nuorten aikuisten määräaikaisilla työsuhteilla on heidän perhetilanteeseensa 10–15 vuoden kuluttua, ei voi näiden tulosten pohjalta tehdä varmoja johtopäätöksiä.

Julkisen sektorin pysyvällä työllä on erittäin vahva myönteinen yhteys syntyvyyteen. Julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa työskennelleille palkansaajille syntyy esikoinen vuoden sisällä kaksin verroin todennäköisemmin kuin yksityissektorilla pysyvässä työsuhteessa työskenteleville.

30 Vaikka vuokratyö on edelleen marginaalinen työmarkkinailmiö koko palkansaajakuntaa ajatellen, vuokratyötä tekevien osuus kaikista yksityissektorin määräaikaisista palkansaajista on jo varteenotettava.

Näin vahva yhteys voi selittyä osittain sillä, että tieto työsuhteen tyyppistä kuvaa tutkimushetken tilannetta, mutta ei kerro siitä, onko henkilön työsuhde aiemmin – ja kuinka kauan sitten – ollut määräaikainen. Julkisen sektorin määräaikaiset palkansaajat kertovat lykänneensä lasten hankintaa kaikkein todennäköisimmin. Oletan, että tutkimushetkellä julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa olevilla, tutkimukseni ikäryhmään kuuluvilla palkansaajilla on takanaan pitkä rupeama määräaikaista työtä useammin kuin yksityissektorin pysyvässä työsuhteessa olevilla palkansaajilla. Perustelen oletustani sillä, että määräaikaisten työsuhteiden osuus – myös uusista työsuhteista – on suurempi julkisella kuin yksityissektorilla, ja julkisella sektorilla työsuhteen vakinaistamista odotetaan kauemmin kuin yksityissektorilla (Sutela 2006). Mitä pidempään määräaikaisuus on kestänyt, sen todennäköisemmin sen kuluessa on ehditty lykätä lapsen hankintaa. Kun työsuhde vihdoin vakinaistetaan, lykätty lapset saavat luvan syntyä: pysyvässä työsuhteessa olevilla lapsettomilla palkansaajilla lapsen hankinnan lykkäämisestä kertominen ennustaa lapsen syntymää vuoden sisällä, mutta määräaikaisten joukossa en havainnut vastaavaa.

Näin väitän, että osa julkisen sektorin pysyvässä työsuhteessa olevien korkeasta hedelmällisyydestä lyhyellä aikavälillä selittyy tuon patoutuneen syntyvyyden purkautumisella eli niin sanotulla tempovaikutuksella. Samaa epäilee Alicia Adsera (2011a, 15) todetessaan, että julkisen sektorin laajuus yhdistyy naisilla nopeassa tahdissa hankittuihin toisiin ja jopa kolmansiin lapsiin: julkisen sektorin työ tarjoaa turvalliset olosuhteet perheeseen kasvattamiseen, mutta ennen kuin vakaa asema julkisella sektorilla on saavutettu, on esikoisen hankkimista kenties täytynyt lykätä.

Työnantajasektorin vaikutus määräaikaisuuden ja perheellistymisen yhteyteen näyttää tässä tutkimuksessa siis jossain määrin ristiriitaiselta. Julkisen sektorin myönteinen yhteys syntyvyyteen ei sittenkään kompensoi määräaikaisen työn kielteistä yhteyttä perheellistymiseen pitkällä aikavälillä, vaikka lyhyen aikavälin tarkastelussa näin voisi luulla. Kurzin ym. (2005) mukaan julkisen sektorin työmarkkinauhilta suojaava vaikutus näkyy Saksassa vain pysyvissä työsuhteissa: pysyvä työ julkisella sektorilla on turvatumpi kuin pysyvä työ yksityissektorilla, mutta julkisen sektorin määräaikaisilla on suurempi työttömyysriski kuin yksityisen sektorin määräaikaisilla (ks. myös Giesecke & Gross 2004). Oman tutkimukseni tulosten perusteella edellistä havaintoa voisi mukailla näin: pysyvä työ julkisella sektorilla kannustaa perheellistymään vahvemmin kuin pysyvä työ yksityissektorilla, mutta nuorina aikuisina julkisella sektorilla määräaikaisuuksia tehneillä on suurempi todennäköisyys saada lapsensa myöhään, saada lapsia vähemmän tai jäädä kokonaan lapsettomiksi kuin yksityissektorilla samanikäisinä määräaikaisessa työssä olleilla.

Työmarkkina-aseman vakaus muuntaa määräaikaisuuden merkitystä

Työmarkkina-aseman vakauden ja työsuhteen määräaikaisuuden yhdysvaikutus osoittautui mielenkiintoiseksi tekijäksi perheellistymisen kannalta. Vaikka työn epävarmuutta koetaan yleisemmin määräaikaisissa kuin pysyvissä työsuhteissa, epävarmuus ja määräaikaisuus eivät ole toistensa synonyymeja, ja lisäksi työn

epävarmuutta esiintyy myös pysyvissä työsuhteissa (Rosenblatt & Ruvio 1996; Saloniemi & Urla Zeitinoglu 2007). Käyttämäni työmarkkina-aseman epävakaus -käsitteeseen pätee sama: vaikka epävakaa työmarkkina-asema yhdistyy aineistossani useammin määräaikaiseen työhön, myös pysyvissä työsuhteissa työskentelee palkansaajia, joiden työmarkkina-asemaa voi luonnehtia käyttämäni määrittelyn mukaan epävakaaksi. Vastaavasti kaikki määräaikaiset palkansaajat eivät ole olleet työttöminä, eivät koe välitöntä työnsä menettämisen uhkaa eivätkä pidä työllistymismahdollisuuksiaan heikkoina.

De Witten ja Näswallin (2003) mukaan määräaikaisen työn kielteiset vaikutukset hyvinvoinnille eivät liity työsuhteen määräaikaisuuteen vaan työn epävarmuuteen. Koska työn epävarmuutta koetaan yleisemmin juuri määräaikaisissa työsuhteissa, määräaikaisuus näyttää yhdistyvän matalampaan hyvinvoinnin tasoon.

Määräaikaisuuden ja työmarkkina-aseman vakauden yhteys perheellistymiseen ei ole kuitenkaan yhtä suoraviivainen, koska epävakaa työmarkkina-aseman seuraukset perheellistymiselle ovat erilaisia eri ryhmissä (Bernardi ym 2009; Kreyenfeld 2010; Vikat 2004; Huttunen & Kellokumpu 2012). Useimpien tutkimuskysymysteni osalta työmarkkinatilanteessa epävakaus---- oli yhdysvaihtokuksessa määräaikaisuuden kanssa eli se muunsi määräaikaisuuden kielteistä yhteyttä perheellistymiseen. Toisin sanoen määräaikaisuuden yhteys perheellistymiseen oli erilainen vakaassa ja epävakaassa työmarkkina-asemassa olevilla.

Vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla määräaikaisilla nais- ja miespalkansaajilla on pienempi todennäköisyys saada lapsi lähitulevaisuudessa – esikoinen tai lapsi ylipäänsä – kuin vakaassa asemassa pysyvissä työsuhteessa tai epävakaassa asemassa määräaikaisina työskentelevillä. Määräaikainen työ vakaassa työmarkkina-asemassa ennusti myös keskimääräistä korkeampaa perheellistymisikää. Määräaikaisen työn vaikutukset perheellistymiselle olivat siis tältä osin kielteisiä vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla.

Määräaikaisuus ei kuitenkaan ennustanut lapsettomuutta tai alhaista lapsilukua yli 40-vuotiaana näillä vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla. Toisin sanoen vakaassa työmarkkina-asemassa olevilla palkansaajilla määräaikaisuus viivästytti perheellistymistä, mutta ei muodostunut sen esteeksi pitkällä aikavälillä.

Asiaa voi pohtia mahdollisuuksien hinnan näkökulmasta. Taloustieteellisen ajattelutavan mukaan väliaikainen työttömyysjakso on naiselle hyvä hetki hankkia lapsia, koska hänen mahdollisuuksiensa hinta on silloin alhaisempi kuin työsäkävällä naisella (Becker 1981; Willis 1973). Adsera (2011a, 6; 2011b, 518) kuitenkin huomauttaa, että jos työttömyys iskee naisen työuran alkuaikoina, jolloin inhimillisen pääoman kerääminen on tärkeää, nainen saattaa lykätä lastenhankintaa ja etsiä uutta työtä kerätäkseen lisää kokemusta tai koulutusta, tatakseen näin työuransa tulevaisuuden. Lapsen hoidosta aiheutuva urakatkos voi vaikeuttaa mahdollisuutta saada uusi hyvä työ eli se lisää tulevan työttömyyden riskiä. Tämä pätee paitsi työttömäksi joutuviin naisiin, myös heihin, jotka haluavat välttää työttömyyden uhan ja varmistaa vakaan (ja mielenkiintoisen) työn tulevaisuudessa. Lapsen hankinnan lykkääminen auttaa varmistamaan omaa asemaa työelämässä; se on signaali nykyiselle tai tulevalle työnantajalle siitä, että nainen on työuraansa sitoutunut.

Tulkitsen, että nämä Adseran luonnehdinnat sopivat hyvin vakaassa työmarkkina-asemassa oleviin määräaikaisiin naisiin. Tässä tilanteessa olevalla naisella voi olla realistisia toiveita työsuhteensa vakinaistamisesta tai ainakin työsuhteen uusimisesta, kunhan hän ei riskeeraa mahdollisuuksiaan vetäytymällä tilapäisesti pois työelämästä juuri nyt, ratkaisevalla hetkellä. Lapsen hankinnan lykkääminen ja keskittyminen keräämään lisää (työpaikkakohtaista) inhimillistä pääomaa saattaa osoittautua hyväksi strategiaksi ja vakaa jalansija saavutetaan. Tämän jälkeen olosuhteet lapsen hankinnalle ovatkin olleet suotuisat: lapsia on hankittu yhtä suurella todennäköisyydellä ja yhtä paljon kuin jo aiemmin pysyvässä työsuhteessa työskennelleet kollegat ovat tehneet – olkoonkin, että vauhtiin on päästy keskimäärin myöhemmin. Tämän vuoksi suhteellisen vakaassa asemassa määräaikaisina työskennelleet ovat perheellistyneet muita myöhemmin, mutta eivät ole jääneet muita useammin lapsettomiksi. Loppujen lopuksi juuri tämän ryhmän naisilla on ollut eniten menetettävää lapsen hankinnan myötä eli heidän mahdollisuksiensa hinta on ollut korkeampi kuin muilla naisilla.

Vakaan työmarkkina-aseman ja määräaikaisuuden yhdistelmä vähensi lapsen saannin lyhyen aikavälin todennäköisyyttä yllättäen myös aineistoni miehillä. Mahdollisuuksien hinnasta on yleensä keskusteltu kuitenkin vain naisten näkökulmasta. John Hobcraft ja Kathleen Kiernan (1995) maalailevat kuvaa tulevaisuuden tasa-arvoisista yhteiskunnista, missä naisten työmarkkinasidoksen vahvistumisen ja sukupuoliroolien muutoksen myötä miehet luopuvat ansio- ja mahdollisuuksistaan siinä missä naisetkin järjestääkseen aikaa vanhemmuudelle, ja vastaavasti naiset – siinä missä miehetkin – voivat lisätä työntekoaan lapsista koituvien kustannusten kattamiseksi; molemmat vanhemmat karsivat luista vapaa-ajan toiminnostaan. Kirjoittajat visioivat, että uuden sukupuolisopimuksen myötä Beckerin (1981) teoria naisiin yhdistyvistä mahdollisuuksien hinnasta vanhentuu ja tarvitaan uutta ”uuden” kodin talouden teoriaa.

Merkkejä tämänkaltaisesta muutoksesta toki on, mutta vauhti on hidas. Muutosten seuraukset tuskin näkyvät vuodet 1984–2008 kattavassa aineistossani miesten kasvaneena mahdollisuuksien hintana.

Kuinka siis selittää sitä, että määräaikaisuus viivästyttää lasten hankintaa myös miehillä vakaassa tilanteessa enemmän kuin epävakaa tilanteessa? Lapsen saaminen ei perinteisesti vaikeuta miehen mahdollisuuksia saavuttaa parempi työmarkkina-asema; työnantaja voi pikemminkin pitää miehen perheellistymistä vakauden ja luotettavuuden merkinä ja katsoa sen hänelle eduksi (Nikunen 2012a, 186).

Selitystä voi etsiä epävarmuuden narratiivista, kun siihen yhdistää perheellistymiselle asetetut korkeat standardit. Hobcraft ja Kiernan (1995) arvelevat perheellistymisen lykkääntymisen johtuvan nyky-yhteiskunnassa osittain siitä, että etuoikeutetuilla ryhmillä on korkeita odotuksia lastensa ”laadusta” (ks. Willis 1983; Becker 1981), mikä nostaa ajallisen ja rahallisen lapsiin panostamisen kustannuksia. Vakaassa määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevät miehet ovat keskimäärin koulutetumpia kuin epävakaa työmarkkina-asemassa olevat määräaikaiset miehet. Vakaita määräaikaisia miespalkansaaajia voinee kutsua ”hyväosaisiksi” määräaikaisiksi (vrt. Sutela 2006), ja heillä lienee ylipäänsä korkeammat odotukset urakehityksensä suhteen kuin muilla määräaikaisilla miehillä. Samalla he ovat voineet asettaa korkeammat standardit perheellistymiselleen

ja haluavat panostaa tulevien lastensa laatuun. Standardit voivat liittyä materiaaliin seikkoihin, mutta ne voivat koskea myös hyvälle isyydelle asetettuja odotuksia, esimerkiksi mahdollisuutta osallistua lasten hoitoon ja kasvatukseen ja viettää aikaa lasten kanssa. Tämä onnistunee myös miehiltä paremmin siinä vaiheessa, kun asema työelämässä on sen verran vakaa, että omaa sitoutumistaan ei tarvitse työpaikalla todistaa enää ”110-prosenttisesti”. Standardien saavuttamiseen menee siis aikaa, ja perheellistyminen viivästyy.

Toinen tapa lähestyä asiaa on työmarkkina-asemien kasautumisen näkökulma. Kun epävakaiden ja joustavien työmarkkina-asemien on todettu kasautuvan samoihin parikuntiin (De Lange ym. 2012; Aalto 1996; Nätti & Väisänen 2000) samoin kuin työssäkäynti ja työttömyyskin kasautuvat (Virmasalo 2002; Ultee ym. 1988), eikö voi olettaa, että samankaltainen mekanismi toteutuu myös epävakaiden työmarkkina-asemien sisällä aiheuttaen ”hyväosaisuuden” ja ”huono-osaisuuden” kasautumista tässä ryhmässä? Määräaikaisten miesten puoliset ovat keskimääräistä todennäköisemmin itsekkin määräaikaista. Ehkä vakaiden määräaikaisten miesten puoliset ovat keskimääräistä todennäköisemmin nimenomaan vakaassa määräaikaaisuudessa työskenteleviä? Vakaassa työmarkkina-asemassa olevien naismääräaikaisten lastenhankinta viivästyy joka tapauksessa edellä esitetyn mukaisesti, jolloin se näkyy välillisesti myös kyseisen ryhmän miesten viivästyneenä perheellistymisenä.

Tutkimuksen kenties ristiriitaisimmalta kuulostava tulos koski epävakaan työmarkkina-aseman ja määräaikaisuuden yhdistelmän polarisoivaa yhteyttä perheellistymiseen. Yhtäältä määräaikaisuus epävakaassa työmarkkina-asemassa ennustaa myöhempää lapsettomuutta sekä naisilla että miehillä. Toisaalta sama yhdistelmä ennustaa lapsen syntymää lähitulevaisuudessa ja keskimääräistä nuorempaa perheellistymistä. Toisin sanoen lapsia ei joko saada lainkaan, tai jos saadaan, ne saadaan suhteellisen nuorena.

Lapsettomuuden riski voi tässä ryhmässä liittyä siihen, että epävakaata työmarkkina-asema heijastelee muutenkin epävakaata elämäntyyliä, jota voi tämän lisäksi leimata muun muassa kestävä parisuhteen puute. Miesten heikko työmarkkina-asema heikentää heidän arvoaan ”parisuhtemarkkinoilla” (Oppenheimer 1994), mikä näkyy siinä, että epävakaassa asemassa olevilla miehillä on muita miehiä harvemmin puoliso (Nätti & Väisänen 2000).

Toisaalta sama heikko elämänhallinta – naisilla ja miehillä – voi johtaa vahinkoraskauksiin. Epätietoisuuden narratiivi (Bernardi ym. 2008) ja epätietoisuuden vähentämis -teoria (Friedman ym. 1994) selittävät naisten osalta varhaista äitiyttä – joko tietoisien strategien tuloksena tai puolivahingossa. Elämään haetaan jatkuvuutta, ennustettavuutta ja mielekästä sisältöä vanhemmuudesta, kun työura tai muu elämä ei sitä tarjoa. Epätietoisuuden vähentämisen -teorian toteutumisesta Suomessa kertoo muun muassa se, että 1990-luvun laman aikana ja heti sen jälkeen 20–30-vuotiailla lapsettomilla naisilla työttömyys nosti, mutta yli 30-vuotiailla naisilla se alensi ensisynnytysten todennäköisyyttä, kun tulot ja koulutustaso vakioitiin (Vikat 2004).

Epätietoisuuden narratiivia ja epätietoisuuden vähentämisteoriaa on sovellettu etupäässä naisiin. Tutkimuksessani määräaikaisuus epävakaassa työmarkkina-asemassa polarisoi kuitenkin myös miesten lastenhankintaa: myöhemmän lapsettomuuden riskin lisäksi se lisäsi lapsen syntymän todennäköisyyttä lyhyellä

aikavälillä, alensi isäksi tulon ikää ja nosti miesten toteutunutta lapsilukua, jos lapsia ylipäänsä syntyi.

Mielenkiintoista kyllä, samansuuntaisia tuloksia on saatu muuallakin, Ranskassa ja Norjassa. Pailhén ja Solazin (2012) tutkimuksessa miesten keskimääräinen lapsiluku 40 vuoden iässä oli sitä korkeampi, mitä pidemmän aikaa he olivat työskennelleet lyhyissä ja epävarmoissa työsuhteissa; Kravdalilla (2002) miesten työttömyyskokemukset vähensivät heidän todennäköisyyttään saada ensimmäinen tai toinen lapsi, mutta lisäsivät kolmannen ja neljännen lapsen syntymän todennäköisyyttä. Molemmissa tutkimuksissa epäillään syyksi joukon valikoitumista. Kravdal muun muassa esittää, että ryhmässä saattaa olla tavallista enemmän maahanmuuttajataustaisia miehiä – koska näiden työmarkkina-asema on valtaväestöä heikompi – jolloin korkeampi syntyvyys voisi selittyä kulttuurisilla tekijöillä. Pailhén ja Solazin aineistossa kyseinen miesjoukko oli keskimäärin matalammin koulutettu, toimi useammin työntekijäammateissa, oli taustaltaan useammin maahanmuuttajia ja solminut ensimmäisen avo/avioliittonsa hyvin nuorena. Maahanmuuttajataustaisuus ei periaatteessa ole poissuljettua osaselitys Suomenkaan olosuhteissa, mutta maahanmuuttajataustaisten palkansaajien lukumäärä on työolotutkimuksen aineistoissa erittäin pieni. Lisäksi Pailhé ja Solaz pohtivat, että miehet voivat hakea heikon työmarkkina-asemansa vuoksi sosiaalisen statuksen kompensatiota suurella perheellä – tai sitten kyse on edellä esittämäni mukaisesti juuri vahinkoraskauksiin johtavasta heikosta elämänhallinnasta.

Itse pidän lisäksi mahdollisena, että ilmiön taustalla vaikuttavat tekijät ovat osittain samoja naisiin liittyviä sukupuolittuneita tekijöitä kuin edellä esitetyt, ja ne tulevat näkyviin miesten kautta välillisesti samalla tapaa kuin esitin edellä keskustellessani vakaassa määräaikaissa työsuhteissa olevista miehistä. Puolisonvalintahypoteesin (Henkens ym. 1993, Ultee ym. 1988) perusteella voi olettaa, että epävakassa määräaikaaisuudessa työskentelevien miesten puolisoista (tai heidän lyhytaikaisista seurustelukumppaneistaan) keskimääräistä suurempi osa on myös itse työmarkkina-asetaltaan epävakaa. Nämä naiset ovat epä tietoisuuden vähentämisteorian mukaisesti taipuvaisia hankkimaan lapsia nuorina. Tämä puolestaan voi heijastua siihen, että heidän työmarkkina-asetaltaan niin ikään epävakaiden puolisoidensa (tai lyhytaikaisten seuralaistensa) todennäköisyys päätyä piakkoin isäksi ei ole muita miehiä vähäisempi.

Saatuja tuloksia voi lopuksi peilata myös siihen tutkimuskirjallisuuteen, missä on käsitelty työn epävarmuuden hyvinvointivaikutuksia. Työmarkkina-aseman epävakaus ja naisilla työelämän ulkopuolella oleva puoliso vähensivät tutkimuksessani perheellistymisen todennäköisyyttä lyhyellä aikavälillä pysyvässä työsuhteessa työskentelevillä. Niillä ei kuitenkaan ollut kielteistä yhteyttä lyhyen aikavälin syntyvyyteen määräaikaisten palkansaajien keskuudessa. Myös niin sanotun violation -teorian (De Cyuper & De Witte 2007) mukaan työn epävarmuudella on kielteisiä seurauksia pysyvissä työsuhteissa työskenteleville, mutta epävarmuus ei ole yhteydessä hyvinvointiin määräaikaaisilla palkansaajilla. Tuloksia on selitetty sillä, että pysyvässä työsuhteessa työn epävarmuus rikkoo työelämän psykologista sopimusta (Alasoini 2006, 2010; Ruotsalainen & Kinnunen 2009), jonka perusteella palkansaajat odottavat työnantajansa tarjoavan heille turvallisuutta työpanoksen vastapainoksi. Kun tuo sopimus rikkoutuu, vai-

kutukset ovat kielteisiä. Määräaikaisilla palkansaajilla ei ole vastaavia odotuksia eikä näin ollen pettymyksiä, sillä epävarmuus on määräaikaisessa työssä jo lähtökohtaisesti läsnä. (Myös De Witte & Näswall 2003, Mauno ym. 2005b.)

Määräaikaisen työn sukupuolittuneet seuraukset perheellistymiselle

Puolison työssäkäynnin huomioon ottaminen tuo hyvin esiin määräaikaisten työsuhteen sukupuolittuneet seuraukset perheellistymiselle. Naisen työsuhteen tyyppillä on enemmän merkitystä esikoislapsen hankinnassa kuin sillä, onko hänen puolisonsa työssä vai ei tai onko tämä pysyvässä vai määräaikaisessa työsuhteessa. Määräaikaisten miesten vähäisempää perheellistymisen todennäköisyyttä selittää suurelta osin se, että joko he eivät elä parisuhteessa tai jos elävät, heidän puolisonsa on opiskelija tai määräaikaisessa työsuhteessa.

Miehen työttömyys alentaa useimpien tutkimusten mukaan lastenhankinnan todennäköisyyttä selvemmin kuin naisen työttömyys erityisesti niissä maissa, missä vallitsee vahva mieselättäjäkulttuuri – pääasiallisen ansaitijan eli miehen työtulojen jatkuvuudella on ratkaiseva merkitys perheen taloudelle (mm. Kalmijn 2011; Schmitt 2008; Oppenheimer 1994). Kuitenkin myös kahden ansaitijan mallissa miesten ansiotulot ovat tyypillisesti suuremmat kuin naisten tulot (ks. Haataja & Hämäläinen 2010). Voisi siis olettaa, että mikäli määräaikaiset palkansaajat lykkäisivät perheellistymistään ensisijaisesti toimeentulohuolien ja taloudellisen epävarmuuden vuoksi, miehen määräaikaisella työsuhteella olisi voimakkaampi kielteinen yhteys syntyvyyteen kuin naisen määräaikaisella työsuhteella.

Näin ei kuitenkaan ole. Naisen työsuhde on Suomessa miehen työsuhdetta merkittävämpi tekijä lapsenhankinnan viivästyemisessä. Samalla tapaa Huttusen ja Kellokummun (2012) tutkimuksessa naisen kokema irtisanominen oli suurempi este lastenhankinnalle kuin miehen irtisanotuksi joutuminen. Tulkitsen tulosta niin, että määräaikaisuuden kielteinen vaikutus perheellistymiseen ei Suomessa johdu ainoastaan – ehkä ei edes ensisijaisesti – taloudellisista seikoista. Perheellistymistä on tuettu meillä tulonsiirroin ja aktiivisella perhepolitiikalla aivan eri tavoin kuin monissa Keski- ja Etelä-Euroopan maissa.

Tulkitsen edelleen, että naisten määräaikaisten työsuhteiden kielteinen yhteys perheellistymiseen liittyy näiden nuorten naisten huoleen siitä ”mahdollisuuksien hinnasta”, jonka he joutuisivat äitiydestään maksamaan. Kyse ei ole vain välittömästi menetetyistä palkkatuloista tai edes koko eliniän palkkakertymästä, vaan tulevan työuran suunnittelusta laajemminkin (Gustafsson 2001), mikä ilmenee erityisesti korkeasti koulutettujen naisten haluna varmistaa mielenkiintoisia työtehtäviä ja uramahdollisuuksia myös tulevaisuudessa.

En väitä, että huoli työpaikasta äitiysloman jälkeen ei olisi myös taloudellinen kysymys. Määräaikaisesta työsuhteesta äitiyslomalle jäävällä naisella ei ole takuuta siitä, että hänellä on ylipäänsä työtä perhevapaan päätyttyä. Kuten edellä olen todennut, lapsenhankintaa kuitenkin lykkäävät pikemminkin ne määräaikaiset naiset, jotka kokevat työmarkkina-asemansa suhteellisen vakaaksi kuin heikossa työmarkkina-asemassa olevat naiset, joiden luulisi olevan eniten huolissaan työpaikan saamisesta jatkossa. Tämä kertoo mielestäni siitä, että kyse on paljon enemmän kuin pelkästä toimeentulosta: siitä, *millaisiin* töihin tulevaisuudessa

on mahdollisuus työllistyä, millainen työura on odotettavissa. Suomalaisnaiset arvostavat ansiotyötä tärkeänä elämänsisältönä, ja heille työssä kehittyminen on tärkeää (Lehto & Sutela 2008)³¹.

Taloustieteellistä keskustelua lapsen hankinnan ihanteellisesta ajoituksesta kartoittanut Siv Gustaffsson (2001) listaa, että lapsenhankinnan toteutunut hintalappu naisen uran kannalta koostuu viidestä tekijästä: naisen äitiyteen mennessä keräämän inhimillisen pääoman määrästä, siitä, miten nopeasti tuo inhimillinen pääoma menettää arvoaan, jos sitä ei käytetä, inhimilliseen pääomaan investoinnin saadusta vastineesta, inhimillisen pääoman profilista sekä siitä, kuinka pitkän ajan nainen viettää työmarkkinoiden ulkopuolella. Lisätekijänä voidaan ottaa huomioon se, miten paljon lapsen näin sanottuun laatuun halutaan panostaa rahallisesti ja ajallisesti. Mitä suuremman arvon nainen eri osioille antaa, sitä kannattavampaa hänen on lykätä synnyttämistä – mitä enemmän inhimillistä pääomaa eli tietotaitoa ja työkokemusta hän on ehtinyt kerätä, sitä epätodennäköisempää on, että se kaikki häviää kotonaolon aikana. Tätä Gustaffssonin kutsuu urasuunnitteluksi.

Vaikka Gustaffssonin esittämä urasuunnittelun merkitys pätee kaikkiin työllisiin naisiin, on helppo ymmärtää, että määräaikaisten palkansaajien tilanne on erityisen kriittinen. Pysyvästä työsuhteesta äitiyslomalle jäävällä on periaatteessa sama työpaikka, mihin perhevapaan jälkeen palata, kävipä hänen inhimilliselle pääomalleen urakatkoksen myötä mitä tahansa. Määräaikaista työsuhteesta äitiyslomalle jäävä joutuu perhevapaan jälkeen kilpailemaan (uudestaan) paikkaan työelämässä, missä omaa osaamistaan täytyy myydä kerta toisensa jälkeen (vrt. Julkunen 2008).

Määräaikaisten naisten huoli työn ja perheen yhdistämisen mahdollisuuksista lapsen syntymän jälkeen on aivan perusteltua myös Johanna Närvin (2012b) haastattelujen mukaan. Neuvottelut perheen pienten lasten hoidon jakamisesta oli käyty usein siitä näkökulmasta, kumman vanhemman työhön oli kannattanut panostaa enemmän. Isän hyväpalkkainen ja vakaa työura olivat näissä neuvotteluissa menneet usein edelle, jos äidin määräaikaista töistä koostuvat siteet työelämään olivat hauraat. Tilanne ei aina vastannut sitä, mitä kumpikaan vanhemmista olisi itse halunnut, mutta vallitsevissa olosuhteissa ratkaisu tuntui järkevimmältä.

Naisten syyt lykätä lapsen hankintaa voivat lopulta liittyä myös haluun välttää riskinottoa, minkä on taloustieteellisessä tutkimuksessa todettu olevan naisille tyypillisempää kuin miehille (mm. Eckel & Grossman 2008; Croson & Gneezy 2009). Avioeroisuus on kasvanut ja parisuhteista on tullut hauraampia. Yksinhuoltajuus on yleistynyt, yksinhuoltajat ovat pääasiassa naisia (SVT: Väestö 2012) ja yksinhuoltajuuteen liittyy kohonnut köyhyysriski (Hakovirta 2006).

31 Myös De la Rica & Iza (2003) ovat saaneet samankaltaisia tuloksia urasuunnittelun merkityksestä, vaikka kuvaavat Suomeen verrattuna täysin toisenlaista yhteiskuntaa, Espanjaa. Erona on se, että espanjalais tutkimuksessa naisen työssäkäynti ylipäänsä vähensi syntyvyyttä; määräaikaisuus vain vähensi sitä vielä enemmän kuin pysyvä työsuhte. Tutkimuksen aikaan (1996–1999) työelämässä olleet espanjalaisnaiset olivat varmasti keskimääräistä työ- tai urasuuntautuneempia, sillä esimerkiksi vuonna 1998 maan 25–45-vuotiaiden naisten työllisyysaste oli vain 45,5 prosenttia (Suomessa 73,6 %), ja naimisissa olevilla naisilla 43,3 prosenttia (Sánchez-Marcos 2002).

Naisen ei kannata luottaa siihen, että puolison hyvä työmarkkina-asema takaa hänelle ja syntyvälle lapselle turvatun tulevaisuuden ja toimeentulon, sillä parisuhde voi purkautua ja sen myötä äiti jäädä yksin lapsen kanssa (ks. myös Oláh 2011; McDonald 2002). Myös tältä kannalta ajatellen lasta haluavan naisen on turvallisinta varmistaa oman työmarkkina-asemansa ja toimeentulon vakaus ennen lapsen hankintaa.

Määräaikaisuuden ja perheellistymisen kielteisen yhteyden redusoiminen naisten määräaikaisiin työsuhteisiin ei kuitenkaan tarkoita, että ongelma koskisi vain naisia. Määräaikaisuuden perheellistymistä viivästyttävä yhteys toteutuu naisten kautta välittömästi, mutta samalla se toteutuu miesten kautta välillisesti: lasta haluava mies tarvitsee naisen, joka on valmis synnyttämään.

5.3 *Tutkimuksen rajoitusten ja metodologian pohdinta: vahvuudet ja heikkoudet*

Määräaikaisen työn yhteys perheellistymiseen on empiirisesti suhteellisen vähän tutkittu aihe. Työhön ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvän epävarmuuden ja hedelmällisyyden tutkimus on keskittynyt toistaiseksi lähinnä työttömyyden ja hedelmällisyyden väliseen yhteyteen. Yksilötasolla tätä ja muita hedelmällisyyteen liittyviä tekijöitä on tutkittu kvantitatiivisesti pohjoismaisilla rekisteriaineistoilla (mm. Vikat 2004; Andersson 2000; Hoem 2000; Jaloaara & Miettinen 2012; Huttunen & Kellokumpu 2012; Kravdal 2002) sekä haastattelututkimuksissa on voitu yhtäältä tutkia ennakoivasti vastaajien lastenhankinta-aikeita (mm. Pailhé 2009; Miettinen & Rotkirch 2008; Testa 2006; Mills 2008; Paajanen 2002), ja toisaalta retrospektiivisesti sitä, mitkä tekijät vaikuttivat jo olemassa olevien lasten hankintaan (Paajanen 2007; Testa 2006; Pailhé & Solaz 2012). Haastattelupaneeliaineistoilla – erityisesti Euroopan yhteisön kotitaloustiedustelun (ECHP) pohjalta – on tehty myös pitkittäistutkimusta (mm. Nazio 2008; Berrington 2004; Adsera 2011a, 2011b; Forssén ja Ritakallio 2005; Kreyenfeld 2010).

Tämän tutkimuksen vahvuutena on survey-aineiston ja rekisteriaineiston yhdistäminen. Vastaajan oma mielipide lastenhankinnan lykkäämisestä tai oman työmarkkina-aseman vakaudesta on yhdistetty kiistattomaan rekisteritietoon siitä, onko vastaajalle syntynyt (tai vastaaja adoptoinut) lasta tai lapsia, ja jos, milloin. Näkökulmani on haastatteluhetkellä vallinneiden olosuhteiden yhteys haastatteluhetkeä seuranneisiin tapahtumiin – lapsen/lasten syntymään tai syntymättä jäämiseen. Samantapaista asetelmaa on käytetty Väestöliiton tuoreessa tutkimuksessa (Lainiala 2012), jossa seurattiin vuonna 2008 haastateltujen lapsettomiin ja yhden lapsen vanhempien lastenhankinta-aikeiden yhteyttä siihen, syntyikö heille väestörekisteritiedon mukaan lasta kolmen vuoden kuluessa. Lotta Persson (2001) Ruotsin tilastovirastosta on yhdistänyt työvoimatutkimuksen työsuhdetyyppejä koskevan haastattelutiedon rekisteritietoon siitä, saivatko vastaajat lapsen seuraavien 9–18 kuukauden aikana.

Kyseyisiin kahteen survey-aineistojä ja rekisteritietoa yhdistävään tutkimukseen verrattuna oman tutkimuksen lisävahvuus on sen kokonaisvaltainen tapa

käsitellä määräaikaaisuuden ja perheellistymisen yhteyttä. Näkökulmani ei rajoitu ainoastaan lyhyen aikavälin syntyvyyteen, vaan olen voinut tarkastella määräaikaaisissa työsuhteissa työskentelyn seurauksia perheellistymiselle myös pitkällä aikavälillä, pisimmillään yli parinkymmenen vuoden ajalta. En myöskään rajoitu tarkastelemaan vain esikoislapsen syntymää – mikä on monien tutkimusten ensisijainen kiinnostuksen kohde – vaan tunnistan, että mekanismit, jotka vaikuttavat ensimmäisen lapsen ja sitä seuraavien lasten syntymään ovat erilaisia; kokonaiskuva määräaikaaisen työn ja perheellistymisen yhteydestä hahmottuu vain molemmat näkökulmat huomioon ottaen. Perheellistymispäätös tehdään harvoin yksin, joten puolison työssäkäynnin huomioon otto on olennaista määräaikaaisen työn ja perheellistymisen yhteyden ymmärtämiselle. En rajaa tutkimustani vain naisiin, kuten useissa tähänastisissa työmarkkina-asemaa ja hedelmällisyyttä koskevissa tutkimuksissa, vaan tarkastelen ilmiötä erikseen naisilla ja miehillä. Tunnistan sen, että määräaikaaisen työn ja perheellistymisen yhteys sekä siihen vaikuttavat tekijät voivat olla sukupuolittuneita. Nämä sukupuolittuneet vaikutukset ilmenevät naisilla ja miehillä välittömänä, mutta ne voivat ilmetä myös heidän puolisoidensa kautta välillisinä.

Eräs tutkimukseni vahvuuksista on se, että siinä tarkastellaan poikkeuksellisesti työnantajasektorin vaikutusta määräaikaaisen työn ja perheellistymisen yhteydelle. Työnantajasektorin vaikutusta hedelmällisyydelle on kyllä käsitelty (Bernardi & Nazio 2005; Nazio 2008; Adsera 2005, 2011a, 2011b), mutta ei juurikaan sitä, onko työnantajasektorin yhteys perheellistymiseen samanlainen määräaikaaisissa tai epävarmoissa kuin pysyvissä tai varmoissa työsuhteissa. Työnantajasektorin huomioon ottaminen on keskeistä, jos halutaan ymmärtää määräaikaaisen työn yhteyttä perheellistymiseen sellaisessa maassa kuin Suomi, missä julkinen sektori työllistää lähes puolet naispalkansaajista, mutta enää viidenneksen miehistä, ja missä määräaikaiset työsuhteet ovat erityisen yleisiä julkisella sektorilla. Saija Mauno ja Ulla Kinnunen (2002) painottavat syystä, että jos työnantajasektorin vaikutusta ei huomioida työhön liittyvien kokemusten analysoinnissa, sukupuolen vaikutus voi helposti tulla yliarvioituksi.

Tutkimusasetelmaani sisältyy myös rajoituksia. Kahdessa ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selvitän lapsen mahdollista syntymää tutkimusvuotta seuraavana vuonna. Tieto koskee lapsen syntymävuotta, ei kuukautta. Haastatteluhetken ja mahdollisen syntymän välille jää aikaa 1–16 kuukautta vuosien 1984–2003 aineistoissa, mutta poikkeavasta tiedonkeruujankohdasta johtuen 6–22 kuukautta vuoden 2008 aineistossa. Perimmäinen kiinnostukseni kohde, päätös lapsen hankinnasta, on yleensä tehty aikaisintaan yhdeksän kuukautta ennen lapsen syntymää, usein paljon aiemminkin. Haastatteluhetken ja oletetun hedelmällisyyispäätöksen välinen aikaväli on enimmillään seitsemän (1984–2003) tai peräti 13 (2008) kuukautta. Erityisesti vuoden 2008 aineistoa koskien tuo yläraja on niin kaukana haastatteluajankohdasta, että vastaajan työsuhtetyyppi tai jopa työmarkkina-asema on saattanut muuttua ennen perheellistymispäätöstä, jolloin tulos määräaikaaisen työn ja lapsen syntymän yhteydestä on harhaanjohtava.

Ongelma lienee lähinnä siinä, että määräaikainen työsuhde on voinut vaihtua pysyväksi pikemminkin kuin päinvastoin. Pysyvän työsuhteen saaminen on voinut kannustaa perheellistymiseen, jolloin haastatteluhetken määräaikaaisen

työsuhteen kielteinen yhteys lapsen hankintaan tulee aliarvioituksi: osa heistä, joiden oletan hankkineen lapsen määräaikaaisuudestaan huolimatta, on saanut haastatteluhetken jälkeen pysyvän työsuhteen ja vasta sen myötä tehnyt päätöksen hankkia lapsi. Tulosten kannalta tämä tarkoittaisi sitä, että määräaikainen työ voi alentaa lyhyen aikavälin syntyvyyttä jopa enemmän kuin tässä tutkimuksessa esitän.

Samalla tutkimusasetelma tarkoittaa sitä, että olen saattanut luokitella – erityisesti syksyinä 1984–2003 haastateltuja – vastaajia lapsettomiksi silloin, kun vastaaja tai tämän vaimo on ollut raskaana, mutta lapsi on syntynyt vasta seuraavan kalenterivuoden puolella. Päätös lapsen hankkimisesta on tehty jo ennen haastatteluhetkeä, ja vastaajan työsuhtedyyppi on voinut olla tuolloin jotain muuta kuin se oli haastatteluhetkellä. Todennäköisempää on jälleen se, että määräaikainen työsuhde on muuttunut pysyväksi kuin päinvastoin. Näissä tapauksissa määräaikaisuuden kielteinen yhteys lapsen saantiin tulee yliarvioituksi: osa heistä, joiden luulen alkaneen lapsentekoon pysyvässä työsuhteessa, oli tehnyt perheellistymispäätöksen jo aiemmin, työskennellessään vielä määräaikaisena. Koska suunta on päinvastainen kuin edellisessä mahdollisessa virhetulkinnassa, parhaimmillaan nämä ilmiöt kumoavat toistensa vaikutuksen, ja tuloksia voi pitää kokonaisuudessaan kohtuullisen luotettavina.

Eräs tutkimuksen haasteista on aineiston mahdollinen vinouma. Asetelmassa on vakioitu taustamuuttujina tutkimusvuosi, sukupuoli, ikä, koulutus ja parisuhde. Määräaikaista työtä tehneet ovat voineet kuitenkin valikoitua sellaisten ominaisuuksiensa suhteen, joita tutkimusasetelma ei huomioi. Sitoutumattomuutta ja vapautta elämäntilanteessaan arvostavat henkilöt ovat voineet hakeutua määräaikaiseen työhön, eikä heidän vaihtelunhalunsa välttämättä rajoitu vain työelämään, vaan se voi koskea myös ajatuksia parisuhteesta ja perheellistymisestä. Tällöin määräaikaisten palkansaajien vähäisempää perheellistymistä voi selittää se, että heidän elämäntyyliinsä, arvomaailmansa tai tulevaisuuden suunnitelmansa ovat erilaisia kuin pysyvässä työsuhteessa työskentelevillä. Mielenkiintoinen huomio on se, että Suomessa kausaalisuhteen voi olettaa olevan myös naisilla juuri tämän suuntainen, kun taas esimerkiksi Britanniassa on esitetty, että nimenomaan perheellistymistä suunnittelevat naiset hakeutuvat määräaikaisiin töihin (Booth ym. 2002; Hakim 2002; Giesecke & Gross myös Saksaa koskien 2004).

Huoli vinoumasta voi jossain määrin pitää paikkansa. Tässä aineistossa vuosien 1997–2008 määräaikaisten palkansaajista 42 prosenttia sanoi, että vaihtaisi mielellään työtehtäviä tai työpaikkaa muutaman vuoden välein (vastaavaa tietoa ei ole pysyvässä työsuhteessa olevilta) ja 47 prosenttia kertoi arvostavansa määräaikaaisuuteen liittyvää vapauden tunnetta. Molemmat seikat ovat miehille selvästi yleisempiä kuin naisille. Samalla kolme neljästä (75 %) kuitenkin sanoi kaipaavansa vakinaisen työsuhteen tuomaa turvallisuuden tunnetta, ja yli 60 prosenttia totesi määräaikaisuuden vaikeuttavan tulevaisuuden suunnittelua – näitä seikkoja naiset korostavat miehiä useammin. Työsuhteen määräaikaisuuden mahdollisten etujen tunnistaminen ei toisin sanoen poissulje sitä, etteikö työsuhteen turvallisuutta myös kaivattaisi (myös Kakkonen & Parviainen 2006). Väitän myös, että määräaikaisiin työsuhteisiin ei ole Suomessa hakeuduttu ensisijaisesti omien mieltymysten vuoksi ainakaan vuosina 1997–2008. Määräaikai-

sena työskentelyn todennäköisyyteen on vaikuttanut ennen kaikkea nuori ikä, naissukupuoli, työuran alku ja ammattiala. Suurimmalle osalle määräaikaisista määräaikaisuuden syynä on ollut pysyvän työn puute, ja tämä osuus on erityisen korkea 25–34-vuotiaiden perheenperustamisiässä olevien määräaikaisten naispalkansaajien joukossa.

Uskon, että vaikka määräaikaiset ja pysyvässä työsuhteessa työskennelleiden ikäryhmän palkansaajien elämäntyyli ja arvomaailma voivat *keskimäärin* erota toisistaan, nämä mahdolliset erot ja niistä aiheutuva vinous eivät ole tutkimusaiheen kannalta ratkaisevia.

Samantapaista keskustelua voi käydä työnantajasektorin ja syntyvyyden välisestä yhteydestä, joka tässä tutkimuksessa osoittautui varsin vahvaksi. Julkisen sektorin ja korkean syntyvyyden yhteyttä on selitetty endogeenisilla eli sisäsyntyisillä tekijöillä. Näiden näkemysten mukaan perheorientoituneet (naiset) hakeutuvat töihin julkiselle sektorille, koska käytännöt perheystävällisiksi, ja tämän vuoksi syntyvyys on korkea julkisen sektorin palkansaajien keskuudessa. Jossain määrin tämä voi pitää paikkansa myös Suomessa: äärimmillään lapset halutaan tehdä perheystävällisellä julkisella sektorilla, vaikka samanaikaisesti suunnitelmassa on siirtyminen yksityissektorin parempipalkkaisiin tehtäviin lasten vartuttua (Nikunen 2012b).

Väitän kuitenkin, että Suomessa tämä mahdollinen endogeenisuus ei ole yhtä vahvaa kuin sellaisissa maissa, missä julkinen sektori on pienempi – ja sen palkansaajakunta näin valikoituneempaa – ja perhevapaisiin liittyvät konkreettiset ehdot ja etuudet ovat sektorikohtaisia. Suomessa julkinen sektori, erityisesti kunta-ala, työllistää lähes puolet naispalkansaajista. Suomen oloissa pelkkä ammatinvalinta ohjaa pitkälti työnantajasektorin ”valintaa”. Terveydenhoito-, sosiaali- ja opetusalan ammatit ovat suomalaisnaisten tyypillisemmät ammattiryhmät (Lehto & Sutela 2008), ja näiden alojen työpaikat löytyvät pääsääntöisesti julkiselta sektorilta.

Työolotutkimuksen 2008 aineisto ei myöskään tue epäilyä vahvoista orientaatioeroista sektoreiden kesken. Iältään 20–44-vuotiaiden naispalkansaajien vastauksissa ei ole eroa siinä, kuinka moni kokee koti- ja perhe-elämän (95 %) tai vapaa-ajanharrastukset (noin 40 %) erittäin tärkeäksi elämänsisällöksi. Yksityissektorin naispalkansaajista tosin hieman useampi (55 %) pitää ansiotyötä erittäin tärkeänä elämänsisältönä kuin julkisen sektorin naispalkansaajista (49 %), mutta julkisen sektorin naisista selvästi useampi (60 %) kokee työnsä erittäin tärkeäksi ja merkittäväksi kuin yksityissektorin naispalkansaajista (30 %). (Työolotutkimuksen julkaisemattomat taulukot.)

Vaikka määräaikaisella työllä löytyi selvä yhteys perheellistymiseen aineistossa, määräaikaisuus ei yksin ole kovin vahva perheellistymisen ajoituksen selittäjä. Työsuhdetyyppi on sittenkin vain yksi, eikä suinkaan tärkein, tekijä lapsenhankintapäätöksessä. Keskeiseksi tekijäksi on aiemmin osoittautunut etenkin myötämielinen, sopiva kumppani (Testa 2006; Paajanen 2007; Miettinen & Rotkirch 2008). Myös omassa tutkimuksessani puoliso oli vahva lapsen syntymän ennustaja. Puolison lisäksi lastenhankintaan vaikuttavat monet sellaiset tekijät, joita ei tässä tutkimuksessa ole voitu ottaa huomioon. Näitä tekijöitä ovat muun muassa parisuhteen laatu, lapsuuden sosialisatio, arvomaailma, uskonnollisuus, elämäntilanne, oma ja puolison terveydentila, yhteisen lapsen toive uusperheissä – sekä

niin sanottu vauvakuume. (Lainiala 2011, 2012; Ruokolainen & Notkola 2002; Rijken & Liebroer 2008; Rotkirch 2007; Rotkirch ym. 2012.)

Tutkimusasetelman rajoituksiin kuuluu niin ikään se, että en ole käyttänyt tietoa vastaajien tai kotitalouden tuloista ja varallisuudesta, joilla aiempien tutkimustulosten mukaan on yhteyttä perheellistymiseen (Lainiala 2012; Jalovaara & Miettinen 2012; Vikat 2004; Andersson 2000; Hoem 2000). Matalan ansiotason ja perheellistymisen välillä voi olla työsuhdetyypistä riippumaton yhteys aineistossani, jolloin määräaikaisten palkansaajien vähäisempi perheellistymisen selittyisi heidän matalalla tulotasollaan. Tämä ongelma on ennen kaikkea teoreettinen enkä usko sen ratkaisevasti vääristävän niitä johtopäätöksiä, joita teen määräaikaisen työn ja perheellistymisen yhteyden yhteiskunnallisesta merkityksestä. Jos juuri määräaikaisiin työsuhteisiin yhdistyvä matalampi ansiotaso ja suurempi köyhyysriski (mm. Kauhanen 2002) selittävät osan määräaikaisten perheellistymiskäyttäytymisestä, ei määräaikaisen työn ongelmallisuutta perheellistymisen kannalta voi sittenkään ohittaa.

Tilanne on analoginen sen kanssa kuin jos yrittäisi todistella, että sukupuolten välinen palkkaero ei ole oikeastaan ongelma, koska osa palkkaerosta selittyy sukupuolen mukaan segregoituneista työmarkkinoista. Jos naiset vain menisivät töihin paremmin palkatuille aloille – mieluummin yksityissektorille insinööreiksi kuin kunta-alalle sairaanhoitajiksi – tätä palkkaero-ongelmaa ei olisi. Saman järjelyn mukaan: jos määräaikaiset työllistyisivät vakaamman toimeentulon tarjoamiin pysyviin työsuhteisiin ja alkaisivat ansaita paremmin, he kyllä tekisivät yhtä ahkerasti lapsia kuin pysyvissä työsuhteissa olevat. Niin kauan kun matalampi ansiotaso naisvaltaisilla aloilla ja toimeentulovaikeudet määräaikaisissa työsuhteissa ovat tosiasioita, tällainen järjely ei poista varsinaisia ongelmia.

Koulutustietoa on tässä tutkimuksessa käytetty vain vakioivana muuttujana, vaikka koulutuksen vaikutuksen mukaan ottaminen tutkimuskysymyksiin olisi tuottanut mielenkiintoista lisäinformaatiota tutkimusaiheeseen. Asetelmaa on käytännön vuoksi täytynyt rajata ja yksinkertaistaa. Koulutuksen yhteyttä perheellistymiseen on tutkittu tai vähintäänkin sivuttu Suomessa muissa yhteyksissä (mm. Jalovaara & Miettinen 2012; Vikat 2004; Huttunen & Kellokumpu 2012; Forssén & Ritakallio 2005; Schmitt 2008). Tulojen ja koulutustason mahdollinen muuntava vaikutus työsuhdetyypin ja perheellistymisen yhteyteen jää lisätutkimuksen varaan.

Aineiston rajallisen koon vuoksi olen joutunut jättämään tutkimusasetelman ulkopuolelle monia muita tekijöitä, jotka mahdollisesti muuntavat määräaikaisuuden ja perheellistymisen yhteyttä. Yksi kiinnostavimmista olisi määräaikaisuuden tyyppi eli se, onko työsuhteen määräaikaisuuden perusteena esimerkiksi sijaisuus, työn kausi- tai urakaluonteisuus, koeaika tai onko kyse kutsuttaessa töihin tulijasta. Määräaikaisuuden kokemuksen ja seurausten tiedetään vaihtelevan suuresti näiden eri ryhmien kesken (Aronsson ym. 2000; Sutela 2006). Vaikka tieto määräaikaisuuden tyypistä on käytettävissä vuodesta 1990 alkaen, yksittäisten ryhmien havaintomäärät jäävät liian pieniksi analyysien tekoon. Aihetta olisi mielenkiintoista tutkia lisää sopivalla aineistolla.

Tutkimusasetelman kannalta suurin haaste lienee tutkimuksen kattaman ajanjälteen pituus. Sen lisäksi, että eri tutkimusvuodet kuvaavat erilaisia makrotaloudellisia olosuhteita, muutoksia on tapahtunut vuosina 1984–2008 myös muun

muassa määräaikaisten työsuhteiden sääntelyä, sosiaalivakuutusta ja perhepo liittisia etuja koskevassa lainsäädännössä. Lisäksi palkansaajakunnan rakenteessa, koko väestön perherakenteessa ja hedelmällisyydessä on tapahtunut muutoksia: palkansaajien koulutustaso on noussut huomasti, ensisynnytyksikä on kohonnut noin kahdella vuodella ja kokonaishedelmällisyys noussut tutkimusjakson alusta. Myös yleinen asenneilmapiiri on muuttunut. Kaikki tämä on vaikuttanut siihen, mitä määräaikainen työsuhde on kulloisissakin yhteiskunnallisissa olosuhteissa tekijälleen merkinnyt, miten se on koettu ja miten se on vaikuttanut perheellistymisajatuksiin. Aineiston rajallisen koon vuoksi en ole voinut luotettavasti tarkastella määräaikaisten työsuhteiden ja perheellistymisen yhteyttä eri vuosina. Olen joutunut turvautumaan eri vuosista koostuvan kokonaisaineiston käyttöön, jonka taakse eri tutkimusvuosien erot verhoutuvat. Olen kuitenkin vakioinut tutkimusvuoden analyyseissa, mikä häivyttää jossain määrin tutkimusajankoh tien eroja.

Tilastokeskuksen laajaan otospohjaan perustuvan työvoimatutkimuksen aineiston yhdistäminen perheellistymistä koskeviin rekisteritietoihin tai Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston kokonaisaineiston käyttö (vrt. Jalovaara & Mietinen 2012; Huttunen & Kellokumpu 2012) olisi antanut ajalliseen tarkasteluun paremmat mahdollisuudet. Se olisi mahdollistanut myös elinaikamallin käytön tutkimusmenetelmänä, mikä tällä aineistolla osoittautui liian haasteelliseksi tehtäväksi. Kyseisiä aineistoja käyttämällä ei kuitenkaan olisi voinut ottaa huomioon nykyiseen tutkimusasetelman sisältyviä subjektiivisia tekijöitä, eikä työssäkäyntitilastoon sisälly tietoa edes työsuhteen tyypistä.

Logistinen regressioanalyysi soveltuu suhteellisessa yksinkertaisuudessaan loppujen lopuksi varsin hyvin tässä tutkimuksessa käyttämäni tutkimusasetelmaan, missä suurin osa selitettävistä ilmiöistä oli selkeän dikotomisista. Moniluokitteluanalyysin käyttö keskimääräisen ensisynnytyksiän ja lapsiluvun tutkimisessa mahdollisti keskiarvojen vertailun vakioimattomassa ja vakioidussa tilanteessa.

Tutkimusta lukiessa on syytä muistaa, että tutkimus keskittyy palkansaajakuntaan tiettyinä vuonna kuuluneisiin 20–44-vuotiaisiin henkilöihin. Heidän osuutensa koko ikäryhmästä on vaihdellut tutkimusvuosina 1990, 1997, 2003 ja 2008³² ollen korkeimmillaan vuonna 1990 (molemmat sukupuolet 74 %) ja matalimmillaan vuonna 1997 (naiset 62 %, miehet 65 %). Tutkimus ei kuvaa perheellistymistä kaikkien kyseisen ikäryhmän suomalaisten keskuudessa eikä se kerro esimerkiksi siitä, mikä todennäköisyys määräaikaisessa työsuhteessa olevilla henkilöillä on ollut saada lapsi verrattuna työvoiman ulkopuolella oleviin tai työttömiin ikätovereihinsa. Työttömyyden ja perheellistymisen yhteyttä suhteessa työllisiin ovat Suomen osalta käsitelleet muun muassa Vikat (2004) ja Schmitt (2008).

Itsensä palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastossa työllistävät ”2000-luvun työmarkkinoiden torpparit”(Alanko-Kahiluoto & Koivulaakso 2010) ovat nousseet keskustelussa esiin uutena työmarkkinoiden välinputoajien ryhmänä (Suoranta & Anttila 2010; Akola ym. 2007; TEM 2012). Heidän perheellistymisensä vaikeuksista tämä tutkimus ei kerro mitään. Vuokratyöntekijät ovat mukana aineis-

32 Vuoden 1984 tieto ei ole vertailukelpoinen.

tossa sisältyen pääasiassa määräaikaisiin palkansaajiin, mutta heidän erityisase-
maansa perheellistymisen kannalta ei tässä tutkimuksessa käsitellä.

5.4. Haasteet yhteiskuntapolitiikalle

Määräaikaisten työsuhteiden keskittyminen naisille, niiden yleistyminen 25–34-vuotiaiden naisten ikäryhmässä sekä määräaikaisten naispalkansaajien korkea koulutustaso ovat merkittäviä yhteiskunnallisia haasteita suomalaiselle työmarkkina-, väestö- ja sosiaalipolitiikalle. Ne ovat haasteita myös väestönkehitykselle, tasa-arvolle ja hyvinvoinnin toteutumiselle. Naisilla on enemmän hankaluuksia työuran ja perheen yhteensovittamisessa silloinkin, kun he eivät koe työsuhdetyyppiin tai työn jatkuvuuteen liittyvää epävarmuutta. Tämän lisäksi useamman kuin joka neljännen perheenperustamisissa olevan suomalaisen naispalkansaajan – ja hänen mahdollisen puolisonsa – on pohdittava sitä, mitä työsuhteen määräaikaisuus tässä yhtälössä merkitsee. Tämän tutkimuksen valossa juuri naisten määräaikainen työ on ongelma perheellistymisen kannalta.

Perheellistymisen lykkäytyminen viime vuosikymmeninä on kehittyneille maille yhteinen piirre. Sen syytä on löydetty muun muassa kulttuurisesta muutoksesta eli arvojen ja normien muuttumisesta sekä rakenteellisista tekijöistä kuten naisten kohoavasta koulutustasosta, joka pitkittää opiskeluaikoja. Keskimääräinen ensisynnytysikä on näiden syiden vuoksi noussut ja nousee edelleen riippumatta työmarkkinoiden epävarmuudesta. Tässä tutkimuksessa esille tullut määräaikaisen työn aiheuttama viive perheellistymiselle kumuloituu edellä kuvatun kehityksen päälle, etenkin kun epävarmuus viivästyttää lastenhankintaa nimenomaan korkeasti koulutetuilla naisilla (Kreyenfeld 2010; Pailhé & Solaz 2012; Huttunen & Kellokumpu 2012).

Suomea voi hyvällä syyllä pitää yhtenä sukupuolten tasa-arvon edelläkävijämaana. Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen edistää syntyvyyttä ennen kaikkea silloin, kun tasa-arvo toteutuu paitsi niissä insituutioissa, jotka kohtelevat ihmisiä yksilöinä – kuten koulutukseen ja työmarkkinoille pääsyssä – myös niissä instituutioissa, jotka käsittävät ihmisen perheen jäsenenä (McDonald 2000). Suomessa perheellisten naisten oikeus osallistua työmarkkinoille on kulttuurinen ja yhteiskunnallinen itsestäänselvyys, jota tuetaan perhevapaajärjestelmällä, julkisella päivähoidolla ja kouluruokailulla. Sukupuolten tasa-arvon ongelmat ja niiden mahdolliset seuraukset syntyvyydelle eivät liity meillä naisten työmarkkinoille pääsyyn. Tutkimukseni osoittaa, että ongelmat syntyvyyden kannalta liittyvät ennen kaikkea siihen, että tasa-arvo ei sittenkään toteudu työelämän rakenteissa. Naisilla vastentahtoiset epätyypilliset työsuhteet – epätyypilliset työsuhteet ylipäänsä – ovat yleisempiä kuin miehillä, naisten palkkataso on alhaisempi ja isät pitävät hyvin vähän perhevapaita muihin Pohjoismaihin verrattuna (Gislason & Eydal 2011). Tämä on keskeistä syntyvyyden kannalta, koska juuri naisten määräaikainen työ ennustaa vähäisempää syntyvyyttä. Kyseessä ei silti ole vain naisiin kohdistuva tasa-arvo-ongelma, vaan nuorten naisten määräaikainen työ vaikeuttaa myös nuorten miesten mahdollisuuksia toteuttaa perheellistymistoiveitaan tai isyyttä toivomallaan tavalla (Ks. myös Närvi 2012b).

Keskustelu työn epävarmuudesta, määräaikaisista työsuhteista ja niiden vaikutuksesta syntyvyyteen on painottanut Suomessa lähinnä sitä, kuinka epävarmuus viivästyttää perheellistymistä. Työmarkkina-asemaltaan heikoimmilla nuorilla naisilla työmarkkinaepävarmuuksien kasautuminen voi kuitenkin jouduttaa lasten hankintaa: äitiys tarjoaa mielekkään vaihtoehdon työmarkkinoiden näköalattomuudelle. Äideiksi tultuaan nämä naiset käyttävät yleisemmin kotihoidontukikauden kokonaisuudessaan siinä missä työmarkkina-asemaltaan vahvemmat äidit palaavat nopeammin työelämään; äidin määräaikainen työsuhte on tekijä, joka vahvimmin ennustaa pitkää kotihoidon tukikautta, kun ikä, koulutus, ammattiasema, tulot, lapsiluku ja isän vanhempainvapaan käyttö otetaan huomioon (Salmi ym. 2009). Vuosiksi kotiin jääminen heikentää äidin työmarkkina-asemaa entisestään. Kierre on valmis, jos epävakaa työmarkkina-asema kannustaa myös toisen lapsen hankintaan lyhyellä aikavälillä, mihin omat tulokseni ja Pailhén ja Solazin (2012) tutkimus Ranskassa viittaavat. Kun äiti on kotona kauan myös seuraavien lasten kanssa, hänen työmarkkinoille paluunsa pitkittyy ja vaikeutuu entisestään.

Syntyvyyden nostaminen ei ole itseisarvoisesti tavoiteltavaa silloin, kun se tarkoittaa työmarkkina-asemaltaan heikon naisryhmän työmarkkina-aseman heikkenemistä entisestään. Syntyvyyden ja naisten työmarkkina-aseman vahvistamisen täytyy olla yhtä tärkeitä ja samanaikaisesti tavoiteltavia politiikkatavoitteita. (Salmi 2006; Lammi-Taskula ym. 2009.)

Määräaikaisilla työsuhteilla ja epävakailta työmarkkina-asemilla on taipumus kasautua parisuhteissa (de Lange ym. 2012; Aalto 1996; Nätti & Väisänen 2000), millä on seurauksensa kotitalouksien toimeentulolle ja huono-osaisuuden kasautumiselle (Aalto 1996). Tämä puolestaan heijastuu syntyvyyteen, sillä lastenhankinta on vähäisintä niissä parisuhteissa, joissa molemmat puoliset ovat määräaikaisessa työsuhteessa. Jos lapsia silti hankitaan näissä olosuhteissa epätietoisuuden narratiivin (Bernardi ym. 2008) mukaisesti, ei ongelman keskiössä ole enää vain matala syntyvyys, vaan painopiste siirtyy lapsiperheiden hyvinvointiin, lapsiköyhyyteen ja ylisukupolvisen huono-osaisuuden kasautumisen riskiin (Sauli, Salmi & Lammi-Taskula 2009).

Tomáš Sobotka, Vegard Skirbekk ja Dimiter Philipov (2010, 21) ennakoivat, että Euroopan talouskriisi voi lisätä syntyvyyden sosioekonomisia eroja. Korkeasti koulutetut ovat motivoituneita lisäämään työmarkkinakiinnitystään ja lykkäämään lapsensaantia, koska pelkävät työpaikan menetystä ja työuransa vaarantumista tulevaisuudessa. Matalasti koulutetuille, matalapalkkaisilla ja työmarkkina-asemaltaan heikoille kriisi tekee lastenhankinnasta suhteellisesti kannattavaa verrattuna matalanpalkkatyöhön tai työttömyyteen – se tuo rakennetta elämään ja oikeuttaa sosiaalietuuksiin. Tällainen polarisaatio ei ole toivottavaa kehitystä kenenkään kannalta.

Syntyvyyteen vaikuttavat monet sellaiset työmarkkina- ja muut politiikat, joita ei ole suoranaisesti tähdätty syntyvyyden nostoon (Sobotka 2011; Vogel 2002.) Poliitiikat toimivat kokonaisuutena ja niiden vaikutukset ovat erilaisia eri ryhmille – politiikkojen seurauksia ei voi arvioida lyhyellä tähtäimellä. Toisinaan politiikat ovat keskenään ristiriidassa. (Salmi ym. 2009; Thévenon 2009.)

Tämä tutkimus nosti esiin suomalaisen perhepolitiikan ristiriitaisuuden syntyvyyden näkökulmasta. Antelias perhevapaajärjestelmä suosii pysyvässä työ-

suhteessa olevien naisten työuran ja äitiyden yhdistämistä. Samalla se luo sijais-
tarpeita naisvaltaisille aloille, missä sijainen on usein perheenperustamiskäinen
nainen määräaikaisessa työsuhteessa. Tämän sijaisina toimivan naisryhmän
perheellistymistä sama järjestelmä vaikeuttaa. Epätuottavien työsuhteiden
yleisyydessä ilmenevä sukupuolten tasa-arvo-ongelma kanavoituu naisvaltaisilla
aloilla eri naisryhmien väliseksi epätasa-arvoksi.

Ongelman ydin ei mielestäni ole perhevapaiden pituus (vrt. OECD 2005)
tai edes työmarkkinoiden segregoituminen sukupuolen mukaan. Jaettu vanhem-
muus ja isien enenevä osallistuminen perhevapaisiin on yksi olennaisimpia tekijöitä
vyyhdin purkamisessa. Ensinnäkin se, että miehet käyttäisivät nykyistä
suuremman osan perhevapaista, vähentäisi perhevapaista aiheutuvien sijaisuuksien
tarvetta naisvaltaisilla aloilla. Se toisi vastaavasti sijaistarvetta miesvaltaisille
aloille, mutta tämän tutkimuksen perusteella miesten määräaikainen työ ei
toistaiseksi ole yhtä suuri ongelma perheellistymiselle kuin naisten määräaikainen
työ – tilanne voisi tietysti muuttua, mikäli miesten määräaikaiset työsuhteet
yleistyisivät. Toiseksikin miesten aktiivinen perhevapaiden käyttö vähentäisi per-
heenperustamiskäisiin naisiin liittyvää leimaa, kun perhevapaalle jäämisen riski
ei koskisi ainoastaan nuorten naisten palkkaamiseen, vaan kyseistä uhkaa ei voisi
sulkea pois edes miestä palkatessa. Tämä vähentäisi sukupuoleen perustuvaa til-
lastollista syrjintää rekrytoinnissa (ks. Kellokumpu 2007a). Kolmantena on muis-
tettava, että perhevapaita käyttäneet isät osallistuvat muita isiä enemmän koti-
töihin myös perhevapaan päätyttyä (Lammi-Taskula 2007), ja perheen sisäinen
tasa-arvo kotitöissä kannustaa lastenhankintaan (Mills 2008; MacDonald 2000;
Miettinen ym. 2011). Neljänneksi tasapuolisemmin jaettu vanhemmuus tasai-
si puolisoitten kesken myös sitä mahdollisuuksien hintaa, joka toistaiseksi kes-
kittyy naisille. Tulkitsen, että määräaikaisuuden perheellistymisen viivästyttävä
vaikutus ei välttämättä liity ensisijaisesti huoleen taloudellisesta toimeentulosta.
Etenkin ”hyväosaisilla”, työmarkkina-asemaltaan vakailta naismääräaikaisilla ko-
rostuu huoli siitä, miten lastenhankinnasta aiheutuva urakatkos vaikuttaa hei-
dän inhimilliseen pääomaansa ja sen myötä heidän mahdollisuuksiinsa kilpailla
mielenkiintoisista töistä perhevapaan jälkeen työelämässä, missä vaatimusten
ja kilpailuhenkisyyden sanotaan yhä vain lisääntyneen (Siltala 2004; Julkunen
2008; ks. myös Fast 2006). Vaikka huoli urakatkoksen seurauksista koskee myös
pysyvässä työsuhteessa olevia naisia, määräaikaisissa työsuhteissa työskennelleil-
le perhevapaalta palaajille kilpailutilanne on vielä kovempi. Näen, että jaettu
vanhemmuus ja isien lisääntyvä perhevapaiden käyttö lieventäisi monella tapaa
määräaikaisen työn kielteisiä seurauksia perheellistymiselle.

Suomessa määräaikaisten työsuhteiden käytön sääntelyä ja määräaikaisten
asemaa on 2000-luvulla parannettu useaan otteeseen. Kunta-alalla on enenevästi
otettu (uudelleen) käyttöön erilaisia henkilöstöjärjestelyjä ja sijaispankkeja,
joiden myötä sijaisuuksia tekeviä henkilöitä on voitu palkata pysyvästi työsuhtee-
seen. Vaikka naisten määräaikaiset työsuhteet ovat yhä yleisiä, kasvu pysähtyi
vuosituhannen vaihteessa ja osuus on jopa hieman laskenut kaikilla 15–64- tai
kaikilla 20–44-vuotiailla naispalkansaajilla – perheenperustamisessa olevilla
25–34-vuotiailla osuus on kuitenkin jäänyt korkeaksi. Voi olettaa, että ilman näi-
tä toimenpiteitä määräaikaisuus yleisyys olisi saattanut kasvaa, kun erilaiset
vapaat ja niiden myötä sijaistarve ovat lisääntyneet. Määräaikaisuus vähene-

miseen on 2000-luvulla vaikuttanut tosin myös se, että aiemmin määräaikaisissa työsuhteissa tehtyjä töitä on ulkoistettu toimeksiantosuhteiksi (Lehto ym. 2005).

Osalle palkansaajia määräaikaisuus on itse toivottu ja elämäntilanteeseen sopiva vaihtoehto, joka parhaimmillaan toimii työkokemusta kartuttava siltana vakaammille työmarkkinoille. Myös pysyvän työn puutteessa, vastentahtoisesti määräaikaista työtä tekevä palkansaaja saattaa ymmärtää työnantajan perusteet ja tarpeen määräaikaisen työsuhteiden käytölle. Määräaikaisten työsuhteiden laillisten perusteiden täyttyminen ei kuitenkaan sulje pois sitä tosiasiaa, että työntekijä voi itse kokea työsuhteensa ansaksi, ja ongelmaksi elämäntilanteensa tai perheellistymisaikeidensa kannalta.

Määräaikaisen työn kielteiset seuraukset perheellistymiselle korostuvat naisilla, ja erityisesti naisilla julkisen sektorin töissä. Tämä lisää tarvetta kehittää ja laajentaa paikoin jo käytössä olevia erilaisia hyviä käytäntöjä erityisesti kunta-alan määräaikaisten työsuhteiden vähentämiseksi. Vaikka kyseiset käytännöt hyviä ovatkin, on selvää, ettei niitä ei ole riittävästi. Ei pidä kuitenkaan unohtaa, että ainoastaan vähemmistöllä määräaikaisista palkansaajista määräaikaisuuden syy on sijaisuus. Myös naisista suurimmalla osalla työsuhteen määräaikaisuus on perusteltu muilla syillä:

Julkisella sektorilla työsuhteen vakinaistaminen näyttää tämän tutkimuksen valossa varsinaiselta hedelmällisyysruiskeelta. Tutkimus antaa aihetta pohtia, miksi syntyvyys on niin korkeaa julkisen sektorin pysyvissä työsuhteissa verrattuna yksityissektorilla pysyvissä työsuhteissa työskenteleviin palkansaajiin. Yksityissektorin työorganisaatioiden perhemyönteisyys on moneen otteeseen havaittu julkisen sektorin käytäntöjä heikommaksi (Mauno ym. 2005; Salmi ym. 2009). Hyviä käytäntöjä ja perhemyönteisyyden vahvistamista kaivataan lisää yksityissektorin työpaikoilla. Perheellistymisessä ei ole kyse vain yksittäisten nuorten aikuisten elämänvalinnoista, sillä heidän päätöksensä seuraukset vaikuttavat laajasti koko yhteiskuntaan nyt ja tulevaisuudessa.

Aktiivisilla elämäntilanteilla voidaan tukea nuorten aikuistumista ja perheellistymistä. Pohjoismaissa tässä on onnistuttu verraten hyvin. (Anxo ym. 2010.) Suomessa ilmainen koulutus ja opintotuki asumislisäineen sekä asumistuki-, työmarkkinatuki- ja toimeentulotukijärjestelmä mahdollistavat nuorten varhaisen itsenäistymisen paremmin kuin Keski- tai Etelä-Euroopan maissa. Universaali oikeus vähintäänkin minimimääräisiin äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahoihin sekä kotihoidontuki ja julkinen päivähoido tukevat perheellistymistä jopa epävarmoissa työmarkkinaolosuhteissa. (Sutela 2012; ks. myös Oinonen 2004.) Nämä seikat ovat edesauttaneet nuorten varhaista itsenäistymistä (Nikander 2009) ja kokonaishedelmällisyys on meillä Euroopan korkeimpia. Erot nuorten mahdollisuuksissa rakentaa itsenäinen elämä ja perheellistyä ovat kasvaneet Euroopassa viime aikoina tavalla, joka ei johdu ideologisista muutoksista vaan lisääntyneestä eriarvoisuudesta siinä, miten resurssit kuten työllistyminen ja asunnon saanti jakautuvat (Anxo ym. 2010).

Nuoret peilaavat perheellistymisajatuksiaan oman taloudellisen ja työmarkkinatilanteensa epävarmuuden tasoon, mutta myös suhteessa "ajassa leijuvaan" yleiseen epävarmuuden ilmapiiriin, "temporaaliseen" epävarmuuteen (Mills & Blossfeld 2005). Uskon tämän temporaalisen epävarmuuden kasvaneen globalisaation myötä (emt.), vaikka empiiriset tutkimukset osoittaisivat, että itse työn

epävarmuus ei ole pitkällä aikavälillä kasvanut (Green 2009). (Ks. myös Julkunen 2010; Castel 2000; Standing 2010).

Yhteiskunnalta tarvitaan tässä tilanteessa vahvaa psykologista signaalia siitä, että lastenhankinta ja kasvatusta on tärkeää ja arvostettua ja yhteiskunta on valmis tukemaan nuoria tässä tehtävässä (Letablier ym 2009). Poliitikot voivat toimia tällaisina signaaleina. Olennaista on poliitikkojen luottamusta synnyttävä vakaus, johdonmukaisuus ja jatkuvuus, minkä myötä nuoret aikuiset pystyvät ennakoimaan perheellistymispäätösten seurauksia (Sobotka 2011).

Suomessa politiikkatavoitteisiin on kuulunut 2000-luvulla määräaikaisten työsuhteiden vähentäminen, epätyypillisissä työnteon muodoissa työllistyvien sosiaaliturvan parantaminen (TEM 2012) ja isien kannustaminen perhevapaiden pitoon. Tämä on oikea suunta.

Samaan aikaan yhteiskunnan tuki ja palvelut lapsiperheille ovat kuitenkin heikentyneet 1990-luvulta lähtien, tuloerot ovat kasvaneet (mm. Lammi-Tasakula ym. 2009) ja epätyypilliset työnteon muodot ovat vakiintuneet pysyväksi työmarkkinailmiöksi (Suoranta & Anttila 2010; Pärnänen & Sutela 2011). On tärkeää havahtua tähän kehitykseen ja suunnata voimavaroja yhteiskunnan lapsiyönteisyyden voimistamiseen, nuorten aikuistumisen ja perheellistymisen tukemiseen sekä nuoriin lapsiperheisiin riippumatta siitä, millaisiin työnteon muotoihin nämä tuoret tai tulevat vanhemmat ovat työllistyneet. Määräaikaisten työsuhteiden käyttöä on edelleen pyrittävä suitsimaan, erityisesti silloin, kun kyse on pitkään samoilla henkilöillä toistuvista määräaikaaisuuksista. Jos väestöpoliittiseen selontekoon (VNK 2004) ja nykyiseen hallitusohjelmaan (VNK 2011) kirjattuja syntyvyyttä koskevia päämääriä halutaan tavoitella, politiikan teko on ymmärrettävä yli hallituskausien ulottuvana, pitkäjänteisenä prosessina, jonka vaikutukset väestökehityksen, tasa-arvon ja hyvinvoinnin kannalta näkyvät vasta viiveellä.

Lähteet

- Aalto, Tiina (1996). Epävakaisten työmarkkina-asemien kasautuminen samaan parisuhteeseen. Teoksessa Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (toim.) Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa . Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkimuksia 65. Helsinki: Stakes.
- Adsera, Alicia (2005) Where are the babies? Labor market Conditions and Fertility in Europe. IZA Discussion paper No. 1576. Discussion paper series. Institute for the Study of Labor. Saantitapa: <http://ftp.iza.org/dp1576.pdf>
- Adsera, Alicia (2011a) Where are the babies? Labor market Conditions and Fertility in Europe. European Journal of Population 27, 1–32.
- Adsera, Alicia (2011b) The interplay of unemployment uncertainty and education in explaining second births in Europe. Demographic research. Vol. 25, Article 16, 513–544. Saantitapa: www.demographic-research.org/Volumes/Vol25/16
- Ahn, Namkee & Mira, Pedro (2002) A note on the changing relationship between fertility and female employment rates in developed countries. Journal of Population Economics 15, 667–682.
- Ahola, Anja & Godenhjelm, Petri & Lehtinen, Marjaana (2002) Kysymisen taito. Katsauksia 2002/2. Helsinki: Tilastokeskus.
- Airio Ilpo & Niemelä Mikko (2004) Turvaako työ köyhyydeltä? Tutkimus työssä olevien köyhyydestä vuosina 1995 ja 2000. Janus 12 (2004), 64–79.
- Akola, Elisa & Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Pukkinen, Tommi & Österberg, Johanna (2007) Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työpoliittinen tutkimus 362. Helsinki: Työministeriö.
- Alanko-Kahiluoto, Outi & Kouvilaakso, Dan (2010) "Torpparit on vapautettava". Helsingin Sanomat Sunnuntaidebatti 20.11.2010.
- Alarotu, Outi (2003) Perheen ja pätkätöiden yhdistäminen: raskaussyrjinnän kiellosta määräaikaissa palvelussuhteissa. Oikeus 32 (2003): 4, 376–396. Suomen demokraattiset lakimiehet. Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys.
- Alasoini, Tuomo (2006) Työnteon mielekkäisyys uhattuna? Kohti uutta psykologista sopimusta? Työelämän tutkimus 4:2, 122–136.
- Alasoini, Tuomo (2010) Sovitaanko uusiksi? Teoksessa Suoranta, Anu & Anttila, Anu-Hanna (toim.) Yksin sovittu. Osapuolet, luottamus ja työmarkkinalogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Andersson, Gunnar (2000) The impact of labour-force participation on childbearing behavior: Pro-cyclical fertility in Sweden during the 1980s and the 1990s. European Journal of Population 16(4), 293–333.
- Andersson, Gunnar & Knudsen Lisbeth B & Neyer, Gerda & Teschner, Kathrin & Rønsen, Marit & Lappegård, Trude & Skrede, Kari & Vikat, Andres (2009) Cohort fertility patterns in the Nordic countries. Demographic Research, 20 (14), 313–352. Saantitapa <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol20/14/>

- Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (2007) Prologi – pärjäämisen ajat. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Suoranta, Anu (toim.) Pärjäämisen ajat – horjuvat työt. Väki voimakas no 20. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Anxo, Dominique & Bosch, Gerhard & Rubery, Jill (2010) Shaping the Life Course: A European Perspective. Teoksessa Dominique Anxo & Gerhard Bosch & Jill Rubery (toim.) The Welfare State And Life Transitions: A European Perspective. Cheltenham: Edward Elgar.
- Aronsson, Gunnar & Gustafsson, Klas & Dallner, Margareta (2000) Anställningsformer, arbetsmiljö och hälsa in ett centrum-periferiperspektiv. Arbete och hälsa. Vetenskaplig skriftserie nr 2000:9. Arbetslivsinstitutet. Saantitapa: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/4245/1/ah2000_09.pdf
- Atkinson, Jon (1984) Flexibility, Uncertainty and Manpower Management, IMS Report No.89. Brighton: Institute of Manpower Studies.
- Baizán, Pau & Aassve, Arnstein & Billari, Francesco C. (2003) Cohabitation, marriage and first birth: the interrelationship of family formation events in Spain. *European Journal of Population*, 19(2), 147–169.
- Baizán, Pau & Aassve, Arnstein & Billari, Francesco C. (2003) The Interrelations between Cohabitation, Marriage and First Birth in Germany and Sweden. *Population and Environment*, 26(6), 531–561.
- Barbieri, Paolo (2009) Flexible employment and Inequality in Europe. *European Sociological Review*, 25 (6), 621–628.
- Barbieri, Paolo & Scherer, Stefani (2009) Labour Market Flexibilization and its Consequences in Italy. *European Sociological Review* 25(6), 677–692.
- Baranowska, Anna & Gebel, Michael (2010) The determinants of youth temporary employment in the enlarged Europe. Do labour market insitutions matter? *European Societies* 12(3), 367–390.
- Beaujouan, Eva & Solaz, Anne (2012) Racing Against the Biological Clock? Childbearing and Sterility Among Men and Women in Second Unions in France. *European Journal of Population*, September 2012.
- Becker, Gary S. (1981/1991) A Treatise on the Family. Harvard University Press.
- Becker, Gary & Lewis, Gregg H. (1973) On the Interaction between the Quantity and Quality of Children. *The Journal of Political Economy* 81, S279–S288.
- Bernardi, Fabrizio & Nazio, Tiziana (2005) Globalization and the transition to adulthood in Italy. Teoksessa Blossfeld, Hans-Peter & Klijzing, Erik & Mills, Melinda & Kurz, Karin (toim.) (2005) Globalization, Uncertainty and Youth in Society. London, New York: Routledge,
- Bernardi, Laura & Kärner, Andrea & von der Lippe, Holger (2008) Job Insecurity and the Timing of Parenthood: A Comparison between Eastern and Western Germany. *European Journal of Population* 24, 287–313.
- Bernardi, Laura & Caporalli, Anna & Valarino, Isabel & Atanasov, Atanas & Toneva, Zdravka & Todorova, Sasha (2008b) Work-family balance: gender role sets and fertility in Italy and Bulgaria. Paper presented at the Population Association of America annual meeting.

- Berrington, Ann (2004) Perpetual postponers? Women's, men's and couples fertility intentions and subsequent fertility behaviour. *Population Trends* 117 (Autumn 2004), 9–19.
- Bhaumik Sumon K. & Nugent Jeffrey B. (2002) Does economic uncertainty have an impact on decisions to bear children? Evidence from Eastern Germany. MPIDR Working papers WP–2002–037. Saantitapa: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2002-037.pdf>
- Bielenski, Harald & Bosch, Gerhard & Wagner, Alexandra (2002) Working Time Preferences in Sixteen European Countries. Dublin: Eurofound. Saantitapa: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2002/07/en/1/ef0207en.pdf>
- Billari, Francesco C. & Philipov Dimiter (2004) Education and the Transition to Motherhood: a Comparative Analysis of Western Europe. *European Demographic Research Papers* 3. Vienna Institute of Demography of the Austrian Academy of Sciences.
- Billari, Francesco C. & Liefbroer, Aart C. & Philipov, Dimiter (2006) The Postponement of Childbearing in Europe: Driving Forces and Implications. *Vienna Yearbook of Population Research* 2006, 1–17 Saantitapa: http://www.oeaw.ac.at/vid/publications/VYPR2006/VYPR2006_Billari_et_%20al_pp.1-17.pdf
- Blanchard, Olivier & Landier, Augustin (2002) The perverse effects of partial labour market reform: fixed-term contracts in France. *The Economic Journal* 112, 214–244.
- Blossfeld, Hans-Peter (2007) Linked lives in modern societies. Teoksessa Scherer, Stefani & Pollak, Reinhard & Otte, Gunnar & Gangl, Markus (toim.) *From Origin to Destination. Trends and Mechanisms in Social Stratification Research*. Frankfurt (Main)/New York: Campus.
- Blossfeld, Hans-Peter & Drobnič, Sonja (toim.) (2001) *Careers of Couples in Contemporary Societies: From Male-Breadwinner to Dual-Earner Families* Oxford: Oxford University Press.
- Blossfeld, Hans-Peter & Huinink, Johannes (1991) Human capital investments or norms of role transition How women's schooling and career affect the process of family formation. *American Journal of Sociology*, 97, 143–168.
- Blossfeld, Hans-Peter & Drobnič, Sonja & Rohwer, Götz (2001) Spouses' employment careers in (West) Germany. Teoksessa Blossfeld, Hans-Peter & Drobnič, Sonja (toim.): *Careers of couples in contemporary societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Blossfeld Hans-Peter & Klijzing Erik & Mills Melinda & Kurz Karin (toim.) (2005) *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. London, New York: Routledge.
- Blossfeld, Hans-Peter & Timm, Andreas (2003) Assortative mating in cross-national comparison: A summary of results and conclusions. Teoksessa Blossfeld, Hans-Peter & Timm, Andreas. (toim.) *Who marries Whom? Educational Systems as marriage Markets in Modern Societies: European Studies of Population*. European association for Population Studies. Kluwer Academic Publisher.
- Bongaarts, John & Feeney, Griffith (1998) On the quantum and tempo of fertility. *Population and Development Review* 24(2), 271–291.
- Bongaarts, John & Feeney, Griffith (2006) The quantum and tempo of life cycle events. *Vienna Yearbook of Population Research* 2006, 115–151.

- Bongaarts, John & Sobotka, Tomáš (2012) A Demographic Explanation for the Recent Rise in European Fertility. *Population and Development Review* 38(1), 83–120.
- Booth, Alison L. & Francesconi, Marco & Frank, Jeff (2002) Temporary jobs: Stepping stones or dead ends? *The Economic Journal*, 112(June), 189–213.
- Brachet, Sara & Letablier, Marie-Thérèse & Salles, Anne (2010) Devenir parents en France et en Allemagne: normes, valeurs, représentations. *Politiques sociales et familiales* 100, 79–92.
- Bukodi Erzsébet & Ebralidze, Ellen & Schmelzer, Paul & Relikowski, Ilona (2006) Increasing flexibility at labor market entry and in the early career. A new conceptual framework for the flexCAREER project. Working paper No. 6 (2006) flexCAREER. Saantitapa: <http://www.flexcareer.de/papers/no6.pdf>
- Castel, Robert (2000) The Roads to Disaffiliation: Insecure Work and Vulnerable Relationships. *International Journal of Urban and Regional Research*. 24 (3), 519–535.
- Castles, Francis G. (2003) The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries. *Journal of European Social Policy* 2003 13:209, 209–227.
- CEDAW (2008) Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women. 15 July 2008. Part of A/63/38. Saantitapa: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/CEDAW-C-FIN-CO-6.pdf>
- CEDAW (2004) Consideration of reports submitted by states parties. Fifth periodic report. Finland. 26 February 2004. Saantitapa: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/257/97/PDF/N0425797.pdf?OpenElement>
- Cheng, Grand H.-L. & Chan, Darius K.-S (2008) Who Suffers More from Job Insecurity? A Meta-Analytic Review. *Applied Psychology*, 57:15 (2), 272–303.
- Chesnais, Jean-Claude (1996): Fertility, family, and social policy in contemporary Western Europe. *Population and Development Review* 22/4, 729–739
- Crompton, Rosemary (2006) *Employment and the Family. The Reconfiguration of Work and Family Life in Contemporary Societies.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Croson, Rachel & Gneezy, Uri (2009) Gender differences in preferences. *Journal of Economic literature* 2009, 47 (2), 448–474.
- D'Addio Anna Cristina & d'Ercole Marco Mira (2005) Trends and Determinants of Fertility rates in OECD Countries: The Role of Policies. OECD Social, Employment and Migration working papers 27. DELSA/ELSA/WD/SEM (2005)6. Saantitapa: <http://www.oecd.org/social/familiesandchildren/35304751.pdf>
- Dalla Zuanna, Gianpiero (2001). The banquet of Aeolus. A familistic interpretation of Italy's lowest low fertility. *Demographic Research*, 4, 1–29.
- Dawkins, Richard (1993) *Geenin itsekkyyks.* (The selfish gene, 1976). Helsinki: Art House, 1993.
- De Cuyper, Nele & De Witte, Hans (2007) Job insecurity in temporary versus permanent workers: Association with attitudes, well-being and behaviour. *Work & Stress* 21 (1), 65–84.

- De Cuyper, Nele & De Witte, Hans & Kinnunen, Ulla & Nätti, Jouko (2010) The Relationships between Job Insecurity and Employability and Well Being in Finnish Temporary and Permanent Employees. *International Studies of Management and Organization* 40 (1), 57–73.
- De Lange, Marloes, Wolbers H.J. Maarten & Ultee Wout C. (2012) United in Precarious Employment? Employment Precarity of Young Couples in the Netherlands, 1992–2007 *European Sociological Review* (2012) 0(2012): jcr093v1-jcr.
- De la Rica Sara & Iza Amaia (2003) Career planning in Spain: Do temporary contracts delay marriage and motherhood? DFAEII Working Papers. Saantitapa: <http://ideas.repec.org/p/ehu/>
- De Witte, Hans (1999) Job insecurity and psychological well-being: Review of the literature and exploration of some unresolved issues. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8, 155–177.
- De Witte, Hans & Näswell, Katharina (2003) Objective versus subjective job insecurity: Consequences of temporary work for job satisfaction and organizational commitment in four European countries. *Economic and Industrial Democracy* 24, 149–188.
- Dommermuth, Lars & Klobas, Jane & Lappegård, Trude (2011) Now or later? The theory of planned behaviour and fertility intentions. *Advances in Life Course Research* 16(1), 42–53.
- Dolado Juan J., Garcia-Serrano Carlos & Jimeno Juan F. (2002) Drawing lessons from the boom of temporary jobs in Spain. *The Economic Journal*, 112, F270–F295.
- Eckel, Catherine C. & Grossman, Philip J. (2008) Men, women and risk aversion: experimental evidence. *Handbook of Experimental Economics Results*, Volume 1. Elsevier B.V., 1061–1073.
- Ellingsaeter, Anne Lise (2009) Leave policy in the Nordic welfare states: a 'recipe' for high employment/high fertility? *Community, Work & Family* 12(1), 1–19.
- Engelhardt, Henriette & Kögel, Tomas & Prskawetz, Alexia (2004) Fertility and Women's Employment Reconsidered: A Macro-Level Time-Series Analysis for Developed Countries 1960–2000. *Population Studies* 58(1), 109–120.
- Erlinham, Marcel (2008) Self-Perceived Job Insecurity and Social Context: A Multi-Level Analysis of 17 European Countries. *European Sociological Review* 24(2), 183–197.
- Esping-Andersen, Gøsta (1996) Welfare states without work: the impasse of labour shedding and familism in Continental European social policy. *Teoksessa Gøsta Esping-Andersen (toim) Welfare states in transition: National Adaptations in Global Economies*. London: Sage.
- Esping-Andersen, Gøsta (1993) Post-industrial class structures: An analytical framework. *Teoksessa Gøsta Esping-Andersen (toim.) Changing Classes*. London: Sage.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990) *The three worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, Gøsta & Güell, Maia & Brodman, Stefanie (2005) When mothers work and fathers care. Joint household fertility decisions in Denmark and Spain. *DemoSoc Working paper 2005-05*. Saantitapa: <http://www.recercat.net/bitstream/handle/2072/2036/DEMOSOC5.pdf?sequence=1>

- Euroopan komissio (2010) Indicators for monitoring Employment guidelines including indicators for additional employment analysis. Compendium 2010.
- Euroopan komissio (2005) Green Paper "Confronting demographic change: a new solidarity between the generations". Brussels: Commission of the European Communities. Saantitapa: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=94
- Euroopan parlamentti (2008) European parliament resolution of 21 February 2008 on the demographic future of Europe (2007/2156 (INI). Saantitapa: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2008-0066&language=EN>
- Eurostat (2012a). Tietokantataulukko "Population and social conditions/ Labour market/Employment and unemployment/LFS series – detailed annual survey results/Temporary employees/Temporary employees as percentage of the total number of employees, by sex and age (%)". Saantitapa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Eurostat (2012b). Tietokantataulukko "Population and social conditions/ Labour market/Employment and unemployment/LFS series – detailed annual survey results/Temporary employees/Temporary employees by sex, age and economic activity". Saantitapa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Eurostat (2012c). Tietokantataulukko "Population and social conditions/ Labour market/Employment and unemployment/LFS series – detailed annual survey results/Temporary employees/Main reason for the temporary employment - Distributions by sex and age (%)". Saantitapa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Eurostat (2012d). Tietokantataulukko "Population and social conditions/ Labour market/Employment and unemployment/LFS series – detailed annual survey results/Temporary employees/Temporary employees by sex, age and highest level of education attained". Saantitapa: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Fagan, Colette (2001) Time, Money and the Gender Order: Work Orientations and Working-Time Preferences in Britain. *Gender, Work and Organization* 8(3), 239–265.
- Fast, Maija (2006) Vaatimusten ristipaineessa. Nuoret koulutetut naiset ja kilpailuyhteiskunta. *Tasa-arvoasiain neuvottelukunta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Forssén, Katja & Ritakallio, Veli-Matti (2005) Ensimmäisen lapsen hankinta. Vertaileva tutkimus vanhemmuuteen siirtymisen muodoista. Teoksessa Isoniemi, Henna & Penttilä, Irmeli (toim.): *Perheiden muuttuvat elinolot. Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Friedman, Michael & Hechter, Debra & Kanazawa Satoshi (1994) A theory of the value of children. *Demography*, 31, 375–104.
- Gash, Vanessa (2008) Bridge or Trap? Temporary Workers' Transitions to Unemployment and to the Standard Employment Contract. *European Sociological Review* 24(5), 651–668.
- Gash, Vanessa & McGinnity, Frances (2007) Fixed-term Contracts – the new European inequality? Comparing West Germany and France. *Socio-Economic Review* 5(3), 467–496

- Gash, Vanessa & Mertens, Antje & Romeu Gordo, Laura (2007) Are fixed-term jobs bad for your health?: A comparison of West-Germany and Spain. *European Societies* 9(3), 429–458.
- Gebel, Michael (2010): Early career consequences of temporary employment in Germany and the UK. *Work Employment Society* Vol 24 (4), 641–660
- Gebel, Michael (2009) Fixed-term contracts as Labour Market Entry in West Germany: Implications for Job Search and First Job Quality. *European Sociological Review* 25(6), 661–675.
- General Intellect (2008) Vasemmisto etsii työtä. Like/Tutkijaliitto, Helsinki.
- Giesecke, Johannes (2009) Socio-economic Risks of Atypical Employment Relationships: Evidence from the German Labour Market. *European Sociological Review*, 25(6), 629–646
- Giesecke, Johannes & Gross Martin (2004) External labour market flexibility and social inequality. *European Societies* 6(3), 347–382.
- Giesecke, Johannes & Gross Martin (2003) Temporary Employment: Chance or Risk? *European Sociological Review* 19(2), 161–177.
- Gislason, Ingolfur & Eydal, Guðný Björk (toim.) (2011) Parental Leave, Childcare and Gender Equality in the Nordic Countries TemaNord 2011:562. Copenhagen: Nordisk Ministerråd. Saantitapa: <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2011-562>
- Gissler, Mika & Klemetti, Reija & Lammi-Taskula, Johanna & Miettinen, Anneli (2009) Lastenhankinnan lykkääminen. Teoksessa Lammi-Taskula Johanna, Karvonen Sakari, Ahlström Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. THL:n Teemajulkaisuja 4/2009. Helsinki: THL.
- Goldstein, Joshua & Lutz, Wolfgang & Testa, Maria Rita (2003) The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe. *Population Research and Policy Review* 22, 479–496.
- Green, Francis (2009) Subjective Employment Insecurity Around the World. *Cambridge Journal of Regions Economy and Society* 2(3), 343–363.
- Green, Francis (2006) Demanding Work. The Paradox of Job Quality in the Affluent Economy. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Green, Francis & Dickerson, Andrew & Carruth, Alan & Campbell David (2001) An Analysis of Subjective Views of Job Insecurity. April 2001. Saantitapa: <http://econpapers.repec.org/paper/ukcukcedp/0108.htm>
- Gustafsson, Siv (2001) Optimal age at motherhood. Theoretical and empirical considerations on postponement of maternity in Europe. *Journal of Population Economics* 2001:14, 225–247.
- Gönas, Lena (1991) Industriomvandling in välfärdssaten. Forskningsrapport 62. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Haataja, Anita (2007) Parental leaves, child care policies and mothers' employment in Finland and Sweden: a comparison. Teoksessa Myhrman, Rolf & Sääntti, Ritva (toim.): Opportunities to reconcile family and work. Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2007:176. Helsinki: STM.
- Haataja, Anita (2005) Äidit ja isät työmarkkinoilla 1989–2002/2003. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2005:29. Helsinki: STM.

- Haataja, Anita & Hämäläinen, Ulla (2010) Viekö haikara tasa-arvon? Puolisoiden väliset tuloerot lapsiperheissä. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä, 76–116. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Hakim, Catherine (2002) Lifestyle preferences as determinants of women's differentiated labor market careers. *Work and Occupations*, 29(4), 428–459.
- Hakim, Catherine (2003) A New Approach to Explaining Fertility Patterns: Preference Theory. *Population and Development Review* 29(3), 349–374
- Hakovirta, Mia (2006) Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Akateeminen väitöskirja. Väestöliitto D 45. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Halvorsen, Knut (1999) Labour force status of married/cohabiting couples in Norway: Associations and explanations of (un)employment homogamy. Aalborg: Centre for Comparative Welfare State Studies. Aalborg University.
- Hantrais, Linda (2004) Family Policy Matters: responding to family change in Europe. Bristol: The Policy Press.
- Happonen, Mika (1999) Suomalaisten palkansaajien kokema työn epävarmuus 1977–1997. *Yhteiskuntapolitiikka* 64(1999)5–6, 435–452.
- Happonen, Mika & Nätti, Jouko (2000) Palkansaajien kokema työn epävarmuus ja epävarmuuden realisoituminen työttömyytenä. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Järnefelt, Noora (toim.) Jaksaa ja joutaa. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Tutkimuksia 230. Helsinki: Tilastokeskus.
- HE Hallituksen esitys (2000) Hallituksen esitys eduskunnalle työopimuslain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. 157/2000.
- Hellgren, Johnny & Sverke, Magnus & Isaksson, Kerstin (1999) A Two-Dimensional Approach to Job Insecurity: Consequences for Employee Attitudes and Well-being. *European Journal of Work and Organizational Psychology* 8 (2), 179–195.
- Henkens, Kène & Kraaykamp, Gerbert & Siegers, Jacques (1993) Married Couples and Their Labour Market Status. A Study of the Relationship between the Labour Market Status of Partners. *European Sociological Review* 9(1), 67–78.
- Hobcraft, John & Kierman, Kathleen (1995) Becoming a parent in Europe. Plenary paper for European Population Conference. In EAPS/IUSSP Proceedings of European Population Conference Milan, September, 27–65. Saantitapa: <http://www.un.org/popin/confcon/milan/plen1.html>
- Hoem, Britta (2000). Entry into motherhood in Sweden: the influence of economic factors on the rise and fall in fertility, 1986–1997. *Demographic Research*, 2(4). Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol2/4/>
- Hoem, Jan M. (2008) The impact of public policies on European fertility. *Demographic research* 19(10), 249–260. Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/10/19-10.pdf>
- Hoem, Jan M. (2005) Why does Sweden have such high fertility? *Demographic research* 13(22), 559–572. Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol13/22/>
- Hoem, Jan M. (1986). The impact of education on modern family-union initiation. *European Journal of Population* 2, 113–133.
- Holmlund, Bertil & Storrie, Donald (2002) Temporary work in turbulent times: the Swedish experience. *The Economics Journal* 112, F245–F269.

- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005) *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Teos.
- Hulkko, Laura (2007) *Lasten vanhemmat ja työ*. Teoksessa Tilastokeskus/ Stakes: *Suomalainen lapsi 2007. Väestö 2007*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hulkko, Laura & Pärnänen, Anna (2006) *Miten osa-aikatyö valtasi palvelualat? Tieto & trendit 4/2006, 40–44*.
- Huttula, Tapio (2010) *Mistä on kysymys? Uusi työelämä haastaa lainsäädännön*. Teoksessa Anu Suoranta & Anu-Hanna Anttila (toim.) *Yksin sovittu*. Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, Kristiina & Kellokumpu, Jenni (2012) *The Effect of Job Displacement on Couples' Fertility Decisions*. Työpapereita 274. Palkansaajien tutkimuslaitos. Saantitapa: http://www.vatt.fi/julkaisut/uusimmatJulkaisut/julkaisu/Publication_6093_id/911
- Hänninen Vilma (2002) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Iacovou, Maria & Patricio Tavares, Lara (2010) *Yearning, Learning and Conceding: (some of) the reasons people change their childbearing intentions*. ISER Working Paper Series No. 2010-22. Institute for Social & Economic Research.
- Isoniemi, Henna & Penttilä, Irmeli (toim.) (2005): *Perheiden muuttuvat elinolot*. Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Helsinki: Tilastokeskus.
- Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Helsinki: Otava.
- Jalovaara, Marika & Miettinen, Anneli (2012) *Does his paycheck also matter? The socio-economic resources of co-residential partners and entry into parenthood*. Stockholm Research Reports in Demography.
- Jokivuori, Pertti & Hietala, Risto (2007) *Määrällisiä tarinoita*. Helsinki, Porvoo: WSOY.
- Jolkkonen Arja, Koistinen Pertti & Kurvinen Arja (2012) *Dual Earner Employment Model – A critical risks analysis*. Artikkeliluonnos 12.9.2012.
- Julkunen Raija (1994) *Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteen*. Kirjassa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2010) *Sosiaalista turvaa sovitusti*. Teoksessa Suoranta Anu & Anttila Anu-Hanna (toim.) *Yksin sovittu*. Osapuolet, luottamus ja työmarkkinalogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2000): *Miten Euroopassa yhdistetään työtä ja perhettä kansalaisten kannalta*. Julkaisussa Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (toim.) *Elämää Euroopassa*. Työn ja perheen yhdistämisen moninaiset tavat ja haasteet. Seminaariraportti, Helsinki: Stakes, 9–20.
- Julkunen, Raija & Jouko Nätti (1995). *Muuttuvat työajat ja työsuhteet*. Työministeriön työaikamuotojen tutkimus- ja kehittämisprojektin I vaihe. Työpoliittinen tutkimus No. 104. Helsinki: Työministeriö.

- Kakkonen, Anne & Parviainen, Leena (2006) Urapolkuna pätkätyöt. Nuorten akateemisten naisten kokemuksia pätkätoista. Työpolittinen tutkimus. Työministeriö. (nettijulkaisu) http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/patkatyo_tutkimus.pdf
- Kalmijn, Matthijs (2011) The Influence of Men's Income and Employment on Marriage and Cohabitation: Testing Oppenheimer's Theory in Europe. *European Journal of Population* (2011)27, 269–293.
- Kangas, Olli & Rostgaard, Tine (2007) Preferences or context: opinions of child care. *Journal of European Social Policy*, 17 (3), 240–256.
- Kauhanen, Merja (2009) Epättyypilliset työsuhteet ja työhyvinvointi. Teoksessa Heikki. Taimio (toim.) Kurssin muutos: Kestäväan kasvuun ja hyvinvointiin. Helsinki: Työväen sivistysliitto.
- Kauhanen Merja (2005) Työssäkäynnin ja taloudellisen syrjäytymisen dynamiikka. Työpoliittinen tutkimus 276. Helsinki:Työministeriö.
- Kauhanen, Merja (2002) Määräaikaiset työsuhteet ja toimeentulon riskit. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia 69. Helsinki: Kela.
- Kauhanen, Merja & Nätti, Jouko (2012) Is unwanted flexibility good for labour market career Transitions from involuntary temporary work in the Finnish labour market. Labour institute for Economic Reseach Discussion papers (tulossa).
- Kauhanen, Merja & Nätti, Jouko (2011) Involuntary temporary and part-time work, job quality and well-being at work. Työpapereita 272. Palkansaajien tutkimuslaitos. Saantitapa: <http://www.labour.fi/tutkimusjulkaisut/tyopaperit/sel272.pdf>
- Kauhanen, Merja & Nätti, Jouko & Miettinen, Joonas (2012) Vastentahtoinen määrä- ja osa-aikainen työ ja koulutukseen osallistuminen. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2012. TEM.
- Kellokumpu, Jenni (2007a) Perhevapaiden kehitys 1990–2005: Isillä päärooli uudistuksissa, sivurooli käyttäjinä. Raportteja 10. Palkansaajien tutkimuslaitos. Helsinki 2007.
- Kellokumpu, Jenni (2007b) Baby and Pay: the Family Gap in Finland. Working papers 236. Palkansaajien tutkimuslaitos. Saantitapa: <http://www.labour.fi/tutkimusjulkaisut/tyopaperit/sel236.pdf>
- Ketokivi, Kaisa (2002) Vapauden lumo ja vastuun taakka. Perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa. Sosiologian pro gradu – tutkielma. Sosiologian pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kevätsalo, Kimmo (2007) Työnantaja ja työntekijä muutoksessa – Entä ammattiyhdistysliike? Teoksessa Anttila Anu-Hanna & Suoranta Anu (toim.) Pärjäämisen ajat – horjuvat työt. Väki voimakas no 20. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Khan, Lawrence M. (2007) The impact of employment protection mandates on demographic temporary employment patterns: International microeconomic evidence. *The Economic Journal* 117 (June), 333–356.
- Kiianmaa, Nelli (2012) Tasa-arvobarometri 2012. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitos julkaisuja 2012:23. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitos.
- Kinnunen, Ulla & Nätti, Jouko (1994) Job insecurity in Finland: antecedents and consequences. *European work and organizational Psychologist* 4(3), 297–321.

- Kinnunen, Ulla & Mauno, Saija & Nätti, Jouko & Happonen, Mika (1999) Perceived Job Insecurity: A Longitudinal Study Among Finnish Employees. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8 (2), 243–260.
- Kinnunen, Ulla & Mäkikangas, Anne & Mauno Saija & Siponen, Katri & Nätti, Jouko (2011) Perceived employability. Investigating outcomes among involuntary and voluntary temporary employees compared to permanent employees. *Career Development International* 2011.
- Klandermans, Bert & van Vuuren, Tinka (1999) Job Insecurity: Introduction. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8(2), 145–153.
- Kohler, Hans-Peter & Billari, Francesco C. & Ortega J.A. (2002) The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review* 28(4), 641–680.
- Kohler, Hans-Peter & Billari, Francesco C. & Ortega, J.A. (2006) Low fertility in Europe: Causes, implications and policy options. Teoksessa F.R. Harris (toim.) *The baby bust: Who will do the work? Who will pay the taxes?*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Koistinen, Pertti (1999) *Työpolitiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Korpi, Tomas & Levin, Henrik (2001) Precarious Footing: Temporary Employment as Stepping Stone out of Unemployment in Sweden. *Work, Employment & Society* 15(1), 127–148.
- Kravdal, Øystein (2002) The impact of individual and aggregate unemployment on fertility in Norway. *Demographic Research* 6(10), 263–294.
- Kravdal, Øystein (1994) The importance of economic activity, economic potential and economic resources for the timing of first birth in Norway, *Population Studies* 48, 249–267.
- Kreyenfeld, Michaela (2010) Uncertainties in Female Employment Careers and the Postponement of Parenthood in Germany. *European Sociological Review* (2010) 26 (3), 351–366.
- Kreyenfeld, Michaela (2005) Economic uncertainty and fertility postponement. Evidence from German panel data. MPIDR Working Papers WP 2005–034. Saantitapa <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2005-034.pdf>
- Kuntatyönantajat (2012). www.kuntatyönantajat.fi
- Kurz, Karin & Steinhage Nikolei & Golsch Kathrin (2005) Case study Germany. Global competition, uncertainty and the transition to adulthood. Teoksessa H.-P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills & K. Kurz (toim.) *Globalization, Uncertainty and the Youth in Society*. London, New York: Routledge.
- Kvanti MOTV. Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampereen yliopisto. (28.4.2011 päivitetty versio.) Saantitapa: <http://www.tsd.uta.fi/menetelmaopetus/intro.html>.
- Laaksonen, Jyrki Y.J. (2002) Kuntatyönantajan edustajien näkemyksiä määräaikaisestä työstä kunnissa. Esitutkimus. Työpoliittinen tutkimus 240. Helsinki: Työministeriö.
- Lainiala, Lassi (2012) Toiveesta toteutukseen. Suomalaisten lastenhankintaa selittäviä tekijöitä. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 44. Helsinki: Väestöliitto.
- Lainiala, Lassi (2011) The Impact of Relationship Quality on Childbearing in Finland. *Finnish Yearbook of Population Research* 2011, 31–47. Helsinki: Väestöliitto.

- Lammi-Taskula, Johanna (2007) Parental leave for fathers? Gendered conceptions and practices in families with young children in Finland. Helsinki: Stakes Research Reports 166.
- Lammi-Taskula, Johanna (2004) Äidit työmarkkinoilla – kahden kerroksen väkeä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2), 202–206.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2009) Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: THL.
- Lammi-Taskula Johanna & Karvonen Sakari & Ahlström Salme (toim.) (2009) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. THL:n Teemajulkaisuja 4/2009. Helsinki: THL.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna & Parrukoski, Sanna (2009) Työ, perhe ja tasa-arvo. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:55. Helsinki: STM.
- Lehto, Anna-Maija (2011) Lausunto työ- ja tasa-arvovaliokunnalle.
- Lehto, Anna-Maija (1999) Kohti työelämän tasa-arvoa? Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna: *Tasa-arvo työelämässä*. SVT. *Työmarkkinat* 1999:22. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto, Anna-Maija & Järnefelt, Noora (toim) (2000) *Jaksaen ja joustaen*. Tutkimuksia 230. helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2009) Työolojen kolme vuosikymmentä. *Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2008*. *Työmarkkinat*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2004) Uhkia ja mahdollisuuksia. *Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2003*. *Työmarkkinat*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehto Anna-Maija & Lyly-Yrjänäinen, Maija & Sutela, Hanna (2005) *Pysyvän työn toivossa*. *Työpoliittinen tutkimus* 291. Helsinki: Työministeriö.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna & Miettinen, Arto (toim) *Kaikilla mausteilla*. Artikkeleita työolotutkimuksesta. *Tutkimuksia* 244. Tilastokeskus.
- Leinikki, Sikke (2009) *Pelon ja toivon välissä*. *Pätkätyöläisen urakerronta*. *Työelämänjulkaisut*. Helsinki: TJS Opintokeskus.
- Letablier, Marie-Thérèse & Luci, Angela & Math, Antoine & Thévenon, Olivier (2009) *The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review*. A report to the European Commission. European Commission. Directorate-General "Employment, Social Affairs and Equal opportunities" Unit 1 – Social and Demographic Analysis.
- Liefbroer, Aart C. & Merz, Eva-Maria (2010) *Report on analysis of ESS data on cross-national differences in perceived norms concerning fertility-related behaviour*. REPRO-deliverable 6.16. <http://www.oeaw.ac.at/vid/repro/>
- Lähtenmäki, Liisa (2007) *Työntekijät ruotuun! Pätkä- ja vuokratyöt palkansaajien moraalisaatetylnä*. Teoksessa Anttila Anu-Hanna & Suoranta Anu (toim) *Pärjäämisen ajat – horjuvat työt. Väki voimakas no 20*. *Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura*. Kopijyvä Oy, Jyväskylä.
- Lähtenmäki, Liisa (2004) *Onks tää reiluu? Pätkätyötä tekevien äitien kokemukset työn ja perheen yhteensovittamisesta*. *Sosiologista keskustelua* B43. Turku, Turun yliopisto.

- Math, Antoine & Thévenon, Olivier (2009) Family policy instruments helping to cope with the cost of children. Raportissa Letablier Marie-Thérèse, Luci Angela, Math Antoine & Thévenon Olivier: The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review. A report to the European Commission. European Commission. Directorate-General "Employment, Social Affairs and Equal opportunities" Unit 1 – Social and Demographic Analysis.
- Matysiak, Anna & Vignoli, Daniele (2008) Fertility and Women's Employment: A Meta-analysis. *European Journal of population* (2008) 24, 363–384.
- Mauno, Saija & Kinnunen, Ulla (2002) Perceived job insecurity among dual-earner couples: Do its antecedents vary according to gender, economic sector and the measure used? *Journal of Occupational and Organisational Psychology* (2002), 75, 295–314.
- Mauno, Saija & Kinnunen, Ulla & Mäkikangas, Anne & Nätti, Jouko (2005b) Psychological consequences of fixed-term employment and perceived job insecurity among health care staff. *European Journal of Work and Organisational Psychology* 2005, 14 (3), pp. 209–237.
- Mauno, Saija & Kinnunen, Ulla & Piitulainen, Sari (2005a). Work-family culture in four organizations in Finland: Examining antecedents and outcomes. *Community, Work & Family*, 8, 115–140
- McDonald, Peter (2000) Gender equity, social institutions and the future of fertility. *Journal of Population Research* Vol 17, No. 1, 2000.
- McGinnity, Frances & Mertens, Antje & Gundert, Stefanie (2009) A Bad Start? Fixed-Term Contracts and the Transition from Education to Work in West Germany. *European Sociological Review* Vol 21(4), 359–374.
- McRae, Susan (2003a) Constraints and Choices in Mothers' Employment careers: a Consideration of Hakim's Preference Theory. *The British Journal of Sociology* 54, 317–338.
- McRae, Susan (2004b) Choice and Constraints in Mothers' Employment Careers: McRae Replies to Hakim. *The British Journal of Sociology* 54(4), 585–592.
- Merz, Eva-Maria & Liefbroer, Aart C. (2010) Report on analysis of EES data on cross-national differences in the timing and quantum of fertility. REPRO D6.18. Saantitapa: http://www.oaaw.ac.at/vid/repro/assets/docs/Norms_fertility-behaviour.pdf
- Metsämuuronen, Jari (2006) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerrus.
- Miettinen, Anneli (2007) Pätkäytön tulevaisuus? Asiantuntijanäkemyksiä määräaikaisen työn kehittämistarpeista ja tulevasta kehityksestä Suomessa. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 27. Helsinki: Väestöliitto.
- Miettinen, Anneli & Manninen, Aino (2006) Sovittelua ja sopeutumista. Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä määräaikaista tai osa-aikatyötä tekevien perheissä. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E23/2006. Helsinki: Väestöliitto.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Perhebarometri 2008. Väestöntutkimuslaitos katsauksia E 34/2008. Helsinki: Väestöliitto.

- Miettinen, Anneli & Basten Stuart & Rotkirch Anna (2011) Gender equality and fertility intentions revisited: Evidence from Finland. *Demographic research*. 24(20), 469–496. Max Planck Institute for Demographic Research. Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol24/20/24-20.pdf>
- Mills, Melinda (2008) Gender Equality, the Labour Market and Fertility: A European Comparison. Paper prepared for the European Advisory Committee on Statistical Unification in the Economic and Social Spheres/Eurostat 35th CEIES Seminar 'New Family relationships and Living Arrangements – Demands for Changes in Social Statistics'. 24–25 January 2008, Warsaw, Poland.
- Mills, Melinda & Blossfeld, Hans-Peter (2005) Globalization, Uncertainty and the early life course. A theoretical framework. Teoksessa H.-P. Blossfeld, E. Klijsing, M. Mills & K. Kurz (toim.) *Globalization, Uncertainty and the Youth in Society*. London, New York: Routledge.
- Moilanen, Liisa (2010) Elämisenhallin teoriaa ja todellisuutta. Teoksessa Moilanen Liisa (toim.) *Toiveita ja todellisuutta. Työn ominaisuudet eri työntekijäryhmien näkökulmasta. Työympäistötutkimuksen raporttisarja 53*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Moss, Peter (2011) (toim.) *International Review of Leave Policies and Related Research 2011*. Saantitapa: http://www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Annual_reviews/Complete_review_2011.pdf
- Moors, Guy (2008) The Valued Child. In Search of a Latent Attitude Profile that Influences the Transition to Motherhood. *European Journal of Population* 24, 33–57.
- Mynarska, Monika (2010). Deadline for parenthood: fertility postponement and age norms in Poland. *European Journal of Population*, 26(3), 351–373.
- Myrskylä, Mikko & Kohler, Hans-Peter & Billari, Francesco C. (2011) High development and fertility: fertility at older reproductive ages and gender equality explain the positive link. MPIDR WORKING PAPER WP 2011-017. Saantitapa: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2011-017.pdf>
- Mäkinen, Anne-Maria (2012) HUS. Esitys Trendiryhmän kuulemistilaisuudessa 15.2.2012.
- Napari, Sami (2007) Is there a motherhood wage penalty in the Finnish private sector. ETLA discussion paper no 1107.
- Nazio, Tiziana (2010) A couple's matter too: paid employment and unpaid work transition in Italy and the UK. A presentation in the WES 2010 Conference, 7.–9.2010, Brighton.
- Nazio, Tiziana (2008) Are Storks Striking for a Contract Renewal? Employment and childbirth decisions under changing employment, welfare and family circumstances. Full Research report, ESRC End of Award Report. RES-061–23–0127, Swindon: ESRC. Saantitapa: <http://www.esrc.ac.uk>
- Nieminen, Tarja (2008) *Tasa-arvobarometri 2008. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:24*. Helsinki: STM.
- Nikander, Timo 2009. Nuoret muuttavat omilleen yhä nuorempina. *Hyvinvointikatsaus* 1/2009
- Nikunen, Minna (2012a) Työ, perhe ja sukupuolten tasa-arvo: tapaus yliopisto. Teoksessa Pyöriä, Pasi (toim.) *Työhyvinvointi ja organisaation menestys*. Helsinki: Gaudeamus.

- Nikunen, Minna (2012b): Changing university work, freedom, flexibility and family. *Studies in Higher Education* 37:7.
- Närvi, Johanna (2012a) Perhe ja pätkätyöt. Julkaisematon väitöskirjakäsikirjoituksen luonnos. Tampereen yliopisto.
- Närvi, Johanna (2012b) Negotiating care and career within institutional constraints - work insecurity and gendered ideals of parenthood in Finland. *Community, Work and Family* 15(4), 451–470.
- Nätti Jouko (1993) Temporary Employment in the Nordic countries: A Trap or a 'Bridge'? *Work, Employment and Society* 1993:7 (3), 451–464.
- Nätti, Jouko (1989) Työmarkkinoiden lohkoutuminen. Jyväskylä studies in education, psychology and social research. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nätti Jouko & Kinnunen Ulla & Mäkilangas Anne & Mauno Saija (2009) Type of employment relationship and mortality: Prospective study among Finnish employees in 1984–2000. *European Journal of Public Health* 19, 150–156.
- Nätti, Jouko & Väisänen, Mia (2000) Työajat ja työsuhteet kotitaloudessa. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Järnefelt, Noora (toim.) *Jaksaen ja joustaan*. Tutkimuksia 230. Helsinki: Tilastokeskus.
- OECD (1997) Is job insecurity on the increase in OECD countries? *OECD Employment Outlook 1997*. OECD. www.oecd.org
- OECD (2002) Taking the measure of temporary employment. *OECD Employment Outlook 2002*. OECD. www.oecd.org
- OECD (2005) *Babies and Bosses. Reconciling Work and Family Life. Volume 4 Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2006) Understanding policy interactions and complementarities, and their implication for reform strategies. *OECD Employment Outlook 2006*. OECD. www.oecd.org.
- OECD (2007) *OECD Workers in the Global Economy: Increasing vulnerable?* *OECD Employment Outlook 2007*. OECD. www.oecd.org.
- OECD (2008) Off a good start? A descriptive review of youth labour market transitions in OECD countries. *OECD Employment Outlook 2008*. OECD. www.oecd.org.
- OECD (2010a) Family database SF2.5: Childlessness SF2.2: Ideal and actual number of children (1.7.2010 päivitetty versio). www.oecd.org/social/family/database.
- OECD (2010b) Family database SF2.2: Ideal and actual number of children (1.7.2010 päivitetty versio). www.oecd.org/social/family/database.
- OECD (2011) Family database SF2.3: Mean age of mothers at first childbirth (26.8.2011 päivitetty versio). www.oecd.org/social/family/database.
- OECD (2012) Family database LMF1.2: Maternal employment rates (13.5.2012 päivitetty versio). www.oecd.org/social/family/database.
- Oinonen, Eriikka (2004) Finnish and Spanish families in converging Europe. Academic dissertation. University of Tampere. *Studies in European Societies and politics*. University of Tampere.

- Oláh, Livia Sz. (2011) Time policies and birth rates. Fertility rates, female work and the time structure of early childhood-education in post-war Europe. Teoksessa K. Hagemann, K. Jarusch and C. Allemann-Ghionda (toim.) *Children, Families and States: Time Policies of Child Care and Primary Schooling in East and West Europe*, New York and Oxford: Berghahn Books.
- Oláh, Livia Sz. & Bernhardt, Eva M. (2008) Sweden: combining childbearing and gender equality. *Demographic Research* 19(28), 1105–1144. Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/28/Oppenheimer,Valerie>
- (1994) Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies. *Population and Development Review* 20(2), 293–342.
- Oppenheimer, Valerie Kincade (1988) A theory of marriage timing. *American Journal of Sociology* 94, 563–591.
- Paajanen, Pirjo (2007) Eri teitä vanhemmuuteen – Kaksikymppisenä ja kolmekymppisenä lapsen saaneiden näkemyksiä perheellistymisestä ja vanhemmuudesta. *Perhebarometri 2005. 2. korjattu painos. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 21/2005*. Helsinki: Väestöliitto.
- Pailhé, Ariane (2009) Work-family balance and childbearing intentions in France, Germany and the Russian Federation. In *United Nations: How generations and gender shape demographic change. Towards policies based on better knowledge. Conference proceedings. United Nations Economic Commission for Europe. United Nations*. http://www.unece.org/pau/_docs/ggp/2008/GGP_2008_GGConf_Pub1_1.pdf#page=63
- Pailhé, Ariane & Solaz, Anne (2012) The influence of employment uncertainty on childbearing in France: a tempo or quantum effect? *Demographic Research* 26(1), 1–40. Saantitapa:<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol26/1/26-1.pdf>
- Pailhé, Ariane & Solaz, Anne (2010) Does job insecurity cause missing births in a high fertility European country? Evidence for France. *Documents de travail 169. INED*.
- Palanko-Laaka Kirsti (2005) Määräaikaisen työn yleisyys, käytön lainmukaisuus ja lainsäädännön kehittämistarpeet. *Työhallinnon julkaisu 359*. Helsinki: Työministeriö.
- Parjanne Marja-Liisa (1998) Määräaikaiset työntekijät – joustava työvoimapusuri. *Työpoliittinen Aikakauskirja 2/1998*, 3–10.
- Pekka, Toni & Forma, Pauli & Saarinen Arttu (2008) Työhyvinvointi ja työnantajamaine kunta-alalla vuonna 2008. *Kuntien eläkevakuutuksen raportteja 5/2008*. Kuntien eläkevakuutus.
- Peltokoski, Juhani (2006) Prekariaatti, palkitsematon elämä. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko (toim.) *Prekaariuoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Saantitapa: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/prekaariuoska.pdf>
- Persson, Lotta (2001) Otrygg anställning – färre föläldrar. *VälfärdsBulletin* 3/2001, 9–11. Saantitapa: http://www.scb.se/Grupp/valfard/_dokument/A05ST0103_02.pdf
- Pfau-Effinger, Birgit (2004) *Development of Culture, Welfare States and Women's Employment in Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Philipov, Dimiter & Spéder, Zsolt & Billari, Francesco C. (2006) Soon, later or ever? The impact of anomie and social capital on fertility intentions in Bulgaria (2002) and Hungary (2001). *Population Studies* 60, 289–308.

- Philipov, Dimiter & Thévenon, Olivier & Klobas, Jane & Bernardi, Laura & Liefbroer, Aart C. (2009) Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective (REPRO). State-of-the-Art Review. European Demographic Research Papers. Saantitapa: http://www.oeaw.ac.at/vid/download/edrp_1_09.pdf
- Polavieja, Javier G. (2006) The incidence of temporary employment in advanced economies: Why is Spain different? *European Sociological review* 22(1), 61–78.
- Pärnänen, Anna (2011) Organisaatioiden ikäpolitiikat: Strategiat, instituutit ja moraalit. Tutkimuksia 255. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2011) Työn tekemisen uudet muodot ja tilastot. *Hyvinvointikatsaus* 4/2011, 49–54.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2009) Tyypillisestä epätyypilliseen? Teoksessa Pärnänen, Anna & Okkonen Kaisa-Mari (toim): Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet. Työmarkkinat. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna & Mahler, Susan (2005): Combining family and full-time work. Topic report. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Rantalaiho, Liisa (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson & Nätkin, Ritva (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino.
- Rijken, Arieke J. & Liefbroer, Aart C. (2008) The Influence of Partner Relationship Quality on Fertility. *European Journal of Population* 25, 27–44.
- Rindfuss Ronald K., Morgan S. Philip & Swicegood Gray (1988) First Births in America. Changes in the Timing of Parenthood. University of California Press.
- Rokkanen, Miikka & Uusitalo, Roope (2010) Katosivatko elinikäiset työpaikat? *Talous&yhteiskunta* 1/2010, 16–21.
- Rokkanen, Miikka & Uusitalo Roope (2010) Changes in job stability – evidence from lifetime job histories. Working Papers 14. Government Institute for Economic Research. Saantitapa: http://www.vatt.fi/julkaisut/uusimmatJulkaisut/julkaisu/Publication_6093_id/851
- Rosenblatt, Zehava & Ruvio, Ayalla (1996) A test of multi-dimensional model of job insecurity: The case of Israeli teachers. *Journal of Organizational Behaviour* 17, 587–605.
- Rosenblatt, Zehava & Talmud, Ilan & Ruvio Ayalla (1999) A Gender-based Framework of the Experience of Job Insecurity and Its Effects on Work Attitudes. *European Journal of Work and Organizational Psychology* 8 (2), 197–217.
- Rossier, Clémentine (2010) Scientific report: Variation in social norms and practices of social influences in different family and fertility cultures and specific political economies. REPRO-Deliverable 5.15. <http://www.oeaw.ac.at/vid/repro/>
- Rossier, Clémentine & Brachet Sara & Salles Anne (2010) Female emancipation, male domestication and fertility. The link between gender equality and fertility in France and Germany. Artikkeliluonnos.
- Rotkirch, Anna (2007) 'All that she wants is a(nother) baby'? Longing for children as a fertility incentive of growing importance. *Journal of Evolutionary Psychology*, 5(2007)1–4, 89–104.

- Rotkirch, Anna & Basten, Stuart & Väisänen, Heini & Jokela, Markus (2012) Baby longing and men's reproductive motivation. *Vienna Yearbook of Demographic Research* 9, 283–306.
- Ruokolainen, Anne & Notkola, Irma-Leena (2002) Familial, Situational, and Attitudinal Determinants of Third-Birth Intentions and Their Uncertainty. *YEARBOOK OF POPULATION RESEARCH IN FINLAND XXXVIII 2002*, 179–206. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki: Väestöliitto. Saantitapa: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/dc384b45fd3a4040ae8fa3e0478bf48f/1339858056/application/pdf/336424/2002Sisus.pdf>
- Ruotsalainen, Maarit & Kinnunen, Ulla (2009). Työelämä muuttuu? Muuttuuko työntekijän psykologisen sopimuksen sisältö? Katsaus viimeaikaiseen tutkimukseen. *Työelämän tutkimus* 7(2), 117–123.
- Rønsen, Marit (2004) Fertility and Public Policies – Evidence from Norway and Finland. *Demographic Research* 10(6), 143–170.
- Salles, Anne & Rossier, Clémentine & Brachet, Sara (2010) Understanding the long term effects of family policies on fertility: The diffusion of different family models in France and Germany. *Demographic Research* 22(34), 1057–1096. Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol22/34/>
- Salmi, Minna (2006) Syntyvyys vai työllisyysaste? *Yhteiskuntapolitiikka* 4/2006, 416–423.
- Salmi, Minna (2006) Parental Choice and the Passion for Equality in Finland. Teoksessa Anne Lise Ellingsæter and Arnlaug Leira (toim.) *Politicising Parenthood in Scandinavia. Gender Relations in Welfare States*. Bristol: Policy Press.
- Salmi, Minna (2004) Joko-tai vai sekä-että: työn ja perheen suhde korkeakoulutetuilla. Teoksessa Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (toim.) *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. Helsinki: Stakes.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Job Quality, Work-Family Tensions and Well-being: The Finnish Case. Teoksessa Drobnic & Guillén Ana M. *Work-Life Balance in Europe*. Recwowe. Palgrave Macmillian, Basingstoke.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2009): Country Note: Finland. Raportissa Moss, Peter (toim.) *International Review of Leave Policies and Related Research 2009*. Employment Relations Research Series No. 102, Department for Business, Innovation & Skills, London 2009, 163–178). <http://www.berr.gov.uk/files/file52778.pdf>
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna (2009) Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. TEM julkaisuja 24/2009. Helsinki: TEM.
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula Johanna & Parrukoski Sanna (2009) Työ, perhe ja tasa-arvo. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2009: 55. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Salmi, Minna & Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2009) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula Johanna, Karvonen Sakari, Ahlström Salme (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. THL:n Teemajulkaisuja 4/2009. Helsinki: THL.
- Saloniemi, Antti (2000) Pätkätyöt ja tulevaisuus. Teoksessa Lehto Anna-Maija & Järnefelt Noora (toim.) *Jaksaen ja joutaen*. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Tutkimuksia 230. Tilastokeskus.

- Saloniemi, Antti (2010) Kenen epävarmuus – kenen turvallisuus? Vakauden ja epävarmuuden kehukset suomalaisessa työelämässä. Pääpuheenvuoro seitsemänsillä Työelämän tutkimuspäivillä 4.–5.11.2010, Tampere.
- Saloniemi, Antti & Urla Zeytinoglu, Isik (2007) Achieving Flexibility through Insecurity: A Comparison of Work Environments in Fixed-term and Permanent Jobs in Finland and Canada. *European Journal of Industrial Relations* 13(1), 109–128.
- Saloniemi, Antti & Virtanen Pekka & Vahtera Jussi (2004) The work environment in fixed-term jobs: are poor psychosocial conditions inevitable? *Work, employment and society* 18(1), 193–208.
- Sánchez-Marcos, Virginia (2002) Women's Employment and Fertility in Spain over the last Twenty Years. Saantitapa: <http://www.econ.unavarra.es/seminarios/Seminarios%20antiguo/papers0203/mmstdol.pdf>
- Sauli, Hannele & Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna: Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2011):5, 535–543.
- Schmitt, Christian (2008) Gender Specific Effects on Unemployment on Family Formation: A Cross-National Perspective. *SOEPpapers on Multidisciplinary Panel Data Research* 127. DIW.
- Schultz, Theodore W. (1973) The Value of Children: An Economic Perspective. *The Journal of Political Economy* 81(2), 2–13.
- Sennet, Richard (2002) Uusi työn järjestys.. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Tampere: Vastapaino.
- Siltala, Juha (2004) Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivalttioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Keuruu: Otava.
- Sobotka, Tomáš (2011) Reproductive decision-making in a macro-micro perspective (REPRO). Synthesis and policy implications. *European Demographic Research Papers* 1. Vienna: Vienna Institute of Demography of the Austrian Academy of Sciences. Saantitapa: http://www.oeaw.ac.at/vid/download/edrp_1_11.pdf
- Sobotka, Tomáš (2004) Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe. Academic dissertation. University of Groningen. Saantitapa: <http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/rw/2004/t.sobotka/>
- Sobotka, Tomáš & Skirbekk, Vegard & Philipov Dimiter (2010) Economic recession and fertility in the developed world. A literature review. Research note. Demography network of the European observatory on the social situation – Demonet. Vienna Institute of Demography, Vienna, Austria. European Commission. Saantitapa: http://webarchive.iiasa.ac.at/Research/POP/pub/Skirbekk/Research%20Note%202009_Economic%20recession%20and%20fertility_10Feb2010.pdf
- Standing, Guy (2010) *Work After Globalization: Building Occupational Citizenship*. Cheltenham: Edward Elger.
- STM Sosiaali- ja terveysministeriö (2008) Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2007. Tasa-arvojulkaissuja 2008:1. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM Sosiaali- ja terveysministeriö (2009) Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2008. Tasa-arvojulkaissuja 2009:1. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2009. Tasa-arvojulkaissuja 2010:1. Sosiaali- ja terveysministeriö.

- STM Sosiaali- ja terveysministeriö (2011b) Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2010. Tasa-arvojulkaisuja 2011:1. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM Sosiaali- ja terveysministeriö (2011a) Vanhempainvapaatyöryhmän muistio. Selvityksiä 2011:12. Saantitapa: http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1556268
- Sulkunen, Pekka (2006): Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Tampere: Gaudeamus.
- Suoranta, Anu (2009) Halvennettu työ. Tampere: Vastapaino.
- Suoranta, Anu (2008) Työtön, työssä, missä? Pätkätyöntekijöiden pakenevat oikeudet. SAK Tutkimustieto 4:2008. Syyskuu 2008. SAK.
- Suoranta, Anu & Anttila, Anu-Hanna (2010) Sopimaton tila. Teoksessa Suoranta Anu & Anttila Anu-Hanna (toim.) Yksin sovittu. Osapuolet, luottamus ja työmarkkinalogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Suoranta, Anu & Anttila, Anu-Hanna (2010) (toim.) Yksin sovittu. Osapuolet, luottamus ja työmarkkinalogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Sutela, Hanna (2012) Aikuisuuden muuttuvat ehdot. Hyvinvointikatsaus 1/2012.
- Sutela, Hanna (2010) Ei-tyypillinen työ tilastojen näkökulmasta. Esitys Työ- ja elinkeinoministeriön Työurien pirstaloituminen -seminaarissa 1.10.2009.
- Sutela, Hanna (2007) Työ, hoiva ja perhe. Teoksessa Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija: Tasa-arvo työn takana. Työmarkkinat. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna (2006) Työsuhteen määräaikaisuuden kokeminen. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna & Miettinen, Arto (toim) Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Tutkimuksia 244. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna (1999) Määräaikaiset työsuhteet tasa-arvon näkökulmasta. Teoksessa Anna-Maija Lehto & Hanna Sutela: Tasa-arvo työoloissa. SVT. Työmarkkinat 1999:19. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija (2007) Fourth European Working Conditions Survey: Qualitative post-test analysis. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Saantitapa: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef07671.htm>
- Sutela, Hanna & Vänskä, Jukka & Notkola, Veijo (2001) Pätkätyöt Suomessa 1990-luvulla. Työmarkkinat 1:2001. Helsinki: Tilastokeskus
- Sverke, Magnus & Hellgren, Johnny & Näswall Katharina (2002) No Security: A Meta-Analysis and Review of Job Insecurity and Its Consequences. Journal of Occupational Health Psychology 7(3), 242–264.
- SVT: Työvoimatutkimus (2012) [verkkojulkaisu]. ISSN=1798–7830. aikasarjatiedot 2002–2011 2011, 3 Perheet ja työ vuonna 2011. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 6.11.2012]. <http://www.stat.fi/til/tyti/2011/>
- SVT: Väestö (2012). Perheet 2011. Helsinki: Tilastokeskus.
- SVT: Väestö (2011). Väestönmuutokset 2010. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tanskanen, Antti (2012) Huono-osaisia työntekijöitä? Tutkimus vuokratyöntekijöiden työelämän laadusta. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

- TEM Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) Työvoiman käyttötapojen ja työn tekemisen muotojen muutostrendejä selvittävän ja kehittävän työryhmän väliraportti. TEM raportteja 16/2012. Saantitapa: http://www.tem.fi/files/33054/TEMrap_16_2012.pdf
- Testa, Maria Rita (2007) Childbearing preferences and family issues in Europe: evidence from the Eurobarometer 2006 survey. *Vienna Yearbook of Population Research* 2007, 357–379.
- Testa, Maria Rita & Cavalli, Laura & Rosina, Alessandro (2012) The Decision of Whether to Have a Child: Does Couple Disagreement Matter? *Vienna Institute of Demography Working papers* 7/2012. Vienna Institute of Demography. Austrian Academy of Sciences.
- Thévenon, Olivier (2009) Assessing the cost of children: a challenge for policy. *Raportissa Letablier Marie-Thérèse, Luci Angela, Math Antoine & Thévenon Olivier: The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review. A report to the European Commission. European Commission. Directorate-General "Employment, Social Affairs and Equal opportunities" Unit 1 – Social and Demographic Analysis.*
- Tilastokeskus (2012). Väestötilastot ja väestötilastojen julkaisemattomat taulukot (Saatu Timo Nikanderilta 29.10.2012).
- Tilastokeskus (1993). Työvoimatilasto. Tietoja työllisyydestä, työttömyydestä ja työvoimasta vuosilta 1960–1991. *Työmarkkinat* 1993:7. Helsinki: Tilastokeskus.
- Toulemon, Laurent (2004) La fécondité est-elle encore naturelle? Application au retard des naissances et à son influence sur la descendance finale. Teoksessa *Chaire Quetelet, Entre nature et culture: quelle(s) démographie(s)? Académia-Bruyland/L'Harmattan.*
- Tuohinen, Titta (2010) Nuorten 'työeetos' – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2010. Saantitapa: <http://www.tem.fi/files/28607/Tuohinen.pdf>
- Turun Sanomat. Matti Vanhasen kolumni Suomen kaksoishaasteesta. *Turun Sanomat* 15.8.2003. Saantitapa: <http://www.ts.fi/mielipiteet/paakirjoitukset/1073912140/Matti+Vanhasen+kolumni+1582003Suomen+kaksoishaasteesta>.
- Ultee, Wout & Dessens, Jos & Jansen, Wim (1988) Why does unemployment come in couples? *European Sociological Review* 4(2), 111–122.
- Uusitalo Roope (2008) Onko pätkätöitten yleistyminen totta vai tilastoharhaa? *Yhteiskuntapolitiikka* (73) 1/2008, 5–11.
- Valtiokonttori 2012. Henkilöstöä koskevat keskeiset tunnusluvut joulukuussa 2011. www.vm.fi
- Van de Kaa, Dirk J. (2006) Temporarily New: On Low Fertility and Prospect of Pro-natal Policies. *Vienna Yearbook of Population Research* 2006, 193–211. Saantitapa: http://www.oeaw.ac.at/vid/publications/VYPR2006/VYPR2006_vandeKaa_pp.193-211.pdf
- Van de Kaa, Dirk J. (2002) The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan 29th January 2002. Saantitapa: http://www.ipss.go.jp/webj-ad/webjournal.files/population/2003_4/kaa.pdf

- Van de Kaa, Dirk J. (1996) Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinants of Fertility. *Population Studies* 50(3), 389–432.
- Van de Kaa, Dirk J. (1987) Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1–59.
- VID (2012) Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Science. Demographic Sheet 2012. Saantitapa: <http://www.oeaw.ac.at/vid/datasheet/index.html>
- VID (2010) Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Science. Demographic Sheet 2010. Saantitapa: <http://www.oeaw.ac.at/vid/datasheet/index.html>
- Vikat, Anders (2004) Women's labour force attachment and Childbearing in Finland. Demographic research. Special Collection 3, Article 8. Saantitapa: <http://www.demographic-research.org/special/3/8/>
- Vikat, Andres & Thomson, Elizabeth & Hoem, Jan M. (1999) Stepfamily fertility in contemporary Sweden: The impact of childbearing before the current union. *Population Studies* 53(2), 211–225.
- Vikat, Andres & Spéder Zsolt & Beets, Gijs & Billari, Francesco C. & Bühler, Christoph & Désesquelles, Aline & Fokkema, Tineke & Hoem, Jan M. & MacDonald, Alphonse & Neyer Gerda & Pailhé, Ariane & Pinnelli, Antonella & Solaz, Anne (2007) Generations and Gender Survey (GGS): Towards a better understanding of relationships and processes in the life course. *Demographic Research*, 17(14), 389–440.
- Virmasalo Ilkka (2002) Perhe, työttömyys ja lama. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 204. Jyväskylän yliopisto. Saantitapa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13347/9513913015.pdf>
- Vitali, Agnese & Billari Francesco C. & Prskawetz Alexia & Testa Maria Rita (2009) Preference Theory and Low Fertility: A Comparative Perspective. *European Journal of Population* 25, 413–438.
- VNK Valtioneuvoston kanslia (2004) Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 27/2004. VNS 8/2004 vp. Helsinki: Edita prima Oyj.
- VNK Valtioneuvoston kanslia (2011) Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston kanslia 22.6.2011. Saantitapa: valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf
- Vogel, Joachim (2002) European welfare regimes and the transition to adulthood: a comparative and longitudinal perspective. *Social indicators research* 59, 275–299.
- Willis, Robert J. (1973) A New Approach to the Economic Theory of Fertility Behavior. *The Journal of Political Economy* 81 (2), 2–13.
- Wilska, Terhi-Anna (2005) Joustaako työ – joustaako perhe? Nuorten aikuisten epätyypillisen työn ja työelämän joustojen tarkastelu erityisesti perheiden ja perheellistymisen kannalta. Väestötutkimuslaitos. Helsinki: Väestöliitto.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1.

Palkansaajat eri työnantajasektoreilla, osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	1984	1990	1997	2003	2008
Naiset					
Kaikki					
Julkinen	43,4	43,4	41,8	41,8	39,3
Yksityinen	56,6	56,6	58,2	58,2	60,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Julkinen	39,7	38,9	35,8	34,0	32,4
Yksityinen	60,3	61,1	64,2	66,0	67,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Julkinen	62,5	62,5	59,3	65,9	64,3
Yksityinen	37,5	37,5	40,7	34,1	35,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miehet					
Kaikki					
Julkinen	22,7	22,4	19,0	17,2	16,3
Yksityinen	77,3	77,6	81,0	82,8	83,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Julkinen	20,4	20,3	15,9	13,3	13,4
Yksityinen	79,6	79,7	84,1	86,7	86,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Julkinen	45,5	37,1	33,5	43,7	42,4
Yksityinen	54,5	62,9	66,5	56,3	57,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Liitetaulukko 2.

Palkansaajien työmarkkina-aseman vakaus , osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	1984	1990	1997	2003	2008
Naiset					
Kaikki					
Vakaa	85,0	87,2	71,4	73,5	82,1
Epävakaa	15,0	12,8	28,6	26,5	17,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Vakaa	89,7	90,5	82,3	81,3	87,6
Epävakaa	10,3	9,5	17,7	18,7	12,4
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Vapaa	55,1	73,4	39,5	49,8	62,4
Epävakaa	44,9	26,6	60,5	50,2	37,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miehet					
Kaikki					
Vakaa	83,9	83,6	74,9	77,9	85,0
Epävakaa	16,1	16,4	25,1	22,1	15,0
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Vakaa	87,3	86,4	82,1	80,6	86,8
Epävakaa	12,7	13,6	17,9	19,4	13,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Vakaa	52,6	62,2	41,8	58,5	68,6
Epävakaa	47,4	37,8	58,2	41,5	31,4
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Liitetaulukko 3.

Palkansaajien puolison työmarkkina-asema, osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	1984	1990	1997	2003	2008
Naiset					
Kaikki					
Työssä	93,5	94,9	87,6	90,7	91,8
Työtön	2,3	1,0	5,2	4,7	2,3
Opiskelija	2,3	1,7	4,8	3,1	3,5
Perhevapaa, muu	1,9	2,4	2,4	1,5	2,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Työssä	93,9	95,3	88,1	90,7	92,9
Työtön	2,5	0,8	5,1	5,0	2,5
Opiskelija	1,6	1,3	4,2	2,7	2,5
Perhevapaa, muu	1,9	2,6	2,6	1,6	2,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Työssä	90,5	93,3	85,9	90,7	87,7
Työtön	0,8	1,8	5,5	3,8	1,8
Opiskelija	7,1	3,7	6,7	4,4	7,6
Perhevapaa, muu	1,6	1,2	1,8	1,1	2,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miehet					
Kaikki					
Työssä	80,1	80,2	65,6	67,2	69,7
Työtön	2,1	2,1	10,5	5,4	2,5
Opiskelija	3,7	7,1	8,5	9,3	7,4
Perhevapaa, muu	14,1	10,6	15,4	18,0	20,4
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Työssä	80,4	81,2	68,4	68,8	70,8
Työtön	2,1	2,1	10,4	5,7	2,7
Opiskelija	3,3	6,4	7,0	7,6	6,5
Perhevapaa, muu	14,2	10,2	14,3	18,0	20,0
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Työssä	75,0	69,7	49,5	54,2	53,8
Työtön	2,5	1,3	11,0	3,6	0,0
Opiskelija	8,8	14,5	17,6	24,1	19,2
Perhevapaa, muu	13,8	14,5	22,0	18,1	26,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Liitetaulukko 4.

Palkansaajien sukupuolirakenne, osuus (%) työsuhdetyypin mukaan 1984,1990,1997,2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	Yhteensä	1984	1990	1997	2003	2008
Kaikki						
Naiset	50,1	48,2	50,9	51,4	50,3	50,6
Miehet	49,9	51,8	49,1	48,6	49,7	49,4
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät						
Naiset	47,6	47,0	48,5	48,8	46,8	47,2
Miehet	52,4	53,0	51,5	51,2	53,2	52,8
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset						
Naiset	63,2	57,1	63,5	60,7	65,7	68,6
Miehet	36,8	42,9	36,5	39,3	34,3	31,4
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Liitetaulukko 5.

Palkansaajien ikärakenne, osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	1984	1990	1997	2003	2008
Naiset					
Kaikki					
20–24	15,4	14,2	9,8	11,6	13,2
25–29	19,7	19,6	17,2	20,5	19,3
30–34	22,0	20,7	22,5	18,4	20,1
35–39	25,9	20,0	23,4	23,7	22,4
40–44	17,1	25,5	27,2	25,8	24,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
20–24	11,9	10,0	6,6	9,7	10,8
25–29	19,3	18,6	14,5	18,5	16,5
30–34	23,2	21,3	22,7	18,1	20,7
35–39	27,5	21,7	26,0	24,6	24,0
40–44	18,2	28,3	30,2	29,1	28,1
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
20–24	37,8	31,7	18,9	18,9	22,1
25–29	22,0	23,7	25,0	25,0	29,5
30–34	13,9	17,7	21,7	21,7	18,2
35–39	16,7	12,9	16,4	16,4	16,7
40–44	9,6	14,1	18,0	18,0	13,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miehet					
Kaikki					
20–24	14,7	14,2	12,1	10,9	12,6
25–29	21,6	19,6	19,8	21,9	19,6
30–34	22,1	20,4	21,0	21,9	20,6
35–39	24,5	21,2	21,1	24,2	22,2
40–44	17,1	24,6	25,9	21,1	25,0
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
20–24	12,9	11,9	8,6	8,6	10,5
25–29	21,3	19,3	18,2	20,8	18,4
30–34	22,0	20,6	21,8	22,4	21,1
35–39	25,8	21,9	22,1	26,1	23,8
40–44	18,0	26,4	29,3	22,1	26,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
20–24	31,2	32,2	28,5	25,9	31,4
25–29	24,2	23,1	27,8	30,1	30,5
30–34	23,6	18,9	17,1	18,2	16,1
35–39	13,4	15,4	16,5	11,2	8,5
40–44	7,6	10,5	10,1	14,7	13,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Liitetaulukko 6.

Palkansaajien koulutus rakenne, osuus (%) sukupuolen ja työsuhdetyypin mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	1984	1990	1997	2003	2008
Naiset					
Kaikki					
Perusaste	34,6	23,5	14,1	8,7	6,8
Keskiaste	49,1	60,9	62,8	42,5	42,6
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulututkinto	12,0	8,8	12,5	35,1	34,9
Ylempi korkeakoulututkinto	4,3	6,9	10,5	13,6	15,7
Yhteensä					
Pysyvät					
Perusaste	36,4	25,7	15,0	8,6	6,2
Keskiaste	47,5	59,5	64,2	41,9	40,9
Alin, alempi korkea	12,1	9,3	10,6	37,1	38,3
Ylin korkea aste	4,0	5,5	10,3	12,3	14,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Perusaste	22,5	14,1	11,9	8,8	8,9
Keskiaste	59,3	66,7	59,0	44,9	48,8
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulututkinto	12,0	6,8	18,0	28,8	22,5
Ylempi korkeakoulututkinto	6,2	12,4	11,1	17,5	19,8
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miehet					
Kaikki					
Perusaste	32,5	25,2	18,1	11,9	11,8
Keskiaste	53,8	60,2	63,1	56,5	54,7
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulututkinto	8,2	7,9	11,1	20,5	21,9
Ylempi korkeakoulututkinto	5,4	6,8	7,7	11,1	11,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Perusaste	34,2	26,6	19,0	12,3	11,8
Keskiaste	52,5	58,7	61,0	56,0	53,9
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulututkinto	8,3	8,1	12,1	21,2	22,8
Ylempi korkeakoulututkinto	4,9	6,6	7,9	10,5	11,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Perusaste	17,2	14,0	13,9	9,1	11,0
Keskiaste	65,6	72,0	72,8	60,8	61,9
Alin korkea-aste, alempi korkeakoulututkinto	7,6	5,6	6,3	15,4	13,6
Ylempi korkeakoulututkinto	9,6	8,4	7,0	14,7	13,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Liitetaulukko 7.

Palkansaajien puoliset ja lapset, osuus (%) sukupuolen ja työsuhte tyypin mukaan 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. 20–44-vuotiaat

	1984	1990	1997	2003	2008
Naiset					
Ei puolisoa, ei lapsia	18,6	18,3	15,6	18,2	18,7
Puoliso, ei lapsia	14,7	17,7	17,7	23,2	23,0
Puoliso ja lapsia	58,5	55,9	56,9	48,9	49,7
Lapsia, ei puolisoa	8,2	8,1	9,8	9,7	8,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Ei puolisoa, ei lapsia	16,3	15,3	12,3	17,2	17,5
Puoliso, ei lapsia	14,2	16,5	15,4	22,1	21,6
Puoliso ja lapsia	61,0	59,1	61,7	51,6	52,5
Lapsia, ei puolisoa	8,5	9,2	10,6	9,1	8,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Ei puolisoa, ei lapsia	32,9	30,6	25,1	21,2	22,9
Puoliso, ei lapsia	18,4	23,0	24,3	26,4	27,9
Puoliso ja lapsia	42,5	42,7	43,2	40,7	39,5
Lapsia, ei puolisoa	6,3	3,6	7,4	11,7	9,7
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Miehet					
Kaikki					
Ei puolisoa, ei lapsia	21,9	22,5	22,3	23,8	23,2
Puoliso, ei lapsia	15,6	17,5	18,5	20,9	19,0
Puoliso ja lapsia	59,8	56,0	53,3	50,2	52,0
Lapsia, ei puolisoa	2,7	4,0	5,9	5,1	5,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Pysyvät					
Ei puolisoa, ei lapsia	21,9	22,5	22,3	23,8	23,2
Puoliso, ei lapsia	15,6	17,5	18,5	20,9	19,0
Puoliso ja lapsia	59,8	56,0	53,3	50,2	52,0
Lapsia, ei puolisoa	2,7	4,0	5,9	5,1	5,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Määräaikaiset					
Ei puolisoa, ei lapsia	42,9	44,1	39,2	40,1	50,8
Puoliso, ei lapsia	19,2	23,1	27,2	29,6	17,8
Puoliso ja lapsia	32,1	30,8	30,4	28,9	26,3
Lapsia, ei puolisoa	5,8	2,1	3,2	1,4	5,1
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus. Työolotutkimus.

Tutkimuksia-sarja

Research Reports Series

Tilastokeskus on julkaissut Tutkimuksia v. 1966 alkaen, v. 1990 lähtien ovat ilmestyneet seuraavat:

164. Henry Takala, Kunnat ja kuntainliitot kansantalouden tilinpidossa. Tammikuu 1990. 60 s.
165. Jarmo Hyrkkö, Palkansaajien ansiotasoindeksi 1985=100. Tammikuu 1990. 66 s.
166. Pekka Rytönen, Siivouspalvelu, ympäristöhuolto ja pesulapalvelu 1980-luvulla. Tammikuu 1990. 70 s.
167. Jukka Muukkonen, Luonnonvaratilinpito kestävän kehityksen kuvaajana. 1990. 119 s.
168. Juha-Pekka Ollila, Tieliikenteen tavarakuljetus 1980-luvulla. Helmikuu 1990. 45 s.
169. Tuovi Allén – Seppo Laaksonen – Päivi Keinänen – Seija Ilmakunnas, Palkkaa työstä ja sukupuolesta. Huhtikuu 1990. 90 s.
170. Ari Tyrkkö, Asuinolotiedot väestölaskennassa ja kotitaloustiedustelussa. Huhtikuu 1990. 63 s.
171. Hannu Isoaho – Osmo Kivinen – Risto Rinne, Nuorten koulutus ja koti-tausta. Toukokuu 1990. 115 s.
- 171b. Hannu Isoaho – Osmo Kivinen – Risto Rinne, Education and the family background of the young in Finland. 1990. 115 pp.
172. Tapani Valkonen – Tuija Martelin – Arja Rimpelä, Eriarvoisuus kuoleman edessä. Sosioekonomiset kuolleisuus-erot Suomessa 1971–85. Kesäkuu 1990. 145 s.
173. Jukka Muukkonen, Sustainable development and natural resource accounting. August 1990. 96 pp.
174. Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen, Time use changes in Finland in the 1980s. August 1990. 118 pp.
175. Väinö Kannisto, Mortality of the elderly in late 19th and early 20th century Finland. August 1990. 50 pp.
176. Tapani Valkonen – Tuija Martelin – Arja Rimpelä, Socio-economic mortality differences in Finland 1971–85. December 1990. 108 pp.
177. Jaana Lähteenmaa – Lasse Siurala, Nuoret ja muutos. Tammikuu 1991. 211 s.
178. Tuomo Martikainen – Risto Yrjönen, Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos. Maaliskuu 1991. 120 s.
179. Seppo Laaksonen, Comparative Adjustments for Missingness in Short-term Panels. April 1991. 74 pp.
180. Ágnes Babarczy – István Harcsa – Hannu Pääkkönen, Time use trends in Finland and in Hungary. April 1991. 72 pp.
181. Timo Matala, Asumisen tuki 1988. Kesäkuu 1991. 64 s.
182. Iiris Niemi – Parsla Eglite – Algimantas Mitrikas – V.D. Patrushev – Hannu Pääkkönen, Time Use in Finland, Latvia, Lithuania and Russia. July 1991. 80 pp.
183. Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen, Vuotuinen ajankäyttö. Joulukuu 1992. 83 s.
- 183b. Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen – Veli Rajaniemi – Seppo Laaksonen – Jarmo Lauri, Vuotuinen ajankäyttö. Ajankäyttötutkimuksen 1987–88 taulukot. Elokuu 1991. 116 s.

184. **Ari Leppälahti – Mikael Åkerblom**, Industrial Innovation in Finland. August 1991. 82 pp.
185. **Maarit Säynevirta**, Indeksiteoria ja ansiotasoindeksi. Lokakuu 1991. 95 s.
186. **Ari Tyrkkö**, Ahtaasti asuvat. Syyskuu 1991. 134 s.
187. **Tuomo Martikainen – Risto Yrjönen**, Voting, parties and social change in Finland. October 1991. 108 pp.
188. **Timo Kolu**, Työelämän laatu 1977–1990. Työn ja hyvinvoinnin koettuja muutoksia. Tammikuu 1992. 194 s.
189. **Anna-Maija Lehto**, Työelämän laatu ja tasa-arvo. Tammikuu 1992. 196 s.
190. **Tuovi Allén – Päivi Keinänen – Seppo Laaksonen – Seija Ilmakunnas**, Wage from Work and Gender. A Study on Wage Differentials in Finland in 1985. 88 pp.
191. **Kirsti Ahlqvist**, Kodinomistajaksi velalla. Maaliskuu 1992. 98 s.
192. **Matti Simpanen – Irja Blomqvist**, Aikuiskoulutukseen osallistuminen. Aikuiskoulutustutkimus 1990. Toukokuu 1992. 135 s.
193. **Leena M. Kirjavainen – Bistra Anachkova – Seppo Laaksonen – Iiris Niemi – Hannu Pääkkönen – Zahari Staikov**, Housework Time in Bulgaria and Finland. June 1992. 131 pp.
194. **Pekka Haapala – Seppo Kouvonen**, Kuntasektorin työvoimakustannukset. Kesäkuu 1992. 70 s.
195. **Pirkko Aulin-Ahmavaara**, The Productivity of a Nation. November 1992. 72 pp.
196. **Tuula Melkas**, Valtion ja markkinoiden tuolla puolen. Kanssaihmistien apu Suomessa 1980-luvun lopulla. Joulukuu 1992. 150 s.
197. **Fjalar Finnäs**, Formation of unions and families in Finnish cohorts born 1938–67. April 1993. 58 pp.
198. **Antti Siikanen – Ari Tyrkkö**, Koti – Talous – Asuntomarkkinat. Kesäkuu 1993. 167 s.
199. **Timo Matala**, Asumisen tuki ja arava-vuokralaiset. Kesäkuu 1993. 84 s.
200. **Arja Kinnunen**, Kuluttajahintaindeksi 1990=100. Menetelmät ja käytäntö. Elokuu 1993. 89 s.
201. **Matti Simpanen**, Aikuiskoulutus ja työelämä. Aikuiskoulutustutkimus 1990. Syyskuu 1993. 150 s.
202. **Martti Puohiniemi**, Suomalaisten arvot ja tulevaisuus. Lokakuu 1993. 100 s.
203. **Juha Kivinen – Ari Mäkinen**, Suomen elintarvike- ja metallituoteollisuuden rakenteen, kannattavuuden ja suhdannevaihteluiden yhteys; ekonometrinen analyysi vuosilta 1974 – 1990. Marraskuu 1993. 92 s.
204. **Juha Nurmela**, Kotitalouksien energian kokonaiskulutus 1990. Marraskuu 1993. 108 s.
- 205a. **Georg Luther**, Suomen tilastotoimen historia vuoteen 1970. Joulukuu 1993. 382 s.
- 205b. **Georg Luther**, Statistikens historia i Finland till 1970. December 1993. 380 s.
206. **Riitta Harala – Eva Hänninen-Salmelin – Kaisa Kauppinen-Toropainen – Päivi Keinänen – Tuulikki Petäjaniemi – Sinikka Vanhala**, Naiset huipulla. Huhtikuu 1994. 64 s.
207. **Wangqiu Song**, Hedoninen regressioanalyysi kuluttajahintaindeksissä. Huhtikuu 1994. 100 s.
208. **Anne Koponen**, Työolot ja ammatillinen aikuiskoulutus 1990. Toukokuu 1994. 118 s.
209. **Fjalar Finnäs**, Language Shifts and Migration. May 1994. 37 pp.
210. **Erkki Pahkinen – Veijo Ritola**, Suhdannekäänteet ja taloudelliset aikasarjat. Kesäkuu 1994. 200 s.

211. **Riitta Harala – Eva Hänninen-Salmelin – Kaisa Kauppinen-Toropainen – Päivi Keinänen – Tuulikki Petäjäniemi – Sinikka Vanhala**, Women at the Top. July 1994. 66 pp.
212. **Olavi Lehtoranta**, Teollisuuden tuottavuuskehityksen mittaminen toimialatasolla. Tammikuu 1995. 73 s.
213. **Kristiina Manderbacka**, Terveystilan mittarit. Syyskuu 1995. 121 s.
214. **Andres Vikat**, Perheellistyminen Virossa ja Suomessa. Joulukuu 1995. 52 s.
215. **Mika Maliranta**, Suomen tehdasteollisuuden tuottavuus. Helmikuu 1996. 189 s.
216. **Juha Nurmela**, Kotitaloudet ja energia vuonna 2015. Huhtikuu 1996. 285 s.
217. **Rauno Sairinen**, Suomalaiset ja ympäristöpolitiikka. Elokuu 1996. 179 s.
218. **Johanna Moisander**, Attitudes and Ecologically Responsible Consumption. August 1996. 159 pp.
219. **Seppo Laaksonen (ed.)**, International Perspectives on Nonresponse. Proceedings of the Sixth International Workshop on Household Survey Nonresponse. December 1996. 240 pp.
220. **Jukka Hoffrén**, Metsien ekologisen laadun mittaaminen. Elokuu 1996. 79 s.
221. **Jarmo Rusanen – Arvo Naukkarinen – Alfred Colpaert – Toivo Muilu**, Differences in the Spatial Structure of the Population Between Finland and Sweden in 1995 – a GIS viewpoint. March 1997. 46 pp.
222. **Anna-Maija Lehto**, Työolot tutkimuskohteena. Marraskuu 1996. 289 s.
223. **Seppo Laaksonen (ed.)**, The Evolution of Firms and Industries. June 1997. 505 pp.
224. **Jukka Hoffrén**, Finnish Forest Resource Accounting and Ecological Sustainability. June 1997. 132 pp.
225. **Eero Tanskanen**, Suomalaiset ja ympäristö kansainvälisestä näkökulmasta. Elokuu 1997. 153 s.
226. **Jukka Hoffrén**, Talous hyvinvoinnin ja ympäristöhaittojen tuottajana – Suomen ekotehokkuuden mittaaminen. Toukokuu 1999. 154 s.
227. **Sirpa Kolehmainen**, Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990. Lokakuu 1999. 321 s.
228. **Seppo Paananen**, Suomalaisuuden armoilla. Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu. Lokakuu 1999. 152 s.
229. **Jukka Hoffrén**, Measuring the Eco-efficiency of the Finnish Economy. October 1999. 80 pp.
230. **Anna-Maija Lehto – Noora Järnefelt (toim.)**, Jaksaa ja joutaa. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Joulukuu 2000. 264 s.
231. **Kari Djerf**, Properties of some estimators under unit nonresponse. January 2001. 76 pp.
232. **Ismo Teikari**, Poisson mixture sampling in controlling the distribution of response burden in longitudinal and cross section business surveys. March 2001. 120 pp.
233. **Jukka Hoffrén**, Measuring the Eco-efficiency of Welfare Generation in a National Economy. The Case of Finland. November 2001. 199 pp.
234. **Pia Pulkkinen**, "Vähän enemmän arvoiten" Tutkimus tasa-arvokokemuksista työpaikoilla. Tammikuu 2002. 154 s.
235. **Noora Järnefelt – Anna-Maija Lehto**, Työhulluja vai hulluja töitä? Tutkimus kiirekokemuksista työpaikoilla. Huhtikuu 2002. 130 s.
236. **Markku Heiskanen**, Väkivalta, pelko, turvattomuus. Surveytutkimusten näkökulmia suomalaisten turvallisuuteen. Huhtikuu 2002. 323 s.

237. **Tuula Melkas**, Sosiaalisesta muodosta toiseen. Suomalaisten yksityiselämän sosiaalisuuden tarkastelua vuosilta 1986 ja 1994. Huhtikuu 2003. 195 s.
238. **Rune Höglund – Markus Jääntti – Gunnar Rosenqvist** (eds.), Statistics, econometrics and society: Essays in honour of Leif Nordberg. April 2003. 260 pp.
239. **Johanna Laiho – Tarja Nieminen** (toim.), Terveys 2000 -tutkimus. Aikuisväestön haastatteluaineiston tilastollinen laatu. Otanta-asetelma, tiedonkeruu, vastauskato ja estimointi- ja analyysiasetelma. Maaliskuu 2004. 95 s.
240. **Pauli Ollila**, A Theoretical Overview for Variance Estimation in Sampling Theory with Some New Techniques for Complex Estimators. September 2004. 151 pp.
241. **Minna Piispa**. Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Syyskuu 2004. 216 s.
242. **Eugen Koev**. Combining Classification and Hedonic Quality Adjustment in Constructing a House Price Index. Tammikuu 2013. 67 pp.
243. **Henna Isoniemi – Irmeli Penttilä** (toim.), Perheiden muuttuvat elinolot. Artikkeleita lapsiperheiden elämänmuutoksista. Syyskuu 2005. 168 s.
244. **Anna-Maija Lehto – Hanna Sutela – Arto Miettinen** (toim.), Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Toukokuu 2006. 385 s.
245. **Jukka Jalava – Jari Eloranta – Jari Ojala** (toim.) Muutoksen merkit – Kvantitatiivisia perspektiivejä Suomen taloushistoriaan. Tammikuu 2007. 373 s.
246. **Jari Kauppila**. The Structure and Short-Term Development of Finnish Industries in the 1920s and 1930s. An Input-output Approach. Elokuu 2007. 274 s.
247. **Mikko Myrskylä**. Generalised Regression Estimation for Domain Class Frequencies. Elokuu 2007. 137 pp.
248. **Jukka Jalava**. Essays on Finnish Economic Growth and Productivity, 1860–2005. Joulukuu 2007. 154 s.
249. **Yrjö Tala**. Kirkon vai valtion kirjat? Uskontokuntasidonnaisuuden ongelma Suomen väestökirjanpidossa 1839–1904. 317 s.
250. **Hanna-Kaisa Rättö**. Hyvinvointi ja hyvinvoinnin mittaamisen kehittäminen. Huhtikuu 2009. 82 s.
251. **Pertti Koistinen** (toim.), Työn hiipuvat rajat. Tutkielmia palkkatyön, hoivan ja vapaaehtoistyön muuttuvista suhteista. Huhtikuu 2009. 159 s.
252. **Kirsti Ahlqvist**. Kulutus, tieto, hallinta. Kulutuksen tilastoinnin muutokset 1900-luvun Suomessa. Maaliskuu 2010. 314 s.
253. **Jukka Hoffrén** (editor) – **Eeva-Lotta Apajalahti – Hanna Rättö**. Economy-wide MFA with Hidden Flows for Finland: 1945–2008. 89 pp.
254. **Hannu Pääkkönen**. Perheiden aika ja ajankäyttö. Tutkimuksia kokonaistyöajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä. Toukokuu 2010. 260 s.
255. **Anna Pärnänen**. Organisaatioiden ikäpolitiikat: strategiat, instituutiot ja moraalit. Helmikuu 2011. 291 s.
256. **Ilja Kristian Kavonius**. Kädestä suuhun – Makro- ja mikrotaloudellinen tarkastelu suomalaisten kotitalouksien säästämisestä ja sen mittaamisesta 1950-luvulla. Keskäkuu 2011. 193 s.
257. **Vesa Kuusela**. Paradigms in Statistical Inference for Finite Populations. Up to the 1950s. Elokuu 2011. 236 pp.
258. **Arto Kokkinen**. On Finland's Economic Growth and Convergence with Sweden and the EU15 in the 20th Century. Maaliskuu 2012. 253 pp.
259. **Hanna Sutela**. Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008. Joulukuu 2012. 208 s.

Tutkimuksia-sarja kuvaa suomalaista yhteiskuntaa ja sen kansainvälistä asemaa tutkittujen tietojen pohjalta. Sarjassa julkaistaan Tilastokeskuksessa laadittuja tai Tilastokeskuksen aineistoihin perustuvia tieteellisiä tutkimuksia.

Määräaikainen työ on vakiintunut osaksi suomalaisia työmarkkinoita. Määräaikaisten työsuhteiden yleisyyttä pidetään usein syynä siihen, että nuorten aikuisten perheellistymisen viivästy. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan väitteen todenperäisyyttä: tutkimus kuvaa määräaikaisen työn yhteyttä nuorten naisten ja miesten perheellistymiseen Suomessa vuosina 1984–2008. Saavatko 20–44-vuotiaat määräaikaiset palkansaajat lapsia yhtä todennäköisesti kuin ikätoverinsa pysyvissä työsuhteissa? Lisääkö määräaikaisuus lapsettomuuden riskiä pitkällä aikavälillä ja onko se yhteydessä perheellistymisikään tai lasten lukumäärään? Onko naisten ja miesten välillä eroa?

Tutkimus perustuu vuosien 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimusten aineistoihin, joihin on yhdistetty rekisteritieto tutkimusten vastaajille syntyneistä lapsista vuoteen 2009 saakka.

ISSN 0355-2071
= Tutkimuksia
ISBN 978-952-244-421-9 (pdf)
ISBN 978-952-244-420-2 (print)

Tietopalvelu, Tilastokeskus
puh. 09 1734 2220
www.tilastokeskus.fi

Julkaisutilaukset, Edita Publishing Oy
puh. 020 450 05
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
www.editapublishing.fi

Informationstjänst, Statistikcentralen
tel. +358 9 1734 2220
www.stat.fi

Beställning av publikationer, Edita Publishing Oy
tel. +358 20 450 05
www.editapublishing.fi

Information Service, Statistics Finland
tel. +358 9 1734 2220
www.stat.fi

Publication orders, Edita Publishing Oy
tel. +358 20 450 05
www.editapublishing.fi